

ORAN Orta Anadolu
Kalkınma Ajansı
Middle Anatolia Development Agency

T.C.

Başbakanlık

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı

ORTA ANADOLU KALKINMA AJANSI

YOZGAT

SİVAS

TR72

KAYSERİ

TR72 BÖLGESİ
2010-2013
BÖLGE PLANI

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI
ORTA ANADOLU KALKINMA AJANSI

TR72 (KAYSERİ, SİVAS, YOZGAT) BÖLGESİ
2010-2013 BÖLGE PLANI

Vizyon;

“Türkiye’nin merkezinde çok boyutlu, planlı ve orantılı olarak kalkınan dinamik ve güçlü bir Orta Anadolu.”

EYLÜL 2010

ÖNSÖZ

Genel anlamda zaman ve mekanın sıkışması olarak tanımlanan küreselleşme, özellikle iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişme ile kendisini göstermiştir. Bu sayede dünya “küçülmüş” ve insanlar birbirine yakınlaşmıştır. Soğuk savaşın bitmesini takip eden yıllar yalnızca insanların değil, fikirlerin, malların, nesnelerin de giderek artan bir yoğunlukla sınırları aşmasına tanıklık etmiştir. Şu halde küreselleşme bir yandan ulusal sınırların kalkmasıyla bütünleştirici bir rol oynarken, diğer yandan da yerelleşmenin en önemli araçlarından biri haline gelmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı da değişen ekonomik ve sosyal koşullara vurgu yapmış ve küreselleşmenin etkileri doğrultusunda kalkınma planlarının yeniden tasarlanması gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu çerçevede, dünyadaki gelişmelere paralel olarak yerel dinamiklerin ve aktörlerin ön plana çıkmasından payını alan Türkiye’de yerel kalkınma girişimlerinin de ivme kazanmasıyla Kalkınma Ajanslarının kurulması gündeme gelmiştir. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Şu halde merkezi planlamadan yerel planlamaya doğru bir yönelme olduğu anlaşılabilir.

Yerinden ve aşağıdan yukarıya bir planlama sonucu oluşturulan kalkınma planlarının da küreselleşen ve yerelleşen dünyada uluslar arası planlarla etkileşim içinde olması kaçınılmaz gözükmemektedir. Avrupa Komisyonu’nun 2000 Lizbon Planı’nın devamı olarak hazırladığı Avrupa 2020 Stratejisi sadece Avrupa Birliği için değil, aday ve komşu ülkeler için de bir yol gösterici konumundadır. Rekabet edebilirliğin, üretkenliğin arttırılabilmesi, sürdürülebilir ekonomik gelişmenin sağlanması için bir birlik olarak hareket edilmesi amacıyla Avrupa 2020 Stratejisi Avrupa Komisyonu tarafından Mart 2010 tarihinde açıklanmıştır. Bu stratejinin temelini akıllı büyüme, sürdürülebilir büyüme ve kapsayıcı büyüme ilkeleri oluşturmaktadır.

Avrupa’nın 2020 yılında nerede olacağını belirleme hedefinde bilgi ve yeniliğe dayalı ekonominin geliştirilmesi; kaynakların etkin kullanıldığı daha yeşil ve daha rekabetçi bir

ekonominin desteklenmesi; sosyal ve bölgesel uyumu ön plana çıkaran yüksek bir istihdam seviyesine ulaşılması yer almaktadır. Türkiye'nin Milenyum Kalkınma Hedefleri'nde de Avrupa 2020 Stratejileri ile uyumlu olarak aşırı yoksulluk ve açlıkla mücadele, evrensel ilköğretimi yerleştirmek, cinsiyetler arası eşitliğin tesisi, çocuk ölümlerinin azaltılması ve ana sağlığının iyileştirilmesi, hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve kalkınma için küresel ortaklıkların geliştirilmesi ana hedefler olarak belirlenmiştir. Özellikle bu sonuncu hedefin gerçekleştirilmesi bağlamında Kalkınma Ajansları'nın rolünün etkin olması beklenmektedir.

Kayseri-Sivas-Yozgat illerini kapsayan TR72 Bölgesi Bölge Planı'nın hazırlanması sürecinde yukarıda kısaca bahsedilen stratejiler göz önünde bulundurulmuş ve bunlardan yararlanılmıştır. Hazırlanmış olan bölge planı bölge potansiyelleri ile ulusal ve uluslararası stratejilerin bir araya getirilmesi sonucunda oluşturulmuştur. Yarının politikalarını bugünden belirlemek üzere yapılan bu çalışmanın, ileride hayata geçirilmesi düşünülen plan ve projeler için temel bir kaynak teşkil etmesi beklenmektedir.

Bu çalışmada emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Ali KOLAT
Sivas Valisi
ORAN Yönetim Kurulu Başkanı

SUNUŞ

Kayseri, Sivas ve Yozgat illerini kapsayan Orta Anadolu Kalkınma Ajansı kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere kurulmuştur.

Bu amacı gerçekleştirmek için, bölgenin mevcut durumunu saptamak ve ihtiyaçlarını açık bir biçimde ortaya koymak bir gereklilik arz etmektedir. Bu çerçevede, katılımcı yapıya haiz hazırlık süreci sonucunda bir bölge planı şekillenmiştir.

Sanayi ve ticaretin kentlerde yoğunlaşması, kır nüfusunun kente göçünü hızlandırmıştır. Bunun sonucu olarak kentle kır arasında başlayan ekonomik sosyal ve kültürel farklılaşma giderek artmış, konut ve altyapı yetersizliği ile çevre kirliliği gibi yeni sorunlar ortaya çıkmıştır.

Söz konusu bölge planı, dünyada yaşanan ekonomik ve sosyal değişimlerin getirdiği kentleşme sürecinin yol açtığı bölgeler arası gelişmişlik farkını en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Bölgeler arası gelişmişlik farkı parametreleri ekonomik, sosyo-kültürel, mekansal faktörler ve eğitim, sağlık, turizm ve spor gibi alanlarla ilgili faktörleri de kapsamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda üniversiteler, yerel yönetimler gibi kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör temsilcileri, sivil toplum kuruluşları ve toplumun diğer kesimlerinin bölgenin kalkınması sürecine katılım ve koordinasyonu büyük önem taşımaktadır.

Bölge planının hazırlık sürecinde kamu kurumlarından temel veriler alınmış, illerde ve ilçelerde GZFT analizleri düzenlenmiş, anket çalışmaları yapılmış ve uzman personelimiz

çeşitli eğitim faaliyetlerine katılmıştır. Yapılan tüm çalışmalar sonucunda bölge vizyonu, belirlenerek amaçlar, hedefler ve stratejiler ortaya konmuştur.

Bölgenin sorunlarına ve gereksinimlerine merkezden ziyade yerinden çareler üretmeyi hedefleyen bölge planı ile, yerel öğelerin bu sürece katılımı ile birlikte uygulama sürecinde teknik ve mali desteklerin bölge planı önceliklerine uygun olarak yönlendirilmesi ile çok daha verimli sonuçlar doğurması hedeflenmektedir. Bununla birlikte, bölgeye aktarılabilecek ulusal ve uluslararası kaynakların daha doğru ve gerçekçi bir biçimde değerlendirilerek bölgenin ihtiyaç ve taleplerine en iyi şekilde cevap vermesi öngörülmektedir.

Bu süreçte Orta Anadolu Kalkınma Ajansı'na gerekli her türlü desteği sağlayan başta T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı olmak üzere, ORAN Yönetim ve Kalkınma Kurulu'nun değerli Başkan ve Üyeleri ile bu çalışmaya katkıda bulunan tüm kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına, temsilcilerine ve çalışmada emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bölge planının hazırlanmasında özveriyle çalışan ve bölge planının uygulama sürecinde de aynı şekilde yoğun mesai harcayacak olan Ajans'ın değerli uzman ve destek personelinin de tebrik ederim.

Sonuç olarak; Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinin kalkınması için ilk defa yerel tarafından hazırlanmış olan bu bölge planının Türkiye'ye ve Orta Anadolu'ya en iyi şekilde faydalı olmasını temenni eder, saygılar sunarım.

Dr. H. Mustafa PALANCIOĞLU
Genel Sekreter
Orta Anadolu Kalkınma Ajansı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
SUNUŞ	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xii
1. YÖNETİCİ ÖZETİ.....	1
2. PLAN HAZIRLAMA SÜRECİ VE KATILIMCILIK	9
3. MEVCUT DURUM TESPİTİ VE ANALİZİ.....	12
3.1. BÖLGENİN DÜNYA VE TÜRKİYE’DEKİ YERİ.....	12
3.2. EKONOMİK YAPI	14
3.2.1. Genel Ekonomik Göstergeler.....	14
3.2.2. Sanayi.....	22
3.2.3. Ticaret	39
3.2.4. Tarım ve Hayvancılık	43
3.2.4.1. Tarım	43
3.2.4.1. Hayvancılık	50
3.2.5. Turizm	55
3.2.6. Finans ve Sigortacılık.....	63
3.2.7. İnovasyon	67
3.2.8. Üniversite Sanayi İşbirliği	73
3.2.9. Cumhuriyet Sonrası Bölge’de Yapılmış Olan Önemli Kamu Yatırımları.....	75
3.3. NÜFUS VE BEŞERİ YAPI	78
3.3.1. Nüfus.....	78
3.3.2. Göç.....	86
3.3.3. Eğitim	89
3.3.4. İşgücü, İşsizlik ve İstihdam	98
3.3.5. Sağlık.....	108
3.3.6. Spor.....	111
3.3.7. Kültür	112
3.3.8. Sosyal Uyum ve Sosyal İçerme	115
3.4. SOSYAL SERMAYE VE KURUMSAL YAPI	118
3.5. ÇEVRE VE ALTYAPI	121
3.5.1. Çevre.....	121
3.5.2. Enerji ve Maden.....	138

3.5.2.1. Enerji	138
3.5.2.2. Maden	139
3.5.3. Ulaşım ve Lojistik	141
3.6. GZFT ANALİZİ	154
4. VİZYON, AMAÇ, HEDEF VE STRATEJİLER	161
4.1. VİZYON	161
4.2. AMAÇ, HEDEF VE STRATEJİLER.....	162
5. BÖLGE MEKANSAL GELİŞME ŞEMASI	174
6. FİNANSMAN	179
7. PERFORMANS GÖSTERGELERİ.....	182
8. KOORDİNASYON, İZLEME VE DEĞERLENDİRME	185
SONUÇ.....	187
EK A	188
EK B	189
KAYNAKÇA.....	207

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Bölgesel GSKD payları ve kişi başı GSKD, 2006 (%).....	15
Tablo 2: TR72 Bölgesi GSKD göstergeleri (%)	16
Tablo 3: Kişi başına düşen GSKD.....	16
Tablo 4: %20'lik gelir gruplarının gelirden aldığı paylar, 2003	18
Tablo 5: TR72 Bölgesi illerinin rekabetçilik endeksi sıralamasında iller arasındaki yeri.....	21
Tablo 6: Temel göstergeler	23
Tablo 7 : TR72 Bölgesi'nde sektörel yığılımlar (İlk 10 Sektör)	28
Tablo 8: TR72 Bölgesi Organize Sanayi Bölgeleri fiziki bilgileri.....	30
Tablo 9: Kayseri ilindeki KSS'ler	33
Tablo 10: Sivas ilindeki KSS'ler.....	33
Tablo 11: Yozgat ilindeki KSS'ler.....	34
Tablo 12: KOBİ yatırım teşvik belgesi sayısı.....	36
Tablo 13: KOBİ yatırım teşvik belgesi ile oluşturulan istihdam	36
Tablo 14: KOBİ yatırım teşvik belgesi ile oluşturulan sabit yatırım miktarı (TL).....	37
Tablo 15: Açılan ve kapanan şirket sayıları.....	38
Tablo 16: TR72 Bölgesi girişim sayıları, 2009.....	38
Tablo 17: Dış ticaret göstergeleri, 2008	40
Tablo 18: İhracat rakamları (Milyon ABD\$)	40
Tablo 19: İthalat rakamları (Milyon ABD\$)	40
Tablo 20: Sektörel bazda ihracat rakamları, 2009 (ABD\$).....	41
Tablo 21: TR72 Bölgesi'nde ihracatın sektörel rakamlarının il bazında oranları, 2009 (%)	41
Tablo 22: İllere göre ihracat yapılan ilk 10 ülke, 2009 (ABD\$)	41
Tablo 23: Faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmalar.	43
Tablo 24: Arazi dağılımı, 2005	44
Tablo 25: Tarım arazilerinin sulanabilirlik durumu, 2005.....	46
Tablo 26: Tarımsal alet ve makineler, 2008	46
Tablo 27: Organik tarım.....	47
Tablo 28: Bitkisel üretim miktarının yıllara göre yurt içerisindeki payı	47
Tablo 29: Bitkisel üretim miktarları (ton)	48
Tablo 30: Örtü altı üretim, 2009.....	49
Tablo 31: Yem bitkileri ekim alanının toplam işlenen tarım alanına oranı.....	49
Tablo 32: Tarımsal üretim değeri istatistikleri.....	50
Tablo 33: Kişi başına tarımsal üretim değeri istatistikleri	50
Tablo 34: Mevcut hayvan varlığı, 2009.....	51
Tablo 35: Hayvansal üretim miktarları, 2008	52
Tablo 36: Tatlısu yetiştiriciliğinde bölgenin ülke içerisindeki payı	53
Tablo 37: Tatlısu yetiştiricilik üretimi	54
Tablo 38: Avlanılan tatlısu ürünleri üretim miktarı	54

Tablo 39: İllere ve tesis türlerine göre tesise geliş sayısı (belediye belgeli), 2009	55
Tablo 40: İllere ve tesis türlerine göre ortalama kalış süresi, 2009 (gün)	56
Tablo 41: İl bazında tesis türlerine göre belediye belgeli konaklama tesisi, oda ve yatak sayısı	57
Tablo 42: İllere göre mevduat, 2009 (Bin TL)	63
Tablo 43: Kredi türlerinin illere ve bölgelere göre dağılımı, 2009 (%).....	63
Tablo 44: Kredi / Mevduat (%)	64
Tablo 45: İllere göre nüfus başına ortalama kredi.....	65
Tablo 46: İllere göre nüfus başına ortalama mevduat	66
Tablo 47: Yıllar itibariyle patent başvuru sayıları	68
Tablo 48: Yıllar itibariyle patent tescil sayıları.....	68
Tablo 49: Yıllar itibariyle faydalı model başvuru sayıları	69
Tablo 50: Yıllar itibariyle faydalı model tescil sayıları.....	69
Tablo 51: Yıllar itibariyle endüstriyel tasarım başvuru sayıları.....	70
Tablo 52: Yıllar itibariyle endüstriyel tasarım tescil sayıları	70
Tablo 53: Yıllar itibariyle marka başvuru sayıları.....	72
Tablo 54: Yıllar itibariyle marka tescil sayıları	72
Tablo 55: Nüfus projeksiyonu.....	79
Tablo 56: Genel nüfus verileri, 2009	81
Tablo 57: Eğitim durumu (%), 2009	85
Tablo 58: Genel göç verileri.....	86
Tablo 59: Eğitim sektöründe okul-öğretmen-öğrenci sayıları, 2009-2010.....	90
Tablo 60: Bölge okul öncesi eğitiminde derslik ve öğrenci sayıları	90
Tablo 61: Bölge ilköğretimde okul, derslik ve öğrenci sayıları	91
Tablo 62: Bölge ortaöğretimde okul, derslik ve öğrenci sayıları değişimi	92
Tablo 63: Bölge ortaöğretimde yerleşim yeri ve cinsiyete göre öğrenci sayıları, 2009-2010	92
Tablo 64: Eğitim seviyesine göre okul, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısı, 2009-2010	93
Tablo 65: Net okullaşma oranları, 2009-2010	96
Tablo 66: Yükseköğretim istatistikleri	97
Tablo 67: TR72 Bölgesi işsizlik oranının diğer Düzey 2 Bölgeleri ile karşılaştırılması, 2009	101
Tablo 68: 2009 yılı sonunda işsizlerin eğitim durumuna göre dağılımı	103
Tablo 69: 2009 yılında işe yerleştirmelerin eğitim durumuna göre dağılımı, (%)	103
Tablo 70: TR72 Bölgesi'nde yıllar itibariyle sektörel yoğunlaşmalar	107
Tablo 71: Sosyal güvenlik kapsamı ve yeşil kartlı nüfus, Haziran 2010 (%).....	107
Tablo 72: Sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışanlar, emekliler ve bakmakla yükümlü tutulanların il nüfusuna oranları, Haziran 2010 (%).....	108
Tablo 73: Hastane ve yatak sayıları	109
Tablo 74: Yüz bin kişi başına hastane yatak sayısı, 2007	109
Tablo 75: Sağlık personeli sayısı	110
Tablo 76: Sporcu sayısı	111
Tablo 77: Kültürel faaliyet göstergeleri, 2008	114
Tablo 78: Şartlı nakit transferi envanteri, Eylül, 2009	116
Tablo 79: Bölgede faaliyet gösteren derneklerin ilgi alanlarına göre dağılımları.....	120
Tablo 80: İl Ticaret ve Sanayi Odaları ve kapasiteleri	120
Tablo 81: Bölgede faaliyet gösteren kooperatif sayıları.....	121

Tablo 82: Su potansiyeli (milyon m ³ /yıl).....	123
Tablo 83: Yerüstü suları yüzey alanları (ha)	123
Tablo 84: Kaynaklarına göre belediyeler tarafından içme ve kullanma suyu şebekesi ile dağıtılmak üzere çekilen su miktarı.....	125
Tablo 85: Belediyelerin içme ve kullanma suyu arıtma tesisi mevcut durumu, 2008 (1000 m ³ /yıl) ..	126
Tablo 86: Belediyelerin atıksu arıtma tesisi durumu.....	126
Tablo 87: Hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%).....	127
Tablo 88: 31 Aralık 2009 itibarıyla illerin içme suyu envanteri	128
Tablo 89: Belediye katı atık miktarı ve atık hizmeti verilen nüfus oranı	129
Tablo 90: Tıbbi atık miktarı.....	130
Tablo 91: İl merkezleri partiküler madde ortalamaları ve değişim oranları ⁱ	133
Tablo 92: İl merkezleri kükürtdioksit (SO ₂) ortalamaları ve değişim oranları ⁱ	133
Tablo 93: İller bazında elektrik tüketimi	138
Tablo 94: Devlet yolları (km), 2010	141
Tablo 95: İl yolları (km).....	141
Tablo 96: Köy yolları	143
Tablo 97 : KÖYDES çalışmaları	144
Tablo 98: KÖYDES Projesi kapsamında köy yolları sektöründe yapılan çalışmalar: Kayseri.....	144
Tablo 99: KÖYDES Projesi kapsamında köy yolları sektöründe yapılan çalışmalar: Sivas	145
Tablo 100 : KÖYDES Projesi kapsamında köy yolları sektöründe yapılan çalışmalar: Yozgat.....	145
Tablo 101: Yıllara göre toplam araç miktarları	145
Tablo 102: 2009 yılı devlet yollar yolcu ve yük taşıma miktarları (Bin)	147
Tablo 103: Demiryolu hat uzunlukları (km), 2009	149
Tablo 104: Ulaştırma Bakanlığı hızlı tren projeleri	151
Tablo 105: Türkiye demiryollarında yük ve yolcu taşıması (Milyon)	151
Tablo 106: Havayolu ile taşınan yolcu bilgileri	152
Tablo 107: Havayolu ile taşınan yük bilgileri (ton)	153
Tablo 108: TR72 Bölgesi GZFT tablosu: Güçlü ve zayıf yönler	155
Tablo 109: TR72 Bölgesi GZFT tablosu: Fırsatlar ve tehditler.....	158
Tablo 110: 2010 yılı kamu yatırımlarının illere göre sektörel dağılımı(bin TL)	179
Tablo 111: Performans göstergeleri.....	182
Tablo 112: Kayseri ili maden envanteri	189
Tablo 113: Sivas ili maden envanteri.....	190
Tablo 114: Yozgat ili maden envanteri	192
Tablo 115: Gerçekleştirilen GZFT analizi toplantıları.....	193
Tablo 116: GZFT analizi toplantıları katılımcı listesi	194

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: TR72 Bölgesi bölge planlama süreci.....	11
Şekil 2:TR72 Bölgesi cari fiyatlarla GSKD (temel fiyatlarla) (Bin TL)	16
Şekil 3: Düzey 2 Bölgeleri’nde kişi başına düşen GSKD (ABD\$) ve sıralaması, 2006	17
Şekil 4: Lorenz eğrileri hane halkı gelirlerinin %20'lik dilimlere göre dağılımı, 2003	18
Şekil 5: TR72 Bölge ilçelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması	20
Şekil 6: Rekabetçilik endeksi, 2008-2009	22
Şekil 7: İşletmelerin sektörel dağılımı: Üretici sayısı (%)	24
Şekil 8: İşletmelerin sektörel dağılımı: Çalışan sayısı (%).....	26
Şekil 9: OSB’ler elektrik tüketim değeri, 2009 (kWh)	32
Şekil 10: Arazi dağılımı, 2005.....	44
Şekil 11: Termal turizm kentleri bölgeleri haritası	58
Şekil 12:TR72 Bölgesi turizm haritası	62
Şekil 13: TR72 Bölgesi nüfusunun Türkiye içindeki payları.....	79
Şekil 14: TR72 Bölgesi'nde nüfusu artan ve azalan ilçeler.....	80
Şekil 15: İl nüfuslarındaki değişim	81
Şekil 16: Şehirleşme oranları	82
Şekil 17: Nüfus yoğunlukları	83
Şekil 18: Kayseri, Sivas ve Yozgat'ın ilçelerinin nüfus yoğunlukları	83
Şekil 19: TR72 Bölgesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı, 2009 (Bin kişi)	84
Şekil 20: Yaş bağımlılık oranları	85
Şekil 21: TR72 Bölgesi'nin diğer Düzey 2 Bölgeleri’nden aldığı göç, 2009.....	87
Şekil 22: TR72 Bölgesi'nin diğer Düzey 2 Bölgeleri’ne verdiği göç, 2009	88
Şekil 23: Eğitim durumuna göre TR72 Bölgesi'nin aldığı göç.....	88
Şekil 24: Eğitim durumuna göre TR72 Bölgesi'nin verdiği göç	89
Şekil 25: Okul öncesi net okullaşma oranları.....	94
Şekil 26: İlköğretim net okullaşma oranları.....	95
Şekil 27: Ortaöğretimde net okullaşma oranları	95
Şekil 28: İşgücüne katılma oranları.....	98
Şekil 29: Yıllık işgücü artış hızları	99
Şekil 30: İşgücüne dahil olmama oranları.....	99
Şekil 31:TR72 Bölgesi'nde çalışmama nedenlerine göre işgücüne dahil olmayan nüfus	100
Şekil 32: İşsizlik oranları.....	101
Şekil 33: Türkiye ve TR72 Bölgesi’nin istihdam oranları karşılaştırması.....	104
Şekil 34: Çalışma durumuna göre istihdam	105
Şekil 35: TR72 Bölgesi'nde istihdamın eğitim durumuna göre dağılımı, 2009	105
Şekil 36: Türkiye ve TR72 Bölgesi’nde sektörel bazda istihdam oranları	106
Şekil 37: Bölgenin havza haritası	123
Şekil 38: Bölgenin yükselti ve akarsu haritası.....	124

Şekil 39: Yıllık ortalama partiküler madde konsantrasyonu	132
Şekil 40: Yıllık ortalama kükürtdioksit (SO ₂) konsantrasyonu	132
Şekil 41: Anlık SO ₂ konsantrasyonu haritası: yaz (sol) ve kış (sağ)	134
Şekil 42: Anlık PM ₁₀ konsantrasyonu haritası: yaz (sol) ve kış (sağ)	134
Şekil 43: TR72 Karayolları haritası	142
Şekil 44: Ağır taşıt ve toplam trafik haritası	146
Şekil 45: Türkiye demiryolları haritası	149
Şekil 46: Hızlı tren güzergahı	151
Şekil 47: TCDD limanları ve bağlantıları.....	152
Şekil 48: Havayolu ile taşınan yolcu dağılımları.....	153
Şekil 49: Havayolu ile taşınan yük dağılımı	154
Şekil 50: Amaçlar ve hedefler	163
Şekil 51: TR72 Bölgesi konum ve çevre ilişkileri	174
Şekil 52: TR72 Bölgesi mekansal gelişme şeması	176
Şekil 53: Türkiye Turizm Stratejisi-2023 Kavramsal Eylem Planı	188

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ABGS	:	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
ADNKS	:	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
Ar-Ge	:	Araştırma-Geliştirme
ASHRP	:	Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BSYK	:	Beşeri Sermaye Ve Yaşam Kalitesi
BYEGM	:	Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü
CIP	:	Competitiveness and Innovation Programme
CNC	:	Computer Numerical Control
ÇİNKUR	:	Çinko Kurşun Metal San. A.Ş.
ÇİTOSAN	:	Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi T.A.Ş.
ÇOB	:	Çevre ve Orman Bakanlığı
DDK	:	Devlet Denetleme Kurumu
DHMI	:	Devlet Hava Meydanları İşletmesi
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
DSİ	:	Devlet Su İşleri
EIP	:	Entrepreneurship and Innovation Programme
FAO	:	Food and Agriculture Organization
GSGM	:	Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü
GSKD	:	Gayri Safi Katma Değer
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GZFT	:	Güçlü Yönler-Zayıf Yönler-Fırsatlar-Tehditler
HES	:	Hidroelektrik Santrali
IFAD	:	International Fund for Agricultural Development
IPA	:	Instrument for Pre-Accession Assistance
IPARD	:	Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development
İŞKUR	:	Türkiye İş Kurumu
İÖİ	:	İl Özel İdaresi
IWA	:	International Water Association
KAP	:	Karadeniz-Akdeniz Bölünmüş Yol Projesi
KAYRAM	:	Kayseri Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü
KDV	:	Katma Değer Vergisi
KGM	:	Karayolları Genel Müdürlüğü
KHGM	:	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KOBİ	:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOSGEB	:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖYDES	:	Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi

KSS	:	Küçük Sanayi Sitesi
KTB	:	Kültür ve Turizm Bakanlığı
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MBY	:	Markalaşma Becerisi Ve Yenilikçilik
MEM	:	Milli Eğitim Müdürlüğü
MİGM	:	Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü
MTA	:	Maden Tetkik Arama
ODTÜ	:	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ORAN	:	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı
OSB	:	Organize Sanayi Bölgesi
ÖTV	:	Özel Tüketim Vergisi
SAGM	:	Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
SAN-TEZ	:	Sanayi Tezleri Programı
SBS	:	Seviye Belirleme Sınavı
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
SİHAZ	:	Sivas Hazır Giyim Fabrikası
Sivas RAM	:	Sivas Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşları
SYDGM	:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
TBÜP	:	Ticaret Becerisi Ve Üretim Potansiyeli
TCDD	:	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
TFF	:	Türkiye Futbol Federasyonu
TİM	:	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TKDK	:	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TMO	:	Toprak Mahsulleri Ofisi
TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOMTAŞ	:	Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi
TPE	:	Türk Patent Enstitüsü
TSO	:	Ticaret ve Sanayi Odası
TSRSB	:	Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği
TTGV	:	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜBİTAK	:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜDEMSAŞ	:	Türkiye Demiryolu Makinaları San. A.Ş.
YDO	:	Yatırım Destek Ofisi
YİBO	:	Yatılı İlköğretim Bölge Okulu

1. YÖNETİCİ ÖZETİ

“İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, Avrupa Birliği (AB)’ne üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye” vizyonu çerçevesinde hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), tüm ulusal ve bölgesel plan ve programların temelini teşkil etmektedir. TR72 Bölgesi Bölge Planı da uluslararası, ulusal ve bölgesel öncelikler dikkate alınarak bu planla uyumlu olacak şekilde hazırlanmıştır.

Bu öncelikler ışığında, bölge planının vizyonu şu şekilde oluşturulmuştur: “ Türkiye’nin merkezinde, çok boyutlu, planlı ve orantılı olarak kalkınan dinamik ve güçlü bir Orta Anadolu”. Belirlenen vizyon doğrultusunda bölgenin gelişmesi için öngörülen temel amaçlar ise “rekabet edebilirliğin artırılması”, “insan kaynaklarının geliştirilmesi”, “yatırım altyapısının iyileştirilmesi” ve “kentsel altyapının iyileştirilmesi” olarak sıralanabilir. Bu amaçlara ve bu amaçlar doğrultusunda belirlenen hedeflere, işbu yönetici özeti içerisinde yeri geldikçe değinilmiş, mevcut durum tespitinin ardından yapılan analizlerle de belirlenen amaçların doğrulanması esas alınmıştır.

Bölge planı çalışmalarının hedefi bölgenin kalkınması için gerekli politikaların belirlenmesidir. Bölge planında, öncelikle bölgenin dünya ve ülkemizdeki konumu irdelenmiştir. Ortaya çıkabilecek eğilimler göz önüne alınarak bölge potansiyellerinin nasıl değerlendirilebileceği konusunda öneriler getirilmiştir.

Bunu takiben, genel ekonomik göstergeler, sanayi, ticaret, tarım-hayvancılık, turizm, finans, inovasyon, demografi, eğitim, işgücü, sağlık, spor, kültür, çevre, enerji-madencilik ve ulaşım alanlarında bölgenin mevcut durum tespiti yapılmış ve analizi gerçekleştirilmiştir.

Genel ekonomik göstergeler incelendiğinde bölgenin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve Gayri Safi Katma Değer (GSKD) açısından Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Gelir dağılımına bakıldığında ise bölge Türkiye ortalamasına yakın değerler göstermektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerlerine bakıldığında, bölge illeri

arasında ciddi gelişmişlik farklılıkları göze çarpmaktadır. İller arasında görülen bu gelişmişlik farkları aynı il sınırları içerisindeki ilçeler arasında da mevcuttur. Bu durum, verilen destek ve teşviklerin il ile birlikte ilçe bazında da düzenlenmesi gereğinin, bölge içi gelişmişlik farkının azaltılmasında önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu teşviklerin stratejik öneme sahip olan sektörlerle (gıda, sağlık, savunma, enerji) yönlendirilmesi ve yenilikçi ürün üretiminin desteklenmesi TR72 Bölgesi için öncelikli hedeflerdendir. Bu şekilde sürdürülebilir ve katma değeri yüksek sektörlerle yapılacak yatırımlarla bölgenin rekabetçi gücü artırılacaktır. Bunu gerçekleştirmek için söz konusu sektörlerle uygun olarak bölge yatırım ortamının iyileştirilmesi ve iyi uygulama örnekleri yaygınlaştırılarak yatırımcılara yön verilmesi hedeflenmektedir.

Kayseri ticaret ve sanayide bölgenin en gelişmiş ilidir. Sivas'ta sanayi sektörü gelişmekte olup tarım, madencilik ve enerji sektörleri daha ön plana çıkmaktadır. Yozgat'ta ise gıda, metal ve mineral ürünlere yönelik sanayi mevcut olup, Kalkınmada Öncelikli Yörelere kapsamında "Birinci Derecede Öncelikli İller" arasında yer alması ilde sanayinin diğer alt sektörlerde de gelişmesi için önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Kayseri'de 3 adet, Sivas'ta 1 adet, Yozgat'ta ise 1 adet olmak üzere bölgede toplam 5 adet Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Bunlara ilave olarak Kayseri'de Serbest Bölge ve Yozgat'ta Özel Organize Sanayi Bölgesi bulunmakta olup Sivas'ta 3 adet Organize Sanayi Bölgesi'nin kuruluş çalışmaları devam etmektedir. Bu çerçevede, yatırımcılar için uygun ve cazip maliyetli arsaların üretilmesinin sağlanması, yatırım alanlarının enerji, ulaşım, lojistik ve çevre ile ilgili altyapılarının iyileştirilmesi ve sanayi ile yerleşim bölgeleri arasındaki ulaşım yetersizliklerinin giderilmesi bölgenin sanayi altyapısının iyileştirilmesi için öncelikle ele alınması gereken konulardır. Bununla birlikte, TR72 Bölgesi için stratejik olduğu düşünülen savunma, sağlık, enerji ve gıda sanayi alanlarında uygun yatırımların fizibilite çalışmalarının yapılması hedeflenmektedir.

Bölgedeki yatırım altyapısının iyileştirilerek katma değeri yüksek olan savunma, madencilik, gıda, ilaç ve medikal sanayi gibi yenilikçi sektör yatırımlarının bölgeye çekilmesi bölge planının öncelikli amaçlarından biridir. Ayrıca sürdürülebilirliği riskli olan ve katma değeri düşük sektörlerin yeni ve katma değeri yüksek yatırım alanlarına yönlendirilmesi de bölge ekonomisi için önem arz eden bir husustur. Bölgeye yapılan yatırım sayısı istenilen

seviyelerde olmayıp, yukarıda ifade edilen yenilikçi sektörlere yapılacak gerek yerli gerekse yabancı yatırımlarla bölgedeki yatırım sayısının artırılması amaçlanmıştır.

Bölgeye dış ticaret açısından bakıldığında, önemli ihraç kalemleri arasında bulunan ağaç mamulleri, orman ürünleri ve maden ürünleri için var olan altyapının değerlendirilip markalaşmaya gidilmesi, bölgenin ihracatını artırma yolunda önemli katkılar sağlayacaktır. Özellikle bazı ülkelerle karşılıklı olarak vizelerin kaldırılması bölge için önemli bir fırsat niteliği taşımaktadır. Bu fırsattan istifade edilerek, bölgede üretilen ürünlerin uluslararası pazarlarda bilinirliğini arttırmak amacıyla fuarlara katılımın artırılması hedeflenmektedir. Bununla birlikte bölgede yaygın olan aile işletmelerinin kurumsallaşma aşamasında zorluklar yaşadıkları tespit edilmiş olup, bu yönde iyileştirme faaliyetleri yürütülecektir. Ayrıca, alternatif ve uluslararası ticaret yöntemlerinin (e - ticaret, bireysel pazarlama, tele pazarlama vb.) bölgedeki işletmeler tarafından kullanımının yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

TR72 Bölgesi, coğrafi olarak Düzey 2 Bölgeleri arasında en büyük alana sahip olması nedeniyle, arazi varlığı açısından tarımda önemli potansiyeller barındırmaktadır. Bölge su kaynakları açısından zengindir. Modern sulama tekniklerinin kullanılmasıyla, bölgede hali hazırdaki sorunlardan biri olan vahşi sulama sorununa çözüm getirilmesi ve sulama açısından istenilen düzeye ulaşılması hedeflenmektedir. Bu hedefle birlikte tarımsal alet ve makinelerin kullanılmanın arttırılması da bölgede verimliliği sağlayacak unsurlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bölge, organik tarım için uygun nitelikler taşımaktadır. Ayrıca özellikle bölge illerinden Yozgat'ın, jeotermal kaynaklar kullanılarak organize seracılık altyapısının oluşturulması için uygun olduğu düşünülmektedir. Tarım arazilerine bakıldığında, bölgede Türkiye genelinde yaşanan, işletmelerin küçük ve arazilerin çok parçalı olması sorununun yaşandığı fark edilmektedir. Bu da bölgede tarımsal verimliliğin düşük olmasının nedenleri arasında yer almaktadır. Bu durum bölge genelinde gerçekleştirilen güçlü yönler-zayıf yönler-fırsatlar-tehditler (GZFT) çalışmalarının sonuçları ile de uyumluluk göstermektedir.

Bölgedeki geniş mera alanlarının, yem bitkisi yetiştiriciliği için uygun tarım arazilerinin, hayvancılık bilgi birikiminin ve entegre tesislerin bulunması bölgede hayvancılık için büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu potansiyelden hayvancılık altyapısında yapılacak iyileştirmelerle (hayvan pazarları, araştırma ve tedavi merkezleri, barınaklar vs.) ve

hayvancılık faaliyetlerinde çeşitliliğin artırılmasıyla (arıcılık, kültür balıkçılığı, at yetiştiriciliği) daha fazla faydalanılması amaçlanmaktadır.

Turizm, Türkiye'nin önemli gelir kaynaklarından birini oluşturmaya rağmen bölgede istenilen seviyede değildir. TR72 Bölgesi Erciyes Dağı ve Yıldız Dağı gibi önemli kış turizmi potansiyeli olan alanları bünyesinde barındırmaktadır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan ve altyapı çalışmaları devam eden "Erciyes Master Planı"nın hayata geçirilmesi bölge turizmine ciddi bir katkı sağlayacaktır. Kapadokya Bölgesi'ne gelen turistlerin de bölgeye çekilmesi için tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yürütülmesi gerekmektedir. Bununla birlikte özellikle Sivas ve Yozgat'ta tespit edilen jeotermal kaynaklar değerlendirilmeyi bekleyen önemli potansiyellerdir. Jeotermal su kaynakları, deri hastalıklarından iç hastalıklarına kadar birçok alanda tedavi amaçlı uygulama alanlarına sahiptir. Özellikle cilt hastalıkları tedavisi kapsamında Sivas ilinde yer alan Kangal Balıklı Kaplıcası kabul görmüş alternatif tıp merkezlerinden birisidir. Bölgenin turizm alanındaki tüm bu fırsatları faydaya dönüştürebilmesi için mevcut turizm tesislerin modernizasyonunun yanı sıra yeni tesislerin kurulması ve sektöre yönelik işgücünün nitelikli hale getirilmesi gerekmektedir.

Bölgede, demografi, eğitim, istihdam ve işsizlik, sağlık, spor, kültür, sosyal uyum ve sosyal içerme verileri ışığında TR72 Bölgesi'nin sosyal alanlardaki mevcut durum envanteri çıkartılmış ve incelenmiştir. Bölge illerinden Yozgat ve Sivas'ın aldığı göç miktarı çok düşük olmasına rağmen verdiği göç miktarı çok yüksek seyretmektedir. Kayseri ilinde ise alınan göç ile verilen göç miktarları dengededir. Dolayısı ile Sivas ve Yozgat illerinin göç vermesine sebep olan etkenlerin çözümüne yönelik sosyal ve ekonomik alanda çalışmalar yapılması planlanmaktadır.

Eğitim göstergelerine bakıldığında bölgede okullaşma oranının Türkiye ortalamasına paralel seyrettiği görülmektedir. Okul öncesi eğitimde, Sivas ve Yozgat Türkiye ortalamasının üzerinde Kayseri ise ortalamanın altındadır. Kayseri'de bu oranın yükseltilmesi için gerekli çalışmaların yapılması hedeflenmiştir. İlk ve ortaöğretimde okullaşma oranı incelendiğinde; Kayseri ülke ortalamasının üzerinde, Sivas ortalamaya yakın, Yozgat ise ortalamanın altında kalmaktadır. Bölgede üstün yetenekli ve zihinsel engelli bireylerin öğrenimine yönelik tesislerin kurulması ve faaliyete geçirilmesi planlanmaktadır. Kayseri'de Erciyes ve Melikşah,

Sivas'ta Cumhuriyet ve Yozgat'ta Bozok Üniversiteleri olmak üzere bölgede toplam 4 üniversite eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Bununla birlikte Kayseri'de Abdullah Gül ve Nuh Naci Yazgan üniversitelerinin kuruluş çalışmaları devam etmektedir. Bu bağlamda, söz konusu üniversitelerde öğrenim göreceğ öğrencilere yönelik yurt projelerinin hayata geçirilmesi düşünülmektedir.

Erciyes ve Cumhuriyet Üniversitelerinde birer adet Teknoloji Geliştirme Merkezi bulunmaktadır. Bu merkezler aracılığıyla üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması ve bölge sorunlarının modellenmesi ve çözümüne yönelik bilimsel araştırma, analiz, rapor ve yüksek lisans - doktora çalışmalarının desteklenmesi bu plan kapsamında hedeflenen faaliyetler arasındadır.

TR72 Bölgesi'nin işgücüne katılma oranının diğere Düzey 2 Bölgeleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşük olduğu görülmektedir. İstihdamda ise erkek çalışanların sayısının kadın çalışanların sayısına göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Öncelikle istihdam açığı olan sektörler tespit edilip, bu sektörlerle yönelik mesleki eğitimlerin düzenlenmesi bu alanda atılacak ilk adımların başında gelmektedir. Sonrasında ise, mevcut çalışanlara yönelik hizmet içi mesleki ve teknik eğitim faaliyetlerinin de arttırılması amaçlanmaktadır. Özellikle bölgede gelişmesi muhtemel sektörlerin başında gelen turizm alanında ihtiyaç duyulan nitelikli personel (kayak eğitmeni, ilk yardım görevlisi, güvenlik, tur operatörü, rehber, sağlık personeli, resepsiyon görevlisi, aşçı ve garson) açığının bu sayede giderilmesi öngörülmektedir.

TR72 Bölgesi'nde sağlık sorunlarının başında uzman hekim yetersizliği gelmektedir. Bu durumun sonucu olarak uzman hekim olan hastanelerde yoğunlaşma söz konusu olmaktadır. Bölgede Cumhuriyet ve Erciyes Üniversitesi bünyesindeki hastaneler aktif hizmet vermekte olup Bozok Üniversitesi bünyesindeki hastanenin de yakın zamanda faaliyete geçmesi beklenmektedir. Bölgede dikkat çeken bir başka unsur da kamu hastanelerindeki yatak sayısının azalmasıyla beraber, özel hastane sayılarının artmasıdır. Nüfusun artması sağlık hizmetlerine olan talebi de artırmaktadır. Bunun yanı sıra, dezavantajlı gruplara (yaşlı, bakıma muhtaç ve engelli gruplar) yönelik sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması da bölgede önceliğı tespit edilen faaliyetler arasındadır. Bununla birlikte bölgedeki sağlık hizmetleri altyapısının güçlü olması ile çevre illerden ve yabancı ülkelerden bu yönde olan talebin

yüksek olması bölgede sağlık turizminin gelişmesi için çok önemli bir fırsat olarak değerlendirilmekte ve bu yönde çalışmaların yapılması planlanmaktadır. Buna paralel olarak birçok sektöre oranla yüksek karlılık oranlarına sahip olan sağlık sektörüne yönelik imalat sanayi bölgenin kalkınmasına katkı sağlayacak yenilikçi bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bölgedeki sanayi altyapısının ve sağlık sektöründeki bilgi-tecrübe birikiminin güçlü olması sağlık sanayisinin bu bölgede kurulması için bir potansiyel oluşturmaktadır.

Sportif açıdan incelendiğinde, futbol diğer branşlara göre ön plana çıkmakta olup bölgede süper ligde mücadele eden 2 futbol takımı vardır. Tesisleşme açısından bölgede yapılan yeni yatırımlar göze çarpmaktadır. Bölge illerinden Kayseri’de uluslararası müsabakalara da ev sahipliği yapan tesisler bulunmaktadır. Bölgenin coğrafi yapısı gereği kış sporları, yamaç paraşütü, doğa yürüyüşü, avcılık ve su sporları (rafting, dalış) gibi alternatif sporlar için önemli yatırım imkanları mevcuttur. Özellikle bölgedeki genç nüfusa yönelik spor faaliyetlerinde kullanılacak tesisler yaygınlaştırılması bölge planı kapsamındaki hedefler arasındadır.

Bölge, tarihi ve kültürel açıdan da zengin bir birikime sahiptir. Bölgenin zengin tarihi dokusunun ortaya çıkarılması, röleve ve restorasyon çalışmalarının yapılarak turizme kazandırılması kültürel altyapının iyileştirilmesi kapsamında yürütülmesi gereken çalışmaların başında gelmektedir. Ayrıca, bölgeye özgü bağcılık ve yaylacılık kültürü ile yöresel el sanatları ve mutfağın turizme ve ekonomiye kazandırılması önem teşkil etmektedir. Bunlara ilaveten, bölgede sosyal altyapının geliştirilmesi çerçevesinde gezici kütüphanelerin oluşturulması ve kültürel hayatın canlandırılması amacıyla müze, sinema, tiyatro, sergi salonlarının sayılarının artırılması hazırlanan bu plan ile uygulanması hedeflenen stratejilerdir.

Bölgede doğalgaz kullanımı giderek artmasına rağmen hava kirliliği önemli çevresel sorunlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Doğalgaz kullanımının hem konut hem de sanayi alanlarında kullanılmasının yaygınlaştırılmasıyla beraber trafikten ve baca gazı emisyonlarından kaynaklanan hava kirliliğinin kontrol altına alınması gerekmektedir. Çevre altyapısının iyileştirilmesi kapsamında, kentsel ve kırsal alanlardaki su, kanalizasyon ve arıtma tesisi gibi çevresel altyapı farklarını azaltıcı çalışmaların yapılması, biyolojik arıtma tesislerinin yaygınlaştırılması, çevresel ve meteorolojik verilerin elde edilmesine yönelik ölçüm istasyonları sayısının artırılması hedeflenmektedir. Katı atıklarda düzenli depolama yerine

vahşi depolamanın yaygın olması bölgedeki bir diğer çevresel sorundur. Bu hususta geri dönüşüm amaçlı atık toplama merkezlerinin kurulması hedeflenmektedir.

TR72 Bölgesi özellikle zengin demir, krom, kurşun, çinko gibi rezervler ile doğal taş ve mermer yataklarına sahip olduğundan, bölgedeki her üç ilde de madencilik alanında önemli yatırım potansiyeli bulunmaktadır. Bölgeden çıkan madenlerin hali hazırda yeteri kadar işlenmeden ve zenginleştirilmeden ham olarak yurt içi ve yurt dışına pazarlanmasından dolayı bu rezervlerden yeterince katma değer sağlanamamaktadır. Bu bağlamda öncelikle, maden analiz laboratuvarlarının kurulması, maden sondaj çalışmalarının yapılması, maden işleme tesislerine ait fizibilite çalışmalarının yapılması gerekli görülmektedir. Sonrasında ise, bölgede çıkarılan madenlerin zenginleştirilmesi ve işlenmesi ile ilgili işletmelerin desteklenmesi, doğal taş-mermer çıkarma ve işleme tesislerinin modernizasyonunun desteklenmesi planlanmaktadır.

Bölge, kuzey-güney ve doğu-batı ulaşım akslarının kesiştiği bir konuma sahip olup, bölgeye ulaşım kara yolu, demir yolu ve hava yolu ile sağlanmaktadır. Karadeniz-Akdeniz Bölünmüş Yol Projesi (KAP), bölge için önemli bir fırsat olup bu projenin 2012 yılında tamamlanması ile bölge illerinden limanlara erişim ve taşımacılık kolaylaşacak ve bu yol üzerinde yapılacak olan yolcu taşıması ile yeni hizmet sektörü yatırımlarına fırsat doğacaktır. Bölge, ayrıca Cumhuriyet'in ilk yıllarında döşenen ve halihazırda yük ve yolcu taşımacılığının bulunduğu demiryolu hattının üzerinde bulunmaktadır. Ulaştırma Bakanlığı tarafından yürütülen Hızlı Tren Projesi kapsamında öncelikle Yozgat ve Sivas daha sonra da Kayseri, Ankara'ya bağlanacaktır. Bu sayede ticaret ve turizm başta olmak üzere birçok alanda bölgenin yeni yatırım fırsatlarına kavuşacağı beklenmektedir. Hava taşımacılığı açısından incelendiğinde ise Kayseri ve Sivas'ta olmak üzere bölgede iki adet uluslararası havaalanı bulunmaktadır.

TR72 Bölgesi Bölge Planı ile, bölgenin gelişmesi ve bölge illeri arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılarak çok boyutlu kalkınmanın planlı, orantılı ve adil bir şekilde sağlanması hedeflenmektedir. Bölge planına yerel unsurların katılımını ve desteğini sağlamak amacıyla öncelikle bölge illerindeki kamu kurum ve kuruluşları ziyaret edilerek mevcut veri, rapor ve bilgiler temin edilmiştir. Bu kapsamda, bölge planı hazırlığı sürecinde çok sayıda toplantı ve çalıştay düzenlenmiş ve geniş katılımlarla il, ilçe ve sektör bazlı GZFT analizleri yapılarak

bölgenin güçlü yanları, zayıf yanları, bölge ile ilgili mevcut/muhtemel fırsat ve tehditler belirlenmiş ve analiz edilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda TR72 Bölgesi'nin 2010-2013 yıllarını kapsayan vizyonu, amaçları, hedefleri ve stratejilerinin yer aldığı bölge planı hazırlanmıştır.

2. PLAN HAZIRLAMA SÜRECİ ve KATILIMCILIK

Kayseri, Sivas ve Yozgat illerini kapsayan ve Türkiye genelinde kuruluşu tamamlanmış olan 26 kalkınma ajansı içerisinde en büyük alana sahip Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN), Mayıs 2010 itibarıyla 16 uzman ve 4 destek personel ile çalışmalarına başlamıştır.

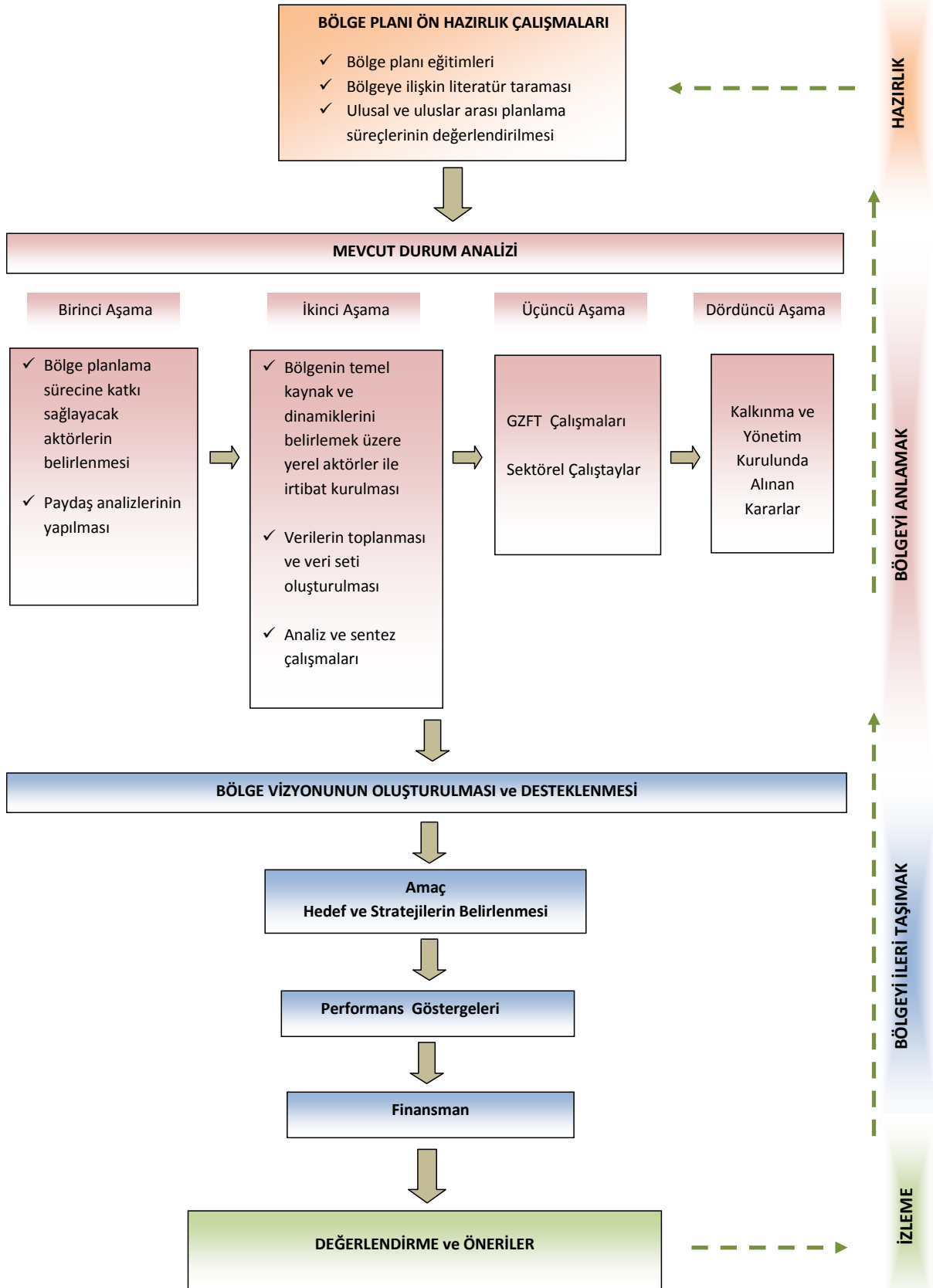
Öncelikli olarak ulusal ve uluslararası düzeydeki planlar içerik ve yapı olarak değerlendirmeye alınmıştır. Bu aşamada AB 2020 Stratejisi, ülke düzeyinde beş yıllık kalkınma planları ve Dokuzuncu Kalkınma Planı, Küçük ve Orta Ölçekli İşletme (KOBİ) Stratejisi Eylem Planı (2007-2009), Türkiye'nin Turizm Stratejisi 2023: Eylem Planı (2007-2013), Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Stratejik Planı (2010-2014), Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010), Tarım Bakanlığı TR72 Orta Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı incelenerek global ve ulusal düzeydeki plan ve stratejiler ile ilgili bilgi alt yapısı oluşturulmuştur. Bunu takip eden süreçte yerel yönetimlerin illere yönelik hazırlamış olduğu planlar (İl Özel İdareleri (İÖİ) 2010-2013 Stratejik Planları, Erciyes Master Planı, Milli Eğitim Müdürlükleri (MEM) Stratejik Planları) ve raporlar (Sanayi ve Ticaret Durum Raporu, Çevre Durum Raporu vb.) incelenerek ulusal ve yerel aktörlerin bölgenin geleceğine yönelik amaç ve hedefleri ile ilgili veriler toplanmıştır. Bölge planı hazırlama aşamalarına yönelik verilen eğitimlerin ışığında tüm bu literatür taramaları bölge planının alt yapısını oluşturacak şekilde süzölmüş ve çeşitli aşamalarda kullanılmıştır.

Bölge planı hazırlama sürecinin diğer bir adımı olan bölgeyi tanımak ve anlamak amacıyla il ve ilçelerde kurum ziyaretlerine başlanmıştır. Bu ziyaretlere öncelikli olarak valilikler, il genel meclisleri, il özel idareleri, kaymakamlıklar, il müdürlükleri, belediyeler, Ticaret ve Sanayi Odaları (TSO), Esnaf ve Sanatkar Odaları, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları (STK) gibi bölgenin önde gelen paydaşlarından başlanmış, bu görüşmelerde özellikle bölge planının hazırlık aşamasında katılımcılığın ve çok sesliliğin önemi vurgulanmış ve gelen bilgi ve değerlendirmeler ışığında bölgedeki paydaşlarımız belirlenerek, düzenlenecek olan GZFT analizi, sektörel çalıştay ve diğer toplantılar ile ilgili katılımcı listeleri hazırlanmış, GZFT toplantıları ve sektörel çalıştaylar düzenlenerek paydaşların planlama

sürecine katılımı sağlanmıştır. Yapılan sektörel çalıştaylar ve GZFT toplantıları ile katılımcıların görüş, yorum ve önerileri alınmıştır. Alınan görüşler, bölgeye ilişkin veri ve bilgilerin işlenmesinde ve yorumlanmasında mevcut durum verileri ile birlikte değerlendirilerek mevcut durum analiz edilmiştir.

Bu süreci takiben GZFT analizleri sonrasında hazırlanan toplantı raporları, toplantıya katılanlara e-posta yolu ile iletilmiş ve katılımcılardan gelecek muhtemel eleştiri yada fikirlerin değerlendirilmesi sağlanmıştır. Devam eden süreçte hazırlanmış olan mevcut durum analizi taslağı, Kalkınma Kurulu ve Yönetim Kurulu'nun görüşlerine sunulmuştur.

Mevcut durum analizinin tamamlanması ile bölgenin geleceğine ilişkin karar vermek ve verilecek kararlar için atılacak adımları organize etmek üzere vizyon, amaç, hedef ve stratejiler oluşturulmuştur. Ayrıca mevcut durum analizi taslağı, ajansın internet sitesinde de yayınlanarak paydaşların fikir ve yorumlarına açılmıştır.

Şekil 1: TR72 Bölgesi bölge planlama süreci

3. MEVCUT DURUM TESPİTİ ve ANALİZİ

3.1. Bölgenin Dünya ve Türkiye’deki Yeri

2023 Türkiye’nin Stratejik Vizyonu çerçevesinde 21. yüzyılın ilk çeyreğinde dünyadaki genel eğilimlere bakıldığında, tek kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçiş, para düzeninin yeni şartlara uyarlanması (yeni yatırım fonlarının ortaya çıkması ve doların rezerv para olma özelliğinin zayıflaması vs), askeri sistemde yeni bir yapılanma gibi gelişmeler göze çarpmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin egemen olduğu tek kutuplu bir dünya düzeninden çok kutuplu bölgesel güçlerin (Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya) ivme kazanmasıyla, yeni bir uluslararası sistem oluşmaktadır. Dolayısıyla, güç sistemleri arasındaki denklemlerin değişmesi ve yeni bölgesel rekabetlerin artması beklenmektedir. 2001’den beri yaşanan ekonomik krizlerin, gerek ulusal güvenliği gerekse piyasaların güvenliğini tehlikeye attığı görülmektedir. Bu durum küreselleşmiş dünyanın ne kadar kırılgan olduğunun bir göstergesi sayılabilir. O halde, hem devletin fiziksel güvenliği hem de piyasaların güvenliğinin sağlanması önem arz etmektedir. Bu ekonomik konjonktürün dışında küreselleşmenin çevre üzerindeki olumsuz etkileri de dikkat çekmektedir. Büyüyen ekonomilerin giderek artan enerji ihtiyaçlarından kaynaklanan küresel ısınma, gelecekte insanoğlunun su ve gıda sıkıntısıyla karşı karşıya geleceğini göstermektedir. Bu durumda, gerek ulusal çapta gerekse bölgesel ölçekte, üç ana eksen çerçevesinde stratejiler üretilmesi söz konusu olabilir: savunma ve gıda sanayi ile enerji sektörü.

Uluslararası düzeydeki uzlaşmazlıkların müzakereler yoluyla çözülmemesi durumunda, dünyada önümüzdeki yıllarda yeni güvenlik sorunları ve bu sorunların çözümüne yönelik ihtiyaçlar ortaya çıkabileceğinden, güvenlik ve savunma alanlarında önemli atılımların yapılması hedeflenmektedir. Türkiye’nin çevresindeki ülkelerle ilişkileri incelendiğinde, Irak’a yönelik gerçekleştirilen müdahale ve bunun yansımaları güvenlik

noktasında önemli konuların başında gelmektedir. Müdahale sonrası Ortadoğu'da ortaya çıkan gerek ekonomik gerek siyasi istikrarsızlık, Türkiye ve dolayısıyla TR72 Bölgesi için hem fırsat hem de tehdit oluşturabilecek unsurları beraberinde getirmektedir. Yakın coğrafyada var olan istikrarsızlık (Ortadoğu'da İsrail-Filistin çatışması, Kafkaslar'da Azerbaycan-Ermenistan ve Gürcistan-Rusya arasındaki sorunlar gibi) savunma sanayisinin stratejik önemini bu coğrafyada daha da artırmaktadır. Türkiye'de de, çevrede yaşanan bu gelişmelere paralel olarak ulusal güvenlik stratejisi gereği yatırımlar ile yerli üretime dayalı savunma sanayi geliştirilmesi gündeme gelebilir. TR72 Bölgesi, savunma sanayi yatırımları açısından gerek konumu gerekse sahip olduğu bilgi birikimi ile önemli rol oynayabilir.

Dünya için büyük bir tehdit oluşturan küresel ısınma Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Ortadoğu'daki hızlı nüfus artışı da göz önünde bulundurulduğunda, gelecekte su ve gıda sorunlarıyla karşı karşıya kalınacağı aşikardır. TR72 Bölgesi, geniş arazileriyle tarım ve hayvancılık konusunda büyük potansiyele sahiptir. Son yıllarda Türkiye'nin de ilişkilerini geliştirdiği Ortadoğu ülkeleri, gıda açısından önemli pazar olanakları sunmaktadır.

Dünyanın son 15 yıldır en hızlı gelişen ekonomisine sahip olan Hindistan ve Çin'in de hızlı artan nüfusları dikkate alındığında, TR72 Bölgesi'nin bu ülkelerle zaten var olan ticari ilişkilerini geliştirmesi beklenmektedir. Özellikle Türkiye'nin komşularıyla olan ortak kültür zeminleri göz önüne alınarak bölgede üretilen mal ve hizmetlerin dış piyasalara açılmaları desteklenebilecektir. Örneğin, İranlı tüketicilerin sıklıkla ev mobilyalarını değiştirdikleri düşünüldüğünde ve bölgenin mobilya sektöründe kayda değer üstünlüğü dikkate alındığında, bu alanda ticari ilişkilerinin geliştirilmesi hiç kuşkusuz bölgeye faydalı olacaktır. Yine Ortadoğu Bölgesi'nde, Irak'ta günümüzde yaşanan siyasi konjonktürün yeniden yapılanmaya yol açtığı görülmektedir. Bu durum bölge için, bilhassa inşaat sektörü açısından kaçırılmaması gereken bir fırsat niteliği taşımaktadır. Ticaret ve sanayi alanında Türkiye'nin komşularıyla olan ortak kültür bağları ve kalkan vizelerden istifade edilerek, bölge için uygun nitelikteki pazarların ve imkanların araştırılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Enerji eksenine gelindiğinde ise, enerjinin günümüz dünyasının en büyük gereksinimlerinden biri olduğu açıktır. Ancak fosil enerji kaynaklarının tükenmesi söz konusudur ve şimdiden yeni enerji kaynakları arayışına girilmiştir. Bu enerji kaynakları

arasında özellikle rüzgar ve güneş enerjisi ön plana çıkmakta olup, bölgede söz konusu enerji sanayilerinin üretim sürecinde kullanılacak malzemelerin tedariki konusunda değerlendirilmeyi bekleyen önemli bir potansiyel mevcuttur.

3.2. Ekonomik Yapı

3.2.1. Genel Ekonomik Göstergeler

Bölgeyi ülke içerisinde konumlandırmak adına GSYİH, GSKD, bölgesel ve ulusal gelir dağılımı ve rekabetçilik endeksi önemli araçlardır.

2001 yılı GSYİH değeri TR72 Bölgesi'nde 1.422 ABD doları olup bu değer Türkiye için 2.146 ABD dolarıdır. Kayseri'nin kişi başına düşen GSYİH'i, bölge illeri arasında en iyi il konumunda olmasına rağmen yine de ülke ortalamasının altında kalmaktadır. Kişi başına düşen GSYİH miktarına göre yapılmış olan Düzey 2 Bölgeleri sıralamasına göre TR72 Bölgesi 26 bölge arasında 20. sırada bulunmaktadır. GSYİH hakkında bölgesel güncel veri olmadığı için analize GSKD verileri ile devam edilecektir.

GSKD verileri 2004-2006 yılları arasındaki tarım, sanayi ve hizmetler ana sektör başlıklarını kapsayan Düzey 2 Bölgeleri için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanmıştır. Bölgesel GSKD'nin, bölgesel GSYİH'den temel farkı Katma Değer Vergisi (KDV) ve Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) gibi ürün üzerinde bulunan vergileri içermemesidir.

Tablo 1'de 26 Düzey 2 Bölgesi GSKD paylarına göre sıralanmıştır. Bu tabloya göre 2006 yılında TR72 Bölgesi %2,3'lük payıyla Düzey 2 Bölgeleri arasında 15. sırada yer almaktadır.

Tablo 1, sanayide güçlü olduğu düşünülen TR72 Bölgesi'nin katma değer üretmekte diğer bölgelere göre daha zayıf kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum katma değeri yüksek sektörlerin desteklenmesinin gerekliliğini göstermektedir.

Tablo 1: Bölgesel GSKD payları ve kişi başı GSKD, 2006 (%) (1)

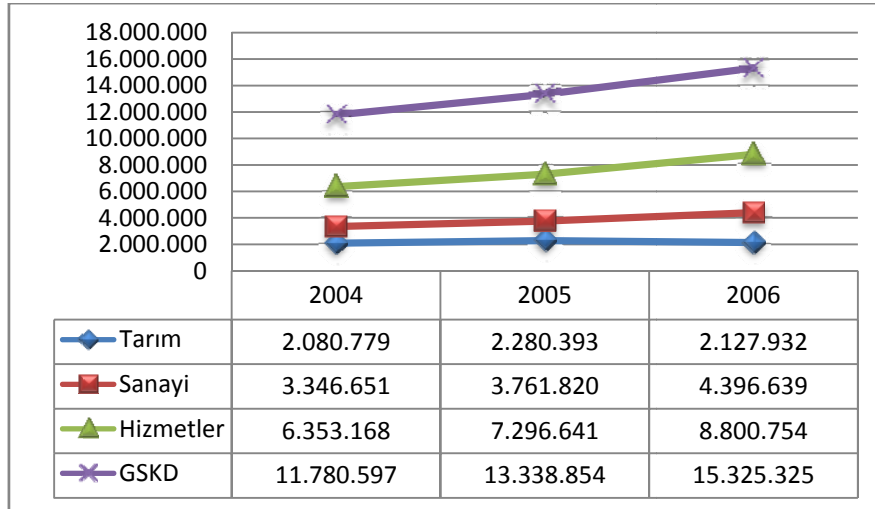
		GSKD (%)	Sıra	Kişi başı GSKD (ABD\$)	Sıra
TR	TÜRKİYE	100		6.684	
TR10	İstanbul	27,5	1	10.352	1
TR51	Ankara	8,5	2	9.056	4
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	6,6	3	9.377	3
TR31	İzmir	6,6	4	8.398	6
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	6,1	5	9.622	2
TR62	Adana, Mersin	4,1	6	5.318	12
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	4	7	7.712	7
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	3,8	8	6.850	9
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	3,6	9	5.586	11
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	2,8	10	4.716	16
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	2,6	11	8.680	5
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2,6	12	4.862	14
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	2,3	13	3.907	19
TR52	Konya, Karaman	2,3	14	4.938	13
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	2,3	15	4.639	18
TR22	Balıkesir, Çanakkale	2	16	5.725	10
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	1,8	17	2.904	23
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1,7	18	3.539	22
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	1,6	19	7.113	8
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	1,5	20	4.654	17
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	1,3	21	3.876	20
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1,2	22	2.887	24
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1	23	2.355	26
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	0,9	24	3.760	21
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	0,8	25	4.794	15
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	0,7	26	2.684	25

Bölgedeki GSKD'nin sektörel dağılımına göre, tarım sektörünün GSKD içindeki payının düşme eğiliminde, sanayi sektörünün konumunu muhafaza etmekte, hizmet sektörünün ise artma eğiliminde olduğu görülmektedir (Tablo 2). Bu durum ülke geneli ile paralellik göstermekte olup gelişmekte olan ülkelerin karakteristiği de bu yöndedir.

Tablo 2: TR72 Bölgesi GSKD göstergeleri (%) (1)

	Tarım			Sanayi			Hizmetler			GSKD		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Sektörlerin gayrisafi katma değer içindeki payları (%)	17,7	17,1	13,9	28,4	28,2	28,7	53,9	54,7	57,4	100	100	100
Sektörlere göre bölgesel paylar (%)	3,9	3,8	3,4	2,4	2,3	2,3	2,1	2,1	2,1	2,4	2,3	2,3

Cari fiyatlarla bölgesel GSKD'ye bakıldığında 2004-2006 yılları arasında tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinde artış olduğu görülmekte olup; bu artış miktarı büyükten küçüğe doğru hizmetler, sanayi ve tarım sektörlerinde olmuştur (Şekil 2).

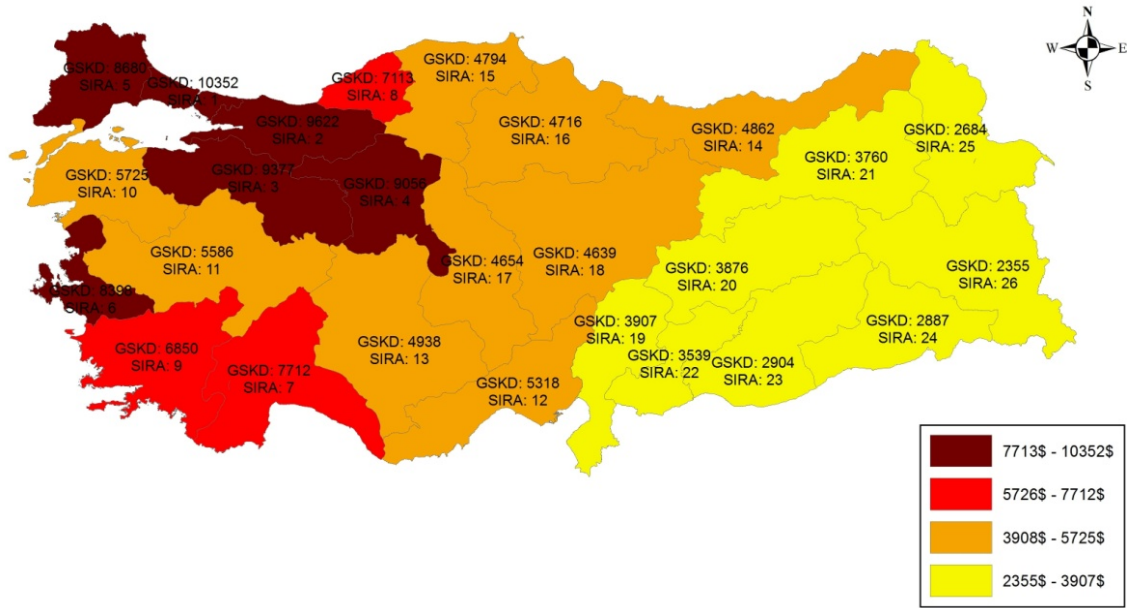
Şekil 2:TR72 Bölgesi cari fiyatlarla GSKD (temel fiyatlarla) (Bin TL) (1)

Tablo 3: Kişi başına düşen GSKD (1)

	TR72		TÜRKİYE	
	TL	\$	TL	\$
2004	5.157	3.601	7.306	5.102
2005	5.827	4.323	8.336	6.185
2006	6.683	4.639	9.628	6.684

TR72 Bölgesi'nde kişi başına düşen GSKD 2004-2006 yılları arasında artış göstermekle beraber, Türkiye değeri ile arasındaki fark giderek açılmaktadır (Tablo 3).

Ülke içerisinde kişi başına düşen GSKD'nin batıdan doğuya gidildikçe genel olarak azaldığı görülmektedir. TR72 Bölgesi 2006 yılı kişi başına düşen GSKD değerlerine göre 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 19. sıradadır (Şekil 3).

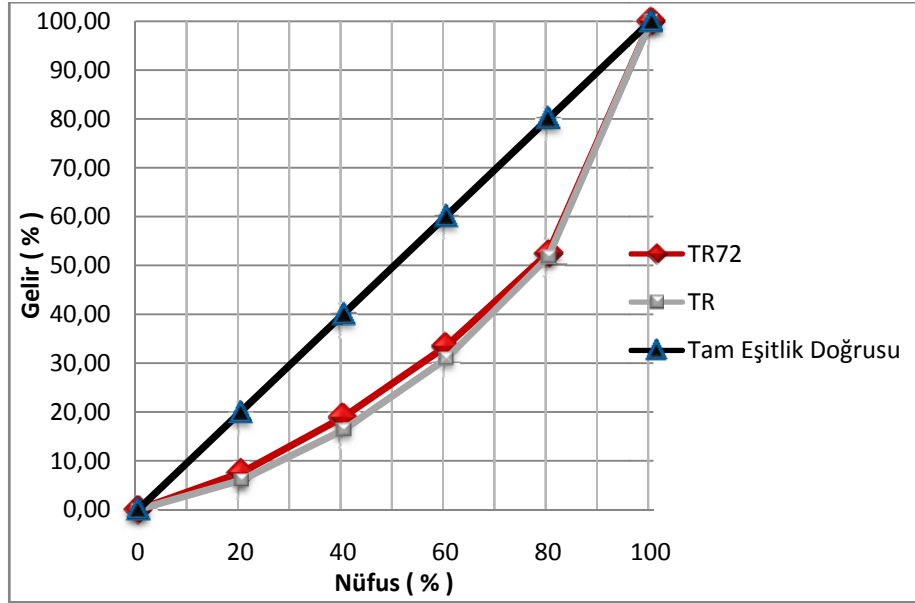
Şekil 3: Düzey 2 Bölgeleri'nde kişi başına düşen GSKD (ABD\$) ve sıralaması, 2006 (1)

Gelir Dağılımı

TR72 Bölgesi hane halkı gelirlerinin %20'lik dilimlere göre dağılımı ile ilgili veriler en son 2003 yılı için yayınlanmıştır. Bu verilerden yola çıkarak oluşturulan Lorenz eğrileri incelendiğinde bölgedeki gelir dağılımı eşitsizliğinin, ülke geneli ile benzerlik gösterdiği görülmektedir (Şekil 4).

İlk ve son dilimlerdeki nüfusun gelirden aldığı paylara göre bölgedeki en zengin %20'lik grup toplam gelirin %47,5'ini alırken, Türkiye'de bu oran %48,3'tür. En fakir %20'lik grubun gelirden aldığı paya bakıldığında ise Türkiye'de %6 olan bu oranın, bölge için %7,5 olduğu görülmektedir. En zengin %20'lik grubun gelirden aldığı pay en fakir %20'lik grubun

aldığı payın bölgede 6,33 katı iken, ülke genelinde 8,05 katıdır (Tablo 4). Bu verilerden yola çıkarak bölgedeki gelir dağılımının ülke geneline göre daha adaletli olduğu söylenebilir.

Şekil 4: Lorenz eğrileri hane halkı gelirlerinin %20'lik dilimlere göre dağılımı, 2003 (2)

Tablo 4: %20'lik gelir gruplarının gelirden aldığı paylar, 2003 (2)

	TR72 (%)	TÜRKİYE (%)
1. %20	7,5	6,0
2. %20	11,4	10,3
3. %20	14,5	14,5
4. %20	19,1	20,9
5. %20	47,5	48,3

Gelir eşitsizliğini gösteren diğer bir değer de Gini katsayısıdır. Türkiye diğer Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkeleri ile karşılaştırıldığında, 2000 ortalarında Gini katsayısının OECD ülkeleri için ortalama 0,31, Türkiye için daha yüksek (0,43) olduğu görülmektedir. Bu durum, karşılaştırılan OECD ülkelerinde Türkiye'ye göre daha adil bir gelir dağılımı olduğunu göstermektedir.

Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik

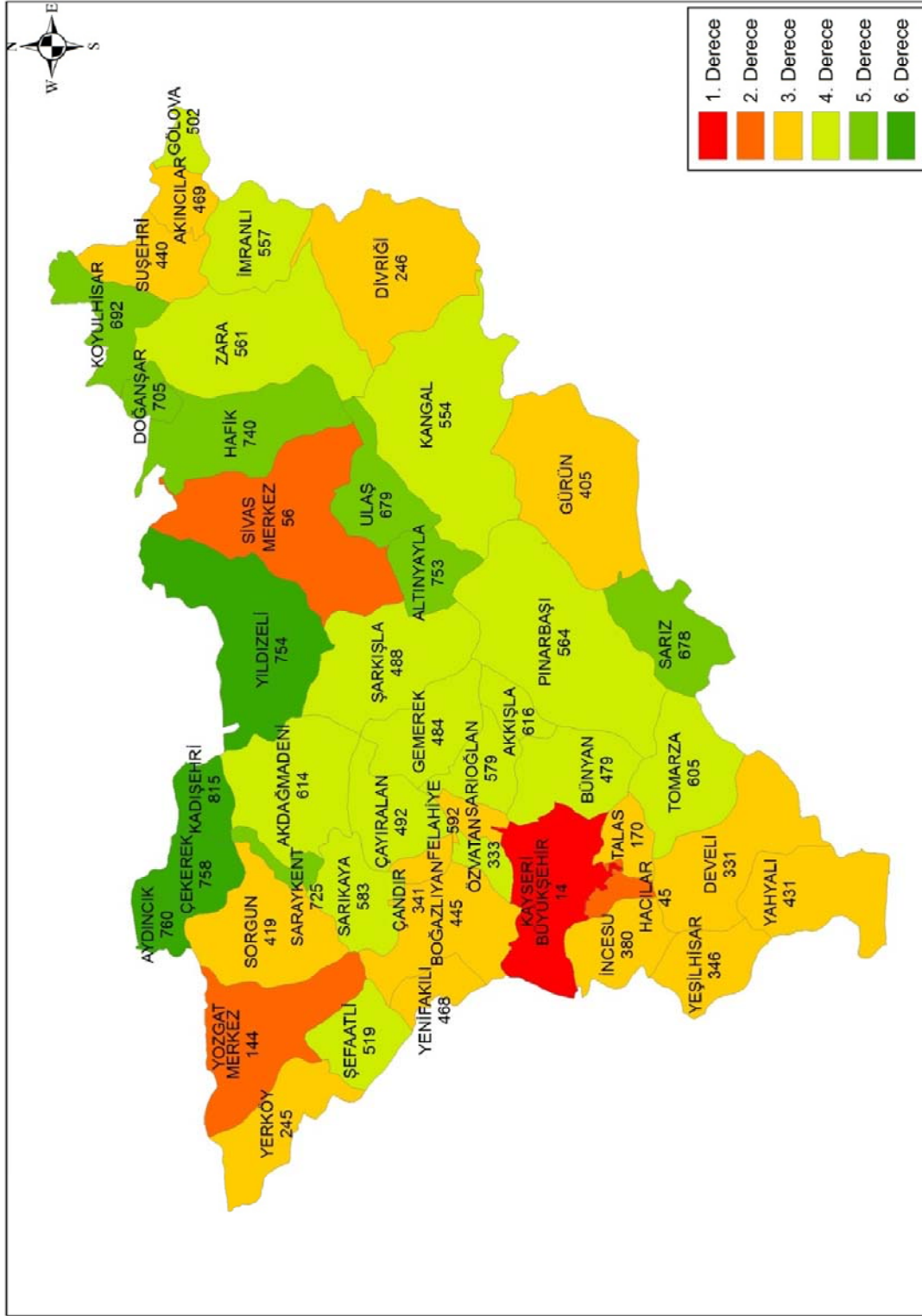
2003 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına bakıldığında; TR72 Bölgesi'nin 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 16. sırada olduğu, 81 il içerisinde ise Kayseri'nin 19, Sivas'ın 53, Yozgat'ın ise 64. sırada oldukları görülmektedir (3). Bu duruma bakıldığında bölge illeri arasında gelişmişlik farkı olduğu söylenebilir. Gelişmişlik endeksine göre iller 5 farklı gruba ayrılmıştır. Bu beş kategoriden Kayseri 2., Sivas ve Yozgat ise 4. derece gelişmiş iller grubunda yer almıştır (3). Bölge, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında ülke ortalamasının altında yer almaktadır.

İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması incelendiğinde ise merkez ilçelerle diğer ilçeler arasında büyük gelişmişlik farklarının olduğu görülmektedir. İlçe sıralamasına bakıldığında, ilçelerin 3. ve 4. grupta yoğunlaştıkları söylenebilir. Alt gruplarda yer alan ilçelerin tarım sektörü ağırlıklı olduğu, bu ilçelerde sanayinin ülke ortalamasının altında kaldığı ve gelir düzeyinin düşük olduğu da dile getirilebilir (4).

İl ve ilçelerde yapılan çalıştaylar ve GZFT analizleri sonucunda, merkez ile ilçeler arasında gelişmişlik farkının bulunduğu gözlemlenmiştir. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırması'na göre, Kayseri 2. derece gelişmiş iller arasında olmasına rağmen, ilçelerinin biri hariç hepsi 3. ve 4. derece gelişmiş ilçeler arasındadır.

Göstergelerden ve yapılan analizlerden yola çıkılarak teşviklerin bölge bazından ziyade il ve ilçe bazında düzenlenmesinin gelişmişlik farkının azalmasında daha fazla katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Şekil 5: TR72 Bölge ilçelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (4)

Rekabetçilik

İller arası rekabetçilik endeksi Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurulu (URAK) tarafından beşeri sermaye ve yaşam kalitesi (BSYK), erişilebilirlik, markalaşma becerisi ve yenilikçilik (MBY), ticaret becerisi ve üretim potansiyeli (TBÜP) olmak üzere dört ana değişken ile her yıl oluşturulmaktadır. Tablo 5'te bölge illerinin 2007-2008 ve 2008-2009 yıllarındaki Türkiye sıralaması yer almaktadır.

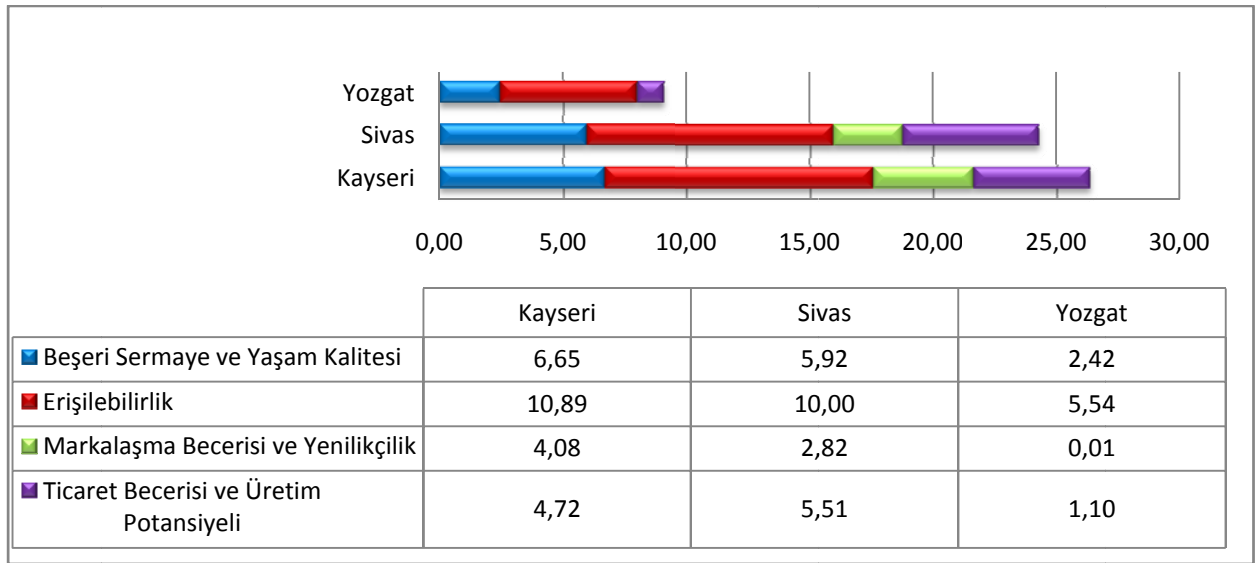
Tablo 5: TR72 Bölgesi illerinin rekabetçilik endeksi sıralamasında iller arasındaki yeri (5)

	Genel Endeksteki Sırası		BSYK		Erişilebilirlik		MBY		TBÜP	
	2007-2008	2008-2009	2007-2008	2008-2009	2007-2008	2008-2009	2007-2008	2008-2009	2007-2008	2008-2009
Kayseri	9	13	14	14	27	27	5	5	16	28
Sivas	23	20	18	21	36	36	12	13	47	15
Yozgat	71	73	72	73	67	66	66	67	67	75

Bölgede en rekabetçi il olan Kayseri'nin rekabet gücünü oluşturan alt endeksler incelendiğinde, MBY endeksinde 5. sırada, BSYK endeksinde ise 14. sırada olduğu görülmektedir. 2007-2008 yılında iller arası rekabetçilik endeksine göre en rekabetçi 9. il durumundaki Kayseri'nin, 2008-2009 yılında 13. sıraya gerilediği; sebebinin diğer endekslerdeki yerinin sabit kalmasına rağmen, TBÜP endeksindeki 12 sıra gerileme olduğu görülmektedir. TBÜP endeksindeki gerileme incelendiğinde ise, 2007-2008 yılında açılan şirket sayısındaki değişim oranı açısından 25. sırada olan Kayseri'nin, 2008-2009 yılında 69. sıraya gerilemesi olduğu göze çarpmaktadır.

Sivas'a gelindiğinde, MBY endeksinde 13. sırada, TBÜP endeksinde ise 15. sırada olduğu görülmektedir. TBÜP endeksinin bazı alt değişkenlerinde gerilemeler olmasına rağmen, Sivas bu endekste 2007-2008 döneminde 47. sıradayken 2008-2009 döneminde 15. sıraya yükselmiştir. Bu gelişimin temel nedeni, açılan ve kapanan şirket sayılarındaki değişimlere ilişkin alt değişkenlerde yaşanan gelişmelerdir.

Yozgat'ın rekabetçilik gücünü meydana getiren alt endeksler incelendiğinde ise, ilin rekabetçiliğine katkı sağlayan endeksin %61,15 oranıyla erişilebilirlik endeksi olduğu belirlenmiştir. Yozgat'ın bütün alt endekslerde diğer iki bölge ilini geriden takip etmekte olduğu görülmektedir. Kalkınma stratejilerinde vurgulandığı üzere iller arasındaki gelişmişlik farkının kapatılabilmesi için Yozgat'taki bütün paydaşlara önemli görevler düşmektedir. Bölge illeri 2008-2009 dönemi rekabetçilik endeksi dağılımı Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 6: Rekabetçilik endeksi, 2008-2009 (5)

3.2.2. Sanayi

26 Düzey 2 Bölgesi arasında TR72 Bölgesi imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında 15. sıradadır. 81 il arasında imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında Kayseri 18., Sivas 43., Yozgat 52. sıradadır. TR72 Bölgesi, bölge içi gelişmişlik farklarının olduğu bir bölgedir.

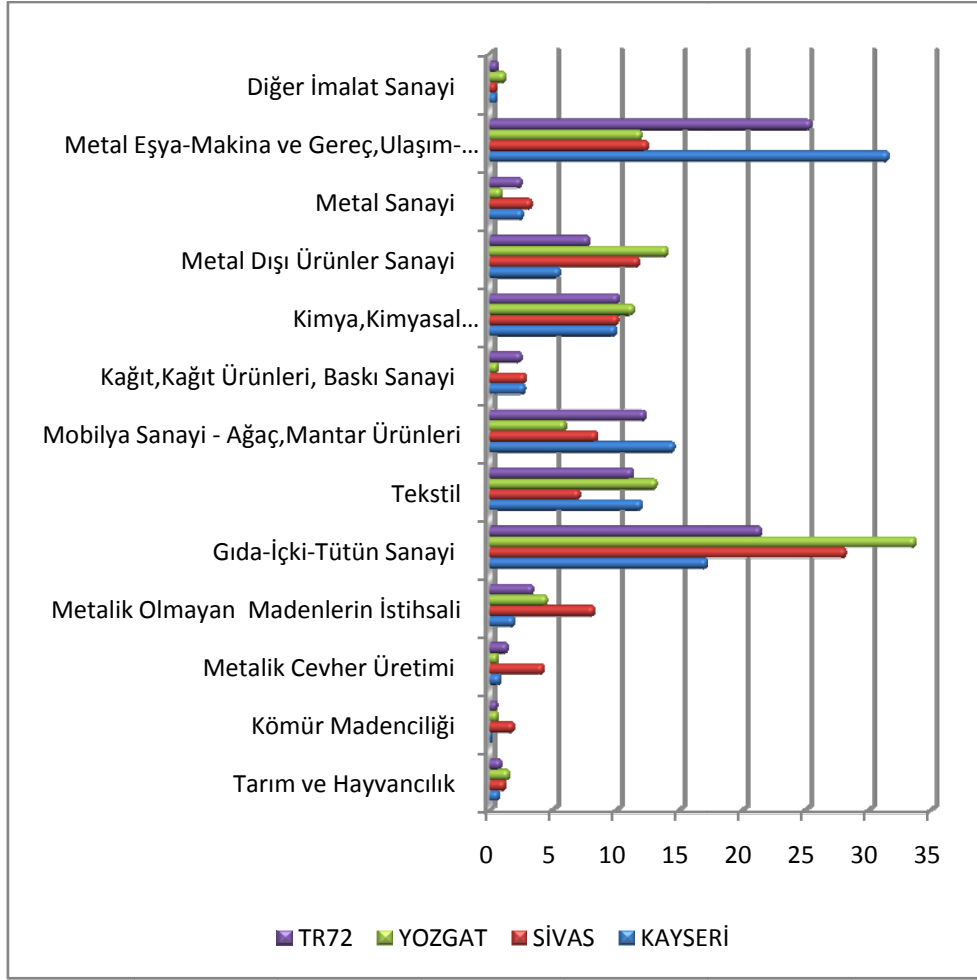
Bölge illerinden Kayseri'de sanayi gelişmiş durumdadır. İl karayolu, demiryolu ve havayolu ulaşım imkanlarıyla önemli bir lojistik merkez olarak kabul edilmektedir. Bu da Kayseri'nin ticari ve sanayi faaliyetlerindeki atılımlarına destek olan önemli faktörlerden biridir. Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan ilin geçmişine baktığımızda bir ticaret merkezi olduğu ve bu ticaret kültürünü sanayi sektörüne yansıtabildiği görülmektedir. Cumhuriyet'le

birlikte 1926 yılında Hava İkmal Bakım Merkezi ve 1935 yılında, uzun süre ülkemizin en büyük pamuk dokuma fabrikası olarak kalan Sümerbank Dokuma Fabrikası kurulmuştur. İkinci kuşak (1950-1980) sanayicilerin büyük bir kısmı bu kuruluşlara ait çıraklık okullarında yetişmiş ve özel sektör sanayi yatırımlarında bulunmuşlardır. 1989 yılında Kayseri'ye İkinci Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöre statüsü verilmesiyle büyük ölçekli işletmelerin sayısında artış görülmektedir. 2004 yılında 139 fabrikanın temelini bir günde atılması, Kayseri sanayisi için bir dönüm noktası olmuştur. Bu fabrikalardan 122'si 2005 yılında faaliyete geçmiştir. İlde sanayileşme il merkezinde yoğunlaşmış olup ilçelerde ise tarım öncelikli konumdadır. (6) (7) (8).

Tablo 6: Temel göstergeler (2) (3)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE
İmalat sanayi gelişmişlik sıralaması	18	43	52	15	-
İş kayıtlarına göre girişim Sayıları-İmalat (2009)	6.141	2.082	1.621	9.844	405.873
Kişi başına toplam elektrik tüketimi (kWh) (2008)	1.966	1.570	1.103	1.676	2.264
Sanayi elektrik tüketimi MWh (2008)	1.258.885	492.115	154.365	1.905.365	74.850.263

Sivas ilinde 2001 yılı GSYİH'nin sektörlere göre dağılımı incelendiğinde sanayi sektörünün; ticaret, tarım, ulaştırma ve haberleşme sektörlerinden ileride olduğu söylenebilir. Ancak bu durum ilde gelişmiş bir imalat sanayi bulunmasından ziyade madencilik ve enerji alt sektörlerinin sanayi sektörü içindeki ağırlıklarından kaynaklanmaktadır. İlin önemli sanayi işletmeleri 1930-1940 yılları arasında devlet eliyle kurulmuştur. Sivas sanayisini ağırlıklı olarak küçük ve orta ölçekte tesisler oluşturmaktadır. Bu yapı yüzünden üretim, katma değer, istihdam ve kapasite kullanım oranları düşüktür. Girişimcilik, sanayi ve ortaklık kültürünün eksikliği, sermaye yetersizliği, tarıma dayalı sanayinin gelişmemesi, tarım ve hayvancılıkta endüstriyel üretime yönelik işbirliği zayıflığı, iklim şartları ve şehre öncülük edecek markalaşmış büyük özel sektör yatırımlarının yeterince olmaması temel sorunlar olarak görülmektedir (9) (10).

Şekil 7: İşletmelerin sektörel dağılımı: Üretici sayısı (%) (11)

Yozgat Kalkınmada Birinci Derecede Öncelikli Yörelere kapsamındadır. 1998 yılında çıkarılan 4325 Sayılı Kalkınmada Öncelikli İllerde İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvikine Yönelik Kanun ile Yozgat sanayisi bir nebze de olsa canlılık kazanmış, Organize Sanayi Bölgesi (OSB) tahsis başvurularında doluluk yaşanmıştır. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte OSB’de faaliyet gösteren firma sayısında ciddi bir düşüş yaşanmış, sonrasında çıkarılan 5084 Sayılı Kanun da 4325 Sayılı Kanun kadar etki oluşturamamıştır. Bunun en önemli sebebi teşvik kapsamındaki illerin sayısının artırılmış olmasının Yozgat’a olan yatırımcı ilgisinin başka illere kaymasına sebebiyet vermesidir. Yozgat ilinde ağırlıklı üretim gıda ve metal dışı ürünler sanayisidir. Gıda sektöründe, faaliyet gösteren işletmelerin çoğu un fabrikalarıdır (12). Metal dışı ürünler sanayi Yozgat’ta rekabet üstünlüğü olan sektörlerin başında gelmektedir. Bunun sebebi tuğla, çimento gibi bu gruba giren ürünlerin

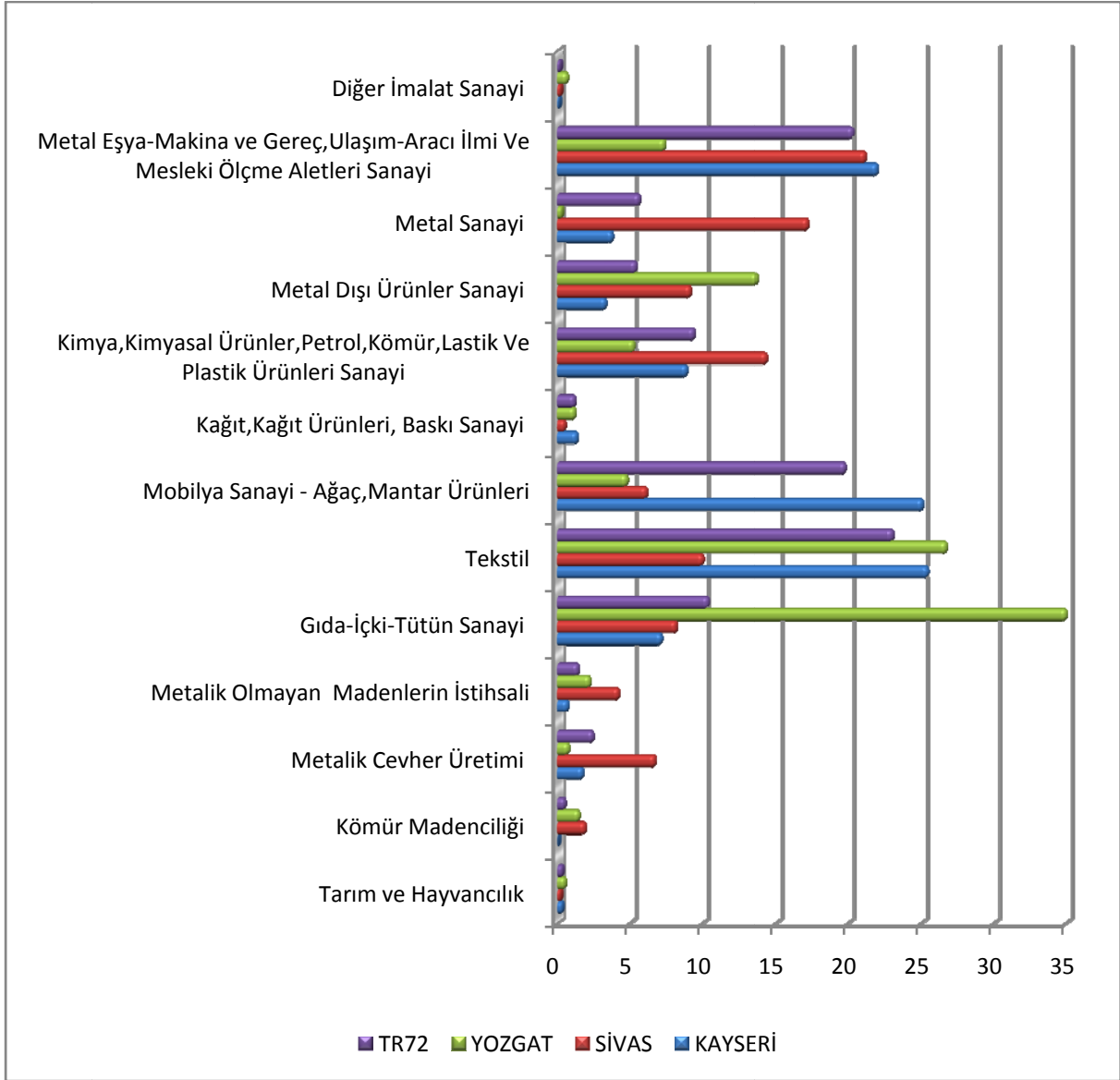
maliyet açısından hammadde merkezlerinde üretilme zorunluluğudur. Yozgat, çevresindeki iller için bu sektörde tedarik merkezi konumundadır.

Üretici sayısı baz alınarak hazırlanan, işletmelerin sektörel dağılımının verildiği Şekil 7 ve Şekil 8 incelendiğinde Kayseri'deki başlıca sektörlerin %32 ile "Metal Eşya-Makine ve Gereç, Ulaşım-Aracı İlmi ve Mesleki Ölçme Aletleri Sanayi", %17 ile "Gıda-İçki-Tütün Sanayi", %15 ile "Mobilya Sanayi-Ağaç, Mantar Ürünleri", %12 ile "Tekstil" olarak sıralandığı görülmektedir. Çalışan kişi sayıları baz alındığında ise, başlıca sektörler %25 ile "Mobilya Sanayi-Ağaç, Mantar Ürünleri" ve "Tekstil", %22 ile "Metal Eşya-Makine ve Gereç, Ulaşım-Aracı İlmi ve Mesleki Ölçme Aletleri Sanayi" olarak sıralanmaktadır.

Üretici sayısına göre Sivas'taki başlıca sektörler; %28 ile "Gıda-İçki-Tütün Sanayi", %12 ile "Metal Eşya-Makine ve Gereç, Ulaşım-Aracı İlmi ve Mesleki Ölçme Aletleri Sanayi" ve "Metal Dışı Ürünler Sanayi" ve %10 ile "Kimya, Kimyasal Ürünler, Petrol, Kömür, Lastik ve Plastik Ürünleri Sanayi" olarak sıralanmaktadır. Çalışan kişi sayılarına göre başlıca sektörler ise; %21 ile "Metal Eşya-Makine ve Gereç, Ulaşım-Aracı İlmi ve Mesleki Ölçme Aletleri Sanayi", %17 ile "Metal Sanayi", %14 ile "Kimya, Kimyasal Ürünler, Petrol, Kömür, Lastik ve Plastik Ürünleri Sanayi" ve %10 ile "Tekstil"dir.

Yozgat'ta üretici sayısına göre öne çıkan sektörler; %34 ile "Gıda-İçki-Tütün Sanayi", %14 ile "Metal Dışı Ürünler Sanayi", %13 ile "Tekstil", %12 ile "Metal Eşya-Makine ve Gereç, Ulaşım-Aracı İlmi ve Mesleki Ölçme Aletleri Sanayi"dir. Çalışan kişi sayılarına göre ise sektörler şu şekilde sıralanabilir: %35 ile "Gıda-İçki-Tütün Sanayi", %27 ile "Tekstil" ve %14 ile "Metal Dışı Ürünler Sanayi".

Görüleceği üzere bölgede, "Metal Eşya-Makine ve Gereç, Ulaşım-Aracı İlmi ve Mesleki Ölçme Aletleri Sanayi", ile "Gıda-İçki-Tütün Sanayi", "Mobilya Sanayi-Ağaç, Mantar Ürünleri" ve "Metal Dışı Ürünler Sanayi" sektörleri yoğun olarak üretici ve istihdam oluşturmaktadır.

Şekil 8: İşletmelerin sektörel dağılımı: Çalışan sayısı (%) (11)

İşletmelerin kendi aralarındaki iletişimi artırarak bilgi paylaşımı ve dolayısıyla ortak hareket etme kültürünü yerleştirmek, bu yoğunlaşmanın daha etkin kılınmasını, kümelenmenin ve gerekirse ihtisas sanayi bölgelerinin ortaya çıkmasını sağlamakta büyük katkı sağlayabilir. Bunun dışında, özellikle KOBİ'lerin ortak kullanım alanlarına sahip olması, bölgede öne çıkan ana sorunlardan olan pazar araştırması, tanıtım, ihracat için önemli olan dış pazarı tanıma ve yenilikçi ürünler için tasarım gibi problemlere çözüm üretmesi söz konusu olabilecektir. Bu gibi faaliyetler mevcut işletmelerin kapasitelerini artırmalarına ve daha verimli kullanmalarına olanak sağlayabilir.

Mevcut sektörleri incelerken dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise, gerek Türkiye’de gerekse tüm dünyada yaşanan krizlerden ve Çin-Hindistan gibi diğer global tehditlerden etkilenen sektörlerin tespit edilmesidir. Bazı emek yoğun üretim dallarında diğer ülke üreticilerinin daha ucuz maliyetli üretimleri sebebiyle avantaja sahip olmaları, sürdürülebilirliğin sorgulanmasına yol açabilmektedir. Yenilikçi ve katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesinin, hem ekonomik hem de sosyal olarak kalkınmayı tetikleyecek ana faktörlerden biri olması muhtemeldir.

Yenilikçi ürünlerin üretilmesini sağlamak için öncelikle halihazırdaki üreticilerin mevcut tesislerini modernize etmeleri, çalışma şartlarını uluslararası standartlara yaklaştırmaları ve en önemlisi de hem işletme sahiplerinin hem de çalışanlarının yenilikçi anlayışı bir düstur edinmeleri gerekliliği öne çıkmaktadır.

Bölgede marka olmuş, ulusal bazda bilinirliği yüksek bazı isimler yer alsa dahi bu sayı çok fazla değildir. Bölge üreticilerinin marka ve patent bilincinin artırılması ve aynı zamanda bu farklılığın nasıl pazarlama-reklam aracı olarak kullanacağı yönünde eğitim vb. etkinlikler düzenlenmesi yerinde olabilir. Ayrıca, bölge ürünlerinin yurtiçi ve yurtdışında bilinirliğini artırmak için tanıtım faaliyetlerinin yapılması, ulusal ve uluslararası fuar ve diğer organizasyonlara katılımın arttırılması marka ürün çıkarma yolunda diğer önemli bir basamaktır.

Bölgesel Gelişme ve Sektör-Bölge Yığılşmaları

Yığılşma katsayısı ve yığılşma oranı sektörlerin hangi bölgelerde ve hangi oranlarda yığılştığını belirten göstergelerdir. Yığılşma oranının 1’den büyük olması halinde o bölgede o sektör Türkiye ortalamasından daha iyi durumdadır sonucu çıkarılabilir.

Tablo 7’de görüldüğü gibi TR72 Bölgesi’nde yığılşması en yüksek sektör mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar sektörüdür. Özellikle Kayseri ilinde bu sektörde yığılşma yüksektir. Birinci derecede yığılşan diğer sektör ise diğer ulaşım araçlarının imalatı sektörüdür. Bu sektör, İstanbul ve TR72 Bölgesi’nde birinci derecede

yığınlamıştır. Bölgede yığınlaşan diğer bir sektör ise başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatıdır. Bu sektörün TR72 Bölgesi'ndeki yığınlaşması ikinci derecedir.

Herfindahl endeksi, bölgesel uzmanlaşma ve çeşitliliği anlamakta kullanılan bir endekstir. Bu endeksin büyük olması o bölgede çeşitliliğin az olduğunu, uzmanlaşmış bir bölge olduğunu gösterir. Endeksin düşük olması ise çeşitliliğin bol, uzmanlaşmanın zayıf olduğunu göstergesidir. TR72 Bölgesi'nde işyeri sayısı ve istihdama göre herfindahl endeksleri sırasıyla 0,1166 ve 0,1229'dur. Her iki endeks içinde TR72 Bölgesi 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 17. sıradadır.

Tablo 7 : TR72 Bölgesi'nde sektörel yığınlamalar (İlk 10 Sektör) (13)

Sektör	Yığınlama Katsayısı	Yığınlama Oranı
Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar	14,2087	3,2944
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	3,1471	5,8939
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı	2,6167	1,3961
Makine ve teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı	2,1767	1,3339
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı	0,6645	1,3081
Tekstil ürünleri imalatı	0,4136	1,0216
Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	0,3064	1,0548
Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların imalatı	0,2507	1,0682
Geri dönüşüm	0,0192	1,4256
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	0,0064	1,0005

Bölgede Öne Çıkan Sektörler

İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri Raporu'na göre TR72 Bölgesi'nde öne çıkan sektörler genelde benzerlik göstermektedir. Kayseri ilinde tekstil ürünleri imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve teçhizat imalatı, mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar sektörleri öne çıkmaktadır. Bu sektörlerde üretilen ürünler incelendiğinde mobilya, sandalye, tabure, mutfak dolabı imatları mobilya imalatı; başka

yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar sektöründe önemli imalat ürünleridir. Tekstil ürünleri imalatı sektöründe ise doğal ve sentetik elyafın hazırlanması ve eğrilmesi, giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri imalatı, halı ve kilim imalatı ve pamuklu dokumalar önemli imalat alanlarıdır. Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı sektöründe ise elektrikli ve elektriksiz ev aletleri imalatı, kaldırma ve taşıma teçhizatı imalatı ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer özel amaçlı makinelerin imalatları önemlidir (14) .

Sivas ilinde ise madencilik taşocakçılığı, gıda ürünleri ve içecek imalatı, metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve teçhizat imalatı sektörleri diğer sektörlerle göre öne çıkmaktadır. Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatında süsleme ve yapı taşının kesilmesi, şekil verilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi, inşaat amaçlı beton ürünleri imalatı önem arz etmektedir. Madencilik ve taşocakçılığı sektöründe taş kömürü madenciliği ve briketlenmesi, kum ve çakıl ocakçılığı öne çıkmıştır. Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe ise ekmek, taze fırın ürünleri ve taze kek imalatı; öğütülmüş tahıl ürünleri imalatı; çiftçilik hayvanları için hazır yem imalatı; peksimet, bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı; süthane işletmeciliği ve peynir imalatı; et imalatı ve saklanması öne çıkmaktadır. Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı sektöründe de diğer tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı, elektriksiz ev aletleri imalatı, tarımsal amaçlı traktör imalatı önemli alanlardır (15).

Yozgat ilinde de diğer sektörlerle göre gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı, metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı, makine ve teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı sektörleri öne çıkmaktadır. Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe ekmek, taze fırın ürünleri ve taze kek imalatı; öğütülmüş tahıl ürünleri; çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı; et imalatı ve saklanması; peksimet, bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı; süthane işletmeciliği ve peynir imalatı alt sektörleri öne çıkmaktadır. Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı sektöründe öne çıkan başlıca alt sektörler ise çimento imalatı; süsleme ve yapı taşının kesilmesi, şekil verilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi; fırınlanmış kilden kiremit, briket, tuğla ve inşaat malzemeleri imalatı; inşaat amaçlı beton ürünleri imalatıdır. Tekstil ürünleri imalatı sektöründe giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış diğer tekstil ürünlerinin imalatı alt sektörleri Yozgat ilinde öne çıkmaktadır. Makine ve

teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı sektöründe ise metal yapı ve yapı parçaları imalatı; metallerin kaplanması ve işlenmesi, metallerin dövülmesi, preslenmesi, baskılanması ve yuvarlanması; merkezi ısıtma radyatörleri ve kazanlarının imalatı; metal inşaat doğraması imalatı öne çıkmaktadır (15).

Organize Sanayi Bölgeleri

TR72 Bölgesi'nde, aktif olarak çalışmakta olan Kayseri'de 3 adet, Sivas'ta 1 adet, Yozgat'ta 1 adet olmak üzere toplamda 5 adet OSB bulunmaktadır. Ayrıca, Sivas'ta kurulma aşamasında olan ve altyapı ya da fabrika inşaatı devam etmekte olan 3 adet OSB, Yozgat'ta da kurulumu tamamlanmış ve çalışmaya başlamış olan 1 adet özel OSB bulunmaktadır. İlgili veriler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: TR72 Bölgesi Organize Sanayi Bölgeleri fiziki bilgileri (16) (17) (18)

OSB nin Adı	Kayseri OSB	İncesu OSB	Mimarsinan OSB	Sivas Merkez 1.OSB	Yozgat OSB
Kuruluş yılı	1976	1996	1998	1976	1993
OSB'nin büyüklüğü (ha)	2.199	610	604	396	150
Toplam sanayi parsel sayısı	1.242	154	379	445	111
Üretimdeki firma sayısı	845	1	33	99	24
İnşaa halindeki firma sayısı	88	4	21	54	5
OSB'de çalışan kişi sayısı	40.000	12	320	4.814	1.268
Toplam sanayi alanı(m ²)	15.660.000	3.911.488	4.236.917	3.056.100	765.182
Tahsis edilen sanayi alanı(m ²)	12.064.000	3.274.099	3.540.044	2.094.400	653.945
Tahsis edilecek sanayi alanı(m ²)	3.596.000	637.399	696.875	976.400	111.381
İnşaatı tamamlanan sanayi alanı(m ²)	8.080.000	48.612	40.000	132.821	234.608

Kayseri OSB'de mobilya ve ev tekstili sektörleri 228 firma ile başı çekmektedir. Metal eşya ve tekstil sektörleri de diğer öne çıkan sektörlerdir.

Sanayi ve ihracatı arttırmakta önemli bir merkez niteliğinde olan serbest bölgeler, Türkiye'de 1985 yılında kurulmaya başlanmış olup, Kayseri'de de 1995 yılında hayata

geçirilmiştir. Kayseri Serbest Bölgesi, toplamda 1.251 kişiye istihdam yaratarak önemli bir iş kaynağı oluşturmaktadır (19).

2009 yılında 702.862.900 ABD doları miktarında ticaret hacmi oluşturan Serbest Bölge, 103 firmayı bünyesinde barındırmaktadır. Toplam 6.905.854 m²'lik alana sahip olan bölge, toplamda 442.610.976 ABD dolarlık satış hacmine ulaşmıştır (20).

Kayseri Mimarsinan OSB'de ise ağırlıklı olarak inşaat ve mobilya firmaları yer almaktadır.

Aktif olarak çalışmakta olan Sivas Merkez 1. OSB, 1976 yılında kurulmuştur. Ağırlıklı olarak orman, tekstil ve demir-çelik sektörünün faaliyet gösterdiği OSB inşa halindeki 54 fabrikanın tamamlanması ile bölgenin, istihdam ve ticaret açısından sanayiden aldığı payı arttırması beklenebilir.

Yozgat OSB 1993'te kurulup 1996'da faaliyete başlamış olmasına rağmen burada sadece 24 firma üretimdedir. OSB'nin konumunun doğru belirlenememiş olması bunun en önemli sebeplerinden birisi olarak gösterilebilir.

Sivas'ta bunun dışında, Sivas Merkez 2. OSB kurulma aşamasında, Sivas Şarkışla OSB devam eden fabrika inşaatları ile açılma aşamasında ve Sivas Gemerek OSB ise altyapı çalışmaları aşamasında olup, sunduğu cazip imkanlarla yatırımcıları beklemektedir. Yozgat'ta Kale Seramik Özel OSB ise, kurulma aşamasını tamamlamış olup, iki fabrika ile hizmet vermeye devam etmektedir.

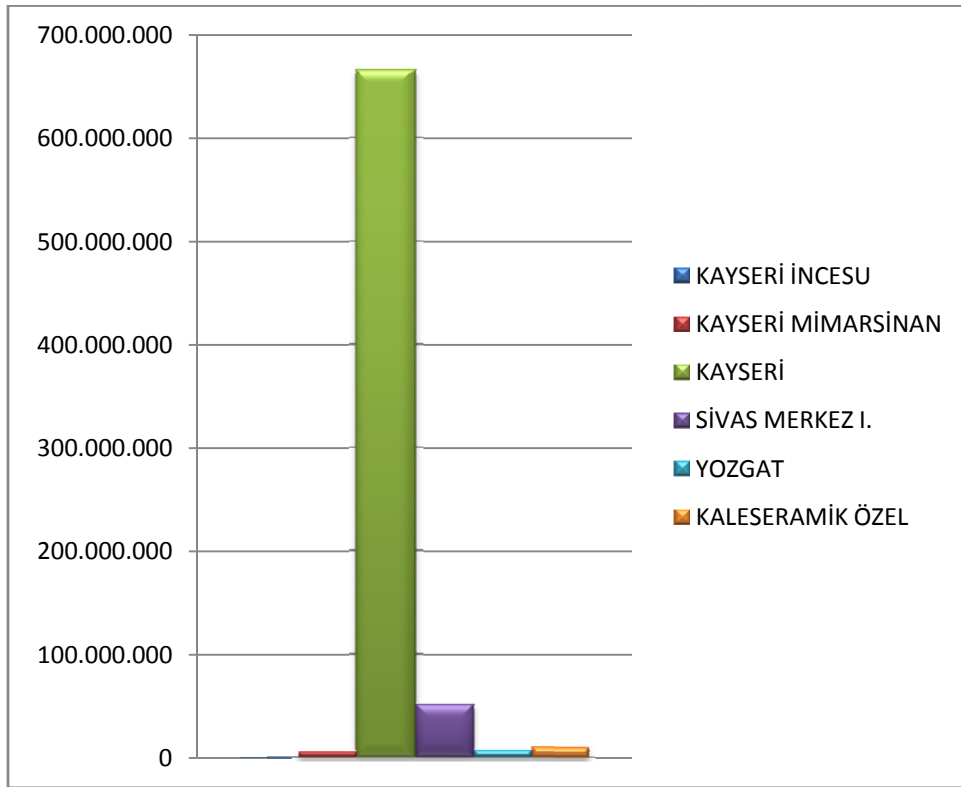
OSB'lerde faaliyet gösteren işletmelere sağlanan avantajlar OSB'leri cazibe merkezi haline getirmektedir. Bu avantajlardan olan çevresel düzenlemelerin, ucuz maliyetle üretime olanak sağlayan uygun enerji altyapısının, ürün sevkiyatında kolaylık sağlayan bağlantılı lojistik altyapısının iyileştirilmesinin OSB'lere olan ilgiyi fazlalaştırması ve böylelikle yeni yatırımların önünü açacağı düşünülebilir. Ayrıca, yatırımcılara sunulan arsaların daha cazip maliyetlerle üretilmesi de bu ilginin artmasında önemli bir rol oynayabilir.

OSB'ler ile yerleşim birimleri arasındaki ulaşım imkanlarının artırılması, çalışanların şehir merkezleri ve OSB'ler arası daha rahat seyahat etmelerine ve sosyal imkanlardan daha fazla yararlanmalarına olanak sağlayacaktır. Ayrıca, OSB'ler ve eğitim birimleri arasında

kurulacak olan işbirliği ile sanayicilerin ihtiyacını duydukları nitelikli eleman açığının doğru tespitine ve bu açığın giderilmesine katkı sağlayabilir.

Bölge illerindeki kişi başına düşen OSB alanları incelendiğinde Yozgat'ın, 4,23 m²/kişi ortalaması ile 9,31 m²/kişi olan Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Kayseri ve Sivas ise sırasıyla 28,31 m²/kişi ve 22,65 m²/kişi OSB alanlarının büyüklüğü ile üst sıralarda yer almaktadır. (16) (17) (18)

2009 yılı elektrik tüketim değerleri incelendiğinde beklenildiği gibi Kayseri OSB elektrik tüketim değerleri diğer OSB'lerin çok üzerindedir.

Şekil 9: OSB'ler elektrik tüketim değeri, 2009 (kWh) (16) (17) (18)

Küçük Sanayi Siteleri

Bölgede esnaf ve ticaret ehli kişileri barındıran Küçük Sanayi Siteleri (KSS) birçok küçük iş kolunu bünyelerinde barındırmaktadır.

Tablo 9'dan da görüleceği üzere Kayseri'de toplamda 11 KSS yer almakta olup, 1957-2003 yılları arasında kurulumları tamamlanmıştır. Kayseri KSS'lerinin neredeyse tamamı %100 doluluk oranına sahiptir.

Tablo 9: Kayseri ilindeki KSS'ler (20)

	Faaliyete başladığı yıl	Toplam işyeri sayısı	Doluluk oranı (%)	Mevcut istihdam
Eski Sanayi Sitesi	1957	2.178	100	8.403
Yeni Sanayi Sitesi	1972	3.033	100	17.054
Orta Sanayi Bölgesi	1979	55	100	126
Doğu Sanayi Sitesi	1985	280	100	534
İmalatçılar Paz. San.Sitesi	1985	220	100	402
Osman Kavuncu San.Sitesi	1985	850	100	9.214
Argıncık Sanayi Sitesi	1992	220	100	368
Pınarbaşı Sanayi Sitesi	1999	104	52	109
Develi KSS	1973	120	100	257
Tomarza KSS	2007	55	87	63
Kayseri Demirciler San.Sitesi	2003	326	89	372
TOPLAM	-	7.741	94	36.902

Tablo 10: Sivas ilindeki KSS'ler (21)

	Faaliyete başladığı yıl	Toplam işyeri sayısı	Doluluk oranı (%)	Mevcut istihdam
Merkez 1 KSS	1968	127	100	508
Merkez 2 KSS	1969	310	100	930
100.Yıl KSS	1993	88	100	264
Ahşap İşleri KSS	1998	72	100	200
4 Eylül KSS	1995	498	95	940
Gemerek KSS	1991	50	70	70
Suşehri KSS	2001	100	100	300
Şarkışla KSS	1986	172	100	172
Divriği KSS	2001	100	86	86
Zara KSS	2002	103	54	165
Kangal KSS	2006	68	52	70
Gürün KSS	2006	73	86	189
Yıldızeli KSS	2007	64	49	93
TOPLAM	-	1.825	1.644	3.987

Sivas'ta 13 KSS vardır. Son yıllarda açılan Kangal, Gürün, Yıldızeli ve Zara KSS'leri ilçe merkezleri için önemini arttırmakta olup, yakın zamanda tam doluluk oranlarına ulaşmaları beklenmektedir.

Yozgat'ta 11 KSS bulunmaktadır. Ortalama %84 doluluk oranına sahip KSS'lerin bir tanesi merkezde, diğerleri ise ilçelerde yer almaktadır. Akdağmadeni, Sorgun, Yerköy ve Sarıkaya KSS'leri, ilçe merkezleri açısından önemli iş merkezleri olarak sayılabilir.

Tablo 11: Yozgat ilindeki KSS'ler (22)

	Faaliyete başladığı yıl	Toplam işyeri sayısı	Doluluk oranı (%)	Mevcut istihdam
100.Yıl KSS / Yozgat	1998	303	100	1.485
Akdağmadeni KSS	1998	146	100	438
Şefaati KSS	1996	164	48	156
Doğankent KSS	1998	29	100	87
İnan KSS /Yerköy	1998	224	100	732
100.Yıl KSS/ Yerköy	1998	202	30	140
Çekerek KSS	1993	73	87	126
Yeşilova KSS / Sorgun	1987	243	100	972
Ata KSS / Sarıkaya	2008	176	80	528
Saraykent KSS	2001	20	100	-
Boğazköy KSS/ Boğazlıyan	2005	198	76	150
TOPLAM	-	1.778	84	4.814

İşletmelerin Karakteristiği

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) veritabanına kayıtlı 2005 yılı verilerine göre, TR72 Bölgesi'ndeki işletme sayısının %86,98'i Kayseri ilinde bulunmaktadır. Bölgedeki toplam istihdam Türkiye geneli istihdamının %3,03'lük bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca, Sivas ve Yozgat illerindeki personel/işletme oranının Türkiye geneli ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir (23).

KOSGEB veritabanı 2005 yılı verilerine göre Kayseri ilindeki işletmelerin %70,27'si tüketim malı, %25,24'ü sanayi girdisi ve %4,49'u hem tüketim malı hem de sanayi girdisi üretmektedir. Kayseri'deki işletmelerin %42,22'si limited şirket, %40,40'ı şahıs şirketi, %15,12'si anonim şirket, %0,17'si kolektif şirket, %0,09'u komandit şirket ve %0,09'u

kooperatif hukuki statüsündedir. Kayseri ilinde işletmelerin %44,82'si kendi mülkünde %54,92'si ise kiradadır. Kayseri'deki işletmelerin %72,40'ı sahipleri tarafından yönetilirken %21,01'i profesyonel yöneticilerce yönetilmektedir (24).

Sivas ilinde KOSGEB 2005 yılı verilerine göre işletmelerin %73,95'i tüketim malı, %23,53'ü sanayi girdisi ve geriye kalan %2,52'si ise hem tüketim malı hem de sanayi girdisi üret. Sivas ilinde işletmelerin %48'i limited şirket, %28,80'i şahıs şirketi, %22,40'ı anonim şirket ve %0,80'i ise diğer şirket statülerindedir. Sivas ilinde işletmelerin mülkiyetleri incelendiğinde işletmelerin %67,48'inin yeri kendi mülkiyeti, %30,89'unun yeri ise kiradır. Sivas ilinde işletmelerin %82,03'ü sahipleri tarafından yönetilmekte %14,84'ü de profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmektedir (25).

2009 Yozgat Ticaret Odası verilerine göre Yozgat ilinde ortak sayısı 5 ile 15 arasında olan 214, ortak sayısı 50 ve üzeri olan 10 anonim şirket bulunmaktadır. 2009 yılı itibarı ile Yozgat'taki limited şirket sayısı 1.549'dur ve bu rakam bir önceki yıla göre %40'luk bir artışı ifade etmektedir. İlde 214 sermaye şirketi, 1.126 şahıs şirketi, 33 kolektif şirket ve 1.093 komandit şirket bulunmaktadır (22).

Kurumsallaşma; genel kabul görmüş ekonomik üretim tarzı, kalite standartları, yönetim bilişim sistemleri, insan kaynakları yönetimi, muhasebe ve finansman standartları gibi piyasa normlarının işletmelerde yer almasını sağlayacak olup, daha verimli ve etkin üretimin yolunu açabilecektir.

Bölge illerinde yer alan işletmelerin çoğunun aile şirketi olması, profesyonel yönetici istihdamının azlığına yol açabilmekte ve dolayısıyla işletmelerin kurumsallaşmasına engel teşkil etmektedir. Bölge işletmelerinin kurumsallaşma konusunda bilinçlendirilmesi ve bu yolda atacakları adımların desteklenmesi önem arz etmektedir.

Girişimcilik ve Teşvikler

Hazine Müsteşarlığı verilerine göre Türkiye ve TR72 Bölgesi'nde 2007 yılına kıyasla 2008 yılında KOBİ yatırım teşvik belgesi sayısında artış gözlenmiştir. Ancak ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında önemli ölçüde düşüş yaşanmıştır.

Tablo 12: KOBİ yatırım teşvik belgesi sayısı (26)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE	TR72/TR
2007	19	18	1	38	942	%4
2008	19	21	1	41	1.363	%3
2009	11	14	1	26	586	%4

TR72 Bölgesi'nde verilen KOBİ Yatırım Teşvik Belge sayısının Türkiye genelinde verilen KOBİ yatırım teşvik belgesi sayısına oranı 2007 yılında %4, 2008 yılında %3 ve 2009 yılında %4 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 13: KOBİ yatırım teşvik belgesi ile oluşturulan istihdam (26)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE	TR72/TR
2007	347	353	5	705	17.686	%4
2008	257	268	10	535	22.616	%2
2009	192	257	4	453	8.118	%6

Hazine Müsteşarlığı verilerine göre TR72 Bölgesi'nde KOBİ Yatırım Teşvik Belgesi ile oluşturulan istihdam 2007 yılında 705 kişi, 2008 yılında 535 kişi ve 2009 yılında 453 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Aynı yıllarda TR72 Bölgesi'nde KOBİ yatırım teşvik belgesi ile oluşturulan istihdamın Türkiye genelinde KOBİ yatırım teşvik belgesi ile oluşturulan istihdama oranı sırasıyla %4, %2 ve %6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 14: KOBİ yatırım teşvik belgesi ile oluşturulan sabit yatırım miktarı (TL) (26)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE	TR72/TR
2007	17.373.605	10.895.110	740.000	29.008.715	875.396.173	%3
2008	14.035.843	13.336.871	1.874.000	29.246.714	1.112.503.962	%3
2009	10.911.103	10.219.899	300.940	21.431.942	468.335.565	%5

TR72 Bölgesi'nde 2009 yılında sabit yatırım miktarında düşüş yaşanmıştır. Ancak Türkiye genelindeki düşüş miktarının daha fazla olması sebebi ile, TR72 Bölgesi'ndeki sabit yatırım miktarının oransal olarak artan bir eğilim izlediği görülmektedir.

Teşvik kapsamında yer alan bölge, yeni yatırımlar için birçok istisnayı yatırımcılara sunmaktadır. Enerji maliyetinin düşürülmesi için verilen indirimler, arsa tahsis, vergi indirimleri gibi teşvikler yatırımcılar için göz ardı edilemeyecek avantajlardır. Bürokratik engellerin azaltılması ve yatırım sürecinde doğan maliyetlerin düşürülmesi yatırımların hız kazanmasına büyük katkı sağlayabilir. Aynı zamanda hem yukarıda bahsi geçen teşviklerden hem de diğer fonlardan yatırımcıların haberdar edilmesi sermayenin yatırıma dönüşmesi önündeki engelleri kaldırabilecek diğer etkenler arasında sıralanabilir.

Gerek ülke genelinde, gerekse yurtdışında yaşayan bölge insanının yatırıma davet edilmesi için tanıtım çalışmalarının yapılması önem taşımaktadır. Bölgenin hammadde, *know-how* ve pazar açısından medikal ve tıbbi malzemeler, mobilya, metal ürünleri, madencilik, savunma sanayi gibi alanlarda avantaja sahip olduğu gözlemlenebilmektedir. O halde yatırımcıların doğru fizibilite çalışmaları ile bu sektörlere yönlendirilmesi mümkün olabilir.

Bölge şehirlerinde kurulacak olan Yatırım Destek Ofisleri (YDO) aracılığıyla yapılacak tanıtım faaliyetlerinin yanı sıra, yatırım fizibilitesi çalışmalarının da uygulanacak olması hangi alanlara yatırım yapılabileceği konusunda yatırımcılara yol gösterebilecektir.

Açılan ve kapanan şirket sayıları incelendiğinde TR72 Bölgesi'nin ülke geneline göre daha iyi durumda olduğu dikkat çekmektedir. Zira üç yıllık döneme bakıldığında kurulan şirket sayısı düşüş oranının ve kapanan şirket sayısı değişim oranının bölge açısından ülkeye göre daha olumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Açılan ve kapanan şirket sayıları (1)

		2007	2008	2009
Kayseri	Kurulan	712	562	569
	Kapanan	102	100	103
Sivas	Kurulan	170	218	168
	Kapanan	13	26	13
Yozgat	Kurulan	140	123	123
	Kapanan	20	10	15
TR72	Kurulan	1.022	903	860
	Kapanan	135	136	131
TÜRKİYE	Kurulan	55.350	49.003	44.472
	Kapanan	9.954	9.578	10.395

TR72 Bölgesi'ndeki girişim sayısının Türkiye geneli girişim sayısına oranı 2009 yılı verilerine göre %2,5'dir. Kayseri ili girişim sayısı Türkiye geneli girişim sayısının %1,4'ünü oluştururken, TR72 Bölgesi toplam girişim sayısının %54,4'ünü oluşturmaktadır. Sivas ili girişim sayısı Türkiye geneli girişim sayısının %6,3'ünü oluştururken, TR72 Bölgesi'ndeki toplam girişim sayısının %25'ini oluşturmaktadır. Yozgat ili ise, Türkiye geneli girişim miktarının %5,2'sini oluştururken TR72 Bölgesi'ndeki toplam girişim miktarının %20,6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 16: TR72 Bölgesi girişim sayıları, 2009 (1)

Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE
44.266	20.382	16.746	81.394	3.225.462

Ticari alandaki yoğunlaşmadan dolayı, bölge insanının girişimci ruha sahip olduğu düşünülse de yukarıdaki verilerin bu kanı ile örtüşmemekte olduğu göze çarpmaktadır. Zira, bölgede kişi başına düşen girişim sayısının Türkiye geneline göre %21 düşük olması bunu doğrulamaktadır. Bu durumun sebeplerinden birisi bölge insanının girişimlerini bölge dışında gerçekleştirmesi olabilir.

Şu halde, girişimciliğin getireceği kazanımların bölge insanına anlatılması ve girişimcilik anlayışının zihinlerde yer almasının sağlanması önemli bir çalışma sahası olarak

görülebilir. Bunun yanı sıra, bölgede eksikliği hissedilen ortaklık ve işbirliği kültürünün de artması önemlidir. Zira, günümüz sınai hayatında artık küçük işletmeler daha zor yer bulmakta ve pastadan daha az pay almaktadırlar.

AB'ye giriş sürecinde AB kaynaklarından çeşitli vesileler ile fonlar Türkiye'ye aktarılmakta olup çeşitli sektörler için hibe ve krediler verilmektedir. Bunun dışında, diğer uluslararası kuruluşların Türkiye için ayırdığı fonlar bulunmaktadır. Aynı zamanda KOSGEB, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) gibi ulusal kaynaklar da üreticileri desteklemek adına hibe ve teşvikler vermektedir. Her ne kadar son zamanlarda bu kurumların fonlarından daha fazla bilgi sahibi olunsa da bu alanda hala eksiklikler bulunmaktadır.

Yapılacak olan eğitim ve etkin duyurular ile bu fonlar ve krediler hakkında kurumların bilgi seviyesinin ve yararlanma oranlarının artırılması önem arz etmektedir. Bu sayede hem mevcut firmaların üretiminin artırılmasına hem de girişimciliğin önündeki en büyük sorun olan sermaye yetersizliğinin önüne geçilmesine katkı sağlanabilir.

3.2.3. Ticaret

Gelişmiş sanayisinin etkisi ile Kayseri dış ticarete lokomotif görevini üstlenmektedir. Bu durum Tablo 17'deki verilerden de açıkça görülebilir. Dikkat çeken bir başka husus da, 2008 yılı için yalnızca Sivas ilinde ihracat oranının ithalat oranından daha yüksek görünmesidir. Tablo 18 ve Tablo 19'da verilen ihracat ve ithalat rakamları bu olguyu doğrulamaktadır. 2009 yılındaki düşüşe kadar Kayseri ve Sivas illerinin ihracatının her yıl arttığı tablodan izlenebilmektedir.

Tarım, sanayi ve madencilik sektörlerine bakıldığında (Tablo 20, Tablo 21), TR72 Bölgesi'nin önemli potansiyeller barındırmakla beraber, bunların değerlendirilmesinde güçlük çektiği görülmektedir. Bölgede her ne kadar Kayseri lehine bir eşitsizlik durumu gözükse de, Sivas ve Yozgat'ın değerlendirilmeyi bekleyen kaynakları olduğu unutulmamalıdır. Gerekli yatırımların ve desteklerin sağlanması durumunda Sivas ve

Yozgat'ın ihracat paylarının yükselmesi beklenmektedir. Potansiyellerin işlevsel ve verimli kullanılabilmesi için gerekli yatırım altyapısının oluşturulması gerekliliği önem arz etmektedir.

Tablo 17: Dış ticaret göstergeleri, 2008 (27)

	Kayseri	Sivas	Yozgat
İhracat Sıralaması (Türkiye geneli)	13	55	74
İthalat Sıralaması (Türkiye geneli)	11	52	61
Türkiye ihracatına oranları	0,87	0,03	0,0043
Kişi başına ihracat (ABD\$)	947	69	19
Kişi başına ithalat (ABD\$)	1.172	60	39
İhracat/İthalat oranları	0,81	1,15	0,49

Tablo 18: İhracat rakamları (Milyon ABD\$) (1) (27)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE	TR72/Türkiye (%)
2009	852	36,6	4,2	892,8	101.629	0,88
2008	1.122,1	43,6	9,3	1.175	132.027	0,89
2007	977,5	35,2	22,1	1.034	107.271	0,96
2006	751,6	21,7	8,9	782	85.534	0,91
2005	702,9	19,4	8,4	730,8	73.476	0,99
2004	639,6	12,8	12	664,4	63.167	1,05
2003	465,1	9,6	9	483,8	47.252	1,02
2002	351,5	8,4	6,1	366,1	36.059	1,01

Tablo 19: İthalat rakamları (Milyon ABD\$) (1) (28)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE	TR72/Türkiye (%)
2009	1.367	86,6	14,04	1.467,64	140.889	1,04
2008	1.387	37,9	18,9	1.444	201.963	0,71
2007	1.291	51,4	15,5	1.358	170.062	0,8
2006	1.095	77,2	5,9	1.178	139.576	1,27
2005	913	52,2	4,6	970	116.774	0,83
2004	818	10,5	11,1	840	97.539	0,86
2003	494	5,7	5,1	505	69.339	0,72
2002	408	5,9	5,1	419	51.553	0,81

Tablo 20: Sektörel bazda ihracat rakamları, 2009 (ABD\$) (27)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TOPLAM
Tarım	231.147.172,17	5.753.464,73	1.127.970,33	238.028.607,23
Sanayi	578.166.314,40	17.465.509,61	1.815.463,97	597.447.287,98
Madencilik	43.648.505,42	13.429.465,67	1.291.679,09	58.369.650,18
TOPLAM	852.961.991,99	36.648.440,01	4.235.113,39	893.845.545,39

Tablo 21: TR72 Bölgesi'nde ihracatın sektörel rakamlarının il bazında oranları, 2009 (%) (29)

	Kayseri	Sivas	Yozgat
Tarım	97,11	2,42	0,47
Sanayi	96,77	2,92	0,31
Madencilik	74,78	23,01	2,21

Tablo 22’de ihracatın yapıldığı ülkelere bakıldığında ise, genel olarak Ortadoğu ve Batı ülkelerine yönelik ihracat yapıldığı görülmektedir. Bunun nedenleri arasında gerek Türkiye’nin ihracat politikaları gerekse coğrafi yakınlık ve ticari ilişkilerin yanı sıra geliştirilen beşeri ilişkiler gibi unsurlar sıralanabilir.

Tablo 22: İllere göre ihracat yapılan ilk 10 ülke, 2009 (ABD\$) (30)

KAYSERİ		SİVAS		YOZGAT	
Irak	121.762.776,85	Çin	8.489.672,97	Irak	999.416,07
Almanya	66.695.219,38	Almanya	6.909.326,25	Bulgaristan	677.338,96
İtalya	29.247.324,83	ABD	4.954.792,69	Rusya	566.960,09
ABD	29.040.282,78	İran	3.466.090,20	Almanya	389.985,41
Yunanistan	28.821.598,08	Fransa	2.612.555,12	Fransa	382.351,43
Fransa	28.613.145,22	Romanya	2.451.447,92	İngiltere	358.644,70
Polonya	27.086.020,08	Hindistan	737.500,27	Hollanda	253.096,14
İran	26.334.921,61	İsrail	661.094,10	Libya	103.639,90
Belçika	26.221.261,09	İngiltere	588.744,51	ABD	48.406,07
Azerbaycan	22.249.682,27	Suudi Arabistan	484.705,03	Belçika	46.773,78

Son yıllarda Türkiye ile bazı ülkelerin karşılıklı olarak vizeleri kaldırmasının, bölgenin yeni pazarlara erişimini kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu durumun, bölgedeki iş

adamlarının hedef pazarlara erişiminden öte, onlara pazarı tanıma ve buna göre ürün sunma imkanları sağlayacağı öngörülebilir.

Ulusal düzeyde ana hedeflerden bir tanesi olan ihracat miktarının artırılması, bölge için de en önemli kalkınma yollarından biri olarak görülebilir. Bu amaçla, bölge üreticilerinin ihracat konusunda bilinçlendirilmesi, bölgede üretilen ürünlerin dış pazara sunulması konusunda araştırmaların yapılması, hangi ürün gamının hangi ülke gruplarına satışının mümkün olduğu konusunda çalışmalar yapılması ihracatı ilerletmek için atılacak olan adımların başında gelmektedir. İhracatı artırmanın yollarından bir tanesi de ürünlerin uluslararası kalite standartları içerisinde üretilmesidir. Bu konuda öncelikle hangi standartların hangi ürünler için var olduğu konusunda bilgi düzeyinin artırılmasının gerekliliği tespit edilmiştir.

İhracat yapabilecek olan işletmelerin karşısındaki en büyük sorun satış yapılacak olan pazarların nasıl bulunacağıdır. Bu konuda, alternatif ticaret yöntemlerinin (e-ticaret vb.) işletme çalışanları tarafından kullanılması için teşvik edilmesi iyi bir çözüm olabilir.

Yabancı Sermayeli Yatırımlar

Kayseri ilinde, yabancı yatırımlarda öne çıkan sektörler motorlu taşıtlar ve motosikletler dışında kalan toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu, mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış, diğer imalat, tekstil ürünleri imalatı sektörleridir. İlde; 12 Almanya, 4 ABD, 1 Arnavutluk, 2 Azerbeycan, 1 Danimarka, 2 Filistin, 4 Fransa, 1 Hindistan, 5 Hollanda, 5 Irak, 1 İngiliz Virjin Adaları, 2 İran, 1 İsrail, 1 İsveç, 1 İsviçre, 1 Kırgızistan, 1 Rusya Federasyonu, 1 Suriye, 1 Suudi Arabistan ve 1 Türkmenistan yatırımı olmak üzere toplam 48 yabancı sermayeli yatırım bulunmaktadır (31).

Sivas ilinde, motorlu taşıtlar ve motosikletler dışında kalan toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu, taşocakçılığı ve diğer madencilik ve inşaat sektörlerinde yabancı yatırımlar öne çıkmaktadır. İlde; 16 Almanya, 1 ABD, 1 Avustralya, 1 Çek Cumhuriyeti, 1 Fransa, 4 Hollanda, 2 İngiltere, 1 İsviçre, 3 Rusya Federasyonu yatırımı olmak üzere toplam 30 yabancı sermayeli yatırım bulunmaktadır (31).

Yozgat ilinde ise yine motorlu taşıtlar ve motosikletler dışında kalan toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu sektöründe yatırımlar öne çıkmaktadır. İlde; 4 Almanya, 2 Avusturya, 1 Fransa yatırımı olmak üzere 7 yabancı sermayeli yatırım bulunmaktadır (31).

Tablo 23: Faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmalar (31).

Bölge	Adet
Kayseri	48
Sivas	30
Yozgat	7
TR72	85
TÜRKİYE	24.649

TR72 Bölgesi'nin üç ilinde de en çok yabancı sermaye yatırımı çeken sektör motorlu taşıtlar ve motosikletler dışında kalan toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu sektörüdür. Yabancı yatırım yapan ülkeler başında Almanya gelmektedir. Bölgede genelde Türklerin diğer ülkelere göre yoğun yaşadığı ülkelerden yabancı yatırımlar yapılmıştır (31).

Tablo 23'te görüldüğü gibi Türkiye'deki yabancı sermayeli firmaların % 3,5'i bölgede bulunmaktadır. Bölgede yeterince sermaye bulunmamaktadır. Teşviki konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

3.2.4. Tarım ve Hayvancılık

3.2.4.1. Tarım

Tarım sektörünün küresel ve ulusal ekonomik krizlerde daha stabil bir yapı sergilemesi ve bu tür dalgalanmalardan diğer sektörlerle göre daha az etkilenmesi, sektörün önemini yeniden ortaya koymuştur. Bu gerçek doğrultusunda, arazi potansiyeli güçlü olan TR72 Bölgesi'nin rekabet üstünlüğü yaratabileceği alanların başında tarım sektörünün gelmesi kaçınılmazdır.

TR72 Bölgesi incelendiğinde, tarım ile uğraşanların genellikle hem bitkisel hem de hayvansal üretim yapmakta olduğu, sadece hayvancılık yapanların oranının ise düşük olduğu

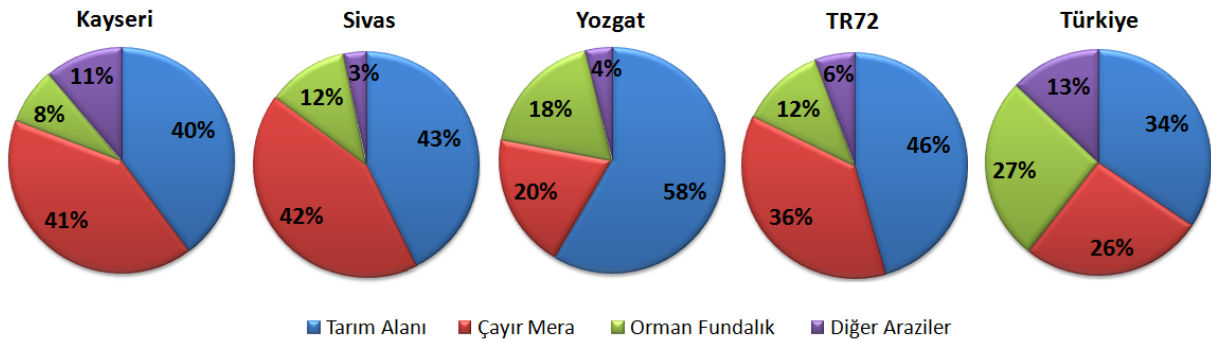

göze çarpmaktadır. 2009 yılı verilerine göre, bölgedeki nüfusun %26,7'si tarımla uğraşmaktadır (1). Ülke genelinde bir sorun olarak belirlenmiş olan tarımsal işletmelerin küçük, arazilerinin çok parçalı olması durumu TR72 Bölgesi'nde de tarımsal verimliliği düşüren faktörlerdendir. Bu nedenle arazi toplulaştırma çalışmalarının desteklenmesi bu soruna etkin bir çözüm yolu olarak görülebilir.

TR72 Bölgesi, Düzey 2 Bölgeleri arasında kapladığı alan bakımından Türkiye'nin en büyük bölgesi olması nedeniyle tarım ve hayvancılıkta önemli bir potansiyele sahiptir. Bölge tarım alanları ülke tarım alanlarının %9,94'lük kısmını oluşturmaktadır (32).

Tablo 24: Arazi dağılımı, 2005 (32)

	Tarım Alanı (ha)	%	Çayır Mera (ha)	%	Orman Fundalık (ha)	%	Diğer Araziler (ha)	%	Arazilerin Yüzölçümü (ha)
Kayseri	670.584	40	691.028	41	135.827	8	189.144	11	1.686.583
Sivas	1.216.707	43	1.207.916	42	330.524	12	93.620	3	2.848.767
Yozgat	825.133	58	276.156	20	257.552	18	53.459	4	1.412.300
TR72	2.712.424	46	2.175.100	36	723.903	12	336.223	6	5.947.650
TÜRKİYE	26.968.000	34	20.500.000	26	20.703.000	27	10.184.700	13	78.355.700

Şekil 10: Arazi dağılımı, 2005 (32)

Tarım yapılan arazi bölgenin toplam yüzölçümünün %46'sını, çayır ve meralar ise %36'sını oluşturmaktadır. Bölgenin tarım alanları ve çayır-mera alanlarının toplam alana oranı Türkiye ortalamasının üzerinde olması tarım sektörünün bölge için önemini ortaya

koymaktadır. Orman ve fundalık alanlara bakıldığında ise bölge, Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Bölgenin hayvancılık için uygun mera arazilerine sahip olması hayvancılığın geliştirilmesi için avantaj olarak değerlendirilebilir.

2008 yılındaki nadasa bırakılan arazilerin toplam tarım arazilerine oranı Kayseri’de %39, Sivas’ta %28, Yozgat’ta ise %30’dur (1). Tablo 25 verilerine göre TR72 Bölgesi’nde en fazla sulanan arazi Sivas ilinde olup, Sivas’ı Yozgat ve Kayseri illeri takip etmektedir. Verilerden de anlaşıldığı üzere, TR72 Bölgesi’nde sulama istenilen düzeye ulaşamamıştır. Yer altı ve yerüstü su kaynakları bakımından zengin olan bölgede yeni yapılan barajlar, göletler vb. çalışmalarla sulanan tarım arazilerinin alanı artırılmaktadır. Sulanan arazilerin artmasıyla bölgedeki tarım ürün çeşitliliği ve üretim miktarlarının istenilen seviyeye ulaşması hedeflenmektedir.

Suyun varlığı kadar modern sulama tekniklerinin kullanılması da tarımsal verimlilik açısından önem arz etmektedir. Yapılan sulamada, sulanan alanın büyük çoğunluğunda geleneksel sulama yöntemleri (karık, tava ve salma) kullanılmaktadır. Tarla ya da bahçe içindeki sulamanın basınçlı (yağmurlama ve damlama) sistemler ile yapılması sulama, yabancı ot, bitki hastalıkları ve zararlıları ile mücadele maliyetlerini düşürmekte, ürünün kalitesini artırmakta ve tarımın sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır. Bilinçsiz yapılan bol sulamanın ise toprağı çoraklaştırdığı bilinmektedir.

Bölgede modern sulamanın (damlama, yağmurlama) kullanım oranı istenilen düzeyde değildir. Gerekli bilinçlendirmenin yapılarak bu konuda altyapının hazırlanması ve modern sulama yöntemlerinin kullanım oranının artırılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Tablo 25: Tarım arazilerinin sulanabilirlik durumu, 2005 (32)

		Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE
Tarım Arazisi (ha)		670.584	1.216.707	825.133	2.712.424	26.013.732
Sulanabilir Arazi (ha)		607.316	310.000	751.026	1.668.342	8.500.000
Devlet Sulaması (ha)	KHGM	36.807	34.714	36.324	107.845	1.100.000
	DSİ	47.084	25.984	19.710	92.778	2.800.000
Halk Sulaması (ha)		4.050	84.127	47.159	135.336	1.000.000
Toplam Sulanan Arazi (ha)		87.941	144.825	103.193	335.959	4.900.000
Toplam Sulanan Arazi / Sulanabilir Arazi (%)		14,48	46,72	13,74	20,14	57,65
Toplam Sulanan Arazi / Tarım Arazisi (%)		13,11	11,90	12,51	12,39	18,84
Sulanabilir Arazi / Tarım arazisi (%)		90,57	25,48	91,02	61,51	32,68

Tarımda verimliliği sağlayan faktörlerden birisi de tarımsal alet ve makinelerin kullanımıdır. Bölgede tarımsal alet ve makine kullanımının artmasıyla, doğal olarak verimliliğin daha da artacağı öngörülebilir.

Mevcut tarım arazilerinden daha fazla ürün alma ihtiyacı doğduğundan tarımda verimliliği artırmak zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle tarımda teknolojik gelişmelerden faydalanılmalıdır. Teknoloji kullanımının ürün kalitesi ve verimi artırmasıyla üretim maliyetini düşüreceği de aşikardır.

Tablo 26: Tarımsal alet ve makineler, 2008 (1)

Tarımsal Alet ve Makineler	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE	TR72 / Türkiye (%)
Pulluk	16.647	17.940	26.205	60.792	1.366.316	4.45
Ekim makinesi	5.997	6.645	14.072	26.714	367.491	7.27
Gübre dağıtma makinesi	6.729	2.408	12.659	21.796	348.438	6.26
Su pompası	4.988	3.282	16.338	24.608	596.299	4.13
Sabit süt sağım makinesi	44	3	115	162	6.216	2.61
Seyyar süt sağım makinesi	2.925	679	1.031	4.635	177.630	2.61
Biçerdöver	40	23	691	754	13.084	5.76
Traktör	15.740	17.988	23.669	57.397	1.070.746	5.36

Tablo 27: Organik tarım (1)

	Çiftçi Sayısı			Ekilen Alan (ha)			Üretim (ton)		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Kayseri	28	24	25	37	32	126	10	28	590
Sivas	9	12	31	175	128	384	134	225	622
Yozgat	-	1	1	-	50	70	-	-	-
TR72	37	37	57	212	210	581	144	253	1.212
TÜRKİYE	8.654	10.553	9.384	162.131	135.359	141.752	309.521	431.205	415.380
TR72/TR	0,43	0,35	0,61	0,13	0,16	0,41	0,05	0,06	0,29

Gübreleme ve ilaçlamadan kaynaklanan toprak kirliliği düşük seviyelerde olan bölge için, organik tarımın uygun olduğu söylenebilir. Ancak, bölgede organik tarım yeteri kadar bilinmemektedir. Uygun olan alanlarda organik tarımın teşvik edilmesi ve pazar araştırması ile bölgedeki bilinç düzeyinin ve üretim miktarının artırılması hedeflenmektedir.

Tablo 28: Bitkisel üretim miktarının yıllara göre yurt içerisindeki payı¹

	TR72 / TÜRKİYE (%)							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Tahıl	5,74	6,34	6,20	6,72	6,95	6,56	6,22	6,51
Buğday	6,46	7,14	7,13	7,65	8,32	7,76	7,21	7,74
Çavdar	25,43	24,33	21,32	23,35	16,80	14,98	16,75	19,56
Arpa	5,46	5,98	6,05	6,73	7,21	6,97	7,16	7,99
Mısır (dane)	0,07	0,11	0,45	0,18	0,10	0,06	0,06	0,07
Mısır (hasıl)	2,70	1,64	1,96	0,32	0,27	1,00	-	1,09
Patates	4,74	4,08	3,54	3,55	5,65	5,89	8,08	8,19
Kuru Baklagiller	5,41	4,89	5,59	6,01	5,08	3,98	3,91	6,52
Şekerpancarı	10,86	13,25	13,54	14,18	14,18	14,43	14,64	14,80
Yağlı Tohumlar	0,31	0,29	0,15	0,32	0,30	0,32	0,45	0,43
Kolza	-	-	-	-	0,25	1,53	2,03	0,17
Ayçiçeği	1,04	0,85	0,44	0,89	0,74	0,77	1,08	0,89
Meyveler (zeytin ve turuncgiller hariç)	1,66	1,66	1,60	1,23	1,82	0,75	1,34	1,42
Üzüm	1,37	1,28	1,21	1,25	1,16	1,12	0,85	0,77

¹ Kaynak (1) verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

Bölgede sert iklim koşulları nedeni ile meyve ve sebze üretimi gelişmemekle birlikte, koşullara uygun olarak elma, kayısı, vişne, armut ve dut üretimi yapılmaktadır (32). Mikro-klima bölgelerinde meyve ve sebze üretimi özendirilebilir.

Tablo 28 incelendiğinde bölgenin, ülke bitkisel üretiminde sırasıyla çavdar, şekerpancarı, patates, arpa, buğday, tahıl ve kuru baklagiller bakımından önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. TR72 Bölgesi'nde yıllara göre tahıl üretiminin yurt içindeki payına bakıldığında bu oranın yaklaşık aynı seviyelerde seyrettiği görülmektedir. Bölgede bulunan şeker fabrikalarının ve kooperatiflerin şekerpancarı üretiminde önemli bir etkisi vardır. Nitekim bölgedeki şeker pancarı üretimi Türkiye üretiminin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

2005 yılından 2008 yılına gelindiğinde Tablo 29'da görüldüğü gibi patates, şekerpancarı, ayçiçeği ve kolzanın üretim miktarlarında artış olmuştur. Tahıl, buğday ve arpa üretiminde ise düşüş olduğu görülmektedir.

Tablo 29: Bitkisel üretim miktarları (ton) (1)

	TR72				TÜRKİYE			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Tahıl	2.533.554	2.272.759	1.820.105	1.907.008	36.471.600	34.642.986	29.256.990	29.287.281
Buğday	1.788.590	1.553.500	1.241.905	1.375.824	21.500.000	20.010.000	17.234.000	17.782.000
Çavdar	45.350	40.592	40.295	48.209	270.000	271.000	240.540	246.521
Arpa	685.003	665.677	523.303	473.308	9.500.000	9.551.000	7.306.800	5.923.000
Mısır (dane)	4.352	2.464	2.100	3.042	4.200.000	3.811.000	3.535.000	4.274.000
Mısır (hasıl)	1.232	4.309	-	3.525	460.000	432.868	302.550	322.414
Patates	230.995	258.971	343.045	345.850	4.090.000	4.397.305	4.246.207	4.225.168
Kuru Baklagiller	72.825	56.902	49.475	55.758	1.433.360	1.430.578	1.264.809	855.354
Şekerpancarı	2.153.381	2.085.877	1.817.723	2.291.747	15.181.247	14.452.162	12.414.715	15.488.332
Yağlı Tohumlar	7.223	8.860	10.565	9.928	2.421.338	2.789.149	2.352.383	2.311.432
Kolza	3	193	584	140	1.200	12.615	28.727	83.965
Ayçiçeği	7.220	8.640	9.193	8.822	975.000	1.118.000	854.407	992.000
Meyveler (zeytin ve turunçgiller hariç)	215.599	84.304	153.890	174.847	11.869.679	11.199.009	11.491.075	12.290.639
Üzüm	44.521	44.828	30.834	30.170	3.850.000	4.000.063	3.612.781	3.918.442

Bölgenin örtü altı üretimi tüm ülke üretimi ile kıyaslandığında oldukça kötü durumdadır. Sert geçen iklim koşulları ve ısıtmanın maliyetli olması nedeni ile örtü altı üretim gelişmemiştir.

Bölgede özellikle Sivas ve Yozgat'ta bulunan jeotermal kaynakların seracılık alanında kullanılması önemli bir potansiyel teşkil edebilir.

Tablo 30: Örtü altı üretim, 2009 (1)

	Cam Sera	Plastik Sera	Yüksek Tünel	Alçak Tünel	TOPLAM (dekar)
Kayseri	10	2	0	0	12
Sivas	0	0	49	0	49
Yozgat	0	0	9	0	9
TR72	10	2	58	0	70
TÜRKİYE	82.932	220.186	77.046	187.016	567.180
TR72/Türkiye (%)	0,01	0,00	0,08	0,00	0,01

Tablo 31: Yem bitkileri ekim alanının toplam işlenen tarım alanına oranı (1)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE
2008	4,74	13,89	1,52	5,23	7,37
2007	1,76	12,38	1,85	5,92	7,28
2006	2,31	6,17	1,72	3,40	5,29
2005	1,76	4,25	2,13	2,79	3,96

Tablo 31'de görüldüğü gibi TR72 Bölgesi'ndeki yem bitkileri ekim alanının toplam işlenen tarım alanına oranı ülke ortalamasının altında kalmaktadır. 2005 yılından 2008 yılına gelindiğinde bu oran yaklaşık iki kat artmasına rağmen yeterli seviyede değildir. Yem bitkileri ekim alanı açısından Sivas'ın diğer bölge illerine göre daha iyi bir durumda olduğu görülmektedir. Yem bitkisi yetiştiriciliğinin özendirilerek ülke genelinde de açığı bulunan kaba yem üretim miktarının artırılması önem arz etmektedir.

Tablo 32: Tarımsal üretim değeri istatistikleri (1)

	Bitkisel üretim değeri (1000 YTL)		Canlı hayvanlar değeri (1000 YTL)		Hayvansal ürünler değeri (1000 YTL)	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Kayseri	565.123	698.792	483.751	504.804	395.517	516.414
Sivas	321.325	401.145	489.428	525.617	285.974	302.654
Yozgat	505.815	662.054	349.906	342.722	180.430	184.432
TR72	1.392.263	1.761.991	1.323.084	1.373.143	861.921	1.003.500
TÜRKİYE	56.787.424	66.010.114	24.666.222	25.521.071	22.921.524	23.816.982

Tablo 32’den de anlaşıldığı üzere bölgenin bitkisel üretim değeri, canlı hayvanlar değeri ve hayvansal ürünler değeri, 2007 yılına kıyasla 2008 yılında daha iyi bir seviyeye ulaşmıştır.

Tablo 33 incelendiğinde kişi başına bitkisel üretim değeri, kişi başına canlı hayvanlar değeri ve kişi başına hayvansal ürünler değerlerinde 2008 yılında bir önceki yıla göre artış olduğu görülmektedir.

Tablo 33: Kişi başına tarımsal üretim değeri istatistikleri (1)

	Kişi başına bitkisel üretim değeri (YTL)		Kişi başına canlı hayvanlar değeri (YTL)		Kişi başına hayvansal ürünler değeri (YTL)	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Kayseri	485	590	415	426	339	436
Sivas	503	636	767	833	448	480
Yozgat	1.028	1.367	711	708	367	381
TR72	606	766	576	597	375	436
TÜRKİYE	805	923	349	357	325	333

3.2.4.1. Hayvancılık

Hayvancılık insan beslenmesi için temel olan hayvansal ürünlerin üretilmesi, düşük maliyet ile istihdam yaratması ve insanların besin olarak tüketemediği bitkisel ürünleri

insanların tüketebileceği ürünler (et, süt, yumurta gibi) haline dönüştürmesi nedeniyle ekonomide önemli bir yere sahiptir. Hayvancılıkta iyi bir planlama yapılması ile kırsal kesimden kentlere olan göçün önüne geçilebilir. Gelir düzeyinin yükselmesi ve gün geçtikçe artan nüfus sonucunda hayvansal ürünlere talepte artış olması beklenmektedir.

Hayvancılık için önemli hususlardan birisi yemdir. Geniş mera alanlarının varlığı uzun yıllar hayvancılıkta ucuz yem kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Mera kullanımında gerekli hassasiyetin görülmemesi meraların kötüleşmesine ve yem bitkisi miktarının yeterli seviyeye çıkamamasına neden olmaktadır.

Bölgede çayır ve meraların sürdürülebilir ve verimli olabilmesi için planlı ve etkin bir biçimde kullanılmasının gerekliliği öne çıkmaktadır. Hayvancılık için yem bitkileri üretimi yeterli seviyede olmayıp, bu üretimin artırılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Tablo 34: Mevcut hayvan varlığı, 2009 (1)

		Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE	TR72/ Türkiye
Büyükbaş	Sığır(Kültür)	82.471	58.330	30.804	171.605	3.723.583	4.61
	Manda	2.383	1.807	1.912	6.102	87.207	7.00
	Sığır(Melez)	106.439	146.742	84.873	338.054	4.406.041	7.67
	Sığır(Yerli)	32.865	49.468	76.837	159.170	2.594.334	6.14
	Toplam	224.158	256.347	194.426	674.931	10.811.165	6.24
Küçükbaş	Koyun(Yerli)	297.448	244.577	246.975	789.000	20.721.925	3.81
	Keçi(Kıl)	35.785	36.095	10.268	82.148	4.981.299	1.65
	Koyun(Merinos)	1.642	0	791	2.433	1.027.583	0.24
	Toplam	334.875	280.672	258.034	873.581	26.730.807	3.27
Kanatlı	Et Tavuğu	612.500	0	20.000	632.500	163.468.942	0.39
	Y.Tavuğu	2.516.455	388.806	1.043.672	3.948.933	66.500.461	5.94
	Hindi	7.236	14.858	12.848	34.942	2.755.349	1.27
	Kaz	2.928	4.772	25.798	33.498	944.731	3.55
	Ördek	2136	1.289	12.112	15.537	412.723	3.76
	Toplam	3.141.255	409.725	1.114.430	4.665.410	234.082.206	1.99
Arcılık	Arı Kovanı	38.876	159.454	23.063	221.393	5.339.224	4.15

Bölge, et ve et ürünleri konusunda bilgi birikimi ve üretimine sahip olduğu için sığır yetiştiriciliği bölgede öne çıkabilecek bileşenlerdendir. Tablo 34 incelendiğinde bölgenin

özellikle büyükbaş hayvancılıkta ülke toplamı içindeki %6.24'lük payı ile öne çıktığı görülmektedir. Kültür ırklarının hayvancılıktaki payının artırılması ile hayvansal ürün verimliliğinin artması, bu yolla ekonomiye katkısının daha fazla olacağı düşünülmektedir.

Küçükbaş hayvancılığın, meraların daha etkin kullanılması ile daha ileri düzeye ulaşması hedeflenmektedir.

Özellikle Ortadoğu ülkelerinden küçükbaş hayvan taleplerinin Türkiye'ye yönelmesi, bölge bilgi birikiminin yüksek olduğu bu alanda, TR72 Bölgesi için önemli bir fırsat doğurabilir.

TR72 Bölgesi yumurta tavukçuluğunda ülke toplamından aldığı %5,94'lük pay ile önemli bir yere sahiptir.

Bölge, arı kovanı sayısı ise ülke toplamının %4,15'lik kısmını oluşturmaktadır. Bölgede arıcılık konusunda bilgi birikimi mevcut olup, bölge doğal florasının özellikle Sivas'ta zengin olması sebebiyle arıcılıkta çok önemli bir potansiyele sahiptir. Bölgedeki arıcılık için uygun alanların belirlenip buralarda gerekli alt yapının oluşturulması önem arz etmektedir.

Tablo 35: Hayvansal üretim miktarları, 2008 (1)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE	TR72/Türkiye (%)
Beyaz et (ton)	6.437	-	-	6.437	1.123.132	0,57
Kırmızı et (ton)	19.055	2.388	2.764	24.207	482.458	5,02
Tavuk yumurta sayısı (1000)	641.660	40.898	96.631	779.190	13.190.696	5,91
İnek sütü (ton)	203.578	271.512	141.413	616.503	11.255.176	5,48
Manda sütü (ton)	660	566	769	1.995	31.422	6,35
Koyun sütü (ton)	18.048	10.847	8.210	37.105	746.872	4,97
Keçi sütü (ton)	2.369	1.129	368	3.866	209.570	1,84
Deri (adet)	174.083	28.648	53.997	256.728	8.758.597	2,93
Bal (ton)	577	2.531	253	3.360	81.364	4,13

2008 yılı hayvansal üretim miktarları tablosu incelendiğinde TR72 Bölgesi'nin kırmızı et, tavuk yumurtası, inek sütü, manda sütü, koyun sütü ve bal üretiminde önemli bir paya

sahip olduğu görülmektedir. Bölgedeki beyaz et, kırmızı et, tavuk yumurtası ve deri üretiminde Kayseri ili ön plana çıkmaktadır. İnek sütü ve bal üretiminde ise Sivas ili diğer illere göre ileri durumdadır. Süt verimliliği için süt verecek hayvanın yem rasyonu, hayvanın cinsi, yaşı gibi konular göz önünde bulundurularak uzman kişilerce ayarlandığında süt verimliliğinin de artması mümkün olabilecektir.

Tablo 36: Tatlısu yetiştiriciliğinde bölgenin ülke içerisindeki payı (1)

Yıllar	Alabalık TR72 / Türkiye (%)	Aynalı sazan TR72 / Türkiye (%)
2005	9,14	-
2006	8,91	2,25
2007	8,52	1,67
2008	7,66	1,43

Dünyada avlanılan su ürünleri miktarı 2006-2008 yılları arasında 89 milyon (ton/yıl) civarındadır. 2002 yılında 91 milyon(ton/yıl) olan avlanılan su ürünleri miktarı 2008 yılında 89 milyon (ton/yıl) olup avlanılan su ürünleri miktarı artmamaktadır (33). Buna karşılık kültür balıkçılığı üretimi dünyada 2006 yılında 47 milyon (ton/yıl), 2008 yılında ise 52 milyon (ton/yıl) civarında olup, 2006-2008 yılları arasında ortalama %10 oranında artış göstermiştir (33). Dünya nüfusunun arttığı göz önünde bulundurularak su ürünlerinde beklenen talep artışını karşılamak için kültür balıkçılığının dünyada önem kazandığı söylenebilir.

Su kaynakları açısından zengin olan TR72 Bölgesi, tatlısu balığı yetiştiriciliği açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyel yeteri kadar kullanılamamakla birlikte bölgede özellikle alabalık yetiştiriciliği yapılmaktadır. Tatlısu balığı yetiştiriciliği üretimi 2006-2008 yılları arasında Sivas ve Yozgat'ta azalırken Kayseri'de artış göstermiştir. Kültür balıkçılığının dünyada önem kazandığı dikkate alındığında, bu alanın özendirilmesinin bölge ekonomisine katkı sağlayacağı öngörülebilir.

Tablo 37: Tatlısu yetiştiricilik üretimi (1)

		Tatlısu Yetiştiricilik Üretimi (ton)	
		Alabalık (içsu)	Aynalı sazan (içsu)
Kayseri	2006	3.995	-
	2007	4.173	-
	2008	4.317	-
Sivas	2006	907	5
	2007	754	-
	2008	693	-
Yozgat	2006	89	10
	2007	52	10
	2008	43	9
TR72	2006	4.991	15
	2007	4.979	10
	2008	5.053	9
TÜRKİYE	2006	56.026	668
	2007	58.433	600
	2008	65.928	629

Bölgede son 5 yılda avlanan tatlısu ürünleri miktarının 2005 yılından 2009 yılına gelindiğinde azaldığı görülmektedir. Bölgenin avlanan tatlısu ürünleri üretim miktarının ülke içerisindeki payı %1,60'tır (Tablo 38).

Tablo 38: Avlanan tatlısu ürünleri üretim miktarı (1)

	Kayseri (ton)	Sivas (ton)	Yozgat (ton)	TR72 (ton)	TÜRKİYE (ton)	TR72/Türkiye (%)
2005	303	253	159	715	46.115	1,55
2006	288	254	147	689	44.082	1,56
2007	280	277	147	704	43.321	1,63
2008	256	252	183	691	41.011	1,68
2009	236	243	153	632	39.187	1,61

3.2.5. Turizm

Turizmde geceleme sayısı, tesis sayısı, ortalama kalış süresi gibi göstergeler önemli olup, TR72 Bölgesi'nde belli başlıklar altında bu rakamlar aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 39: İllere ve tesis türlerine göre tesise geliş sayısı (belediye belgeli), 2009 (34)

Tesis türü	Tesise geliş sayısı		
	Yabancı	Yerli	TOPLAM
Kayseri	1.898	55.264	57.162
Otel	1.898	55.264	57.162
Motel	-	-	-
Pansiyon	-	-	-
Kaplıca	-	-	-
Sivas	1.643	109.485	111.128
Otel	1.096	104.248	105.344
Motel	8	2.424	2.432
Pansiyon	-	1.383	1.383
Kaplıca	539	1.430	1.969
Yozgat	-	82.123	82.123
Otel	-	60.638	60.638
Motel	-	7.874	7.874
Pansiyon	-	-	-
Kaplıca	-	13.611	13.611
TÜRKİYE	4.782.111	13.425.576	19.207.687
Otel	4.367.271	10.230.542	14.597.813
Motel	27.758	625.949	653.707
Pansiyon	357.304	2.279.414	2.636.718
Kaplıca	29.778	289.671	319.449

2009 yılı verilerine göre TR72 Bölgesi'nin konaklama tesislerine geliş sayısı 250.413 olup bu rakam, 19.207.687 olan Türkiye'nin %1,3'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 40: illere ve tesis türlerine göre ortalama kalış süresi, 2009 (gün) (34)

Tesis türü	Ortalama Kalış Süresi		
	Yabancı	Yerli	TOPLAM
Kayseri	2.0	1.5	1.5
Otel	2.0	1.5	1.5
Motel	-	-	-
Pansiyon	-	-	-
Kaplıca	-	-	-
Sivas	2.9	1.4	1.4
Otel	1.7	1.3	1.3
Motel	1.0	1.5	1.5
Pansiyon	-	1.2	1.2
Kaplıca	5.6	3.4	4.0
Yozgat		1.0	1.0
Otel	-	1.0	1.0
Motel	-	1.0	1.0
Pansiyon	-	-	-
Kaplıca	-	1.0	1.0
TÜRKİYE	4.0	1.6	2.2
Otel	4.0	1.5	2.3
Motel	3.7	1.7	1.8
Pansiyon	3.6	1.7	2.0
Kaplıca	1.3	2.5	2.4

2009 yılı verilerine göre TR72 Bölgesi'nin konaklama tesislerindeki ortalama kalış süresi 1,3 gün olup bu rakam, 2,2 gün olan Türkiye ortalamasından aşağıda bir değere sahiptir.

Bölgenin kaplıca tesislerindeki ortalama kalış süreleri incelendiğinde, Sivas ilinin yabancı turistlerde 5,6 ve yerli turistlerde 3,4 ortalama gün sayısı ile Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Bunun en önemli sebebi Kangal Balıklı Kaplıca tesislerinde tedavi sürecine dahil olmuş olan hasta sayısı olabilir.

Bölgede yüksek kaplıca turizmi potansiyeline sahip bir diğer il Yozgat olup, ilin kaplıca tesislerindeki ortalama kalış süresine bakıldığında sahip olduğu potansiyeli

değerlendiremediği görülmektedir. Bu bağlamda yerli ve yabancı turistlerin kaplıca turizmine kazandırılması için gerek tesisler gerekse tanıtım faaliyetleri bakımından çalışmaların başlatılması beklenmektedir.

Tablo 41: İl bazında tesis türlerine göre belediye belgeli konaklama tesisi, oda ve yatak sayısı (34)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE	TR72/Türkiye (%)
Tesis Sayısı	20	37	23	80	7.115	1,12
Oda Sayısı	564	892	492	1.948	176.637	1,10
Yatak Sayısı	1.184	1.980	1.251	4.415	402.289	1,09

TR72 Bölgesi'ndeki konaklama tesislerinin oda sayıları ile yatak sayıları incelendiğinde, Türkiye'nin oldukça küçük bir payını oluşturduğu göze çarpmaktadır. Şu durumda, bölge tesislerinin oda ve yatak kapasitelerine yönelik çalışmaların yapılması öngörülmektedir.

Termal Sağlık Turizmi

Türkiye, dünya jeotermal kaynaklarının dağılımında ilk beşe girmekte ve Avrupa'da birinci sırada yer almaktadır (35). TR72 Bölgesi de kaplıca potansiyeli bakımından Türkiye'nin verimli coğrafyalarından biridir. Burada kaplıcalar genellikle termal turizm kapsamında değerlendirilmekte, ancak kür anlayışından uzak kaplıcalarda günübirlik ziyaretler ön planda olmaktadır. Türkiye ve bölge kaplıca turizmine kaynak oluşturabilecek yeterli potansiyele sahip olmasına rağmen kaplıcaların durumu, kalış sürelerinin uzun olmayışı ile istenilen turist sayısına ve turizm gelirine ulaşamaması sağlık turizmi bağlamında yeni uygulama ve düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin 2023 Turizm Stratejisi'nde yer alan turizm çeşitlendirmesi hedeflerinin başında sağlık turizmi ve termal turizm gelmektedir (36). Türkiye'nin termal turizm alanında Avrupa'da birinci tercih noktası olmasına yönelik olarak bu alandaki tüm kaynakların etkin değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bunu takiben jeotermal kaynak odaklı "Turizm Merkezi" ve/veya "Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişme Bölgesi" ilan edilebilecek alanların belirlenerek, fiziki planlarının tamamlanmasından sonra turizm yatırımcılarına tahsisinin

mümkün olduğunca kısa bir sürede gerçekleştirilmesi gibi hedeflerin ortaya koyulması düşünülebilir. Bu bağlamda TR72 Bölgesi'nden Yozgat, öncelikli termal turizm master planı hazırlanacak dört bölgeden Orta Anadolu Termal Turizm Kentler Bölgesi'nde, Sivas ise Kuzey Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi'nde yer almaktadır (36).

Şekil 11: Termal turizm kentleri bölgeleri haritası (37)

TR72 Bölgesi'nde Yozgat'ta yer alan Boğazlıyan, Sorgun, Sarıkaya, Yerköy, Saraykent, Akdağmadeni ve Sivas'ta yer alan Kangal Balıklı Çermik, Sıcak Çermik ve Soğuk Çermik Kaplıcaları halen hizmet vermektedir.

Bölgedeki kaplıcaların durumu ve termal suların kullanımına yönelik alternatif çalışmaların yapılması, kaplıca turizmi konusunda yayın, istatistik, tanıtım çalışmalarına ağırlık verilmesi, üniversitelerin ilgili bölümleri ve STK'lar tarafından kaplıca turizminin gelişmesine yönelik çalışmalara hız verilmesi ve kaplıca turizmi konusunda bölge sakinleri bilinç düzeyinin artırılması önem arz etmektedir.

Kültür Turizmi

Türkiye'nin Turizm Stratejisi 2023: Eylem Planı 2007-2013 kapsamında Türkiye, 9 tematik bölgeye ayrılmış ve bu bölgelerin kapsadığı iller ile temaları belirlenmiştir. TR72

Bölgesi iki tematik bölge içinde yer almaktadır. Birincisi Aksaray, Kayseri, Kırşehir ve Nevşehir illerinden oluşan *Kapadokya Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi*, diğeri de Çorum ve Yozgat illerinden oluşan *Hitit Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi*'dir (Bkz. Ek A. Şekil 53). Kültür turizmi ile ön plana çıkan Kapadokya Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi için turizmin çeşitlendirilmesi, bölgedeki turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilmesi ve alternatif turizm modellerinin geliştirilerek bu bölgenin yeni bir turizm varış noktası haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Kapadokya Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi'nde; çömlekçilik, kilimcilik-halıcılık gibi zengin el sanatları ve yöre mutfağının temel turizm faaliyetlerini oluşturması, el sanatları ve gurme turizmi gibi potansiyellerin sürdürülebilir turizmin gelişmesi anlayışı içinde pazarlamasının yapılması hedeflenmektedir. Bu noktada Kapadokya Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi içinde yer alan illere gerçekleştirilecek tarihi ve turistik gezilerde ulaşım için Kayseri Erkilet Havaalanı'nın birinci sırada tercih edilmesi büyük önem teşkil etmektedir. Havaalanı-kent ulaşım bağlantılarının hızlı, güvenli ve rahat bir biçimde sağlanmasına yönelik toplu taşıma sistemlerinin oluşturulması Kayseri ili ve çevre iller açısından önemli bir fırsattır (36).

Bölgenin doğal ve karakteristik yapısına uygun olarak yapılacak butik tarzı oteller ile bölgeye gelen turistlere daha kaliteli bir hizmet sunmak için konaklama hizmetlerinin niteliğinin yükseltilerek yatak kapasitesinin artırılması stratejiler arasında yer almaktadır

Hitit Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi kültür turizmi odaklı oluşturulmuş olup bölgede yurt içi ve yurt dışı turlara öncelik verilerek şehir içi otellerin doluluk oranlarının artırılması, bölge içinde yer alan kültürel değerlere odaklı "Turizm merkezi" ilan edilebilecek alanların stratejik plan kapsamında değerlendirilmesi planlanmaktadır. Yapılacak yeni yatırımlar ile nitelikli tesis sayısının artırılarak mevcut konaklama kapasitesinin niteliğinin de yükseltilmesinin sağlanması öngörülmektedir (36). 2023 Turizm Stratejisi'ndeki bu hedeflerin, kamu-özel sektör işbirliği çerçevesinde ve doğru tanıtım politikalarıyla gerçekleştirildiğinde TR72 Bölgesi'nin kültür ve turizm potansiyelini ortaya çıkaracağı düşünülmektedir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altında yürütülen çalışmalar neticesinde bugüne kadar Dünya Miras Listesine Türkiye'den 9 adet varlığın dahil edilmesi sağlanmıştır. Bu varlıklardan bölgede bulunan Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası 1985 yılında Dünya Miras Listesi'nde yerini almıştır (38).

Dünya Miras Listesi'ne Türkiye'den ilk alınan yapı olan Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nın yeterince bilinmemesi bu konuya ilişkin tanıtım eksikliğinin olduğunu göstermektedir.

Kış Turizmi

Bölgede iki adet Kış Turizm Merkezi bulunmaktadır. Bunlardan biri Erciyes Kış Sporları Turizm Merkezi'dir. İç Anadolu Bölgesi'nin birinci, Türkiye'nin beşinci yüksek dağı unvanına sahip olan Erciyes Dağı hem kış turizmi, hem dağ turizmi hem de yayla turizmi bakımından yılın her döneminde önemini korumakta ve ziyaretçi akınına uğramaktadır. Erciyes, *snowboard*, dağ planörü, kar yürüyüşü, kar raftinginin yanı sıra, helikopter kayağı, buza tırmanma, serbest stil kayma, kar kızıağı gibi pek çok aktivite imkanı sunmaktadır. Şehir merkezine 25, Erkilet Havaalanı'na 30 km mesafede bulunmaktadır. Master plan kapsamında planlanan başlıca kış sporları aktiviteleri; Alp tarzı kayak, kar sörfü, serbest stil kayak, helikopter kayağı, kuzey disiplin kayağı, kar kızıağı, kar motoru, buz pateni ile başlıca yaz sporu aktiviteleri; golf, paraşüt, dağ planörü, at sırtında gezinti, dağ bisikleti ve tırmanma olarak düşünülmektedir. Ayrıca, 5 adet mekanik tesis sayısının 20'ye, 9km olan toplam pist uzunluğunun 160km'ye ve 800 kişilik mevcut yatak kapasitesinin 5000 kişiye çıkarılması planlanmaktadır.

Erciyes Master Planı çalışmaları sonucunda Erciyes Dağı'nın kış sporları için cazibe merkezi haline gelmesi, bölge sakinleri için olduğu kadar, Türkiye'den ve yurt dışından gelecek ziyaretçiler için de cazip ve sosyal bir alan olması, yerel nüfus ve yerel ekonomi için güçlü bir gelir kaynağı oluşturması ve Türkiye'nin ulusal, Avrupa ve Dünya Kupası yarışmaları ve hatta -uzun vadede- Dünya Şampiyonası ve Olimpiyat Oyunları gibi uluslararası pek çok spor olayına ev sahipliği yapması amaçlanmaktadır (39).

Bölgedeki ikinci Kış Turizm Merkezi de 2010 yılı Temmuz ayı içerisinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca ilanı yapılan Yıldız Dağı Kış Turizm Merkezi'dir. Bunu takip eden süreçte Master Planı'nın çıkarılması amaçlanmakta ve devletin altyapı çalışmalarını tamamlamasından sonra özel sektörün yatırım için davet edilmesi öngörülmektedir.

Yıldız Dağı'nın İl Turizm Master Planı'nda Sıcak Çermik Kaplıcası ile entegre olarak değerlendirilerek, termal turizm ile kış turizminin birlikte değerlendirilmesi, böylelikle Sivas'ta turizmin ayrı bir boyut kazanacağı düşünülmektedir.

Sivas ili sınırları içinde bulunan Yıldız Dağı, yılın beş ayında kesintisiz kar bulunduran ve çığ tehlikesi olmayan ender dağlardan biri olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca Sivas Havaalanı ile arasında 16 kilometrelik mesafenin bulunması, Yıldız Dağı'nı turizm açısından cazip kılmaktadır.

TR72 Bölgesi'nin zengin tarihi mirasını, özgün kültürel dokusunu ve doğal güzelliklerini yansıtan Şekil 12'de turizm haritası yer almaktadır.

3.2.6. Finans ve Sigortacılık

TR72 Bölgesi'nde finansal yapı ağırlıklı olarak bankacılık üzerine yoğunlaşmıştır. Bankacılık dışı diğer finansal faaliyetler bölgede gelişmiş değildir.

Tablo 42: İllere göre mevduat, 2009 (Bin TL) (40)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	İstanbul	Ankara	TÜRKİYE
Tasarruf Mevduatı	1.800.261	811.052	354.279	78.115.193	21.392.672	200.657.996
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	120.810	101.175	35.234	2.611.177	11.636.351	21.311.674
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	645.798	120.932	50.231	35.037.334	14.742.567	81.519.974
Bankalar Mevduatı	10	34	112	9.463.742	119.225	17.346.781
Döviz Tevdiat Hesabı	1.819.972	569.863	435.575	79.332.323	20.266.587	162.666.906
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	68.331	25.226	8.612	10.021.295	7.302.186	22.603.090
Kıymetli Madenler Depo Hesapları	4.006	3.591	2.369	558.185	93.266	993.539
TOPLAM	4.459.188	1.631.873	886.412	215.139.249	75.552.854	507.099.960

TR72 Bölgesi'ndeki toplam mevduatın Türkiye geneli toplam mevduata oranı %0,8'dir. TR72 Bölgesi illerinden Kayseri, Sivas ve Yozgat'taki bankalar toplam mevduatının Türkiye geneli bankalar toplam mevduatına oranı sırasıyla %0,8; %0,32 ve %0,17'dir.

Tablo 43: Kredi türlerinin illere ve bölgelere göre dağılımı, 2009 (%) (40)

	İhtisas kredileri					İhtisas dışı krediler	TOPLAM
	Tarım	Mesleki	Denizcilik	Turizm	Diğer		
Kayseri	5,7	1,9	0	0	1,5	90,9	100
Sivas	13,4	5,6	0	0	2,3	78,7	100
Yozgat	12,9	5,9	0	0	5,9	75,3	100
İstanbul	0,1	0,5	0	0	0,1	99,3	100
Ankara	1,1	1,7	0	0	0,9	96,3	100
İzmir	5,4	1	0	0,1	1,7	91,7	100
TÜRKİYE	3	1,2	0	0,1	2,6	93,2	100

TBB 2009 yılı verilerine göre Türkiye’de kredi türlerinin il içindeki dağılımları incelendiğinde, tüm illerde kredilerin ihtisas dışı kredi ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Beklenildiği gibi Sivas ve Yozgat’ta ihtisas kredi kullanım oranı tarım kredilerinde ülke oranının çok üzerindedir. Bu verilere göre Sivas ve Yozgat’ın tarım şehirleri olduğu düşünülebilir.

TR72 Bölgesi incelendiğinde Türkiye geneline oranla %3,9 tarım ihtisas kredisi, %3,8 mesleki ihtisas kredisi, %1,3 diğer ihtisas kredileri ve %1,4 ihtisas dışı kredi 2009 yılı içinde bankalar tarafından kullanılmıştır.

Türkiye’de, finansal altyapının gelişmiş olduğu illerden İstanbul, Ankara, İzmir ile TR72 Bölgesi’ndeki illerin kredi/mevduat oranları Tablo 44’te verilmiştir.

Tablo 44: Kredi / Mevduat (%) (40)

	2005	2006	2007	2008	2009
Kayseri	67,8	87,2	90,6	89	74,3
Sivas	48,1	60,6	79,7	75	69,9
Yozgat	49,3	67,3	83,5	91	86,1
İstanbul	52,2	62,8	69,6	63,4	62,4
Ankara	36,8	47,4	42,9	44,4	50,7
İzmir	55,9	59,3	70,4	70,5	65,7
TÜRKİYE	60,1	69,8	78,2	80,3	74,8

2009 yılı sonu verilerine göre yıl sonu itibariyle mevduatın krediye dönüşüm oranı Türkiye genelinde %74,8 düzeyindedir. Bölgeler incelendiğinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi %115 ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi %94 ile kredi/mevduat oranının en yüksek olduğu bölgelerdir. Bu oranın en düşük olduğu bölgeler ise, %53 ile Batı Anadolu ve %62 ile İstanbul’dur. Türkiye geneli kredi/mevduat oranı 2002 yılında %37 ve 2009 yılında %74,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. TR72 Bölgesi’nde ise 2009 yılı sonu verilerine göre kredi/mevduat oranı %74,7 olarak gerçekleşmiştir.

TR72 Bölgesi illerinden Kayseri ilinde mevduatın krediye dönüşüm oranı %74,3, Sivas ilinde %69,9 ve Yozgat ilinde ise %86,1'dir. Yozgat ilinin dönüşüm oranının yüksek olması toplam mevduatın düşük olmasından kaynaklanabilir.

Türkiye genelinde, İstanbul, Ankara, İzmir, Kayseri, Sivas, Yozgat illerinin kredi/mevduat oranlarının 2005-2009 yılları arasındaki değerleri grafikte incelendiğinde Ankara dışındaki iller ve Türkiye genelinin yapısal olarak aynı gelişimi izlediği görülmektedir.

Tablo 45: İllere göre nüfus başına ortalama kredi (40)

Sıra No.	İller	Kişi Başına Kredi (TL)		2000-2009 Değişme(%)
		2000	2009	
1	İstanbul	1.291,00	10.395,1	705,2
2	Ankara	1.333,80	8.239,8	517,7
3	Antalya	276,7	5.624,2	1.932,6
4	İzmir	539,2	4.908,2	810,2
5	Muğla	193	4.357,9	2.158,1
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
20	Kayseri	259	2.746,9	960,7
52	Sivas	109,1	1.802,0	1.551,7
56	Yozgat	95,9	1.566,5	1.533,6
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
77	Siirt	29,7	562,2	1.793,7
78	Ağrı	23,6	500,5	2.017,0
79	Şırnak	20,6	450,9	2.093,8
80	Hakkari	22,6	384,9	1.603,4
81	Muş	38,2	376,8	886
TÜRKİYE		443	4.336	878,6

Türkiye’de kişi başına kredi miktarı son 10 yılda yaklaşık 9 kat artmıştır. Bu, finansal sektörün öneminin son 10 yılda ne kadar arttığının bir göstergesidir. İstanbul ili Türkiye’de kişi başına kredi miktarının en yüksek olduğu ildir. İstanbul’da kişi başına kredi miktarı 2000-2009 aralığında %705,2 artarak 2009 yılı itibari ile 10.395,1 TL seviyesine gelmiştir. Bölge illerinin ise kişi başı kredi miktarı artış oranı Türkiye ortalamasının üzerinde olup bu durum

bölge insanının kredi kullanımına eğiliminin arttığının ve finansal açıklarını kapatmada bu yöntemi seçtiklerinin göstergesi olabilir.

Türkiye’de kişi başına mevduat tutarı son 6 yılda yaklaşık 6 kat artmıştır. 2000 yılında kişi başına düşen mevduat miktarı 944 TL iken 2009 yılı itibari ile %582,2 artış göstererek 6.441 TL’ye yükselmiştir.

Tablo 46: İllere göre nüfus başına ortalama mevduat (40)

Sıra No.	İller	Kişi Başına Mevduat (TL)		2000-2009
		2000	2009	Değişme (%)
1	İstanbul	2.874,60	16.657,90	479,5
2	Ankara	3.321,30	16.245,10	389,1
3	İzmir	1.125,00	7.474,40	564,4
4	Muğla	694,4	7.090,20	921,1
5	Eskişehir	633,7	6.323,80	897,9
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
21	Kayseri	492,8	3.697,90	650,3
39	Sivas	275,5	2.576,60	835,3
55	Yozgat	153,8	1.818,80	1.082,20
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
77	Şanlıurfa	65,3	657,8	907
78	Şırnak	58,9	579,1	883,6
79	Bitlis	47,4	558,8	1.078,40
80	Ağrı	44,7	526,6	1.078,60
81	Muş	52,6	459,1	772,4
TÜRKİYE		944	6.441	582,2

TR72 Bölgesi’ndeki üç il için de kişi başına düşen mevduat miktarı Türkiye ortalamasının altındadır. Ancak 2000-2009 yılları arasındaki artışa bakıldığında bölge illerindeki mevduat miktarının Türkiye artış oranından daha fazla olduğu görülmekte olup, bu durum bölge insanının nakdini bankalarda değerlendirdiğine işaret etmektedir.

Bankacılık Sektörü Dışındaki Finansal Sektörler

Bankacılık sektörü dışındaki finansal sektörler finansal kiralama sektörü, faktoring sektörü, tüketici finansman sektörü ve varlık yönetim şirketleri olarak sıralanabilir. 2010 yılında bir önceki yıla oranla Türkiye’de bankacılık dışı finansal kesimin toplam aktif büyüklüğü %3,6 artmıştır (41). Bu sektörler her geçen yıl önemini artırmaktadır. Ancak İstanbul, Ankara ve İzmir’de yoğunlaşan bu sektörlerin TR72 Bölgesi’nde (bankacılık sektörüne oranla) gelişmiş olduğunu söylemek mümkün değildir.

2008 yılı baz alındığında, TR72 Bölgesi’nde diğer mali aracı ve yardımcı birimi olarak 17 birim bulunmaktadır. Bu sayı Türkiye genelindeki birimlerin %1,4’ünü oluşturmaktadır. TR72 Bölgesi’nde sigorta sektöründe toplam birim sayısı 5’tir. Bu sektörde yıllık ortalama çalışan sayısı 31’dir. (1)

TR72 Bölgesi’nde 2008 yılı verilerine göre toplam 408 kredi kuruluşu yerel birimi bulunmaktadır. Bölgedeki yerel birim sayısının Türkiye’deki yerel birim sayısına oranı %3,25’dir. (1)

3.2.7. İnovasyon

Hızla gelişen dünyada ayakta kalabilmek, rekabet edebilmek için inovasyona önem verilmesi ve araştırma-geliştirme (Ar-Ge)’ye yapılan yatırımın arttırılması göz önünde bulundurulması gereken etkenlerden başlıcaları olarak dile getirilebilir.

Günümüzde fikrî haklar sisteminin, toplumsal gelişmenin ve ekonominin ana dinamiği haline gelmesine bağlı olarak; yaratıcılık, yenilikçilik ve rekabet edebilirlik süreçlerini de içine alan disiplinler arası bir yapıya kavuşması söz konusudur (42). Bu bağlamda fikrî haklar sistemindeki göstergelerden patent, faydalı model, endüstriyel tasarım, coğrafi işaretler, marka istatistikleri Türkiye ile TR72 Bölgesi ve illeri düzeyinde incelenmiştir.

Patent

TR72 Bölgesi'nin 2005-2009 yılları arasındaki patent başvuru sayıları incelendiğinde, yıllar itibariyle bir artış olduğu görülmektedir (Tablo 47).

Tablo 47: Yıllar itibariyle patent başvuru sayıları (43)

	2005	2006	2007	2008	2009
Kayseri	9	19	24	31	35
Sivas	0	3	2	4	7
Yozgat	0	2	1	0	1
TR72	9	24	27	35	43
TÜRKİYE	960	1.099	1.844	2.268	2.588

Patent tescil sayıları incelendiğinde ise, patent başvurularından sadece küçük bir kısmının tescil edildiği görülmektedir (Tablo 48).

Tablo 48: Yıllar itibariyle patent tescil sayıları (43)

	2005	2006	2007	2008	2009
Kayseri	3	1	5	3	1
Sivas	0	0	0	0	3
Yozgat	0	0	0	0	0
TR72	3	1	5	3	4
TÜRKİYE	94	122	317	337	456

Bölgede ulusal ve uluslararası patent başvurularının sayısının artırılması, kişilerin patent başvurusu yapmaya teşvik edilmesi ve böylelikle genel anlamda Türkiye’de fikri ve sınai hakların tescili yönünde bilinçlendirme faaliyetlerine katkıda bulunulması büyük öneme haizdir.

Faydalı Model

Faydalı model olarak korunan ürünler; yeni, sanayiye uygulanabilecek ve tekniğin bilinen durumu dikkate alındığında ilgili olduğu teknik alandaki bir uzmana göre çok aşır olmayan ürünlerdir (44).

Faydalı model hakkı alınması, patent hakkı alınmasına oranla, hem daha az masraflıdır, hem de daha kısa sürmektedir. Bu nedenle, özellikle küçük ve orta ölçekli sanayiciler, buluşlarını daha az maliyetle korumak isteyenler patent hakkı almaktan çok, faydalı model korumasına yönelebilirler.

Tablo 47 ve Tablo 49'dan da görülebileceği gibi faydalı model başvuru sayısı patent başvuru sayısına oranla daha fazladır. Aynı şekilde, yapılan başvurulara oranla tescil sayılarına bakıldığında, faydalı model tescil oranlarının patent tescil oranlarına göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 49: Yıllar itibariyle faydalı model başvuru sayıları (43)

	2005	2006	2007	2008	2009
Kayseri	118	143	151	137	120
Sivas	4	3	4	10	2
Yozgat	0	0	0	4	4
TOPLAM	122	146	155	151	126
TÜRKİYE	1.884	2.423	2.968	2.942	2.842

Tablo 50: Yıllar itibariyle faydalı model tescil sayıları (43)

	2005	2006	2007	2008	2009
Kayseri	46	71	105	62	89
Sivas	1	1	4	2	4
Yozgat	0	0	0	0	2
TOPLAM	47	72	109	64	95
TÜRKİYE	963	1.659	2.146	1.833	2.151

Endüstriyel Tasarım

Tüketicilerin tercihlerinde dış görünüm de etkilidir. Bu nedenle ergonomik ve estetik endüstriyel tasarımlar, sahiplerinin pazar paylarının artmasında rol oynayarak, rekabet avantajı sağlamaktadırlar. Endüstriyel tasarımlar Türkiye için yeni bir sınai hak alanıdır; ilgili özel yasal düzenleme, 1995 yılında yürürlüğe girmiştir (45).

Endüstriyel tasarım geliştirme konusunda yüksek miktarlarda yatırım ve Ar-Ge harcamasına gerek duyulmadığı göz önünde bulundurulduğunda, hem TR72 Bölgesi hem de ülke geneli için endüstriyel tasarım sayısının az olduğu ve ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak endüstriyel tasarımdan yeterince yararlanılamadığı; tasarımda etkinliğin artırılmasıyla tescil sayılarının da artabileceği söylenebilir.

Kayseri ilinden yapılan endüstriyel tasarım başvuru sayısı, bölgenin diğer illerinden yapılan başvuru sayılarına göre oldukça fazladır. 2009 yılı verilerine göre 352 başvuru sayısı ile Kayseri tek başına ülke başvurusunun %6'lık kısmını oluşturmaktadır.

Tablo 51: Yıllar itibariyle endüstriyel tasarım başvuru sayıları (46)

	2005	2006	2007	2008	2009
Kayseri	201	247	331	372	352
Sivas	1	4	1	2	3
Yozgat	3	1	0	2	0
TR72	205	252	332	376	355
TÜRKİYE	4.925	5.510	5.984	6.093	5.927

Tablo 52: Yıllar itibariyle endüstriyel tasarım tescil sayıları (46)

	2005	2006	2007	2008	2009
Kayseri	194	262	300	350	325
Sivas	3	1	3	1	4
Yozgat	1	1	0	1	0
TR72	198	264	303	352	329
TÜRKİYE	4.586	5.708	5.856	5.783	5.378

Coğrafi İşaretler

TR72 Bölgesi yöresel değerleri koruma altına alan coğrafi işaretler bakımından zengin sayılabilir. Gelişmiş bir yemek kültürüne sahip olan Kayseri ili, bu kültürü ülke bazında adını duyurduğu yemekleri ve ürünleri ile daha da pekiştirmeyi başarmıştır. Bunların başında gelen ve “Kayseri Mantısı” olarak bilinen yemek, evlerde kadınlar tarafından hazırlanıp, sık sık yapılan bir yemektir. Önemli bir besi hayvanı nüfusuna sahip olan Kayseri, bu avantajını sucuk-pastırma yapımında kullanmakta olup, bu alanda Türkiye’de merkez olma başarısını elde etmiştir. Kayseri’nin Develi ilçesine has olan pide türü ise “Develi Cıvıklısı” olarak bilinmektedir. Yemek kültürünün dışında, Kayseri’ye özgü dokumacılık sanatları da mevcuttur. Kayseri halıları, dokundukları bölgenin ismiyle anılarak, Bünyan ve Yahyalı halıları olarak bilinirler. Ayrıca, Kayseri ilinin Kocasinan ilçesine bağlı Yemliha Beldesi’nde üretilen Yamula patlıcanı için coğrafi işaret tescil başvurusunda bulunulmuştur (47).

Sivas ili Kangal ilçesinin simgesi olan Kangal Köpeği¹, çoban köpeği olarak tüm dünyada ün salmıştır. Sivas ili Kangal ilçesine ait Kangal Koyunu, Akkaraman tipi koyunun ırkından gelmektedir, Kangal köpeği kadar tanınmasa da yetiştiricileri ve besleyicileri tarafından bilinen ve tercih edilen bir koyun cinsidir. Sivas ili Zara ilçesine ait Zara balı, yaklaşık 40 bin kovanın bulunduğu Zara ilçesinde üretilen çok kaliteli bir baldır. Sivas el halısı da tescilli coğrafi işaretler arasındadır. Bunlara ilaveten, Sivas köftesi için de coğrafi işaret tescil başvurusunda bulunulmuştur (47).

Yozgat ili arabaşı, Yozgat efelik içi pilavi (labada), Yozgat parmak çöreği, Yozgat testi kebabı, Yozgat üzüm ekşisi için coğrafi tescil başvurusunda bulunulmuştur (47).

Markalaşma

Marka, ürünü farklılaştırarak, pazarda daha çok tercih edilir bir konumda olmasını sağlamaktadır. Ulusal ve uluslararası pazarlarda ancak taklit olmayan, üreticinin kendi yaratıcılığını kullanarak ürettiği ürünler söz sahibi olabilmektedir. İşletmeler markalaşmış ürünlerle, rekabet üstünlüğü sağlayarak, uzun dönemde finansal yapılarını güçlendirebilirler. Markanın ve markalaşmanın önemli olmasının sebebi, sürekli değişen rekabet ortamı ve tüketici yapılarıdır. Türkiye’nin ve TR72 Bölgesi’nin küreselleşen dünyada yerini alabilmesi ve

¹ Mahkeme kararı ile sicilden terkin edilmiştir.

rekabet edebilmesi için değişim kaçınılmazdır. Uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek için bölgeyi Türkiye ve dünyada temsil edecek güçlü markaların arttırılması üzerinde düşünölmelidir.

Tablo 53: Yıllar itibariyle marka başvuru sayıları (48)

	2005	2006	2007	2008	2009
Kayseri	765	825	927	938	786
Sivas	143	114	124	112	123
Yozgat	46	34	40	35	57
TR72	954	973	1091	1085	966
TÜRKİYE	48.917	54.712	58.596	60.597	59.838

Tablo 54: Yıllar itibariyle marka tescil sayıları (48)

	2005	2006	2007	2008	2009
Kayseri	379	488	632	591	668
Sivas	43	98	68	69	73
Yozgat	21	20	36	21	20
TR72	443	606	736	681	761
TÜRKİYE	26.933	34.509	40.705	35.543	41.414

Ölkemizde ve TR72 Bölgesi'nde fikri haklardan en yaygın olanı marka hakkıdır (42) (48). 2005-2009 yılları arasındaki marka başvuru sayıları incelendiğinde sadece TR72 Bölgesi'nde değil Türkiye'de de marka başvuru sayılarının dalgalı bir seyir izlediği görölmektedir. 2009 yılında 2008 yılına oranla Kayseri ilinden yapılan marka başvuru sayısı azalmış, Yozgat ve Sivas illerinden yapılan marka başvuru sayıları ise artmıştır (Tablo 53). Kayseri ilinden yapılan marka başvuru ve tescil sayılarının bölgenin diğer illerine göre daha fazla olmasında (Tablo 53 ve Tablo 54) sanayisinin rolü büyüktür. Kayseri ili, sanayi alanında birçok markaya sahip olup, TR72 Bölgesi'nde marka sahipliği bakımından 1. sırada yer almaktadır. Türkiye ölçeğinde incelendiğinde ise bölgenin, 2009 yılında 966 marka başvuru sayısı ile ülke başvuru sayısının çok küçük bir kısmını (%1,6) oluşturduğu görölmektedir.

Bölgenin ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilirliğinin arttırılması için markalaşmanın yaygınlaşması önemlidir.

3.2.8. Üniversite Sanayi İşbirliği

Üniversitelerde üretilen teorik bilginin sanayi kuruluşlarına aktarılması sağlanabilirse, yenilikçi fikirlerin hayata geçirilmesinin de mümkün olabileceği ve böylece, daha ucuz ve daha kullanışlı ürünler elde edilebileceği düşünülmüştür. Üniversitelerdeki teorik bilginin sanayi ile buluşturulması için en iyi yolun, üniversitelerle sanayi kuruluşlarının irtibat içinde olabileceği fiziki mekanlar oluşturmak olduğu düşüncesi üzerinde durulmuştur (49).

Ar-Ge, inovasyonu destekleyen önemli bir unsurdur ancak girişimcilik faktörü sürece dahil edilmez ise Ar-Ge faaliyetlerinin inovasyona dönüştürülmesi eksik kalmaktadır. Bu durumda Ar-Ge'nin toplumsal bir faydasının söz konusu olması beklenmemelidir. (49).

Sanayi Bakanlığının sanayi-üniversite işbirliği SAN-TEZ programı kapsamında Erciyes Üniversitesi, tekstil sektöründe nano-teknoloji, kimya ve tekstil teknolojisi, enerji sektöründe malzeme-metal ve yarı metal teknolojisi, elektronik sektöründe ise elektromekanik teknolojisinde destek almıştır. 2007-2009 döneminde SAN-TEZ kapsamında 26,9 milyon TL ödeme yapılmış olup, Kayseri 1.235.135 TL olarak bölgedeki yenilikçi ürünlerin desteklenmesine katkıda bulunmuştur.

Önümüzdeki dönemde üniversite-sanayi işbirliğine katkı sağlayacak önemli etkenlerden biri de ORAN-Üniversite işbirliği bünyesinde bölgenin kalkınmasına fayda sağlayacak öğretim üyelerinin araştırmalarına ve yüksek lisans-doktora tezlerine destek programlarının faaliyete geçmesi olarak düşünülebilir. Elbette söz konusu programın sadece sanayiye değil diğer tüm sektörleri kapsaması öngörülmektedir.

Teknoloji Geliştirme Merkezleri (Teknopark)

Türkiye'de teknoparkların kurulması çok eskiye dayanmamaktadır. Teknoloji Geliştirme Bölgesi çalışması Türkiye'de ilk defa Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) tarafından 1991 yılında başlatılmıştır (50). Mayıs 2010 tarihi itibarıyla Türkiye'de kurulumunu tamamlamış 38 Teknoloji Geliştirme Bölgesi bulunmakta ve bu bölgelerin 26 adedi faaliyetine devam etmektedir.

Teknoloji Geliştirme Merkezlerine kanun ile sağlanan kolaylıklar özellikle vergi hususunda olup, Ar-Ge çalışmalarında teşvik edici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ar-Ge ve inovasyon projeleri, TÜBİTAK, KOSGEB ve Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) bütçelerine konulan ödeneklerle kimi durumlarda geri ödemeli, kimi durumlarda tamamı karşılıksız yardım şeklinde desteklenmektedir.

TR72 Bölgesi Kayseri’de Erciyes Üniversitesi bünyesinde Erciyes Teknopark ve Sivas’ta Cumhuriyet Üniversitesi bünyesinde Cumhuriyet Teknokent olmak üzere 2 adet Teknoloji Geliştirme Merkezi’ne sahiptir.

Kuruluşunu resmi olarak 2005 yılında tamamlayıp, faaliyetlerine 2007 yılında başlayan Erciyes Teknopark, Erciyes Üniversitesi Kayseri Merkez Kampüs alanında 8.000 m² kapalı alan olmak üzere toplamda 277.049 m² alan üzerinde bulunmaktadır. (50).

Erciyes Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi genel olarak nitelikli ofis alanlarına ve her türlü altyapı hizmetine, Teknoloji Kuluçka Merkezine sahip olup, teknoloji geliştirme merkezinde firmalara marka tescili, telif hakları ve patent alma konusunda danışmanlık hizmeti vermek ve bünyesindeki firmaların ürettikleri ürün/hizmetleri dünyaya tanıtmak üzere bir Teknoloji Transfer Ofisi kurulması planlanmaktadır. Erciyes Teknopark bünyesinde faaliyet gösteren 110 firma ve çalışan 230 Ar-Ge personeli bulunmaktadır. Firmaların sektörel dağılımı; %65 yazılım, %10 elektrik, elektronik, elektromekanik ve geri kalanı da %25 tekstil, makine, biyomedikal, savunma şeklindedir.

Cumhuriyet Teknokent’in, Cumhuriyet Üniversitesi yakınında eski Sivas-Kayseri yolu üzerindeki yeri ve kent merkezine yakınlığı ile önemli bir konuma sahip olması beklenmektedir. Cumhuriyet Teknoloji Geliştirme Bölgesi ilk etapta yaklaşık 92.000 m²’lik alan üzerinde kurulacaktır. (51)

TR72 Bölgesi’ndeki Cumhuriyet Teknokent ve Erciyes Teknoloji Geliştirme Merkezi’nin, Erciyes Üniversitesi, Bozok Üniversitesi ve Cumhuriyet Üniversiteleri-bölge sanayisi işbirliğinin gerçekleştirilmesi ve bunun sürdürülebilir hale gelmesi ile, TR72 Bölgesi’nin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlaması öngörülmektedir.

3.2.9. Cumhuriyet Sonrası Bölge’de Yapılmış Olan Önemli Kamu Yatırımları

Cumhuriyet sonrasında, Türkiye’de devlet eliyle yapılan yatırımların önemi aşikardır. İstihdamın ve kalkınmanın lokomotifi olduğu düşünülerek ağır sanayi, tekstil ve enerji alanlarında fabrikalar ve işletmeler kurulmuştur.

Kalkınmanın bir diğer unsuru olan yeterli ulaşım ağlarının tesisi ise demiryolu ve karayollarının yapımı ile sağlanmıştır. Kayseri’nin, Ankara (1927), Sivas (1930) ve Niğde üzerinden Çukurova (1933) ile demiryolu bağlantısı sağlanarak, ilin ulaşım sorunu azaltılmaya çalışılmıştır (7).

Enerji alanındaki yatırımlar ise tüm ülke genelinde elektrik üretim ve dağıtımını yapacak olan şirketlerin kurulması ile başlamıştır. Bu şirketlerin hidroelektrik santralleri kurması teşvik edilmiş olup, sanayide ve yerleşim alanlarında ihtiyaç duyulan elektriğin üretilmesi için yaptıkları yatırımlar desteklenmiştir. Bu bağlamda, 1926 yılında özel sektör yatırımı olarak kurulan Kayseri ve Civarı Elektrik Ticaret Anonim Şirketi, ilk olarak Bünyan Hidroelektrik Santrali’ni kurarak, şehrin aydınlatma ihtiyacını ve kısmen de sanayinin enerji ihtiyacını karşılamıştır (7).

1926 yılında tekstil sektöründe kamu-özel işbirliği sonucu kurulan Bünyan İplik Fabrikası, Kayseri ve çevre illerdeki kilim-halı üretiminde kullanılan ipliğin üretimini yapmıştır. 1933 yılında Sümerbank’a devredilen kamu payı, 1997 yılında yapılan özelleştirme ile de elden çıkarılmıştır. Şirket halen üretimine devam etmekte olup çeşitli tekstil alt sektörleri için üretim yapmaktadır (52).

Bölgede tekstil sektöründe yapılan bir diğer büyük yatırım ise Sümerbank Bez Fabrikası’dır. Cumhuriyet sonrası kalkınmada mihenk taşı olan Sümerbank bünyesinde Kayseri’de, 1935 yılında ilk büyük sanayi kompleksi olan Kayseri Bez Fabrikası ve Lojmanları kurulmuştur. Kuruluş, sadece bir endüstri yapısı değil, arkasında çağdaşlaşma zihniyetinin de benimsendiği bir kalkınma hareketi olarak değerlendirilebilir. Sümerbank, işçisini çalıştırmaya başlamadan önce eğitip, onlara beceri ve sanat kazandırarak işlerinde uzman bireyler olmalarını sağlamasıyla tanınmıştır. Yetişen bu uzman bireylerin pek çoğu, fabrikadaki

çalışma sürelerinin ardından, özel girişimleri ile yeni tesisler kurmuş ve başta Kayseri olmak üzere ülkenin ekonomik gelişimine katkıda bulunmuştur.

Sümerbank Kayseri Tesisleri 1999 yılında Erciyes Üniversitesi'ne devredilmiş, 2003 yılında da tarihi anıt statüsüne alınmıştır. ORAN ve Erciyes Üniversitesi arasında yapılan protokol ile de tarihi bina aslına uygun olarak restore edilmiş ve Ajans hizmet binası olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Önemli gıda sektörü yatırımlarından olan Kayseri Şeker Fabrikası ise 1955 yılında faaliyete geçmiştir. Kurulduğu dönemde Kayseri ve çevresinin önemli bir açığını gidererek pancar ekiminin devamlılığını sağlayan fabrika, halkın tarımsal üretimine hareketlilik getirmiştir. Fabrikanın %90 hissesi özelleştirme kapsamında satılmış olup kalan %10 hissesi ise özelleştirme planındadır (53).

Ağır sanayi alanında, uçak yapımı, onarımı ve buna bağlı yan sanayi için 1925 yılında Ankara'da kurulan Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ), Hava Kuvvetleri'nde bulunan uçakların geniş çaplı bakımlarını yapmak ve üretimini gerçekleştirmek amacıyla Kayseri'de bir fabrika kurulmasını kararlaştırmıştır. 1926 yılında açılan Kayseri Tayyare Fabrikası'nda farklı amaçlar için değişik türlerde 300 civarında uçak üretilmiştir (54) (55).

1950 yılında Tayyare Fabrikası'nın adı Hava İkmal Merkezi'ne dönüştürülmüştür. Türkiye'deki üç ikmal merkezinden biri olan Kayseri 2. Hava İkmal Bakım Merkezi'nde günümüzde yüksek teknolojik sistemlerle Hava Kuvvetleri'nin ihtiyaçları yönünde üretim yapılmaktadır (54) (55).

Bir diğer önemli ağır sanayi yatırımı olan 1926 yılında kurulan Ana Tamir Bakım ve Onarım Merkezi ise kurulduğu yıldan beri askeri sanayiye hizmet etmektedir.

Taksan Takım Tezgahları San. ve Tic. A.Ş., 1975 yılında KİT olarak Kayseri'ye bağlı İncesu ilçesinde kurulmuştur. İşletme kurulduğu zaman Türkiye'de lider, dünyada ise sayılı takım tezgahı üreticilerinden biri olmuştur. Taksan, 1989 yılında Türkiye'de CNC (Computer Numerical Control) Dik İşleme Merkezi'ni üreten ve bölge sanayisinin hizmetine sunan Taksan, 2003 yılındaki özelleştirme programı kapsamında satılmıştır (56). Bölge halkı

tarafından “fabrika üreten fabrika” olarak bilinen Taksan günümüzde tam kapasite ile çalışmamaktadır.

Çinko Kurşun Metal San. A.Ş. (ÇİNKUR), bölgedeki karbonatlı cevherlerin işlenerek metal çinkoya dönüştürülmesi amacıyla, 1968 yılında, Türkiye-Kanada işbirliğiyle Kayseri Adana Karayolu üzerinde kurulmuştur. Özelleştirme yoluyla ilk önce İranlı bir firmaya satılan ÇİNKUR, bu firmanın iflas etmesi sonucu mahkeme yoluyla satılmıştır. Adı Çinkom olarak değiştirilen fabrika, günümüzde ülkemizdeki demir çelik tesislerinden çıkan baca tozunu hammadde olarak kullanmaktadır (57).

Yukarıdaki kamu yatırımlarının dışında, Kayseri’de iktisadi kalkınmayı tetikleyen bazı büyük özel sektör yatırımları da olmuştur. 1950’lerden sonra tekstil sektöründe çok ortaklı yapılar ortaya çıkmıştır. 1950’li yılların ortasında şehirde kurulan Orta Anadolu ve Birlik Mensucat fabrikaları, 1970’lerde Develi’de kurulmuş olan Gazi Keçe ve Saray Halı fabrikaları halen işlevselliğini sürdürmekte olup ülke sanayisine katkıda bulunmaktadır. Tarıma dayalı gıda sektörü yatırımlarından olan dönemin bir diğer özel sektör yatırımı ise Kayseri Değirmencilik İşletmesi’dir.

Sivas’ta ise Cumhuriyetin ilk yıllarında yatırım gözükmemekle beraber, 1939 yılında Sivas Cer Atölyesi adıyla faaliyete geçen lokomotif ve vagon fabrikası ilk büyük yatırımdır. Bu atölyede ülkenin ihtiyacı olan vagon ve lokomotif üretimi, onarımı ve pik, pirinç dökümünün yapılması planlanmıştır. Günümüzde bu fabrika Türkiye Demiryolu Makinaları San. A.Ş. (TÜDEMSAŞ) adıyla faaliyetine devam etmektedir (58).

1943 yılında ise Sivas Sümerbank Çimento Fabrikası kurulmuş ve bu fabrikayla Orta Anadolu’nun çimento ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır. 1981 yılına kadar Sümerbank’a bağlı bir kuruluş olan Sivas Çimento Fabrikası, Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi Ticaret Anonim Şirketi (ÇİTOSAN)’ne bağlı bir işletme haline getirilmiş, 1987 yılına kadar da öyle kalmıştır. 1992 yılında özelleştirilerek satışı gerçekleştirilen fabrika, halen çalışmalarını Çimpor Yibitaş olarak sürdürmektedir.

Bunların dışında, 1938 yılında açılan Divriği Demir Madenleri Müessesesi ve 1945 yılında Sivas Merkez’de işletmeye açılan Askeri Dikimevi bölgede yapılmış diğer kamu yatırımları olarak görülmektedir.

1980 sonrasında yapımı tamamlanmış olan Sivas Demirçelik ve Kangal Termik Santrali diğer önemli kamu yatırımlarındandır. Sivas Yem, Sivas Süt, Sivas Hazır Giyim Fabrikası (SİHAZ) gibi bazı sanayi kuruluşları da kısmen kamu hisselerinin bulunduğu yatırımlardır. 1990'lı yılların başında başlatılan ülke genelindeki özelleştirme politikaları ile Çimento Fabrikası, Demir Çelik, SİHAZ, Divriği Madenleri, Sivas Yem ve Sivas Süt özelleştirilmiştir (58).

Yozgat ise bölge illeri arasında en az kamu yatırımı alan ilimizdir. Cumhuriyet sonrası hiçbir yatırım almayan Yozgat, ilk önemli kamu yatırımı 1972 yılında şehre bira fabrikasının kurulması ile almıştır. Bu fabrika da özelleştirildikten sonra kapatılmıştır.

Şehre yapılan bir diğer yatırım ise 1997 yılında açılan Sorgun Şeker Fabrikası'dır. Açıldığı zaman ilçe ekonomisini büyük ölçüde rahatlatan ve birçok çiftçi ailenin pancarına talip olan fabrika, önemli bir istihdam ve kalkınma hamlesi niteliğindedir. 2009 yılında özelleştirme kapsamında satışı gerçekleştirilen fabrikanın halen üretimi devam etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Cumhuriyet sonrası yapılmış olan kamu yatırımları, bölge kalkınmasında özel sektöre öncülük etmiş ve istihdam oluşturarak bölge halkının iş sahibi olmasını sağlamıştır. Yapılan bu yatırımlar, gerçekten bölge ve ülke ihtiyaçlarının doğru tespit edilerek bölge potansiyellerinin ortaya çıkmasında öne çıkmışlardır.

3.3. Nüfus ve Beşeri Yapı

3.3.1. Nüfus

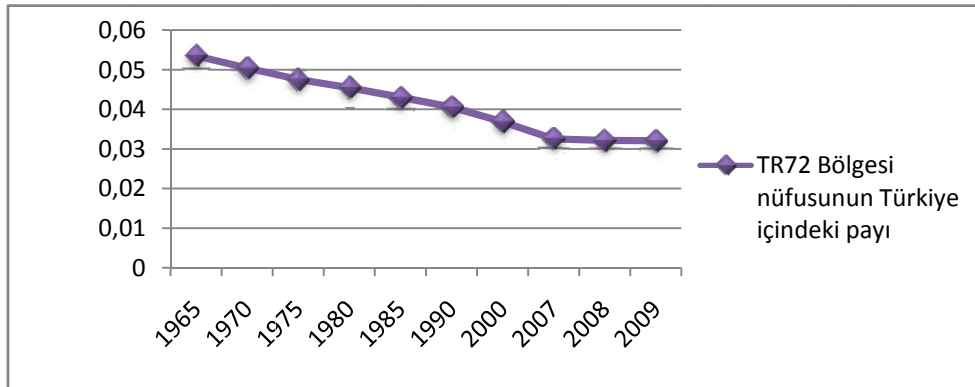
Bölge, 2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2.326.584 toplam nüfusu ile Düzey 2 Bölgeleri arasında 15. sıradadır ve 72.561.312 olan Türkiye nüfusunun %3,21'ini oluşturmaktadır. 1.205.872 nüfusu olan Kayseri 81 il arasından 16., 633.347 nüfusu olan Sivas 32., 487.365 nüfusu olan Yozgat ise 41. sıradadır. TR72 Bölgesi nüfusunun Türkiye toplam nüfusu içindeki payına bakıldığında yıllar itibarıyla düşüş

eğiliminde olduğu görülmektedir (Şekil 13). Ancak bölge nüfusunun Türkiye içindeki payının son yıllarda sabit kaldığı görülmektedir.

Tablo 55: Nüfus projeksiyonu (59)

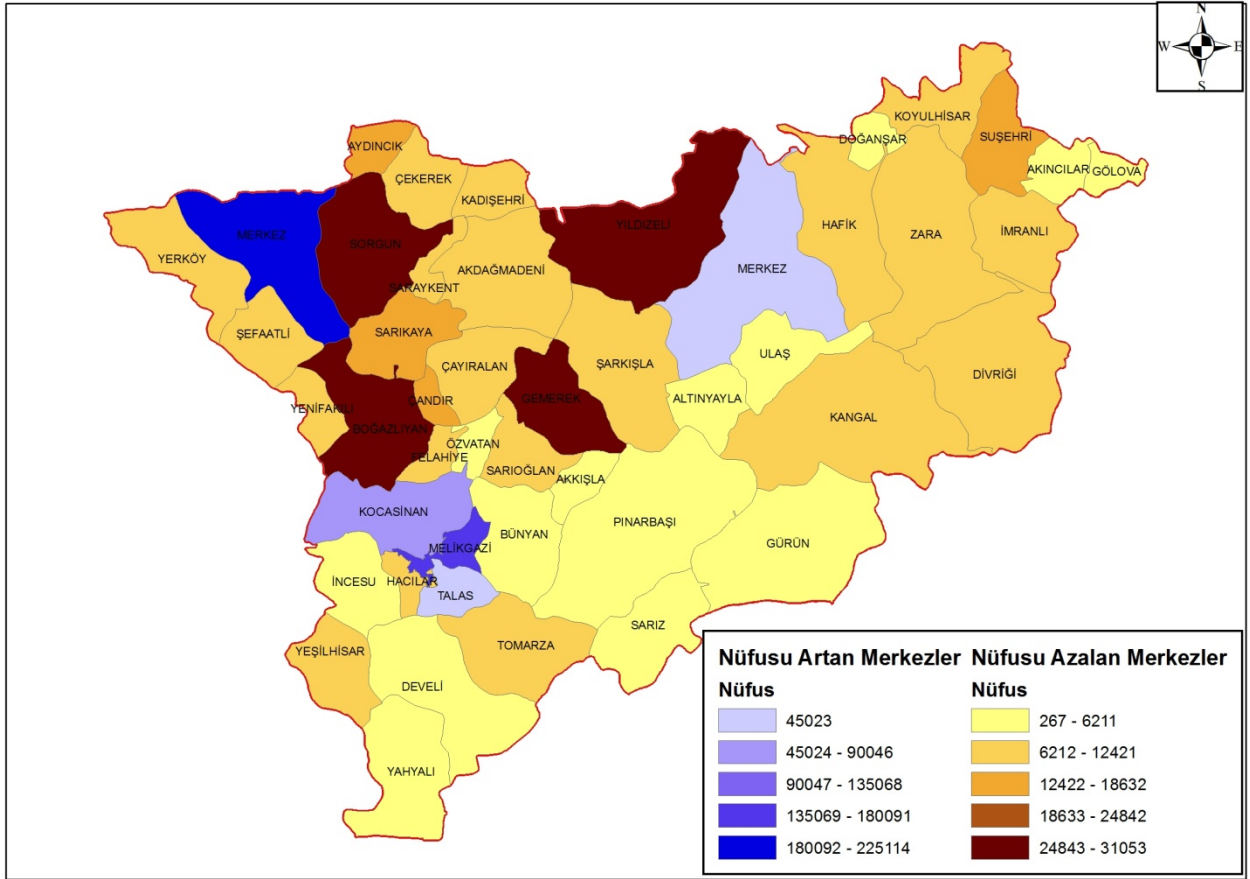
	2013	2018	2023
Kayseri	1.264.676	1.339.823	1.407.814
Sivas	599.974	555.460	497.388
Yozgat	430.562	366.183	290.133
TR72	2.295.212	2.261.466	2.195.335

2008 ADNKS dikkate alınarak TÜİK Diyarbakır Bölge Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından hazırlanan nüfus projeksiyonuna göre bölge illerinden Kayseri ilinin nüfusunun artacağı, Sivas ve Yozgat illerinin ise nüfuslarının düşeceği tahmin edilmektedir (Tablo 55).

Şekil 13: TR72 Bölgesi nüfusunun Türkiye içindeki payları (1)

TR72 Bölgesi'ndeki ilçelerin, 2000 Genel Nüfus Sayımı ile 2009 ADNKS'ye göre nüfuslarının karşılaştırılması ile elde edilen Şekil 14'e göre nüfusu en çok azalan ilçeler Sivas'ın Yıldızeli, Yozgat'ın Sorgun ve Boğazlıyan ilçeleridir.

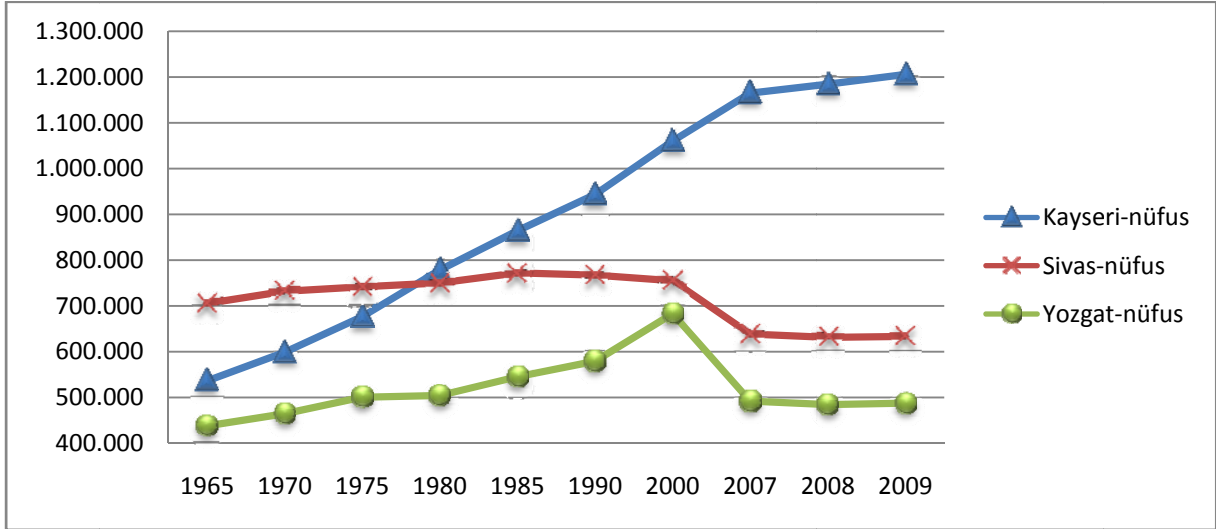
Şekil 14: TR72 Bölgesi'nde nüfusu artan ve azalan ilçeler (1)

Şehirleşme ve Nüfus Artış Hızı

TR72 Bölgesi %73,77 şehirleşme oranı ile Düzey 2 Bölgeleri arasında 8. sıradadır. Türkiye'deki 81 il için şehirleşme oranlarında ise Kayseri 9., Sivas 29. ve Yozgat 56. sıradadır.

Kayseri %85,19'luk şehirleşme oranı ile Türkiye ortalamasının (%75,53) üzerindedir. 2000-2009 yılları aralığındaki şehirleşme oranları göz önünde bulundurulduğunda Kayseri'nin şehirleşme oranlarının yine Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir (Tablo 56 ve Şekil 16). Bunun temel nedeni ise sanayinin il ve ilçe merkezlerinde yoğunlaşmış olmasıdır.

Yıllık nüfus artış hızları karşılaştırıldığında, TR72 Bölgesi Türkiye ortalamasının altında bir nüfus artış hızına sahipken; Kayseri'nin nüfus artış hızının Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir (Tablo 56). 2009 yılına ait ADNKS'ye göre TR72 Bölgesi nüfus artış hızına göre Düzey 2 Bölgeleri arasında 14. sırada yer almaktadır.

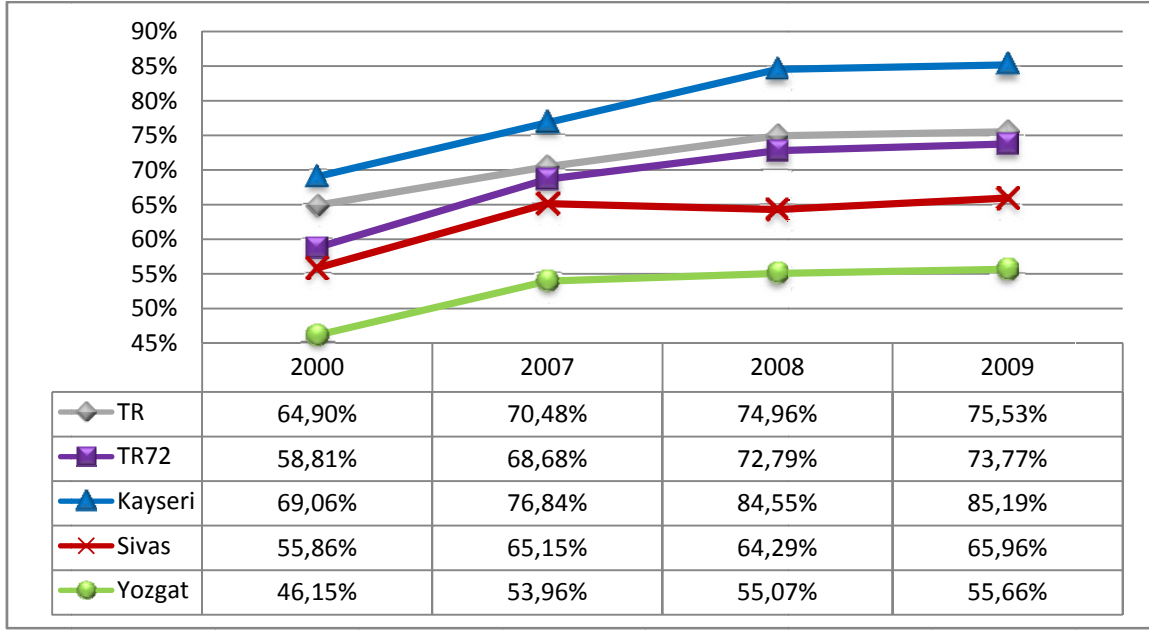

Şekil 15: İl nüfuslarındaki değişim (1)

1975-1980 yılları arasında ülkesel politikalar gereği doğurganlık oranındaki azalma ülkenin nüfus artış oranını azaltmış görünmekle birlikte Kayseri bu dönemde aldığı göç nedeni ile Türkiye nüfus artış hızının üzerinde bir artış yakalamıştır (6). Şekil 15 incelendiğinde, Kayseri ilinin nüfus artış hızının Sivas ve Yozgat illerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. 2000 ile 2007 yılları arasında Sivas ve Yozgat'ın nüfuslarında ani bir düşüş olduğu, sonraki yıllarda ise Sivas ve Yozgat'ın nüfuslarında önemli bir değişiklik olmamasına rağmen Kayseri nüfusundaki artışın azalan bir hızla dahi olsa devam ettiği görülmektedir. Sivas ve Yozgat illerindeki 2000 yılından sonraki nüfus azalışı o yıllarda yaşanan ekonomik krizle beraber bu illerden daha gelişmiş illere olan göçe bağlanabilir. Ancak, bu durumun 2000 yılındaki Genel Nüfus Sayımı ile 2007 yılında geçilen ADNKS arasındaki yöntem farklılığından da kaynaklanabileceği göz ardı edilmemelidir.

Tablo 56: Genel nüfus verileri, 2009 (1)

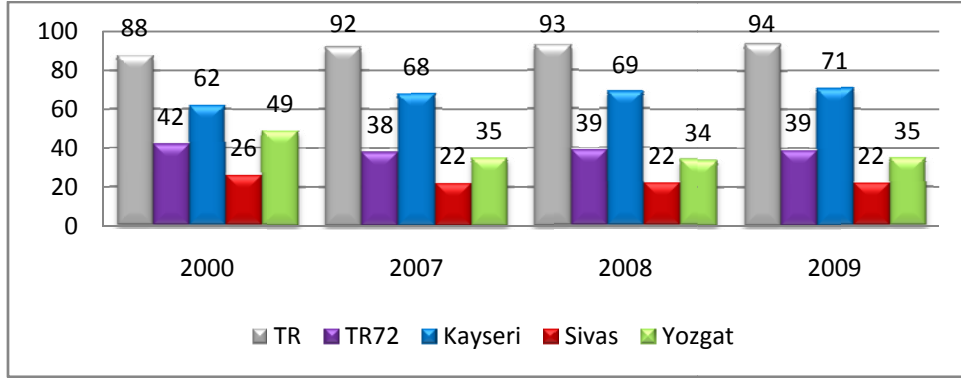
	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE
Toplam Nüfus	1.205.872	633.347	487.365	2.326.584	72.561.312
Şehir Nüfusu/Toplam Nüfus (%)	85,19	65,96	55,66	73,77	75,53
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km²)	71	22	35	39	94
Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	17,98	3,54	6,50	11,62	14,5

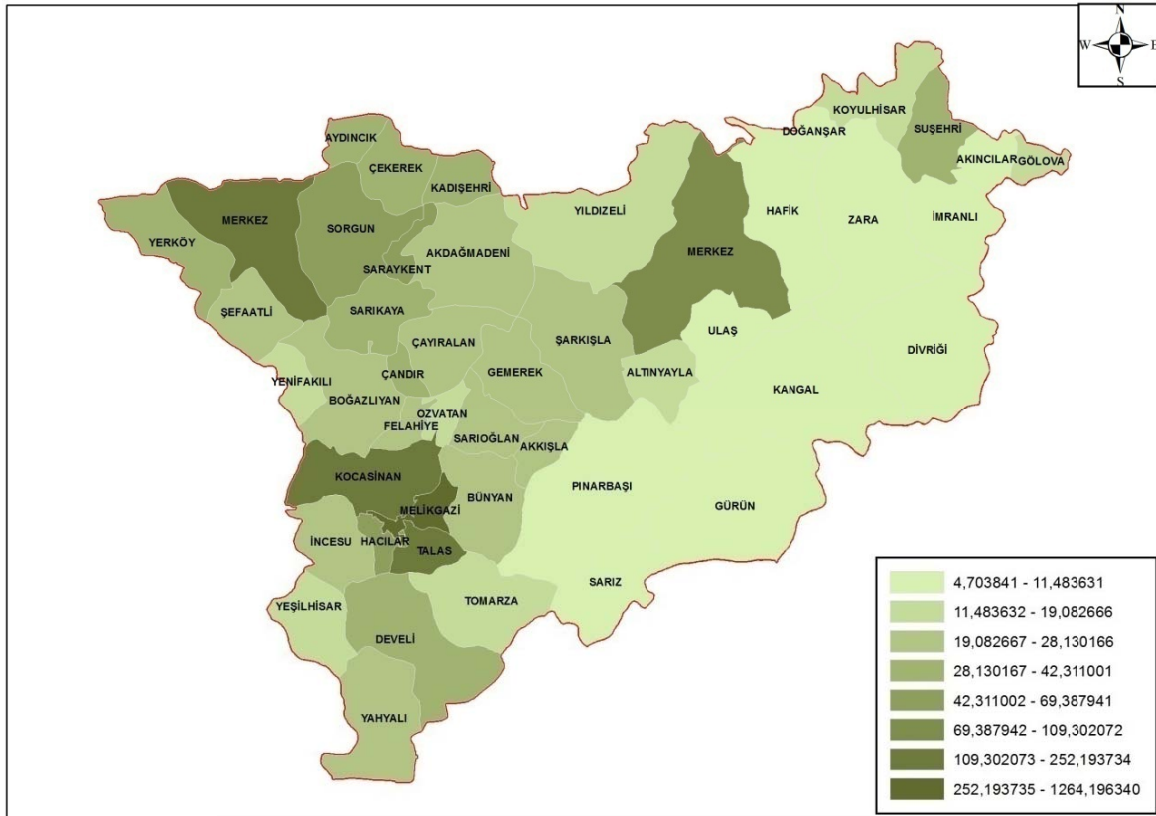
Şekil 16: Şehirleşme oranları (1)

Nüfus Yoğunluğu, Dağılımı ve Nüfusun Yıllar İtibariyle Değişimi

Bölge, 59.750,76 km²'lik alanı (göl dahil) ile Düzey 2 Bölgeleri arasında 1. sıradadır. Bu nedenle toplam nüfus kriterine göre sıralama yapıldığında bölge, Düzey 2 Bölgeleri arasında 15. sıradayken; nüfus yoğunluğu kriterine göre 23. sırada yer almaktadır. Şekil 17'de Türkiye, TR72 Bölgesi ve Kayseri, Sivas, Yozgat illeri için nüfus yoğunlukları gösterilmektedir. Sivas ilinin nüfus yoğunluğunun az olması, yüzölçümünün fazla olması (28.567,34 km²'lik alanı ile Türkiye'de iller arasında Konya'nın ardından 2. konumdadır) ile açıklanabilir. Yozgat da illerin yüzölçümü sıralamasında 12. sıradadır. Şekil 18'de bölgedeki illerin ilçelerinin nüfus yoğunluğu gösterilmektedir. Buna göre nüfus yoğunluğu en çok olan beş ilçe sırasıyla: Kayseri'nin Melikgazi, Talas, Kocasinan ilçeleri; Sivas Merkez ilçe ve yine Kayseri'nin Hacılar ilçeleridir. Sivas ilinin Hafik, İmranlı, Kangal ve Yıldızeli ilçeleri nüfus yoğunluğu sıralamasında son sırada yer alan dört ilçedir. Nüfus yoğunluğunun beklendiği gibi merkez ilçelerde yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 17: Nüfus yoğunlukları (1)

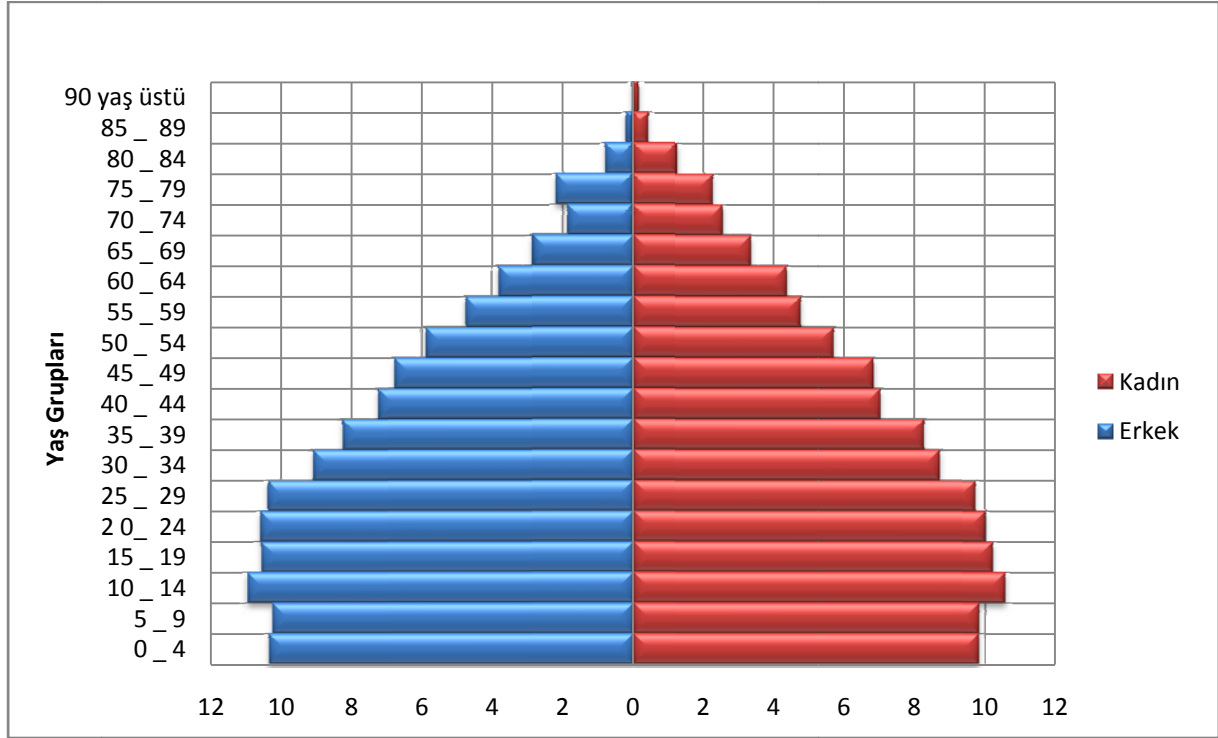
Şekil 18: Kayseri, Sivas ve Yozgat'ın ilçelerinin nüfus yoğunlukları (1)

Nüfusun Yaş Durumu

Nüfusun yaş durumunun incelenmesi, çalışabilir ve çalışamaz durumda olan nüfusun belirlenmesinde önem taşımaktadır. Gelişmiş ülkelerde nüfusun %30'undan azını çocuklar, %15 kadarını da yaşlılar oluştururken, az gelişmiş ülkelerde ise nüfusun %40-%55'ini çocuklar, %4-%8'ini ise yaşlılar oluşturmaktadır (60).

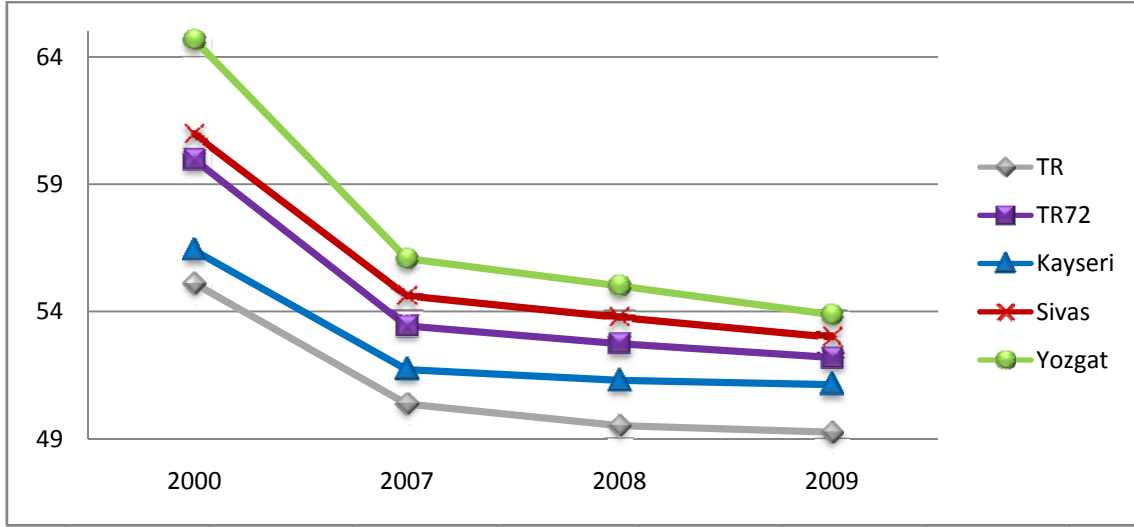
Şekil 19'a göre; TR72 Bölgesi'nde kadın nüfusu incelendiğinde çocuk nüfus oranının (0-14 yaş) %25,53, yaşlı oranının (65 üstü yaş) %8,42, faal nüfus oranının (15-64 yaş) ise %66,06 olduğu görülmektedir. Erkek nüfusun durumu incelendiğinde ise çocuk nüfus oranının %25,64, yaşlı nüfus oranının %5,75 ve faal nüfus oranının %68,62 olduğu görülmektedir.

Şekil 19: TR72 Bölgesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı, 2009 (Bin kişi) (1)

Yaş bağımlılık oranı, 0-14 yaş ve 65 üstü yaş grubundaki nüfusun, 15-64 yaş grubundaki nüfusa yüzde olarak oranını ifade etmektedir (61). Şekil 20 incelendiğinde;

Türkiye, TR72 Bölgesi, Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinin yaş bağımlılık oranlarının yıllar itibarıyla düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde %50 olan yaş bağımlılık oranı dikkate alındığında, gelişmişlik açısından bu düşüş olumludur.

Şekil 20: Yaş bağımlılık oranları (1)

Okuryazarlık Oranı ve Eğitim Düzeyi

Tablo 57: Eğitim durumu (%), 2009 (1)¹

	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitir meyen	İlkokul mezunu	İlköğretim mezunu	Ortaokul veya dengi okul mezunu
Kayseri	8,60	4,76	42,98	2,45	6,30
Sivas	13,63	6,57	38,29	2,72	6,19
Yozgat	12,23	5,82	46,35	2,52	5,05
TR72	10,73	5,48	42,39	2,54	6,01
TÜRKİYE	10,00	5,60	41,32	2,80	6,24
	Lise veya dengi okul mezunu	Yüksekokul veya fakülte mezunu	Yüksek lisans mezunu	Doktora mezunu	Bilinmeyen
Kayseri	18,12	9,47	0,47	0,16	6,70
Sivas	17,29	8,31	0,28	0,19	6,53
Yozgat	13,94	5,33	0,24	0,06	8,48
TR72	17,02	8,29	0,37	0,15	7,02
TÜRKİYE	17,96	9,40	0,62	0,21	5,85

İnsani gelişme endeksinin temel göstergelerinden biri okuryazar oranıdır. Okuma yazma bilmeyen nüfusun kalmaması, küresel düzeydeki hedeflerden biridir (62). Tablo 57

¹ Eğitim oranları 22 yaş üstü nüfus baz alınarak hesaplanmıştır.

incelendiğinde; Sivas ve Yozgat'ta okuma yazma bilmeyen nüfusun oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Kayseri'de ise bu oran Türkiye ortalamasının altındadır. Nüfusun eğitim durumu incelendiğinde, bölge ortalamasının Türkiye değerlerinden belirgin farklılıklar sergilemediği söylenebilir. Yozgat'ın özellikle lise ve sonrası eğitimde diğer bölge illerine göre düşük oranlara sahip olduğu görülmektedir.

3.3.2. Göç

Sayım günündeki daimi ikametgahı (şehirler arası) ile 5 yıl önceki ikametgahı (şehirlerarası) farklı olan kişiler göç eden nüfusu oluşturmaktadır (61). Bölge illerinden Yozgat ve Sivas'ın verdikleri göç aldıkları göçe kıyasla oldukça fazladır. Kayseri ilinde ise alınan göç miktarı ile verilen göç miktarı dengede gözükmemektedir. Dolayısı ile TR72 Bölgesi'nin göç vermesine sebep olan etkenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların yapılması önem taşımaktadır.

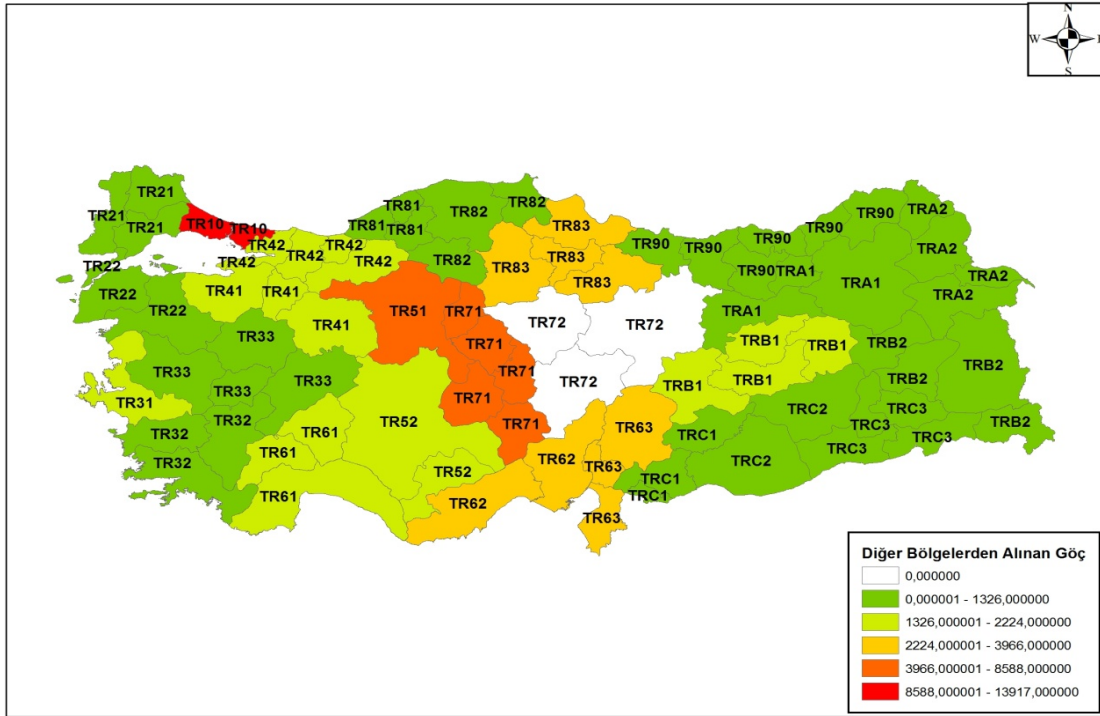
Tablo 58: Genel göç verileri (1)

		Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı (%)
Kayseri	2008	30.021	28.621	1.400	1,18
	2009	31.075	28.831	2.244	1,86
Sivas	2008	18.871	30.428	-11.557	-18,15
	2009	23.217	28.585	-5.368	-8,44
Yozgat	2008	15.352	30.117	-14.765	-30,04
	2009	17.705	25.546	-7.841	-15,96
TR72	2008	54.490	79.412	-24.922	-10,78
	2009	61.596	72.561	-10.965	-4,7
TÜRKİYE	2008	2.273.492	2.273.492	0	0
	2009	2.236.981	2.236.981	0	0

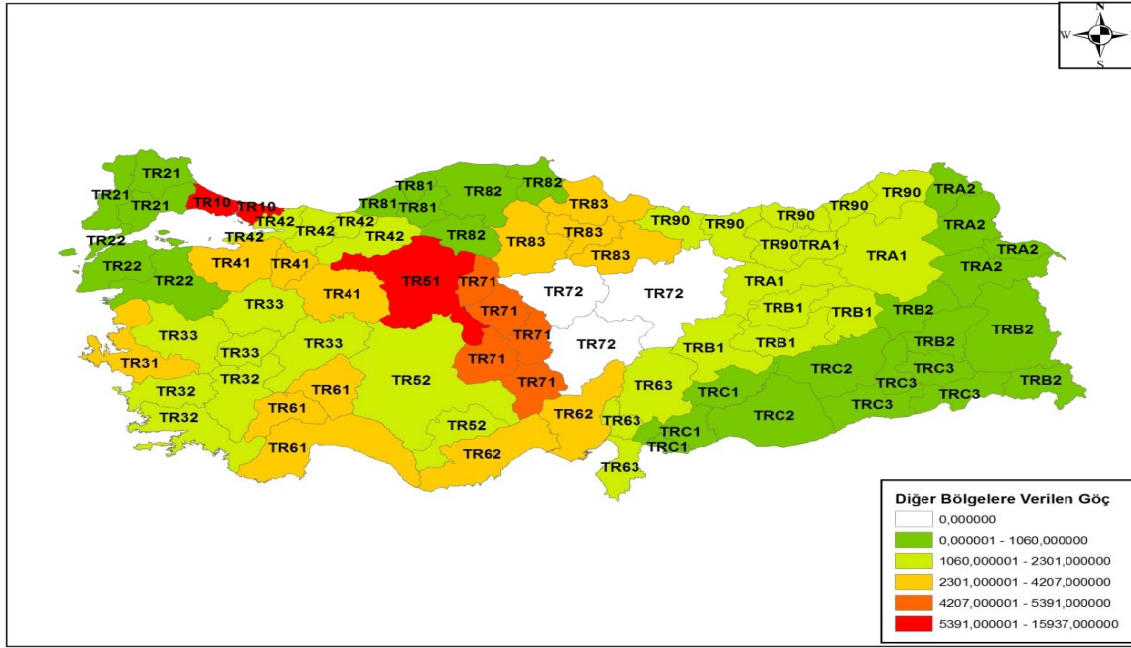
Şekil 21 ve Şekil 22 incelendiğinde, TR72 Bölgesi'nin en çok TR10 (İstanbul) Bölgesi'nden göç aldığı ve yine en çok göçü bu bölgeye verdiği görülmektedir. TR10 Bölgesi'nin ardından TR72 Bölgesi'nin en çok göç alıp verdiği bölgeler TR51 (Ankara) ve TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir) Bölgeleri olmuştur.

Kayseri'nin en çok göç aldığı beş il sırasıyla Sivas, İstanbul, Yozgat, Ankara, Nevşehir; Sivas'ın en çok göç aldığı beş il sırasıyla İstanbul, Kayseri, Ankara, Tokat, İzmir; Yozgat'ın en çok göç aldığı beş il sırasıyla, Ankara, İstanbul, Kayseri, Kırşehir, Bursa illeridir (1).

Kayseri'nin en çok göç verdiği 5 il sırasıyla İstanbul, Ankara, Yozgat, Sivas, Nevşehir; Sivas'ın en çok göç verdiği 5 il sırasıyla İstanbul, Kayseri, Ankara, İzmir, Antalya; Yozgat ilinin en çok göç verdiği 5 il sırasıyla Ankara, İstanbul, Kayseri, İzmir, Bursa'dır. Bölge illeri genelde büyük iller ile komşu illerden göç alıp vermişlerdir (1).

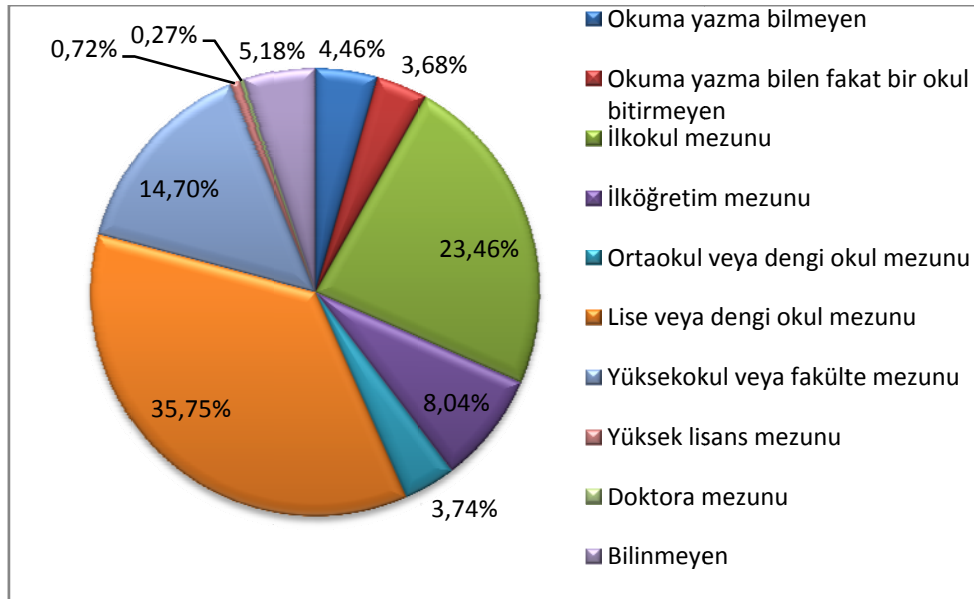

Şekil 21: TR72 Bölgesi'nin diğer Düzey 2 Bölgeleri'nden aldığı göç, 2009 (1)

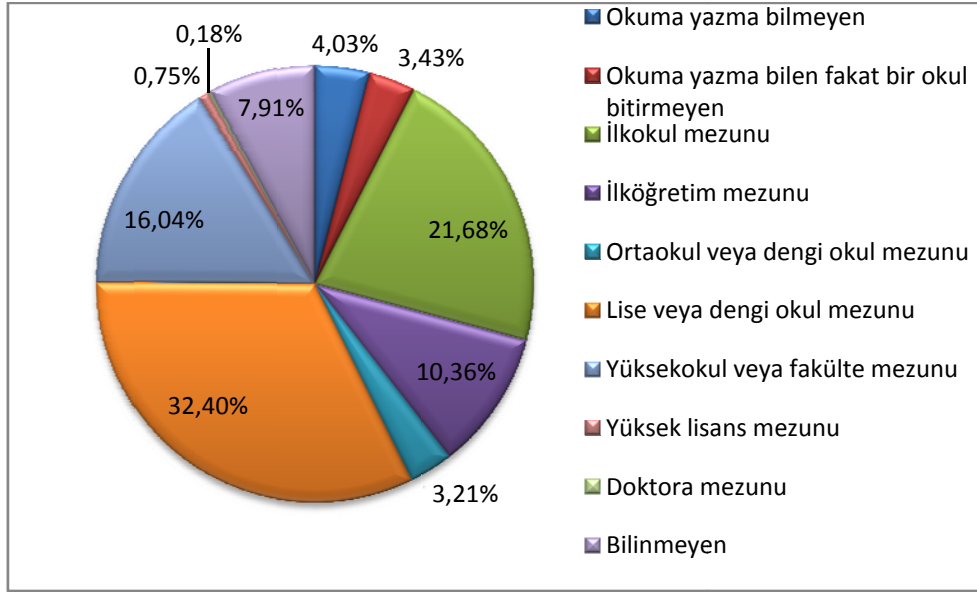

Şekil 22: TR72 Bölgesi'nin diğer Düzey 2 Bölgeleri'ne verdiği göç, 2009 (1)

Şekil 23 ve Şekil 24 incelendiğinde TR72 Bölgesi'nin aldığı göç ve verdiği göçün eğitim durumuna göre benzer kompozisyonda dağıldıkları ve TR72 Bölgesi'nden en çok lise veya dengi okul mezunu kişilerin göç ettiği, aynı şekilde en çok lise veya dengi okul mezunu kişilerin TR72'ye göç ettiği görülmektedir.

Şekil 23: Eğitim durumuna göre TR72 Bölgesi'nin aldığı göç (1)

Şekil 24: Eğitim durumuna göre TR72 Bölgesi'nin verdiği göç (1)

3.3.3. Eğitim

2003 yılında yapılan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması” içinde yer alan eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında 81 il içinde Kayseri 17., Sivas 51., Yozgat ise 65. sırada yer almaktadır. 26 Düzey 2 Bölgeleri arasında ise TR72 Bölgesi 14. sırada bulunmaktadır (3).

Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları

Bölgede ihtiyaç duyulan okul ve dersliklerin yapımları yeni yatırımlarla devam etmektedir. Kayseri’de çağ nüfusunun artmasıyla ortaya çıkan ortaöğretim derslik ihtiyaçları yeni okul yatırımlarıyla karşılanmaya çalışılmaktadır. Sivas ve Yozgat göç veren iller konumunda olduğundan son yıllardaki okul ve öğrenci istatistiklerine bakıldığında, hem okul hem de öğrenci sayılarında düşüş yaşandığı görülmektedir. Tablo 59, bölgedeki okul, öğretmen ve öğrenci sayılarını göstermektedir.

Tablo 59: Eğitim sektöründe okul-öğretmen-öğrenci sayıları, 2009-2010 (63)

	İlköğretim			Genel Ortaöğretim			Mesleki Ortaöğretim		
	Okul	Öğrenci	Öğretmen	Okul	Öğrenci	Öğretmen	Okul	Öğrenci	Öğretmen
Kayseri	557	184.281	8.467	85	44.205	2.250	83	30.942	1.871
Sivas	547	91.467	5.049	44	20.282	1.069	54	17.242	979
Yozgat	430	68.909	4.216	37	11.700	602	62	14.353	833
TR72	1.534	344.657	17.732	166	76.187	3.921	199	62.537	3.683
TÜRKİYE	33.310	10.916.643	485.677	4.067	2.420.691	111.896	4.846	1.819.448	94.966

Okul öncesi verileri incelendiğinde, son üç yılda derslik sayısının bölgede arttığı buna paralel olarak da öğrenci sayısının hızla yükseldiği gözlemlenmektedir. Tablo 60'tan da anlaşılacağı üzere öğrenci sayısındaki artışın merkezlerde daha yüksek olduğu görülmektedir. Kayseri kırsalında okul öncesinde son üç yılda öğrenci sayısında azalma yaşandığı Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) istatistiki verilerinden tespit edilebilmektedir. Sivas ve Yozgat kırsalında ise öğrenci sayısının kent merkezlerinde olduğu gibi hızla arttığı görülmektedir.

Bölge genelinde son üç yıl verilerinde erkek öğrenci sayısının kız öğrenci sayısından fazla olduğu ancak kız öğrenci sayısının daha hızlı artmasıyla aradaki farkın kapanmakta olduğu izlenmektedir.

Tablo 60: Bölge okul öncesi eğitiminde derslik ve öğrenci sayıları (1) (63) (64) (65)

OKUL ÖNCESİ	Bölge Derslik Sayısı			Öğrenci-Toplam		
	Toplam	Kent	Köy	Kayseri	Sivas	Yozgat
2007-2008	1.258	878	380	12.667	5.536	6.321
2008-2009	1.430	995	435	12.873	6.184	6.471
2009-2010	1.599	1.079	520	14.562	8.412	10.362
	Bölge Erkek Öğrenci Sayısı			Bölge Kız Öğrenci Sayısı		
	Toplam	Kent	Köy	Toplam	Kent	Köy
2007-2008	12.833	9.322	3.511	11.691	8.363	3.328
2008-2009	13.320	9.643	3.677	12.208	8.755	3.453
2009-2010	17.014	12.783	4.231	16.322	12.107	4.215

Tablo 61'den de görüleceği üzere ilköğretimde okul sayısı azalmakla beraber derslik sayısının arttığı fakat öğrenci sayısının kısmen azaldığı, bu azalmanın da daha çok kırsal kesimden kaynaklandığı dikkat çekmektedir.

Göçe bağlı olarak Sivas'ta son dört eğitim öğretim yılında ilköğretim okulu sayısı 618'den 547'ye, öğrenci sayısı ise 96.594'ten 91.467'ye düşmüştür. Yozgat'ta bu eğilim son beş yılda okul sayısının 506'dan 430'a, öğrenci sayısının da 79.194'ten 68.909'a düşmesi olarak kendini göstermiştir. Kayseri'de ise çağ nüfusu artışına paralel olarak öğrenci sayısı da artmaktadır.

Tablo 61: Bölge ilköğretimde okul, derslik ve öğrenci sayıları (63) (64) (65)

İLKÖĞRETİM	Okul			Derslik		
	Toplam	Kent	Köy	Toplam	Kent	Köy
2007-2008	1.649	529	1.120	13.384	7.923	5.461
2008-2009	1.585	529	1.056	13.572	8.264	5.308
2009-2010	1.534	545	989	13.778	8.561	5.217
	Öğrenci-Erkek			Öğrenci-Kız		
	Toplam	Kent	Köy	Toplam	Kent	Köy
2007-2008	183.021	138.406	44.615	173.117	129.905	43.212
2008-2009	176.604	135.656	40.698	167.460	127.780	39.680
2009-2010	177.053	138.905	38.148	167.064	139.508	37.096

2008-2009 öğretim yılı itibariyle Kayseri'de 11, Sivas'ta 3, Yozgat'ta ise 1 adet özel ilköğretim okulu bulunmaktadır. Aynı dönem itibariyle Kayseri'de 11 YİBO 165 derslikle, Sivas'ta 16 YİBO 293 derslikle ve Yozgat'ta 2 YİBO 27 derslikle hizmet vermektedir. Yozgat'ta bir adet özel eğitim ilköğretim okulu ve iş okulu 61 öğrenciye, Sivas'ta 2 özel eğitim ilköğretim okulu ve bir iş okulu 156 öğrenciye, Kayseri'de ise 19 okul 2.347 öğrenciye ders vermektedir.

Seviye Belirleme Sınavı (SBS) başarı sıralamasında 8. sınıflar bazında ülke çapında Kayseri 81 il arasında 29., Yozgat 42., Sivas ise 43. sırada yer almıştır.

Ortaöğretimde toplam olarak bir artış söz konusu olup bu artışın merkezlerdeki öğrenci sayısının yükselmesinden kaynaklandığı, kırsalda öğrenci sayısının yükselmediği bilinmektedir. Ortaöğretime katılımda meslek liselerine kayıtların genel lise kayıtlarına göre daha yüksek oranda olduğu izlenmektedir. Sivas ve Yozgat'ta genel liselere talep pek artmazken bölgede genel olarak meslek liselerine ilginin hızla arttığı anlaşılmaktadır (63) (64)

(65). Tablo 62’den de anlaşılacağı üzere genel liselerde derslik sayısı artmazken meslek liselerinde derslik sayıları artmaktadır.

Tablo 63, cinsiyet ve yerleşim yerine göre ortaöğretime katılım sayılarını göstermektedir. Genel olarak erkek öğrencilerin sayısının kız öğrencilerden fazla olduğu, özellikle mesleki liselere katılımda kız öğrencilerin azlığı belirgin şekilde görülmektedir.

Tablo 62: Bölge ortaöğretiminde okul, derslik ve öğrenci sayıları değişimi (63) (66) (67) (68)

ORTAÖĞRETİM	Okul		Derslik		Öğrenci	
	Genel Lise	Meslek Lisesi	Genel Lise	Meslek Lisesi	Genel Lise	Meslek Lisesi
2007-2008	154	182	2.300	1.663	64.748	43.213
2008-2009	166	185	2.386	1.788	73.061	52.491
2009-2010	166	199	2.345	1.968	76.187	62.537

Kayseri 85 genel lise, 83 mesleki ve teknik lise; Sivas 44 genel lise, 54 mesleki ve teknik lise; Yozgat ise 37 genel lise, 62 mesleki ve teknik lise ile ortaöğretim hizmeti vermektedir.

Tablo 63: Bölge ortaöğretiminde yerleşim yeri ve cinsiyete göre öğrenci sayıları, 2009-2010 (63)

	Genel Lise (Kent)		Genel Lise (Köy)		Mesleki Lise (Kent)		Mesleki Lise (Köy)	
	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız
Kayseri	20.065	20.844	1.736	1.560	18.087	12.502	203	150
Sivas	10.123	9.283	425	451	9.996	7.077	122	47
Yozgat	6.115	5.030	332	223	7.754	6.195	287	117
TR72	36.303	35.157	2.493	2.234	35.837	25.774	612	314
TÜRKİYE	1.215.174	1.108.380	52.924	44.213	990.684	759.614	43.759	25.391

Okul, Derslik ve Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı

Tablo 64’te görüldüğü üzere okul başına düşen öğrenci sayısı ilköğretimde ülke ortalamasının biraz altında iken ortaöğretimde ülke ortalamasına paralellik göstermektedir. İlköğretimde, Sivas ve Yozgat’ta düşük kapasiteli okullar göze çarparken Kayseri’de ortalama 322 öğrenciye sahip ilköğretim okulları göze çarpmaktadır. Kayseri’de öğrenci sayılarının kırsalda daha küçük sınıflar oluşturduğu göz önüne alındığında kent merkezlerinde yeni okul

ve derslik ihtiyacı görülmektedir. Son yıllarda özellikle hayırseverlerin katkıları, devlet yatırımları ve yeni özel okulların açılmasıyla derslik sayısı hızla artmıştır.

Ortaöğretimde, Yozgat genelinde ideal öğrenci sayısına sahip sınıflar bulunurken, Kayseri ve Sivas'ta daha kalabalık derslik ve okullar görülmektedir. Bu noktada ideal öğrenci sayısının bulunduğu sınıflarda eğitim yapılabilmesi için yeni derslik ve okullara ihtiyaç vardır. Özellikle mesleki eğitimin yaygınlaştırılabilmesi için yeni meslek liselerine ihtiyaç duyulmaktadır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı bakımından ise bölgede, ülke geneline paralel bir durum söz konusudur.

Tablo 64: Eğitim seviyesine göre okul, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısı, 2009-2010 (63)

	İlköğretim			Genel Ortaöğretim			Mesleki Ortaöğretim		
	Okul	Öğretmen	Derslik	Okul	Öğretmen	Derslik	Okul	Öğretmen	Derslik
Kayseri	322	21	29	456	17	29	336	15	32
Sivas	164	18	22	393	16	30	299	16	32
Yozgat	157	16	19	258	16	22	225	17	23
TR72	220	19	24	395	17	28	291	16	29
TÜRKİYE	316	22	32	492	18	31	338	17	36

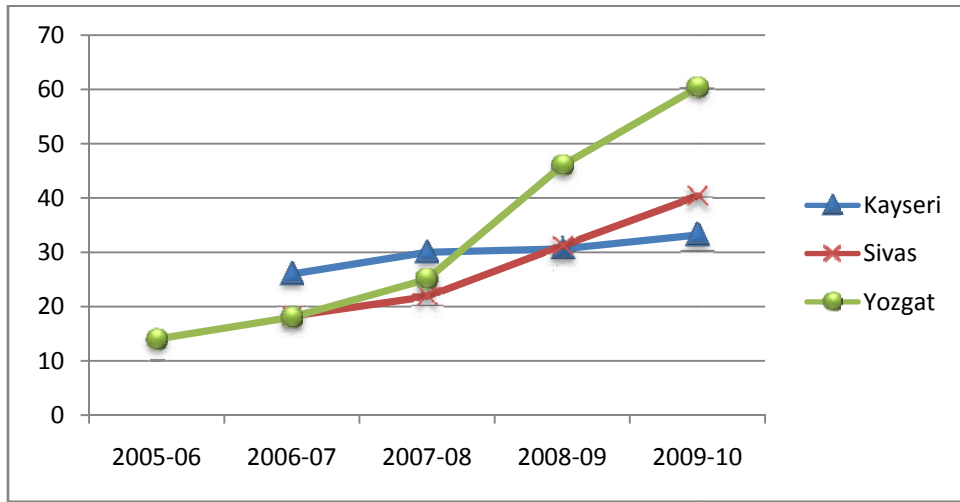
Okullaşma Oranları

Okullaşma oranlarına bakıldığında, bölgenin okullaşma oranının Türkiye ortalamasına paralel olduğu görülmektedir. Tablo 65'ten izlenebildiği gibi, okul öncesi eğitimi kapsamında Kayseri'de bu oran ülke ortalamasının altında olmasına rağmen, Sivas ve Yozgat'ta, Türkiye ortalamasının çok üstündedir. Bu iki kentimizde, son yıllarda artan bir başarı yakalanmıştır. Yozgat'taki artış çok yüksek seviyededir. MEB ve illerin MEM verileri incelendiğinde okul öncesi okullaşma oranlarının Yozgat'ta son beş yılda %14'ten %60'a, Sivas'ta ise son dört yılda %18'den %40'a çıktığı görülmektedir.

Özellikle Sivas ve Yozgat göç veren iller olmalarına ve çağ nüfusunun azalmasına rağmen okul öncesi eğitime katılımın artması büyük başarıdır.

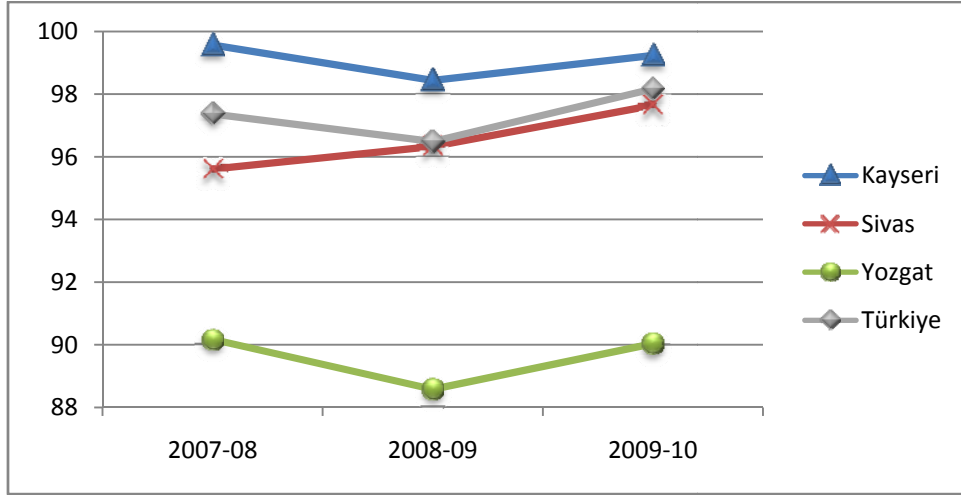
Okul sayılarındaki artışla bu iki şehrimizde, okul öncesi eğitime katılımın daha da artacağı tahmin edilmektedir. Kayseri’de ise yavaş da olsa anasınıfı eğitimine katılım artmakta, yapımı planlanan okullarla bu oranın hızla artırılması, ilk aşamada %50 okullaşma oranının yakalanması hedeflenmektedir.

Şekil 25 son beş yıl içerisinde bölgede okul öncesi okullaşma oranlarını göstermektedir.

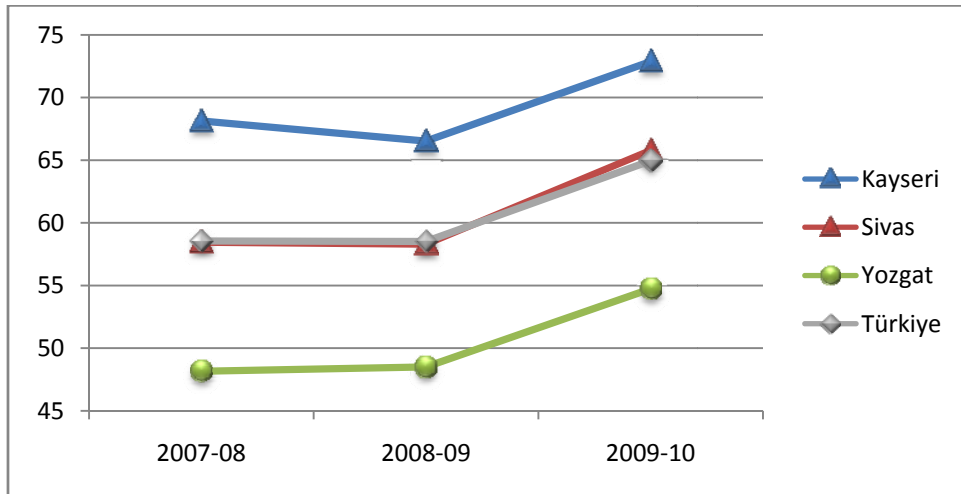
Şekil 25: Okul öncesi net okullaşma oranları (63) (66) (67) (68)

Bölgedeki son üç yıllık ilköğretim okullaşma oranı değişimleri Şekil 26’da gösterilmiştir. Okul öncesi okullaşma başarısına rağmen ilköğretim okullaşma oranı Yozgat’ta Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. TÜİK verilerinden farklı olarak, İl MEM verilerine göre bu oran 2007-2008 öğretim yılında %99 iken bir yıl sonra %85,4’e düşmüştür. Buna sebep olarak ADNKS gösterilmektedir. En son yapılan araştırmalara göre ise Yozgat’ta ilköğretim okullaşma oranı yeniden artmaya başlamış, %90’a ulaşmıştır. İlköğretimde Kayseri ve Sivas’ta ise ülke ortalamasına yakın oranlar gözlemlenmektedir. Bu iki ilde de ilköğretime katılma oranı her sene artmaktadır.

Şekil 26: İlköğretim net okullaşma oranları (69)

Toplam ortaöğretim okullaşma oranında Kayseri, Türkiye ortalamasının üstündeyken Yozgat oldukça altında kalmıştır. Sivas ise ülke ortalamasına yakın durumdadır. Üç ilde de mesleki ortaöğretim okullaşma oranı birbirine çok yakındır ve ülke ortalamasının bir miktar üzerinde seyretmektedir. Genel ortaöğretime rağbet azlığı, Yozgat'ta genel ortaöğretim okullaşma oranını oldukça düşürmektedir. Ortaöğretime katılımı artırabilmek için bölgede il merkezlerinde yeni okullara ve özellikle kız öğrenci yurtlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Şekil 27'de son üç yıl için bölge ortaöğretim net okullaşma oranı gösterilmiştir. Sanayi sektörü ara eleman açığını kapatma noktasında çok önemli işlevi olan meslek liselerine olan güvenin artmasıyla da bu okullara olan talep artma eğilimine girmiştir (Tablo 65).

Şekil 27: Ortaöğretimde net okullaşma oranları (69)

Tablo 65: Net okullaşma oranları, 2009-2010 (63)

	Okul Öncesi (4-5 yaş)	İlköğretim	Ortaöğretim	Genel Ortaöğretim	Mesleki Ortaöğretim
Kayseri	33,19	99,24	72,88	42,69	30,19
Sivas	40,31	97,64	65,79	34,22	31,57
Yozgat	60,35	90,03	54,74	22,20	32,53
TÜRKİYE	38,55	98,17	64,95	35,65	29,30

Kırsal kesimdeki okullaşma oranını artırmak, ilköğretimden ortaöğretime geçişi teşvik etmek ve özellikle kız öğrencilerin eğitime katılmalarını sağlamak için düzenlenen kampanyaların bölgede yetersiz olması okullaşma oranlarının yükselmesinin önünde bir engeldir. Bu oranı azaltan nedenlerin tespiti için bölgede daha detaylı bir analiz yapılması gerekmektedir.

Mesleki eğitimin teşvik edilmesi, bu okullardaki eğitim kalitesinin artırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için gerekli olan sanayi ile işbirliği bölgede gelişmeye açık bir özellik sergilemektedir. Ayrıca bölgede hayırseverlerin eğitim alanında yapması beklenen yatırımlar ve verilmesi düşünülen burslar önemli bir potansiyel teşkil etmektedir.

Eğitim alanındaki temel sorunlar arasında okul içi ve dışı etkinliklerin azlığı ile öğrencilerin ihtiyaç duyduğu ders araç-gereçleri, laboratuvar materyalleri ve deneysel araçların eksikliği bulunmaktadır.

Yükseköğretim

Bölge dört yükseköğretim kurumuna sahiptir. Bunlar; Kayseri’de Erciyes Üniversitesi ve Melikşah Üniversitesi, Sivas’ta Cumhuriyet Üniversitesi ve Yozgat’ta Bozok Üniversitesi’dir.

Kuruluş tarihi bakımından bölgedeki en eski üniversite Cumhuriyet Üniversitesi’dir. 1974 yılında Cumhuriyet’in kuruluşunun 50. yılına atıfla kurulmuştur. Bölgedeki en eski yükseköğretim kurumu ise 1965 yılında kurulan Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü’dür. Hacettepe Üniversitesi bünyesinde Kayseri’de 1969 yılında kurulan Gevher Nesibe Tıp Fakültesi ve 1977 yılında kurulan Kayseri İşletme Fakültesi, 1978 yılında kurulan Kayseri Üniversitesi çatısı altında toplanmıştır. Bu kurum, Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü’nü İlahiyat

Fakültesi ve 1977’de kurulmuş olan Kayseri Mimarlık ve Mühendislik Akademisi’ni Mühendislik Fakültesi adıyla 1982 yılında kendi bünyesine katmış ve Erciyes Üniversitesi adını almıştır. Bozok Üniversitesi, Yozgat’ta Erciyes Üniversitesi’ne bağlı olarak eğitim veren fakülte ve yüksekokulları da kendi bünyesine alarak 2006 tarihinde kurulmuştur. Melikşah Üniversitesi, 2009 yılında, bölgenin tek vakıf üniversitesi olarak Kayseri’de kurulmuştur.

Tablo 66, bölgedeki yükseköğretim istatistiklerini göstermektedir. 2009-2010 eğitim öğretim yılı başında bölge üniversitelerinde okuyan lisans ve ön lisans öğrenci sayısı 62.617’dir. Bu sayı Türkiye toplamının %1,88’ine denk gelmektedir. Ayrıca 847 doktora ve 3.193 yüksek lisans öğrencisi akademik çalışmalarına devam etmektedir.

Bölgede, adı geçen 4 üniversite, 38 fakülte, 31 yüksekokul ve 15 enstitü eğitim hizmetlerine devam etmektedir. Bu birimler dışında üniversiteler bünyesinde hizmet veren 16 bölüm ve 31 merkez bulunmaktadır.

Tablo 66: Yükseköğretim istatistikleri (70)

	Ön Lisans Ve Lisans Öğrenci Sayısı	Yüksek Lisans Öğrenci Sayısı	Doktora Öğrenci Sayısı	Öğretim Elemanı Sayısı	Fakülte Sayısı	Yüksekokul Sayısı	Enstitü Sayısı
Kayseri	29.605	2.140	656	1.527	20	10	9
Sivas	25.945	915	187	825	11	14	3
Yozgat	7.067	138	4	264	7	7	3
TR72	62.617	3.193	847	2.616	38	31	15
TÜRKİYE	3.322.559	140.043	55.611	105.427	770	810	286

2008 yılında Erciyes Üniversitesi, bilimsel dergilerde yayınlanan makaleler sıralamasında 114 üniversite arasında 523 makale ile 13. sırada, Cumhuriyet Üniversitesi 208 makale ile 41. sırada ve Bozok Üniversitesi 45 makale ile 65. sırada yer almaktadır. Öğretim üyesi başına düşen yayın sayısında ise Bozok Üniversitesi’nin 1,55 ortalama ile ikinci sırada yer aldığı görülmektedir (70) (71) (72) (73) (74).

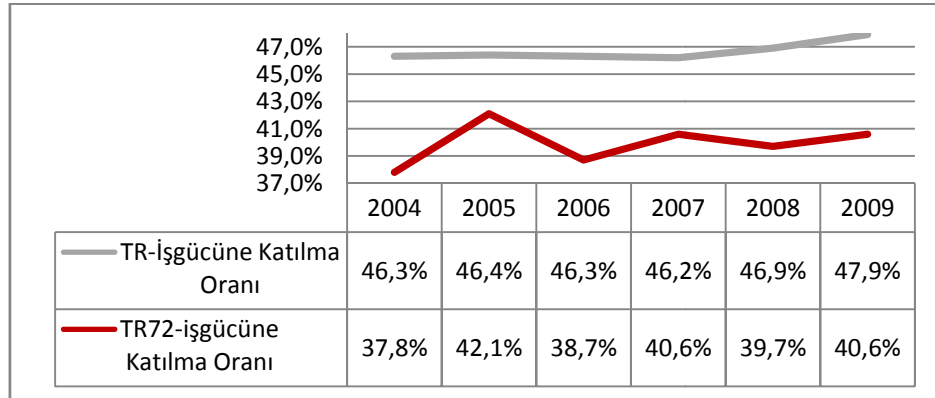
3.3.4. İşgücü, İşsizlik ve İstihdam

İşgücü

Şekil 28’de işgücüne katılım oranı verilmektedir. Buna göre, 2009 yılında TR72 Bölgesi 26 Düzey 2 Bölgesi arasında (büyükten küçüğe sıralandığında) 24. sırada yer almaktadır.

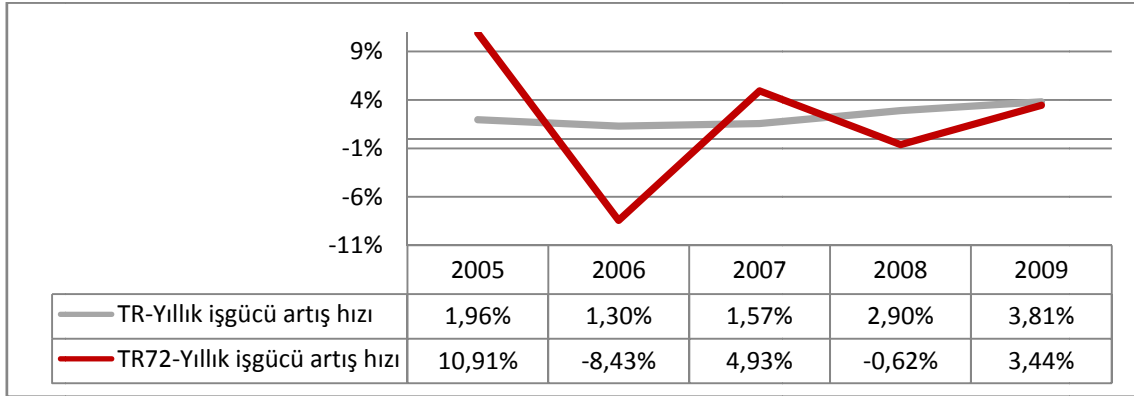
2009 yılı verilerine göre, TR72 Bölgesi hem erkek hem de kadın işgücüne katılım oranlarında Türkiye değerlerinin oldukça altındadır. Erkeklerin işgücüne katılım oranı Türkiye için %70,5 iken bölge için %65,4’dür ve bu oran ile 26 Düzey 2 Bölgesi arasında yine 24. sıradadır. Kadınların işgücüne katılım oranı Türkiye için %26 iken bölge için %16,4’dür ve bu oran ile 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 22. sıradadır (1).

Bölge illeri arasında da işgücüne katılım oranları bakımından önemli bir fark bulunmamaktadır. İşgücüne katılım oranları Kayseri için %40,8; Sivas için %39 ve Yozgat için ise %41,7’dir.

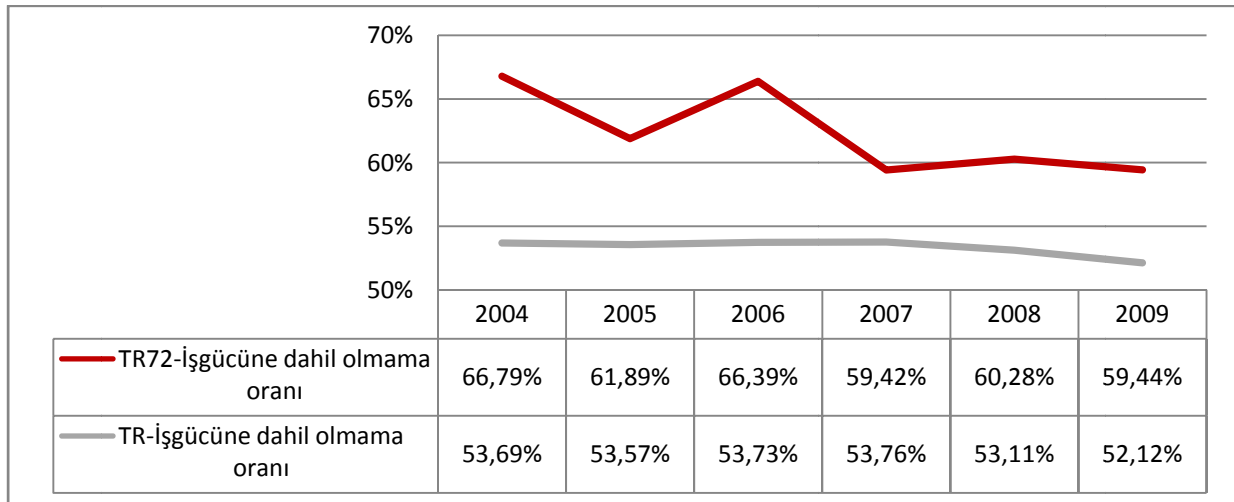
Şekil 28: İşgücüne katılma oranları (1)

İşgücü artış hızını belirleyen temel değişken nüfus artış hızıdır. TR72 Bölgesi, nüfus artış hızı işgücü artış hızından düşüktür (Tablo 57 ve Şekil 29). İşgücündeki artış, bunu karşılayacak arzın olmaması durumunda işsizlik sorununun artmasına neden olacaktır. Ancak Şekil 29’da görüldüğü gibi bölgenin işgücü değişiminde Türkiye genelinin aksine istikrarsızlık söz konusudur.

Şekil 29: Yıllık işgücü artış hızları (1)

İşgücüne dahil olmama oranları, işgücüne dahil olmayan nüfusun çalışma çağındaki nüfusa oranlanmasıyla elde edilmiş değerlerdir. Çalışma çağındaki nüfus ise Türkiye için, kurumsal olmayan sivil nüfus içerisindeki 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus olarak tanımlanmıştır (75). 2004-2009 döneminde Türkiye ve bölge için işgücüne dahil olmama oranları Şekil 30’da görülmektedir. Bölgenin işgücüne dahil olmama oranlarının sürekli olarak Türkiye değerlerinden yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

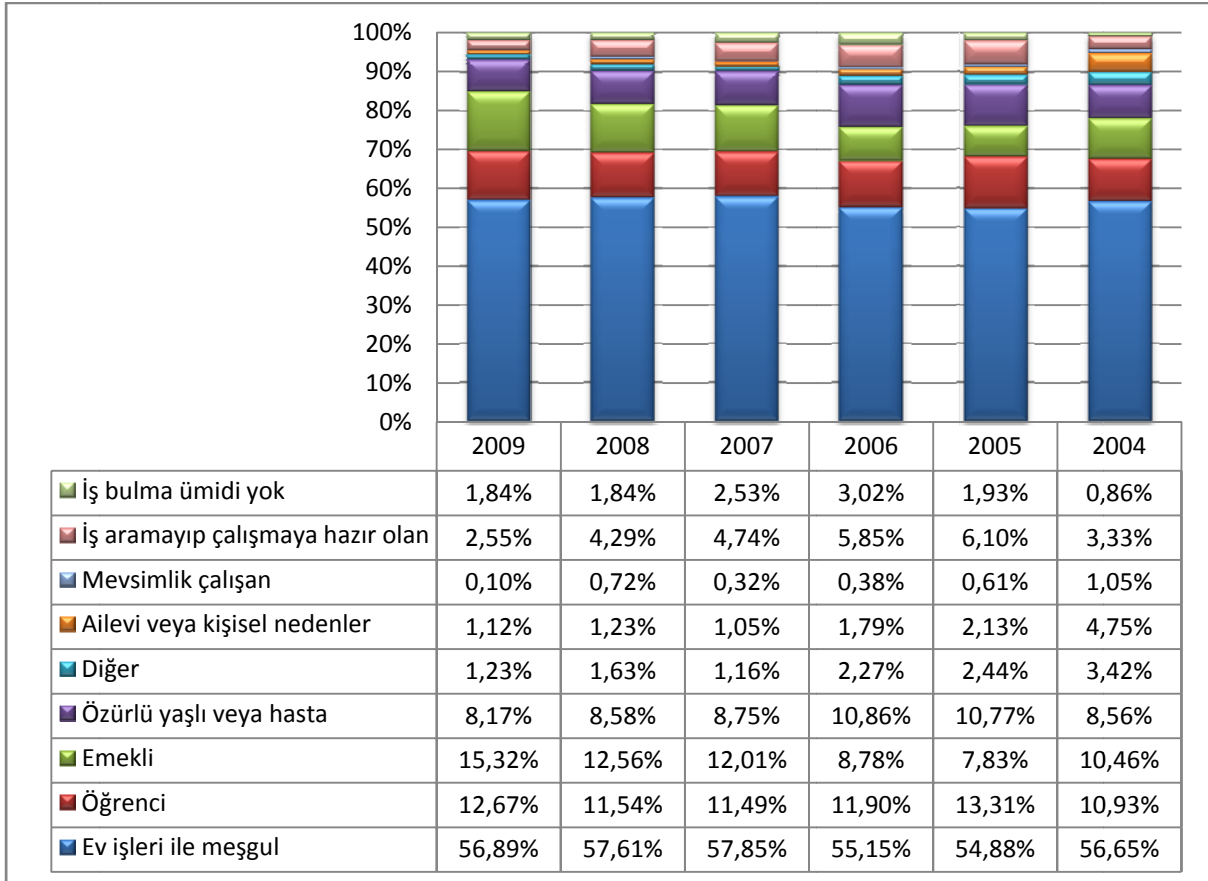

Şekil 30: İşgücüne dahil olmama oranları (1)

Belirtildiği gibi bölge, işgücüne katılım oranı bakımından Düzey 2 Bölgeleri sıralamasında çok gerilerde kalmaktadır. Şekil 31’de işgücüne dahil olmayan nüfusun çalışmama nedenlerine göre yıllar itibarıyla dağılımı görülmektedir. Buna göre, işgücüne

dahil olmayan nüfusta en büyük pay ev işleri ile meşgul kesime aittir. Mevsimlik çalışanların işgücüne dahil olmayan nüfustan aldığı pay oldukça azdır. Bölgenin işgücüne dahil olmama oranlarının bu kadar yüksek olmasının nedenlerini tespit etmek için daha detaylı araştırma yapılması önem taşımaktadır.

Şekil 31:TR72 Bölgesi'nde çalışmama nedenlerine göre işgücüne dahil olmayan nüfus (1)

İşsizlik

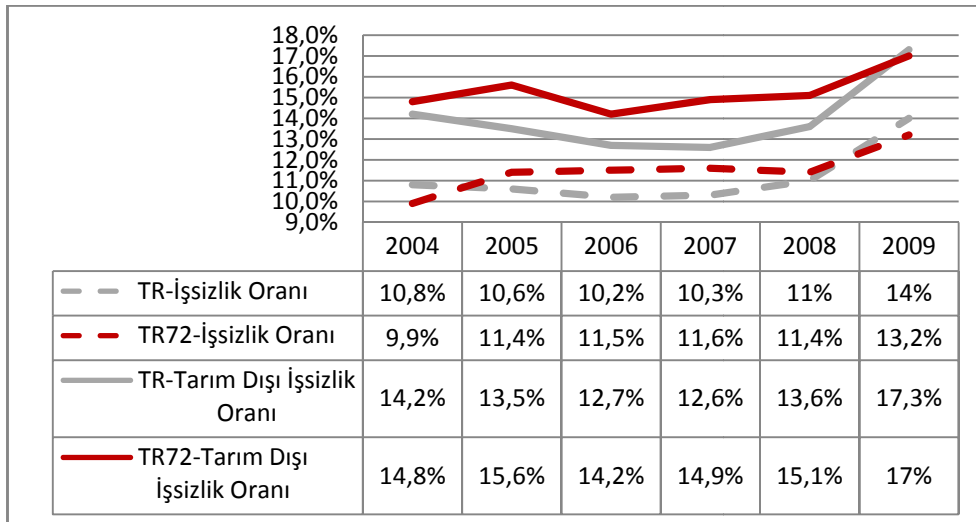
İşsizlik oranı, işsiz sayısının işgücü içindeki oranı olarak ifade edilmektedir (76). 2009 yılında Düzey 2 Bölgeleri'nin işsizlik oranı sıralamasında (azdan çoğa doğru sıralanmıştır) TR72 Bölgesi %13,2 işsizlik oranı ile 12. sırada yer alırken, Türkiye ortalamasından (%14) düşük işsizlik oranına sahiptir (Tablo 67).

Tablo 67: TR72 Bölgesi işsizlik oranının diğer Düzey 2 Bölgeleri ile karşılaştırılması, 2009 (1)

Sıra	Bölge Kodu	Bölge Adı	İşsizlik Oranı
1	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	6
2	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	6,9
3	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	7,3
4	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	7,7
...			
12	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	13,2
13	TR51	Ankara	13,6
14	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	13,9
15	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	14
...			
23	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	17,2
24	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	18
25	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	18,8
26	TR62	Adana, Mersin	22

Şekil 32'ye göre TR72 Bölgesi'nde işsizlik oranı 2004-2009 döneminde sürekli artış göstermiştir.

TR72 Bölgesi için işsizlik oranı, Türkiye'nin işsizlik oranının altında gözüktüğü de, bunda bölgenin işgücüne katılım oranının düşük olmasının da büyük payı vardır (Şekil 28). Bu durumda, bölgede işsizlikle mücadeleyle beraber işgücüne katılımın artırılması konusunda da çalışma yapılması gerekliliği öne çıkmaktadır.

Şekil 32: İşsizlik oranları (1)

İstihdam Piyasası

Toplam çalışan sayısında; Kayseri ilinde toptan perakende ticaret ve tekstil, Sivas ilinde toptan perakende ticaret ve Yozgat ilinde inşaat sektörleri ön plana çıkmaktadır (77).

Çalışanların cinsiyetlerine bakıldığında Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde benzer bir dağılım olduğu görülmektedir. Kayseri ilinde çalışanların %86'sı erkek, %14'ü kadın; Sivas ilinde çalışanların %86,5'si erkek, %13,5'ü kadın; Yozgat ilinde ise çalışanların %86,6'ü erkek, %13,4'ü kadındır. Erkeklerin en fazla çalıştığı sektörler Kayseri ilinde %10,3 ile en çok başka yerde sınıflandırılmamış imalatlar sektöründe; Sivas ilinde %15,3 ile toptan perakende ticaret sektöründe, Yozgat ilinde ise %12,4 ile inşaat sektöründe çalıştıkları görülmektedir. Kadınların en fazla çalıştığı sektörler Kayseri ilinde %14,49 ile ticaret sektöründe; Sivas ilinde %21,1 ile toptan perakende ticaret sektöründe ve Yozgat ilinde %21,7 ile tekstil sektöründe çalıştıkları görülmektedir (77).

En fazla açık işin olduğu meslekler Kayseri ilinde beden işçiliği (genel) ve mobilya döşemeciliği, Sivas ilinde beden işçiliği (inşaat) ile makinecilik (dikiş), Yozgat ilinde beden işçiliği (genel) ile seramik teknisyenliği göze çarpmaktadır. 10 ve daha fazla kişi istihdam eden işyerlerinde en fazla açık iş; Kayseri ilinde beden işçiliği (genel), mobilya döşemeciliği, keçe imal ustalığı ve iplikçilik-ringcilik; Sivas ilinde beden işçiliği (inşaat); Yozgat ilinde ise beden işçiliği (genel), seramik teknisyenliği ile elektrik teknikerliği mesleklerindedir. Açık işlerin sektörel dağılımı incelendiğinde; Kayseri ilinde açık işlerin %61'inin sanayi, %21'inin hizmetler, %18'inin inşaat; Sivas ilinde %43'ünün inşaat, %35'inin sanayi, %17'sinin hizmetler, %5'i tarım; Yozgat ilinde ise %58'inin hizmetler, %25'inin inşaat, %15'inin sanayi, %2'si tarım sektöründe olduğu görülmektedir (77). Buna göre teknisyenlik, ustalık gibi işlerde yeterli kalifiye eleman bulunamadığı söylenebilir. Ayrıca, beden işçiliği için daha çok lise mezunlarının tercih edilmesi bu iş kolundaki açığın nedeni olarak gösterilebilir.

Temininde en çok güçlük çekilen meslekler ise; Kayseri ilinde beden işçiliği (genel), ağaç işleyen tezgah operatörlüğü, dikiş makinesi operatörlüğü, vater makinesi operatörlüğü, Sivas ilinde beden işçiliği (inşaat) ve makinecilik (dikiş); Yozgat ilinde ise seramik teknisyenliği ve elektrik- elektronik teknikerliğidir (77). Buna göre; operatörlük, teknisyenlik, makinecilik gibi nitelik gerektiren işlerde eleman bulmakta güçlük çekildiği gözlemlenmektedir.

Mesleki ve teknik eğitimin kalitesinin yükseltilmesi, nitelikli eleman açığını kapatılması için önemlidir. Bölge potansiyellerine uygun kalifiye eleman yetiştirilmesine yönelik yüksekokul, bölüm ve teknik liselerin açılması ayrıca önem taşımaktadır.

Tablo 68’de 2009 yılı sonunda işsizlerin eğitim durumlarına göre Kayseri, Sivas ve Yozgat illerindeki dağılımı görülmektedir. Buna göre 2009 yılı sonu itibarıyla, 3 ilde işsizlerin dağılımı kompozisyon olarak benzerlik göstermekte; işsizlerin çoğunluğunu ilköğretim mezunları oluştururken, doktoralıların ise işsizlerin çok küçük bir kısmını oluşturdukları göze çarpmaktadır. Ancak bu durum işsiz doktora mezunlarının sayısının düşük olmasından ziyade, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)’na iş başvurusunda bulunan doktora mezunları sayısının toplam başvuru sayısının küçük bir kısmını oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Kayseri’de işsizler arasındaki lisans mezunlarının oranının yüksekliği de dikkat çekmektedir.

Tablo 68: 2009 yılı sonunda işsizlerin eğitim durumuna göre dağılımı (78)

	Okuma Yazma Bilmeyenler	Okuryazar Olanlar	İlköğretim	Ortaöğretim	Önlisans	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
Kayseri	0,85	1,62	46,32	34,87	8,81	7,28	0,23	0,01
Sivas	1,88	1,57	38,27	43,04	9,21	5,8	0,22	0,01
Yozgat	3,27	1,89	39,65	44,78	6,43	3,85	0,14	0

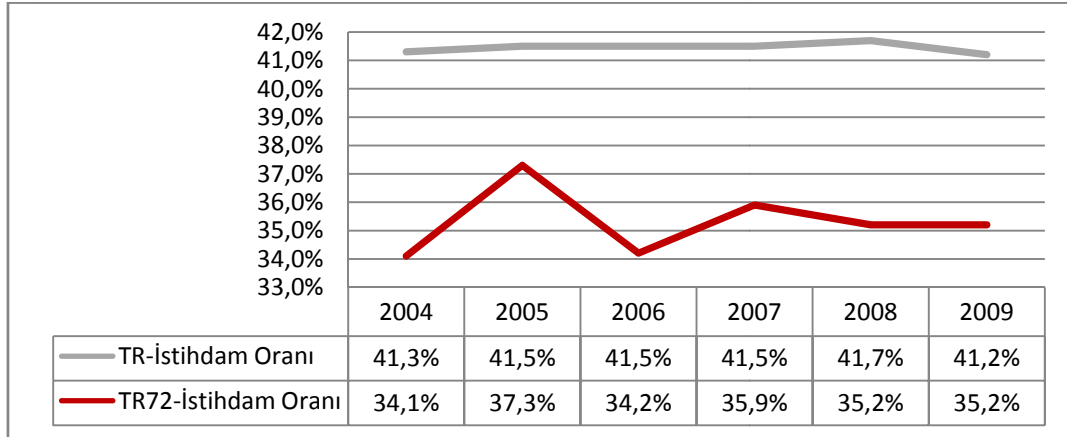
Tablo 69: 2009 yılında işe yerleştirmelerin eğitim durumuna göre dağılımı, (%) (78)

	Okuma yazma bilmeyenler	Okuryazar olanlar	İlköğretim	Ortaöğretim	Önlisans	Lisans	Yüksek lisans	Doktora
Kayseri	0,06	1,16	56,64	33,19	5,65	3,27	0,0003	0,00
Sivas	0,00	0,0000	56,59	37,07	3,90	2,44	0,0000	0,00
Yozgat	0,52	1,55	63,40	32,47	1,55	0,52	0,0000	0,00

2009 yılında mevcut açık işlerde istenen eğitim durumuna göre; Kayseri, Sivas ve Yozgat illeri için lise ve dengi meslek eğitimliler 1. sırada gelmektedir (77); buna karşılık en çok işsiz ve işe en çok yerleştirilenler ilköğretim mezunları olmuştur (Tablo 68) (Tablo 69).

İstihdam

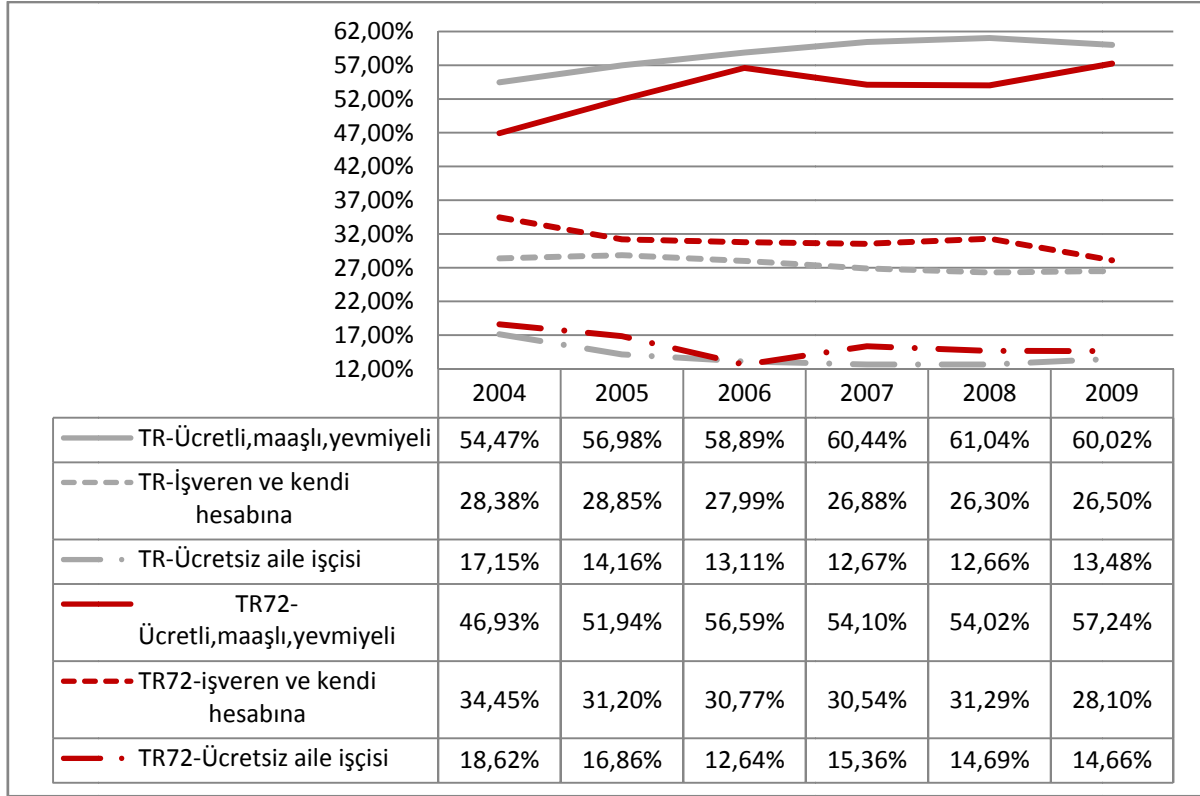
2004-2009 döneminde, istihdam oranı Türkiye ve TR72 Bölgesi'nde yıllar itibariyle önemli oranda değişiklik göstermemiştir. TR72 Bölgesi'nin istihdam oranı sürekli olarak Türkiye ortalamasının altındadır (Şekil 33).

Şekil 33: Türkiye ve TR72 Bölgesi'nin istihdam oranları karşılaştırması (1)

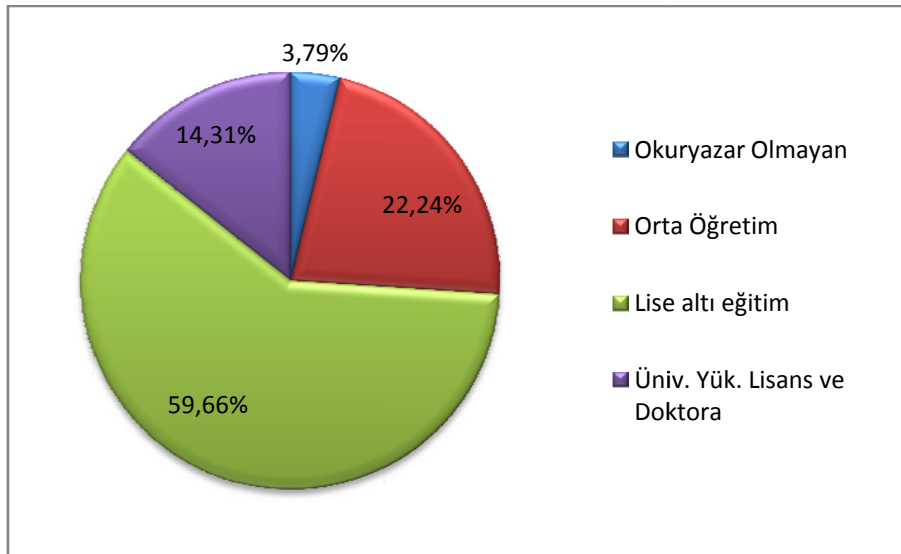
Çalışma durumuna göre istihdam 2004-2009 yılları arasında incelendiğinde (Şekil 34), Türkiye ve TR72 Bölgesi'nde tüm yıllarda ücretli, maaşlı, yevmiyeli çalışan kesimin en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Çalışma durumuna göre istihdam oranlarında Türkiye ve TR72 Bölgesi'nde işveren ve kendi hesabına çalışan kesim 2., ücretsiz aile işçisi kesimi de 3. sırada yer almaktadır.

TR72 Bölgesi'nde ücretli, maaşlı, yevmiyeli çalışanların oranı işveren ve kendi hesabına çalışanlar ile ücretsiz aile işçilerinin toplam oranından fazladır (Şekil 34). Bu durum, kayıtdışı istihdamın azalmasını sağlayan kurumsallaşma göstergelerinden biridir (79). Ancak, aile işletmelerinin bölgede çoğunlukta olmasından dolayı yeteri kadar profesyonel yönetici istihdam edilmemesi de kurumsallaşmanın önündeki engellerden biridir.

Şekil 34: Çalışma durumuna göre istihdam (1)

TR72 Bölgesi'ndeki istihdam eğitim durumuna göre incelendiğinde (Şekil 35), en büyük payın lise altı eğitim mezunlarına ait olduğu görülmektedir.

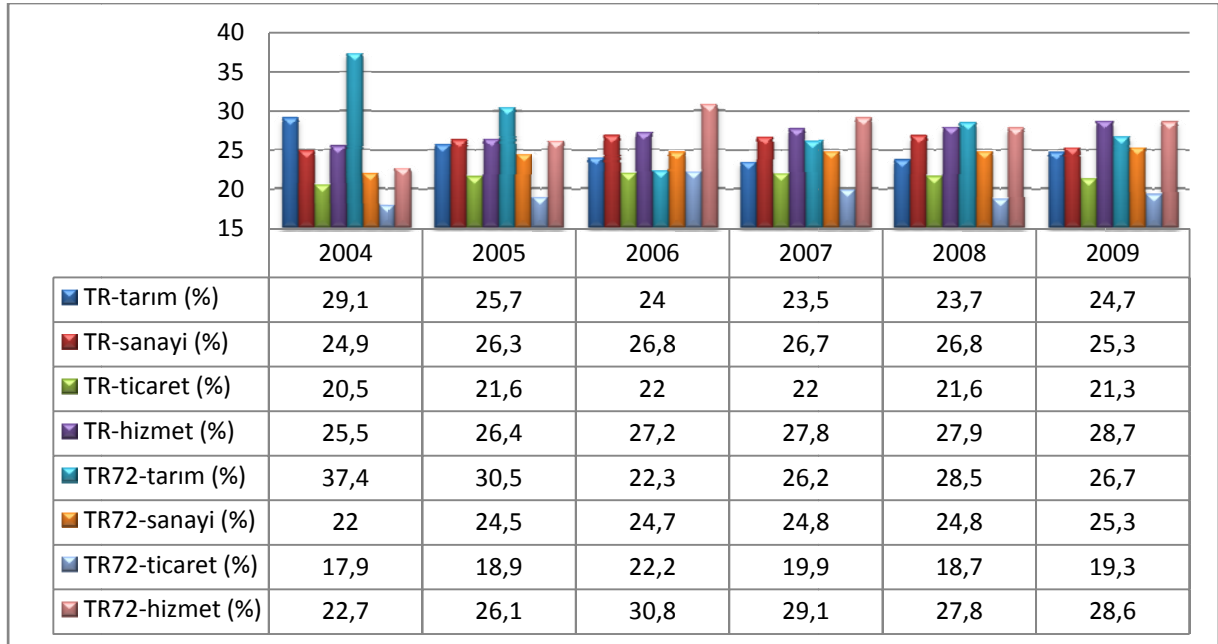

Şekil 35: TR72 Bölgesi'nde istihdamın eğitim durumuna göre dağılımı, 2009 (1)

Türkiye'nin tarım istihdam oranlarında düşme gözlemlenirken, buna paralel olarak TR72 Bölgesi'nin tarım istihdamı oranlarında da 2004'ten 2009'a ciddi bir düşüş görülmektedir.

Tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranının azalması, kayıt dışı istihdamın azalmasına katkıda bulunurken; tarım sektöründe çalışanların eğitim, verimlilik gibi nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda bu kişilerin diğer sektörlerde işgücü arzında önemli artışları beraberinde getireceği, dolayısıyla işsizliği arttırabilecekleri söylenebilir (79).

TR72 Bölgesi 2009 yılı istihdam oranlarına göre; hizmet sektörü 1., tarım sektörü 2., sanayi sektörü 3. ve ticaret sektörü 4. sırada yer almaktadır (Şekil 36).

Şekil 36: Türkiye ve TR72 Bölgesi'nde sektörel bazda istihdam oranları (1)

Tablo 70'de sektörel yoğunlaşma katsayıları verilmiştir. (Sektörün bölgedeki istihdamı/Bölgedeki istihdam)/(Sektörün Türkiye'deki istihdamı/Türkiye toplam istihdamı) formülüyle hesaplanan yoğunlaşma katsayısı 2009 yılında en yüksek olan sektörün tarım sektörü olduğunu göstermektedir.

Tablo 70: TR72 Bölgesi'nde yıllar itibariyle sektörel yoğunlaşmalar

Sektörler	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tarım	1,286	1,188	0,930	1,115	1,206	1,082
Sanayi	0,883	0,929	0,924	0,927	0,928	1,003
Ticaret	0,871	0,874	1,008	0,905	0,868	0,905
Hizmet	0,891	0,991	1,131	1,047	0,997	0,998

Tarım sektörünü sırasıyla; sanayi, hizmet ve ticaret sektörleri izlemektedir. 2009 yılında 2004 yılına göre tarım dışındaki diğer sektörlerin yoğunlaşma katsayısı artmış, tarım sektörünün yoğunlaşma katsayısı ise düşmüştür. Bu durum, gelişmiş ülkelerdeki hizmetler sektöründeki yoğunlaşmanın artması yönündeki eğilimle örtüşmektedir.

Sosyal Güvenlik Kapsamı

Sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı bireylerin sayısının artması devlet tarafından alınan tedbirlerin de sonucunu gösteren çok önemli göstergedir (62).

TR72 Bölgesi illerinin yeşil kart hariç sosyal güvenlik kapsamına giren nüfuslarının toplam nüfuslarına oranları incelendiğinde; Türkiye içinde iller arasında Kayseri'nin 31., Sivas'ın 44. ve Yozgat'ın 58. sırada yer aldığı görülmektedir (80).

Yeşil kartlı sayısının ilin toplam nüfusuna oranı incelendiğinde; bu oranın Kayseri için TR72 Bölgesi'ndeki diğer iki ile kıyasla daha az olduğu görülmektedir (Tablo 71). Yeşil kartlı sayısının nüfusa oranla sıralamasında iller arasında Kayseri 22., Sivas 49. ve Yozgat ise 56. sıradadır.

Tablo 71: Sosyal güvenlik kapsamı ve yeşil kartlı nüfus, Haziran 2010 (%) (80)

	Sosyal güvenlik kapsamının (yeşil kart hariç) toplam il nüfusuna oranı	Yeşil kartlı sayısının toplam il nüfusuna oranı
Kayseri	86,11	7,4
Sivas	80,41	16,4
Yozgat	74	18,8

Bir önceki yılın aynı ayına göre (Haziran 2009) 2010 yılının Haziran ayında emeklilerin, ilin toplam nüfusuna oranı bölgedeki üç ilde de artış göstermiştir. Sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışanların toplam il nüfusuna oranı bir önceki yılın aynı ayına göre (Haziran 2009), yalnızca Kayseri için artış göstermiş; Sivas ve Yozgat illeri için ise düşmüştür. Sosyal güvenlik kapsamında bakmakla yükümlü tutulanların ilin nüfusuna oranı sıralamasında ise Kayseri 36., Sivas 49. ve Yozgat ise 58. sıradadır (80).

Sosyal güvenlik sisteminde, bir çalışana dört emekli düşmesi normal sayılırken; bölge illerinde aktif çalışanları emeklilere oranlandığında daha düşük bir oranla karşılaşılmaktadır (Tablo 72). Emekli sayısının artması kamu harcamalarının yükselmesine, emeklilerin artık aktif olarak çalışmamaları da ekonomideki çıktının azalmasına neden olmaktadır.

Tablo 72: Sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışanlar, emekliler ve bakmakla yükümlü tutulanların il nüfusuna oranları, Haziran 2010 (%) (80)

	Sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışanların toplam il nüfusuna oranı	Sosyal güvenlik kapsamındaki emeklilerin toplam il nüfusuna oranı	Sosyal güvenlik kapsamındaki bakmakla yükümlü tutulanların toplam il nüfusuna oranı
Kayseri	20,54	13,02	52,55
Sivas	18,37	14,01	48,03
Yozgat	16,31	10,90	46,79

3.3.5. Sağlık

Dünyadaki ilk tıp merkezi olarak bilinen Gevher Nesibe Şifahiyesi ve Medresesi Selçuklular döneminde Kayseri’de yapılmıştır. Günümüzde, bölgede, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi ve Kayseri Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi olmak üzere iki adet üniversite hastanesi bulunmaktadır. Bozok Üniversitesi Tıp Fakültesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nin de kuruluş çalışmaları devam etmektedir.

Bölgedeki hastane ve yatak sayıları Tablo 73’de verilmiştir. Özel hastane sayısında artış söz konusu iken kamuya ait hastane sayılarında Sivas ve Kayseri için dalgalanmalar

mevcuttur. Ancak kamu hastanelerindeki yatak sayılarındaki değişim kamu hastanesi sayısındaki değişimle paralel değildir. 2007 yılında kamu hastanelerinde yatak sayısında önceki yılların tersine düşüş gözlemlenirken, özel hastanelerde ise artış söz konusudur. Özellikle 2007 yılında Kayseri’deki özel hastane yatak sayısı önceki yıldaki değerin üç katına çıkmıştır. Son yıllarda da söz konusu ilde hastane yatırımlarının yüksek olduğu bilinmektedir.

Tablo 73: Hastane ve yatak sayıları (81)

		Kamu		Özel		Toplam yatak sayısı
		Hastane sayısı	Yatak sayısı	Hastane sayısı	Yatak sayısı	
Kayseri	2004	17	2.564	5	103	2.667
	2005	16	2.590	6	131	2.721
	2006	11	2.832	7	156	2.988
	2007	14	2.784	12	492	3.276
Sivas	2004	15	2.613	0	0	2.613
	2005	16	2.655	0	0	2.655
	2006	15	2.737	0	0	2.737
	2007	19	2.607	1	84	2.691
Yozgat	2004	11	980	0	0	980
	2005	11	1.080	0	0	1.080
	2006	11	1.080	1	46	1.126
	2007	12	1.025	1	46	1.071

Tablo 74 incelendiğinde yüz bin kişiye düşen yatak sayısının Sivas’ta çok yüksek olduğu, Yozgat’ta ise Türkiye ortalaması altında olduğu görülmektedir. Bölge, ortalama olarak Türkiye değerinin üzerinde bir değere sahiptir. Sivas ve Kayseri’nin daha yüksek değerlere sahip olması il dışından da hasta gelmesi ile ilişkilidir. Hatta bu durum göz önünde bulundurulduğunda, ileride Kayseri için daha yüksek bir kapasitenin gerekli olabileceği düşünülebilir.

Tablo 74: Yüz bin kişi başına hastane yatak sayısı, 2007 (1)

Kayseri	281
Sivas	421
Yozgat	218
TR72	307
TÜRKİYE	262

Bölgede hizmet veren sağlık personeli sayıları personel türüne göre Tablo 75’de verilmektedir. Kayseri’de 2006 yılında hastane yatak sayısında bir artış gözlemlenmesine rağmen sağlık personeli sayısında azalma meydana gelmiştir. Bölge toplamındaysa çok ciddi bir değişiklik olmamıştır. Ancak 2006’dan bu yana sağlıkla ilgili verilerin değişmiş olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanı sıra Sivas’ta yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısına oranla toplam sağlık personeli sayısının düşük olduğu göze çarpmaktadır.

Kayseri’de 2009 yılında, Yozgat’ta 2010 yılı Temmuz ayında aile hekimliği uygulamasına geçilmiştir. Sivas’ta ise aile hekimliği uygulamasına 2010 yılı Ekim ayında geçilecektir.

Tablo 75: Sağlık personeli sayısı (1)

		Toplam hekim	Diş hekim	Eczacı	Sağlık memuru	Hemşire	Ebe	Toplam
Kayseri	2004	1551	206	349	1167	1270	664	5207
	2005	1743	192	433	1924	1485	733	6510
	2006	1809	57	424	2171	1073	743	6277
Sivas	2004	1000	66	167	749	991	531	3504
	2005	991	82	166	821	1018	552	3630
	2006	1225	95	173	820	976	488	3777
Yozgat	2004	313	37	104	565	463	349	1831
	2005	364	56	103	581	464	349	1917
	2006	393	54	110	625	507	351	2040
TR72	2004	2864	309	620	2481	2724	1544	10542
	2005	3098	330	702	3326	2967	1634	12057
	2006	3427	206	707	3616	2556	1582	12094
TÜRKİYE	2004	104226	18363	24615	57723	82616	42649	330192
	2005	106698	18771	21344	58599	83411	43429	332252
	2006	114583	18213	24612	67649	87327	43301	355685

Bölgedeki sağlık alanındaki sorunların başında, Türkiye genelinde de olduğu gibi uzman hekim yetersizliği gelmektedir. Bu durum uzman hekim olan hastanelerde yoğunlaşmaya neden olmaktadır. Hanehalkı tüketim harcaması türlerine bakıldığında, 2006-2008 döneminde sağlık harcamalarının toplam tüketim harcamasına oranı Türkiye için %1,9 iken, bölge için bu değer %1,5 olduğu görülmektedir (2). Uzman hekim sayısının azlığı, aynı

harcama oranında daha kaliteli hizmet sunulması ile tüm bireylerin yeterli ve eşit derecede sağlık hizmetlerinden faydalanmasının önünde bir engeldir.

Bölgede sağlık hizmetleri altyapısı güçlüdür. Yakın illerden ve yurtdışından tedavi için gelen kişi sayısının her geçen gün artmakta olması sağlık turizminin gelişmesi için önemli bir fırsattır. Ancak, bu kişilere yönelik sağlık kurumları hakkında tanıtım ve rehberlik faaliyetleri henüz yeterli seviyede değildir. Bölgedeki sağlık sektörü potansiyeline paralel olarak bu sektörde ihtiyaç duyulan ve talebin her geçen gün arttığı biyomedikal ürünler, tıbbi malzemeler ve cihazların üretilmesi bölgenin yenilikçi ürün üretme kapasitesini artıracak yeni sektörler arasında yerini alması beklenmektedir.

3.3.6. Spor

TR72 Bölgesi'nde genç nüfusun yoğun olduğu dikkate alındığında spor ve sosyal aktivitelerin önemi daha da anlaşılmaktadır.

Sporcuların yarısından fazlası Kayseri'de olup en az sporcu Yozgat'ta bulunmaktadır. Aynı şekilde, illere göre spor kulübü dağılımlarına göre, en çok spor kulübü Kayseri'de, en azı da Yozgat'ta bulunmakta; sporcu sayısının toplam nüfusa oranı baz alındığında da aynı durumun geçerli olduğu görülmektedir.

Tablo 76: Sporcu sayısı (82)

	Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü (GSGM)	Türkiye Futbol Federasyonu (TFF)	Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)	TOPLAM
Kayseri	39.212	5.248	8.573	53.033
Sivas	17.076	1.719	5.979	24.774
Yozgat	6.915	1.046	3.144	11.105
TOPLAM	63.203	8.013	17.696	88.912

Genel olarak bakıldığında, spor faaliyetleri arasında ağırlığın futbolda olduğu ve gençlerin çoğunluk olarak futbola yöneldiği görülmektedir. Bu bağlamda gençlerin yeni spor

dallarına yönlendirilmesi ve bunu sağlamak için gerekli altyapının kurulmasının uzun vadede bölgeye faydalı olacağı dile getirilebilir. Bölgenin kış sporlarına elverişli olması sadece turizm açısından değil sporcuların yetişmesi açısından da önemlidir. Bunun sonucu olarak ekipman, tesis, eğitim gibi alanlardaki eksiklikler öne çıkmaktadır.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi “Kayseri Erciyes Dağı Kış Sporları Master Planı”nın temellerini atmıştır. Plan çerçevesinde Kayseri’de kış turizminin geliştirilmesi amacıyla gerekli tesislerin kurulması, kış turizmini teşvik edici tedbirlerin alınması, kayak pistlerinin oluşturulması, buz pateni, buz hokeyi gibi sporların yapılabileceği alanların inşa edilmesi gibi projeler yer almaktadır (83).

Kayseri’de yüksek standartlara sahip spor tesisleri bulunmaktadır. Örneğin, 2010 yılı Dünya Basketbol Şampiyonası’nın bir ayağı için Kayseri’de yer alan Kadir Has Kongre Merkezi bünyesinde bulunan dünya standartlarına uygun basketbol sahası seçilmiştir.

Sivas’ta kış sporları ile beraber güreş sporu öne çıkmaktadır. Ancak yerel düzeyde herhangi bir faaliyet bulunmamaktadır. Spor kulüplerinde öne çıkan alanlar arasında hentbol, basketbol, masa tenisi, karate ve satranç yer almaktadır. Yozgat’ta ise amatör spor kulüpleri federasyonunca yapılan çalışmalarda her spor alanında sporcuların yetiştirilmesi için faaliyete geçildiği bildirilmiştir. Öncelik futbola verilse de, güreş, voleybol, basketbol, hentbolla ilgili çalışmaların devam ettiği gözlemlenmektedir.

3.3.7. Kültür

Kültür yapısı açısından TR72 Bölgesi, Anadolu’nun tam ortasında, çağlar boyunca pek çok medeniyetin hüküm sürdüğü bir coğrafyada yer almaktadır. Bilhassa yabancı heyetlerin gözde kazı yerlerinden olan bölge, yeni tarihi zenginliklerin ve kalıntıların ortaya çıkarılmasına imkan sağlamaktadır.

Her köşesi değişik uygarlık kalıntılarının birbiriyle kucaklaştığı, Anadolu’nun en köklü ve en eski yerleşim alanlarından biri olan Kayseri önemli bir kültür ve ticaret merkezi olmuştur. Tüm Anadolu medeniyetlerinden eserler görmenin mümkün olduğu Kayseri’de yer alan tarihi eserlerin ve tarihi yerlerin en önemlileri; dünyaca tanınan Kültepe açık hava

müzesi, Soğanlı Vadisi, Erdemli Vadisi, Kayseri Kalesi, Karatay Hanı, Sultan Hanı, Gevher Nesibe Medresesi, Sahabiye Medresesi, Hunat Hatun Medresesi, Kurşunlu Camii, Döner Kümbet, Hunat cami, Gülük Camii olarak sayılabilir.

Sivas'ın Hitit Medeniyeti'nin başlangıç yıllarında önemli bir yerleşim merkezi olarak göze çarpmaktadır. Daha sonraları ise birçok medeniyetin egemenliğine tanıklık etmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini atıldığı Sivas Kongresi'nin yapıldığı ve bağımsızlık tohumlarının atıldığı yer olarak da ayrıca önem taşımaktadır. En önemli tarihi eserleri arasında; Divriği Ulucami ve Darüşşifası, Sivas Kalesi, Ulucami, Şifaiye Medresesi, Çifte Minareli Medrese, Gök Medrese, Buruciye Medresesi (Sivas Medresesi), Şeyh Hasan Bey Kümbeti yer almaktadır.

Yozgat da Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olup yapılan kazılar Yozgat ve yöresinin 5000 yıl öncesine ait buluntulara sahip olduğunu göstermiştir. Yozgat ve yöresi, birçok uygarlığa da ev sahipliği yapmıştır. Yörenin en önemli tarihi eserleri ve mekanları; Saat Kulesi, Karslıoğlu Konağı, Başçavuş Camii, Büyüknefes (Tavium), Sarıkaya Roma Kalıntıları, Çeşka Kalesi (Yer altı Şehri), Mercimektepe Höyüğü, Alışar Höyüğü, Çadırhöyük, Yassıhöyük, Kuşaklıhöyük, Kızlarkayası Su Sarnıcı, Kerkenez Harabeleri (Kalesi), Çapanoğlu Camii (Büyük Camii)'dir.

Yabancı heyetlerin gözde kazı yerlerinden olan bölge, yeni tarihi zenginliklerin ve kalıntıların ortaya çıkarılmasına imkan sağlamaktadır. Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı Kazı Araştırmaları Genel Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde yıllardır devam etmekte olan Bakanlar Kurulu Kararlı kazılara ait 2009 yılı kazı araştırması faaliyetleri kazı adı ve kazı araştırmasını üstlenen kurumlar şöyledir:

- ✓ Kayseri: Kaniş-Karum (Kültepe); Ankara Üniversitesi
- ✓ Sivas: Divriği Kalesi; Cumhuriyet Üniversitesi
- ✓ Yozgat: Çadırhöyük; Chicago Üniversitesi
- ✓ Yozgat: Kerkenes Dağı; İngiliz Arkeoloji Enstitüsü

Sosyo-Kültürel Yapı

2008 yılı verilerine göre hazırlanan kültürel tesis göstergeleri incelendiğinde TR72 Bölgesi'ndeki kütüphane, sinema salonu, tiyatro salonu ve müze sayısı sırasıyla Türkiye genelinin %6,1, %1,8, %0,5 ve %4,4'ünü oluşturmaktadır. Bölge, resmi verilere göre 71 adet kütüphane, 28 adet sinema salonu ve 7 adet müzeye sahipken, tiyatro salonu sayısı sadece 1'dir (2). Bu tiyatro salonu Sivas'ta bulunan devlet tiyatrosudur. Ancak bölgede devlet tiyatrosu dışında çeşitli kuruluşların da salonları sayıca yetersiz olmakla beraber mevcuttur. Kayseri'de 2005 yılından beri faaliyet gösteren Kayseri Kültür Merkezi, Sivas'ta 1987 yılından beri faaliyet gösteren Sivas Atatürk Kültür Merkezi ve Yozgat'ta 1992 yılından beri faaliyet gösteren Yozgat Kültür Merkezi bulunmaktadır. Bölgeye ait 3 ilin ilçelerinden sadece Yerköy'de bir adet kültür merkezi bulunmaktadır (84).

Tablo 77: Kültürel faaliyet göstergeleri, 2008 (2)

	TR72/Türkiye (%)
Kütüphane Yararlanma Sayısı	4,02
Sinema Seyirci Sayısı	2,06
Tiyatro Seyirci Sayısı	0,67
Müze Ziyaretçi Sayısı	0,71

Tablo 77'de yer alan 2008 verileri incelendiğinde, tiyatro seyircisi ile müze ziyaretçi sayılarının Türkiye içindeki payı oldukça azdır. Üniversitelerin varlığına bağlı olarak kütüphaneden yararlanan ve sinema seyircisi sayısı nispeten daha yüksektir. Bölgede kültürel aktivitelere katılım belirgin bir şekilde azdır. Bu durumun nedenlerinden biri, tesislerin ve kültürel etkinliklerin tanıtımının yetersizliğidir. Özellikle okullarda, bu tip kültürel aktivitelerin özendirilmesi yetersiz kalmaktadır.

3.3.8. Sosyal Uyum ve Sosyal İçerme

Sosyal dışlanma riski; yoksullar, engelliler, kadınlar, yaşlılar gibi grupları içermektedir. Sosyal içerme amacıyla bu gruplara eğitimden sağlığa, kültürel aktivitelerden istihdama çeşitli alanlarda olanak ve kaynak sunmak gerekmektedir (85).

Genel olarak bakıldığında Türkiye'ye göre kısmen daha adil bir gelir dağılımı olsa da, bölgede Türkiye geneline benzer bir durumun söz konusu olduğu görülmektedir. Nüfusun en zengin %20'lik kısmı toplam gelirin yarısına yakınına sahiptir (Tablo 4).

Sosyal güvenlik kapsamında olan nüfusun toplam nüfusa oranı, bölge illeri arasında Kayseri'de en yüksek (%86), Yozgat'ta ise en düşüktür (%74). Yeşil kartlı nüfusun oranında ise Yozgat en yüksek, Kayseri en düşük orana sahiptir (Tablo 71).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nce nüfusun en muhtaç kesimine Şartlı Nakit Transferi adıyla doğrudan yardım yapılmaktadır. Bu yardımlarla, anne adaylarının sağlık hizmetlerine, çocukların da hem sağlık hem de eğitim hizmetlerine tam olarak erişimi amaçlanmaktadır (86). Tablo 78'te 2009 yılının ilk dokuz ayında bu yardımı hak eden kişi sayıları ve 2003 yılından 2009 yılı Eylül ayına kadar bölge illerine yapılan toplam ödeme miktarı verilmiştir. Görüldüğü gibi yardımı hak eden hane, çocuk ve anne adayı sayısı ile toplam ödeme miktarının en yüksek olduğu il Yozgat'tır; en az yardım alan il ise Kayseri'dir. Bütün bu veriler göz önüne alındığında yoksulluk probleminin Yozgat'ta diğer bölge illerine göre daha kritik olduğu sonucuna varılabilir. Bu bağlamda Kayseri ili merkezine söz konusu proje kapsamında bugüne kadar yardım yapılmamış olması ayrıca belirtilmelidir. Bu tespit kentsel ve kırsal kesim arasındaki dengesizliği vurgulamak açısından önemlidir. Türkiye genelindeki duruma bakıldığında illerine yapılan yardımın toplam yapılan ödemenin %1'ine bile ulaşmadığı görülmektedir.

Şehirleşme oranları incelendiğinde Kayseri'nin Türkiye ortalamasının üzerinde, Sivas ve Yozgat'ın ise altında olduğu göze çarpmaktadır. Altyapı konusu dikkate alındığında ise içme ve kullanma suyu şebekesi açısından kent ve kırsal arasında ciddi farklar bulunmadığı gözlemlenebilir; ancak Sivas'ta susuz köylerin mevcut olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Kanalizasyon sistemi açısından kırılda ciddi sorunlar olduğu dikkat çekmektedir (Bkz. Bölüm 3.5.1).

Tablo 78: Şartlı nakit transferi envanteri, Eylül, 2009 (86)

	Hak eden hane sayısı	Sağlık: çocuk sayısı	Eğitim: çocuk sayısı	Gebelik: kişi sayısı	2003-2009 (Eylül) Toplam ödeme miktarı (TL)	Türkiye toplamındaki payı
Kayseri	7.150.383	18.863.580	441.952	2.380.974.765	11.061.526	0,62
Sivas	14.300.689	37.726.520	883.890	4.761.798.032	13.106.144	0,74
Yozgat	27.808.284	73.364.098	1.718.780	9.259.939.563	14.433.238	0,81

Sosyal dışlanmanın en önemli nedenlerinden biri gelir seviyesindeki eşitsizlik ve işsizliktir. Bu nedenle, alınacak en önemli tedbirlerden biri istihdamla birlikte işsizliğin azaltılarak sosyal eşitsizliklerin giderilmesi ve bu yoldan halkın refah seviyesinin artırılmasıdır. TR72 Bölgesi'ndeki işsizlik verileri incelendiğinde ise bölge ortalamasının Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmüştür (Şekil 32). Ancak illere ayrı ayrı bakıldığında Kayseri, Türkiye ortalamasını az da olsa geçmekte; bununla beraber bölge illerindeki işsizlik oranı AB ortalaması olan %8,9'un üzerinde kalmaktadır (1) (87).

Bölgede istihdam artırılırken özellikle dikkat edilmesi gereken konu adil bir ücret politikasının benimsenmesi, ücretlendirmede belli bir standardın yakalanmasıdır. Bu açıdan bölge işletmelerinin ücret politikalarında sıkıntılar olduğu söylenebilir. İstihdam ve diğer yoksullukla mücadele araçlarıyla ilgili olarak, Yozgat ilinde daha fazla çalışma yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bölgede, işsizlik oranı kadınlar ve erkekler için sırasıyla %13,3 ve %13,2'dir. Bu değerler birbirine her ne kadar yakın olsa da işgücüne katılma oranına bakıldığında kadın ve erkekler arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. İşgücüne katılma oranı erkekler için %65,4 iken kadınlar için %16,4'te kalmaktadır. İşgücüne dahil olmayan kadınların %80'i için işgücüne katılmama nedeni "ev işleri ile meşgul olma" olarak tespit edilmiştir. Türkiye için bu oran %62'dir (88). Bu durum, bölgenin geleneksel yapısından kaynaklanmaktadır. Gelir seviyesi yüksek kesimde evlenen kadınların eğitim seviyesi yüksek olsa da çalışmadıkları, gelir seviyesi

düşük kesimde ise eğitim seviyesindeki düşüşe bağlı olarak kadınların çalışma hayatına katılmadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum son 10 yıllık süreçte değişmeye başlamış olsa da kadınların işgücüne katılım oranına henüz yansımamıştır.

55 yaş ve üstü grupta işgücüne katılma oranı %15,4, işsizlik de %2,2'dir. Toplama bakıldığında, bölgede işgücüne dahil olmayanların %8'inin özürlülük, yaşlılık veya hastalık sebebiyle işgücüne katılamadıkları görülmektedir (88).

TR72 Bölgesi'ndeki illerde ilköğretim düzeyinde okullaşma oranları birbirine yakın seyrederken, bu oranlar ortaöğretim ve yükseköğretimde bariz farklar sergilemektedir. Genel olarak bakıldığında sanayinin ara eleman açığını kapatmak için ihtiyaç duyduğu meslek liselerine artan güven sayesinde, bu okullara olan talep artmaktadır. Bölgede okuma-yazma bilmeyenlerin %82'sini kadınlar oluşturmaktadır. 6 yaş üstü nüfus dikkate alındığında erkeklerin %3'ü, kadınlarinsa %12'si okuma-yazma bilmemektedir. Erkeklerin %10'u, kadınların ise %6'sı yüksekokul veya fakülte mezunudur (1). Görüldüğü gibi eğitim durumunda erkekler ve kadınlar arasında ciddi farklılıklar bulunmakta, kadınlar erkeklere göre geride kalmaktadır. İller bazında inceleme yapıldığında da bu durum değişmemektedir.

Engellilerin sosyal hayata kazandırılmaları için özel eğitim okulları önem kazanmaktadır. Bölgede zihinsel engelliler için ilköğretim okulları mevcuttur (89). İşitme engelliler için Kayseri'de 2, Sivas'ta 1; görme engelliler içinse sadece Kayseri'de 1 adet ilköğretim okulu mevcuttur. Ancak bölgede çeşitli ilköğretim okullarının özel eğitim sınıfları ile özel 'özel' eğitim okulları ve rehabilitasyon merkezleri bulunmaktadır. Sivas'ta 1 adet otistik çocuklar eğitim merkezi 2010 yılında öğretime başlayacaktır. Liseler açısından bakıldığında sadece Kayseri'de eğitilebilir zihinsel engelliler ve işitme engelliler için iş okulu ve meslek lisesinin hizmet verdiği görülmektedir (90) (91). Bölgede engellilere yönelik mesleki liselerin eksikliği hem engellilerin eğitim hayatını sürdürmesi hem de işgücüne katılmaları açısından göze çarpan önemli bir problemdir. Fiziksel altyapı açısından düşünülürse, engellilerin yaşam standardını yükseltmek adına yeterli özenin gösterilmediği söylenebilir.

Sağlık açısından bakıldığında, Türkiye her ne kadar AB seviyesine henüz ulaşmasa da, 2000 yılında elde edilen verilere bakıldığında gözle görülür bir ilerleme göstermiştir. TR72

Bölgesi’nde kamu hastanelerinde yatak sayısında bir düşüş yaşanırken özel hastane sayısında artış göze çarpmaktadır (Tablo 73). Bu da yoksul kesimin aldığı sağlık hizmetini olumsuz yönde etkileyecek bir durumdur.

Kültürel faaliyetlerin artırılması ve dezavantajlı gruplara yönelik aktivitelerin gerçekleştirilmesi toplumun kaynaşması, dayanışması ve yaşam standardı farklılıklarının ortadan kaldırılması için etkin araçlardır. Ancak bu konuda bölgede büyük bir eksiklik bulunmaktadır. Bu konuda büyük görev düşen STK’ların da etkin bir şekilde çalışmadığı gözlemlenmektedir.

3.4. Sosyal Sermaye ve Kurumsal Yapı

Bağımsız ve etkin bir sivil toplum, demokratik ülkelerde devletin daha etkin olmasını ve kontrol altında çalışmasını sağlayacak en önemli mekanizmadır. Bu nedendir ki, toplumsal ve siyasal yapının gelişmişliği, sivil toplum-devlet ilişkisiyle doğru orantılı olduğu kabul edilmektedir.

TR72 Bölgesi’nin STK’lar açısından durumunu Türkiye geneline göre analiz edebilmek için bir kriter olarak dernek sayılarını referans alındığında, bölgenin toplam 2.283 dernekle 26 bölge içerisinde 14. sırada geldiği görülmektedir. Dernek sayıları nüfusa oranlandığında ise bölge, 18. sırada kendisine yer bulmaktadır. Her ne kadar STK’lar derneklerden ibaret olmasa da yine de bu rakamlardan hareketle bölgenin örgütlenme kültürünün ülke geneline göre zayıf olduğunu söylemek yanlış olmaz (92).

Bölge illerinin idari yapısına baktığımızda; Kayseri’de 1 büyükşehir, 16 ilçe ve 52 kasaba belediyesi olmak üzere 68 belediye ile 392 köy bulunduğu görülmektedir. 23 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu ile Kayseri Büyükşehir Belediyesi’nin sınırları yeniden düzenlenmiştir. Daha önce iki metropol ilçeden oluşan Kayseri Büyükşehir Belediyesi, yeni yasa ile 5 ilçe ve 19 alt kademe belediyesinden oluşmaktadır. İlde toplam 145 kamu kuruluşu bulunmaktadır. Bunlar; bakanlıkların ve merkezi kamu kuruluşlarının bölge ve il müdürlükleri ile şube müdürlükleri düzeyindeki taşra birimleridir. Kamu kuruluşlarının 68’ini belediyeler oluşturmaktadır. Merkezi Kayseri’de olan

17 bölge müdürlüğü bulunmaktadır. İlde işçi ve memur sendikaları federasyonlarına bağlı 19 işçi sendikasına kayıtlı 30.182 üye ve 17 memur sendikasına kayıtlı 15.405 üye bulunmaktadır. Ayrıca 22'si eğitim öğretim olmak üzere toplam 51 adet vakıf mevcuttur. Kayseri il genelinde 1.156 dernek faaliyet göstermektedir. Bu derneklerin dağılımları Tablo 79'da detaylandırılmıştır (8).

Resmi rakamlara bakıldığında Kayseri'nin örgütlenme kültürünün zayıf olduğu yorumu yapılabilir, ancak "oturma" adı verilen akşam sohbetleri ilde sosyal paylaşım ağının geleneksel örneklerinden biridir. Ortak bir değer etrafında haftalık olarak bir araya gelen gruplar güncel konularda görüş alışverişinde bulunarak, sivil toplum kuruluşlarının en önemli fonksiyonlarından birisi olan toplumu bilinçlendirme faaliyetini herhangi bir plan ve sistematığe bağlı olmaksızın gerçekleştirmektedirler. Sosyal sermayenin değerlendirilmesinde ilin rakamlara yansımayan bu yönünün vurgulanması önem taşımaktadır.

Sivas'ta 16 ilçede toplam 46 belediye, 1.222 köy bulunmaktadır. İlde çeşitli bakanlıklara bağlı 88 adet kamu kuruluşu mevcuttur, bunlardan 11 tanesi bölge müdürlüğü seviyesinde hizmet vermektedir. İlde 13 işçi sendikası, 55 memur sendikası faaliyet göstermektedir. Memur sendika sayısında son birkaç yıl içerisindeki artış kayda değerdir, özellikle son yıl artışının %38 olduğu dikkate alındığında ilde memur örgütlenmesinin güçlendiği yorumu yapılabilir. İlde 17 tanesi sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı olmak üzere toplam 40 vakıf bulunmaktadır. Bunlara ek olarak 34 vakfın da Sivas'ta şubesi, temsilciliği veya irtibat bürosu bulunmaktadır. İlde toplam dernek sayısı 733 olup çoğunluğunu din hizmetleri ve yardımlaşma-dayanışma dernekleri oluşturmaktadır. Sivas her ne kadar Kayseri'ye göre daha az sayıda derneğe sahip olsa da, bu sayı nüfusa oranlandığında bölgenin dernekleşme kültüründe en iyi durumdaki ili olduğu söylenebilir (93).

Yozgat'ta 13 ilçede toplam 65 belediye, 556 köy bulunmaktadır. İldeki 50 kamu kurumundan sadece 2 tanesi bölge müdürlüğü seviyesindedir, bunlar; Tapu Kadastro 22. Bölge Müdürlüğü ve Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü'dür. İlde 3 işçi sendikasına bağlı 2.368 üye, 7 memur sendikasına bağlı 6.186 üye bulunmaktadır. Sendikalı rakamlarında dikkat çeken nokta bir önceki seneye oranla sendikalı işçi sayısındaki %20'lik artıştır. Bu noktadan hareketle işçi örgütlenmesinin Yozgat'ta bir çıkış içerisinde olduğu yorumunu yapmak yanlış

olmaz. Yozgat'ta 14'ü sosyal yardımlaşma vakfı olmak üzere 26 adet vakıf bulunmaktadır, şube veya temsilciliği bulunan vakıf sayısı da 25'tir. İlde faal dernek sayısı 394 olup çoğunluğunu yardımlaşma-dayanışma dernekleri oluşturmaktadır (Tablo 79) (22).

Tablo 79: Bölgede faaliyet gösteren derneklerin ilgi alanlarına göre dağılımları (94) (95) (96)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72
Din hizmetleri	306	220	89	615
Eğitim öğretim	41	61	14	116
Mesleki yardımlaşma	90	54	40	184
Kültür sanat çevre	40	32	10	82
Sağlık hizmetleri	31	8	7	46
Yardımlaşma- dayanışma	236	144	129	509
Spor	151	91	56	298
Emniyet hizmetleri	1	2	-	3
Soydaş /federasyon	2	4	2	8
Diğer	258	129	47	422
TOPLAM	1.156	733	394	2.283

Ticari Örgütlenmeler ve Kooperatifler

Türkiye genelinde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne (TOBB) kayıtlı 365 adet kuruluşun 16 tanesi TR72 Bölgesi'nde yer almaktadır. Bölgede faaliyet gösteren TSO'lar Tablo 80'de belirtilmiştir. Tabloda yer almayan TOBB'a kayıtlı diğer kuruluşlar ise şunlardır; Kayseri Ticaret Borsası, Bünyan TSO, Develi TSO, Yahyalı TSO, Sivas Ticaret Borsası, Yozgat Ticaret Borsası; Boğazlıyan TSO, Boğazlıyan Ticaret Borsası, Şefaattli TSO, Sorgun TSO, Yerköy Ticaret Borsası ve Yerköy TSO. Odaların gerek kuruluş yılı gerekse üye sayıları dikkate alındığında Kayseri'nin yıllara dayanan ticari geçmişinin farkı kendisini ticari örgütlenmelerde de ortaya koymaktadır (97).

Tablo 80: İl Ticaret ve Sanayi Odaları ve kapasiteleri (98) (99) (100) (101)

	Kuruluş yılı	Meslek grubu sayısı	Üye sayısı
Kayseri Ticaret Odası	1896	46	13.420
Kayseri Sanayi Odası	1966	26	1.039
Sivas Ticaret ve Sanayi Odası	1901	24	3.622
Yozgat Ticaret ve Sanayi Odası	1925	8	2.356

1954 yılından bu yana hizmet veren Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'nde 42 adet meslek odasında toplam 23.557 adet esnaf ve sanatkar temsil edilmektedir. 1953 yılında kurulan Sivas Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'nde ise 36 meslek odasından toplam 16.509 üye bulunmaktadır. Yozgat Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği 32 meslek odasını çatısı altında toplamaktadır ve 17.563 esnaf ve sanatkarı temsil etmektedir. Bu rakamlara göre TR72 Bölgesi'nde toplam 110 meslek odasında 57.629 esnaf ve sanatkar Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu bünyesindeki birliklerde yer almaktadır (102).

TR72 Bölgesi'nde faaliyet gösteren kooperatiflerin kuruluş amaçlarına göre dağılımları Tablo 81'de verilmiştir.

Tablo 81: Bölgede faaliyet gösteren kooperatif sayıları (8) (22) (93)

	Kayseri		Sivas		Yozgat	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Yapı Kooperatifleri	619	531	136	126	110	125
Esnaf ve Sanatkarlar Koop.	67	63	54	54	56	58
Tüketim Kooperatifleri	25	15	7	5	2	2
Tarımsal amaçlı Kooperatifler	97	102	216	216	124	130

3.5. Çevre ve Altyapı

3.5.1. Çevre

AB uyum sürecinde çevre faslının açılmasıyla beraber, çevre konusunun gündemdeki yeri artmıştır. Son zamanlarda artan çabalara rağmen çevre konusunda henüz yeterli bir veritabanı oluşturulamamıştır. Bu yüzden güncel ve spesifik verilere ulaşmak zorluk arz etmektedir. Ancak etkili bir çevre yönetimi için çevre verilerinin güncel ve güvenilir olması son derece önemlidir. Bu nedenle bölgenin kalkınmasında çevre yönetimi açısından temel sorun, sağlam, mekansal analizlere olanak sağlayacak bir veritabanının eksikliğidir. Diğer önemli bir konu ise halkta, sanayicilerde ve yerel yönetimde çevre bilincinin yetersiz olmasıdır.

Kaynakların etkin kullanımı ve atık ve emisyonların azaltılmasına yönelik kaynakta azaltım ve temiz üretim çalışmaları eksik kalmaktadır. İzleme ve değerlendirme çalışmaları için de teknik altyapının yetersiz olması önemli bir sorun olduğu göze çarpmaktadır.

Gürültü ve toprak kirliliği ile ilgili detaylı çalışma olmayıp trafik ve endüstriden kaynaklı gürültü kirliliği ile zirai ilaçlar ve vahşi depolama kaynaklı toprak kirliliği riski bulunmakta olup, bu alanla ilgili çalışma yapılması gerekliliği gözlemlenmektedir.

Su Kaynakları ve Atıksu Yönetimi

Bölge, su kaynakları açısından Türkiye potansiyelinin %5'ine sahiptir. Kayseri ve Yozgat, Devlet Su İşleri (DSİ)'nin 12. Bölge Müdürlüğü'ne bağlıyken Sivas tek başına 19. Bölge Müdürlüğü'nü oluşturmaktadır. Bölge illerindeki su potansiyelleri Tablo 82'de verilmiştir. Kişi başı su potansiyeli TR72 Bölgesi'nde 5.220 m³/yıl'dır¹.

Kayseri'deki önemli göller Yay Gölü, Tuzla Gölü ve Çöl Gölü'dür. Başlıca akarsular ise Kızılırmak, Seyhan Nehri'nin en büyük kolu olan Zamantı Irmağı ve yine Seyhan Nehri'nin kolu olan Sarız Çayı'dır. Zamantı Irmağı üzerinde su sporları yapılmaktadır (103). Sivas'taki önemli göller ise şöyle sıralanabilir: Tödürge Gölü, Gökpınar Gölü, Büyük Hafik Gölü ve Lota Gölleri. Bunlardan Tödürge Gölü'nde su sporları yapılmaktadır. Gökpınar ve Büyük Hafik Gölleri ise ilin önemli mesire yerlerindendir. İldeki önemli akarsular ise il sınırları içinde doğan Kızılırmak ile Kelkit Çayı, Tozanlı Çayı, Çaltı Çayı ve Tohma Çayıdır (104). Yozgat'taki başlıca akarsular Kızılırmak'ın kolu olan Delice Irmağı ve Yeşilirmak'ın kolu olan Çekerek Suyu'dur. Yozgat'ta doğal göl bulunmamaktadır. Ancak üç ilde de çeşitli doğal olmayan göller mevcuttur. Yerüstü sularının yüzey alanları Tablo 83'de verilmiştir. Bölgenin yer aldığı havzalar ile bölgenin yükselti ve akarsuları Şekil 37 ve Şekil 38'de gösterilmektedir. TR72 Bölgesi ülkemizdeki 26 havzadan 5'inde yer almaktadır. Bölgenin dahil olduğu havzalar her biri ayrı olarak ve kendi bütünlüğü içinde ele alınmalı ve su yönetimi buna göre yapılmalıdır. Bu da havza yönetimi ile ilgili kapsamlı çalışmalar yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

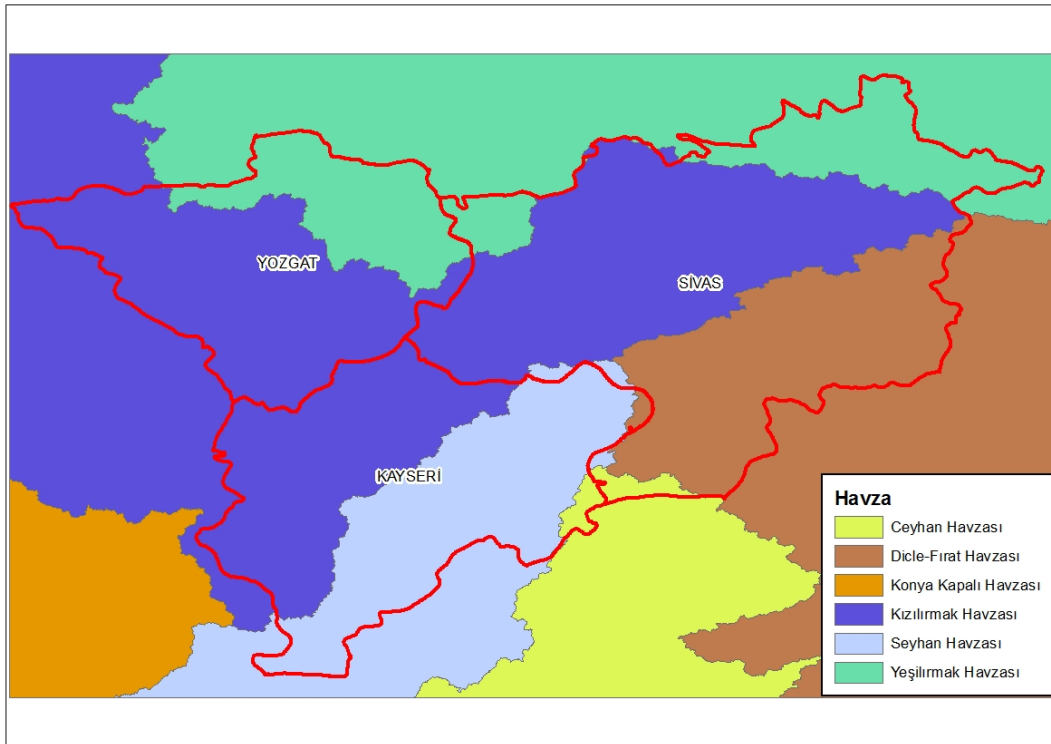
¹ 2008 nüfusu baz alınmıştır.

Tablo 82: Su potansiyeli (milyon m³/yıl) (105) (106)

	Yüzey suyu	Yeraltı suyu	Toplam
Kayseri	3.733	498	4.231
Sivas	6.307	342	6.649
Yozgat	1.033	92	1.125
TR72	11.073	932	12.005
TÜRKİYE	193.000	41.000	234.000

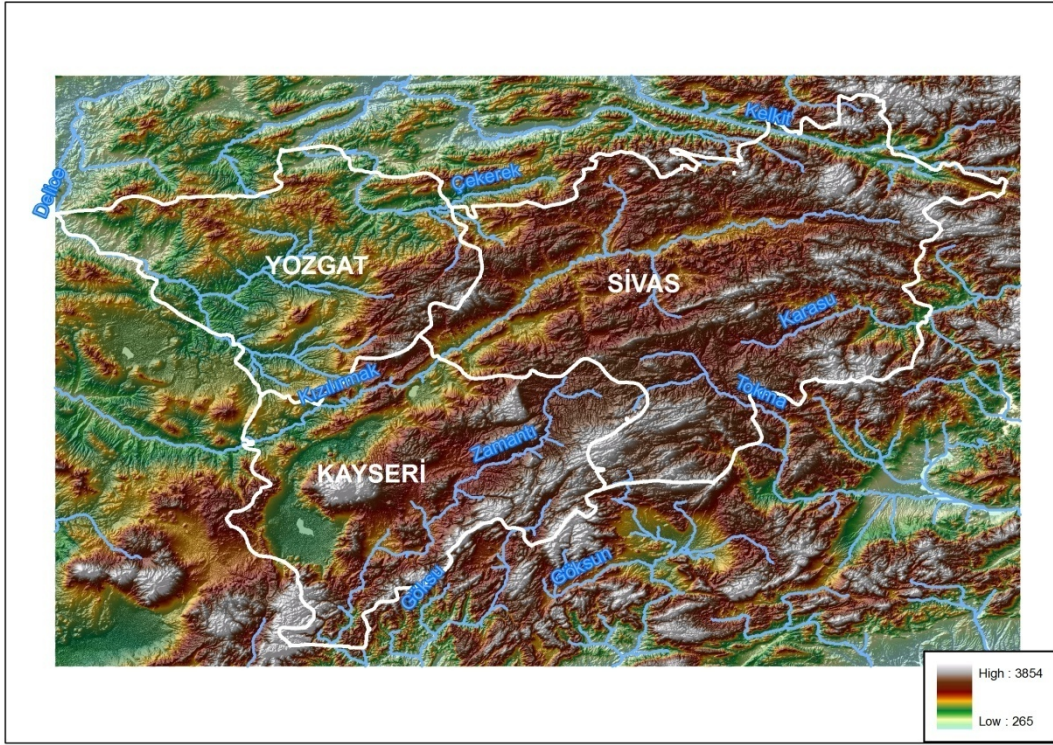
Tablo 83: Yerüstü suları yüzey alanları (ha) (107) (108)

	Doğal göller	Baraj rezervuarları	Gölet rezervuarları	Akarsu yüzeyleri	T O P L A M
Kayseri	11.730	10.636	146	1.404	23.916
Sivas	400	10.528	787	3.197	14.912
Yozgat	-	2.788	981	1.019	4.788

Şekil 37: Bölgenin havza haritası

Şekil 38: Bölgenin yükselti ve akarsu haritası

Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi (ASHRP) kapsamında Kayseri ve Sivas'ta doğal kaynak rehabilitasyonu ve kırsal fakirliğin azaltılması çalışmaları yürütülmektedir. 2011 yılında bitmesi öngörülen proje çerçevesinde Kayseri'de 5, Sivas'ta ise 6 mikrohavzada bozulmuş dengenin rehabilitasyonu (ağaçlandırma, mera rehabilitasyonu, nadas azaltma, vb.) ve gelir getirici faaliyetler (küçük sulama, sebze-meyve üretimi, arıcılık, hayvancılık, vb.) gerçekleştirilmektedir (109). ASHRP sonunda ortaya çıkacak veriler de göz önünde bulundurularak aynı havzalara dahil olan komşu bölgelerle ortak çalışmalar yürütülmesi faydalı olacaktır.

Her ne kadar TR72 Bölgesi su sıkıntısı çekmese de, su tüketiminin kontrol altına alınması, özellikle Türkiye'nin su sıkıntısı çeken bir ülke olması sebebiyle son derece önemlidir. Tablo 84'te görüldüğü gibi, belediyelerce toplam ve günlük kişi başı çekilen su miktarındaki azalma ve artış eğilimleri Sivas ve Yozgat'ta benzerlik gösterirken, Kayseri'nin Türkiye genelindeki gidişata uyduğu gözlemlenmektedir. Kişi başı günlük temin edilen su miktarı açısından ise Kayseri yine Türkiye geneline yakın değerlere sahiptir. Sivas ve Yozgat'ta ise bu değerler yüksek kalmaktadır.

Kayseri’de belediye içme ve kullanma suyunun tamamı yeraltı suyundan sağlanmaktadır. Sivas ve Yozgat’ta ise hem yeraltı suyu hem de yüzey suyu olmak üzere her iki kaynaktan da yararlanılmaktadır. Sivas’ta 2008 yılında yeraltı suyu kullanımı azalırken yüzey suyu kullanımında ciddi bir artış yaşanmıştır.

Sivas ve Yozgat’ta birer tane olmak üzere, bölgede iki adet konvansiyonel içme ve kullanma suyu arıtma tesisi¹ bulunmaktadır. Ancak Tablo 85’de görüldüğü gibi bu tesislerin kapasitesi toplam çekilen su miktarının çok altında kalmaktadır. Buna rağmen tesisler tam kapasite kullanılmamaktadır. Kayseri’de ise yer altı suyundan sağlanan içme ve kullanma suyu klorlama sonrası şebekeye verilmektedir.

Tablo 84: Kaynaklarına göre belediyeler tarafından içme ve kullanma suyu şebekesi ile dağıtılmak üzere çekilen su miktarı (1)

		Toplam çekilen su miktarı (1000 m ³ /yıl)	Yüzey suyu (1000 m ³ /yıl)	Yeraltı suyu (1000 m ³ /yıl)	Kişi başı temin edilen günlük su miktarı (litre/kişi-gün)
Kayseri	2004	83.159	-	83.159	251
	2006	91.935	-	91.935	240
	2008	83.999	-	83.999	219
Sivas	2004	54.420	3.610	50.810	291
	2006	54.040	1.102	52.938	321
	2008	50.929	18.278	32.651	293
Yozgat	2004	45.296	2.995	42.300	262
	2006	41.584	177	41.407	324
	2008	37.596	1.165	36.430	290
TR72	2004	182.875	6.605	176.269	265
	2006	187.559	1.279	186.280	276
	2008	172.524	19.443	153.080	251
TÜRKİYE	2004	4.956.435	2.217.336	1.375.738	255
	2006	5.163.500	2.381.628	2.781.872	245
	2008	4.557.074	2.220.421	2.336.654	215

Tablo 86’da Sivas’ta 2008 yılı itibariyle bir atıksu arıtma tesisinin bulunmadığı görülmektedir. Ancak 2008 yılından sonra bir atıksu arıtma tesisi yapımı tamamlanıp

¹ Konvansiyonel arıtma tesisi, fiziksel ve kimyasal arıtmanın bir arada olduğu sistemdir.

faaliyete sokulmuştur. Ayrıca çeşitli sanayi tesislerine ait atıksu arıtma veya önarıtma tesisi ilde mevcuttur. OSB'den çıkan atıksu şehir şebekesine deşarj edilmektedir (16).

Tablo 85: Belediyelerin içme ve kullanma suyu arıtma tesisi mevcut durumu, 2008 (1000 m³/yıl) (110)

	Konvansiyonel arıtma tesisi sayısı	Konvansiyonel arıtma tesisi kapasitesi	Konvansiyonel arıtma tesisinde arıtılan miktar
Kayseri	-	-	-
Sivas	1	28.653	17.500
Yozgat	1	2.523	945
TÜRKİYE	84	4.166.692	2.030.119

Tablo 86: Belediyelerin atıksu arıtma tesisi durumu (110)

		Aritılan atıksu miktarı (1000 m ³ /yıl)	Biyolojik atıksu arıtma tesisi sayısı	Gelişmiş atıksu arıtma tesisi sayısı
Kayseri	2004	50.102	1	-
	2006	51.500	1	1
	2008	51.892	1	1
Sivas	2004	-	-	-
	2006	-	-	-
	2008	-	-	-
Yozgat	2004	-	-	-
	2006	5.700	1	-
	2008	5.353	2	-
TR72	2004	50.102	1	-
	2006	57.200	2	1
	2008	57.245	3	1
TÜRKİYE	2004	1.901.040	133	4
	2006	2.140.494	135	23
	2008	2.251.581	158	32

Kayseri'de belediyeye ait atıksu arıtma tesisi 2004 yılında işletmeye alınmıştır. Tesis biyolojik arıtma ve ileri arıtma sistemlerini içermektedir. Çıkan arıtma çamuruyla ilgili sürdürülebilir bir bertaraf yöntemi henüz mevcut değildir. Tesiste biyogaz üretilmekte olup

tesisin enerji ihtiyacının bir bölümü karşılanmaktadır (111). Bunun dışında ilde çeşitli endüstri kuruluşlarının ve serbest bölgenin atıksu arıtma veya önarıtma tesisleri mevcuttur.

Kayseri OSB'nin atıksuyu da Büyükşehir Belediyesi'nin atıksu arıtma tesisinde arıtılmaktadır. Ancak OSB'ye ait bir atıksu arıtma tesisinin temeli atılmış olup 2010 yılı sonunda tamamlanması öngörülmektedir. Mimar Sinan OSB'nin atıksu arıtma tesisinin fizibilitesi ise 2009 itibarıyla tamamlanmıştır (17).

Bölgede, arıtılmış veya arıtılmamış atıksuların büyük bir kısmı akarsulara deşarj edilmektedir (110). Kayseri'deki arıtma tesislerinden çıkan arıtılmış atıksu Kızılırmak'a ulaşan Karasu ve Sarmısaklı Çayı'na deşarj edilmektedir. Ancak bazı ilçelerde arıtılmadan deşarj da söz konusudur. Sivas'taki arıtma tesisinden çıkan su da Kızılırmak'a deşarj edilmektedir. Yozgat'ta ise arıtılmış atıksu Baltaözü Deresi'ne deşarj edilmektedir (6) (21) (112).

Tablo 87: Hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%) (110)

		İçme ve kullanma suyu şebekesi ile	İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile	Kanalizasyon şebekesi ile	Atıksu arıtma tesisi ile
Kayseri	2004	99	-	85	65
	2006	100	-	95	83
	2008	100	-	92	82
Sivas	2004	100	-	95	-
	2006	97	-	95	-
	2008	100	36	97	-
Yozgat	2004	100	3	77	-
	2006	98	4	83	18
	2008	99	3	86	11
TR72	2004	99	1	86	31
	2006	99	1	93	50
	2008	100	10	92	48
TÜRKİYE	2004	99	42	86	45
	2006	98	49	87	51
	2008	99	50	88	56

Bölge için içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranının 2008'de %100 olduğu Tablo 87'de görülmektedir. Bu

durum içme ve kullanma suyu arıtma tesisiyle hizmet verilen nüfus için geçerli değildir. Bu oran, 2007 yılında Sivas'taki içme ve kullanma suyu arıtma tesisinin işletmeye alınmasıyla artsa da Türkiye değerinin çok altında kalmaktadır. Nitekim daha önce de belirtildiği gibi, arıtılan içme ve kullanma suyu miktarı belediyelerce çekilen su miktarının çok altında kalmaktadır. Kanalizasyon şebekesiyle hizmet verilen nüfus oranı ise bölgede son yıllara bakıldığında Türkiye değerlerinin üzerindedir. Atıksu arıtma tesisiyle hizmet verilen nüfus oranı ise sadece Kayseri için Türkiye değerlerinin üzerindedir. Sivas'taki arıtma tesisi yeni olduğu içinse güncel veri bulunmamaktadır.

Köylerin ve bağlısının içme suyu envanteri Tablo 88'de verilmiştir. Türkiye geneline bakıldığında şebekeli sulu köy ve ünite sayısı bölge illeri için ortalamanın çok üstündedir. Sadece Sivas'ta %2'lik bir oranla susuz köy veya bağlısı bulunmaktadır. Kayseri'de ise bütün köylerin sulu olduğu görülmektedir.

Tablo 88: 31 Aralık 2009 itibariyle illerin içme suyu envanteri (113)

	YETERSİZ				SULU		
	SUSUZ	Şebekeli	Çeşmeli	Toplam	Şebekeli	Çeşmeli	Toplam
Kayseri	0,00	0,00	0,00	0,00	94,13	5,87	100,00
Sivas	2,03	0,57	0,21	0,78	88,08	9,11	97,19
Yozgat	0,00	0,17	0,51	0,68	98,29	1,02	99,31
TÜRKİYE	2,02	4,66	5,20	9,86	80,32	7,80	88,12

Kayseri'deki kırsal ünitelerin %31'inde kanalizasyon sistemi varken, Yozgat'ta bu oran %17'dir. Kayseri'de bazı köylerde doğal arıtma sistemi mevcuttur (114) (115). Sivas'ta ise köylerin %36'sı kanalizasyon sistemine sahiptir (116). Başta Yozgat olmak üzere bölge illeri kanalizasyon hizmeti bakımından düşük oranlara sahiptir. Sonuç olarak, altyapı kapsamında kırsalda yapılan çalışmaların yetersiz kaldığı söylenebilir.

Bölgede, su kaynaklarının nitelik ve nicelik bakımından korunması için su tüketiminin azaltılması ve özellikle endüstrilerde suyun verimli kullanılması ile ilgili çalışmaların yetersizliği hissedilmektedir. Örneğin, kullanım amacına göre su kaynağı kullanımı (arıtılmış atıksuyun sulama amacıyla kullanılması gibi) konusunda özel bir çaba gözlemlenmemiştir.

Bölgede, önemli çevresel sorunlardan biri endüstriyel atıksuların arıtılmadan deşarjıdır. Bu da yüzey sularında kirliliğe neden olmakta, uzun vadede de yeraltı suları ile toprak kalitesini tehdit etmektedir.

Katı Atık Yönetimi

Tablo 89'daki veri incelendiğinde, 2004 yılından 2008 yılına hem toplam hem de günlük kişi başı katı atık üretim miktarı bölge illerinde azalma göstermektedir. Ancak, bu miktar TR72 Bölgesi için Türkiye değerlerinin üzerindedir.

Tablo 89: Belediye katı atık miktarı ve atık hizmeti verilen nüfus oranı (1)

		Kişi başı ortalama belediye atık miktarı (kg/kişi-gün)	Belediye tarafından ya da belediye adına toplanan atık miktarı (1000 ton)	Atık hizmeti verilen belediye nüfusunun belediye nüfusuna oranı (%)
Kayseri	2004	1,61	527	98
	2006	1,29	491	99
	2008	1,12	424	99
Sivas	2004	1,78	320	96
	2006	1,54	264	98
	2008	1,23	207	97
Yozgat	2004	1,30	200	89
	2006	1,60	199	95
	2008	1,21	150	95
TR72	2004	1,58	1.047	95
	2006	1,41	954	98
	2008	1,16	780	98
TÜRKİYE	2004	1,31	25.014	97
	2006	1,21	25.280	98
	2008	1,15	24.361	99

Katı atıkların tamamına yakını gömme yöntemiyle bertaraf edilmektedir. Yakarak bertaraf etme kullanılmamaktadır (110). Yozgat'ta, katı atıklar 2007 yılında hizmete giren düzenli depolama alanında bertaraf edilmektedir. Bölgedeki tek düzenli çöp depolama sahası Yozgat'tadır. Ancak ilin bazı belediyelerinde vahşi depolama yöntemi hala devam etmektedir (112). Kayseri'de ise kısmen sızdırmazlık tedbirlerinin alındığı düzensiz depolama yapılmakla

beraber düzenli depolama sahası için de çalışmalar devam etmektedir. Sivas'ta da düzenli depolama sahası çalışmaları devam etmekte olup 2010 sonu itibariyle tamamlanması öngörülmektedir.

Tablo 90'da bölge illerinde üretilen tıbbi atık miktarları verilmiştir. Rakamlar illerdeki hastane yatak sayılarıyla tutarlıdır. En çok yatak sayısına sahip olan Kayseri en yüksek tıbbi atık miktarına sahiptir. Yozgat'ta tıbbi atıkların bir kısmı düzenli depolama alanında bir kısmı da vahşi depolama alanında kireçlenmek suretiyle bertaraf edilmektedir (112). Sivas'ta da çöp depolama sahasında tıbbi atıklar için ayrılan alan bu amaçla kullanılmaktadır. Ancak Sivas Belediyesi tarafından sterilizasyon ünitesi için fizibilite çalışmaları devam etmektedir (21). Kayseri'de tıbbi atıklar sterilizasyonun ardından mevcut çöp depolama sahasına gönderilmektedir (6).

Tablo 90: Tıbbi atık miktarı (117)

Toplam tıbbi atık miktarı (kg/gün)	
Kayseri	4.712
Sivas	3.431
Yozgat	984

Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB) veritabanına göre Kayseri'de 7 firmanın 26 aracının tehlikeli atık taşıma lisansı bulunmaktadır. İldeki çimento fabrikasının da tehlikeli ve özel atıkları ilave yakıt olarak kullanma lisansı mevcuttur. Bölge illerinde birer tane tehlikeli ve özel atık geri kazanım/bertaraf tesisi çalışma izni olan firma bulunmaktadır. Kayseri'de bir adet firma bitkisel atık yağ depolama iznine sahiptir, bir firmanın da atık akü taşıma lisansı vardır (118).

Kayseri'de Temmuz 2010 itibariyle 6 adet geri dönüşüm tesisi ve 4 adet toplama-ayırma tesisi lisans veya geçici çalışma izni olan firma bulunmaktadır. 2008 yılında ÇOB tarafından hazırlanan Atık Yönetimi Eylem Planı'na göre Kayseri'de 2 adet geri dönüşüm tesisi bulunmaktadır (117). Geri dönüşüm tesisi sayısında kısa sürede önemli bir artış meydana gelse de özellikle halkın katılımının az olması nedeniyle verimin düşük olduğu kaydedilmiştir. Kayseri dışında bölgede geri dönüşüm veya toplama-ayırma tesisi

bulunmamaktadır. Ancak ÇOB'dan lisans veya geçici çalışma izni almamış olan tesislerin var olabileceği ve sokak toplayıcıları göz ardı edilmemelidir.

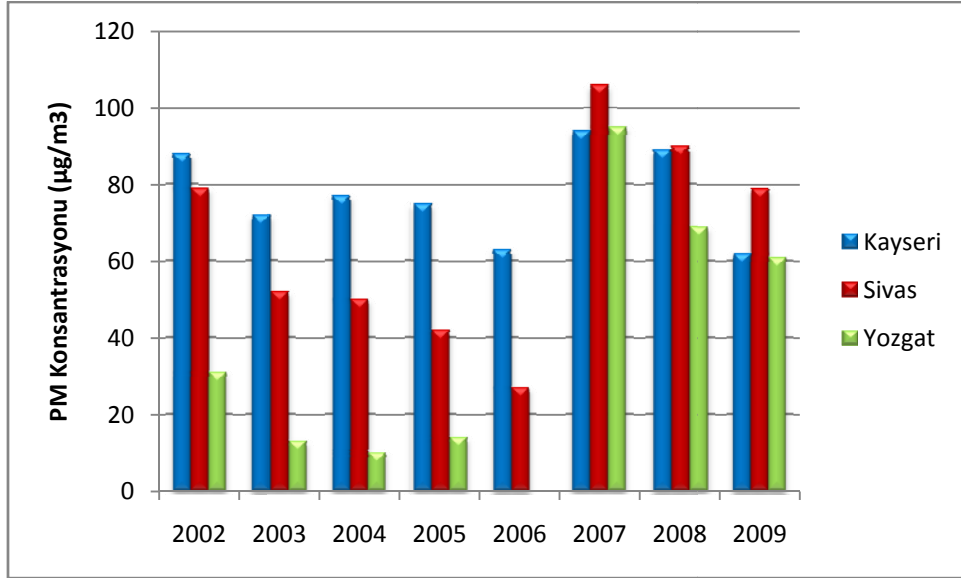
Görüldüğü gibi katı atık tesisi veya araç lisansları bulunan firmalar bölgede Kayseri ilinde yoğunlaşmıştır. Bu durum diğer bölge illerine göre sanayinin daha yoğun olmasıyla kısmen açıklanabilir.

Katı atık yönetiminde dikkate alınması gereken konu ise kaynakta azaltım ve geri dönüşüm oranlarının artırılmasına yönelik çabaların yetersiz olmasıdır. Atık azaltma bilincinin yerleştirilmesi, halkın geri dönüşüme katılımının kolaylaştırılması, sanayicilere atık borsasına katılımın telkin edilmesi gibi araçlar bölge için son derece önemli olmasına rağmen yaygın olarak kullanılmamaktadır.

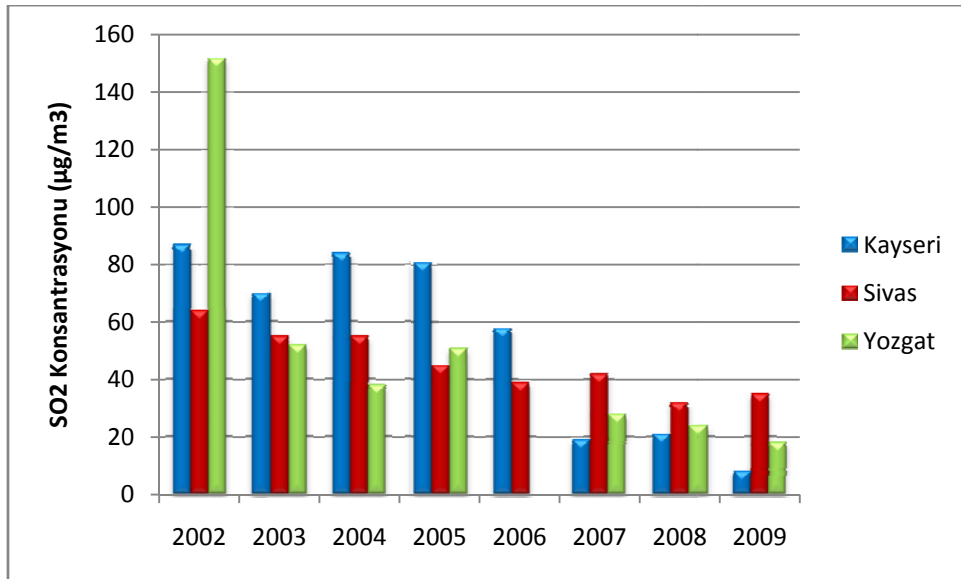
Hava Kirliliği

Bölgenin karasal iklime sahip olması, ısınmadan kaynaklı hava kirliliği riskini barındırmaktadır. Nitekim ÇOB tarafından yayınlanan genelgede TR72 Bölgesi'nin üç ili de sınır değerlerinin aşıldığı 1. grup kirli iller arasındadır. Yozgat'ın Sorgun ilçesi 1. grup kirli ilçeler arasında, bölgedeki diğer ilçeler de 2. grup ilçeler arasındadır (119). Kayseri ilinin öncelikli çevre sorununun hava kirliliği olduğu Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin 2007-2011 Stratejik Planı'nda belirtilmiştir. Kayseri karasal iklime sahip olmasının yanında, topografik olarak çanak şeklindedir. Bu da ildeki hava kirliliğinin önemli etkenlerinden biridir. Plan'da belirtildiği ve Şekil 39 ve Şekil 40'da görüldüğü gibi 2006 yılında doğalgaz kullanımının %30'a çıkması ile partikül madde ve kükürtdioksit konsantrasyonlarında azalma meydana gelmiştir. Bu azalma özellikle kükürtdioksit için sonraki yıllarda da devam etmiştir. Ancak 2007 yılında her üç ilde de partiküler madde konsantrasyonunda ciddi bir yükselme meydana geldiği gözlemlenmiştir. Son üç yılda azalma eğilimi gözlemlense de konsantrasyonlar 2006 öncesine göre yüksek kalmaktadır.

Şekil 39: Yıllık ortalama partiküler madde konsantrasyonu (110)

Şekil 40: Yıllık ortalama kükürtdioksit (SO₂) konsantrasyonu (110)

Son yılların partikül madde ve kükürtdioksit konsantrasyonları ile yıllar arasındaki değişim oranları Tablo 91 ve Tablo 92’de görülmektedir. Partiküler madde için sadece azalma söz konusuyken kükürtdioksit için artışlar da gözlemlenmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir başka konu ise yıllık ortalamaların her zaman kış sezonu ortalamasından düşük olmamasıdır. Bu nedenle sanayiden ve egzoz emisyonundan kaynaklanan hava kirliliği de göz ardı edilmemelidir. Bu da egzoz emisyonundan kaynaklanan hava kirliliğini gündeme

getirmektedir. Bölge illerinde var olan izleme istasyonlarının sayıca artırılması ve uygun bölgelerde kurulmasıyla daha ayrıntılı ve sağlıklı bir analiz yapılabilmesi mümkün olabilecektir. ÇOB'un Kayseri'de 3, Sivas ve Yozgat'ta da birer tane hava izleme istasyonu bulunmaktadır.

Tablo 91: İl merkezleri partiküler madde ortalamaları ve değişim oranlarıⁱ (110)

	Kış Sezonu Partiküler Madde (Duman) Ortalamları ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)			Değişim Oranları (%)	
	2007-2008	2008-2009	2009-2010	b/a	c/b
	a	b	c		
Kayseri	112	85	82	-24	-4
Sivas	120	105	88	-13	-16
Yozgat	80	67	66	-16	-1
	Partiküler Madde (PM_{10}) Yıllık Ortalamları ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)			Değişim Oranları (%)	
	2007	2008	2009	2008/2007	2009/2008
Kayseri	94	89	62	..	-30
Sivas	106	90	79	..	..
Yozgat	95	69	61	-27	-12

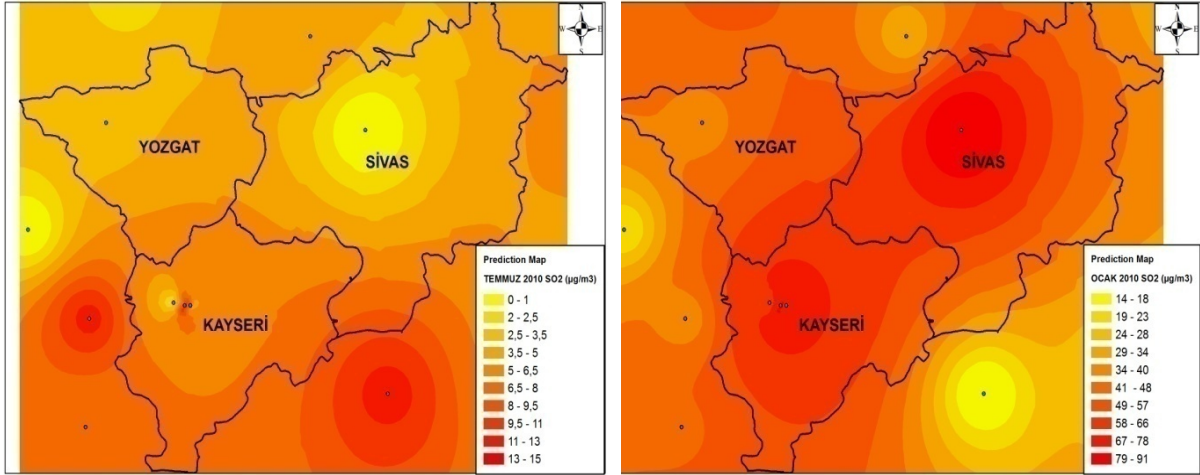
ⁱ Değişim oranı hesaplanırken, verilerin kıyaslanabilirliğini sağlamak için ilgili yıl ve bir önceki yıl en az 9 ay boyunca 21 gün ve üzerinde ölçüm yapılan il ve ilçe merkezleri kapsamıştır.

Tablo 92: İl merkezleri kükürtdioksit (SO_2) ortalamaları ve değişim oranlarıⁱ (110)

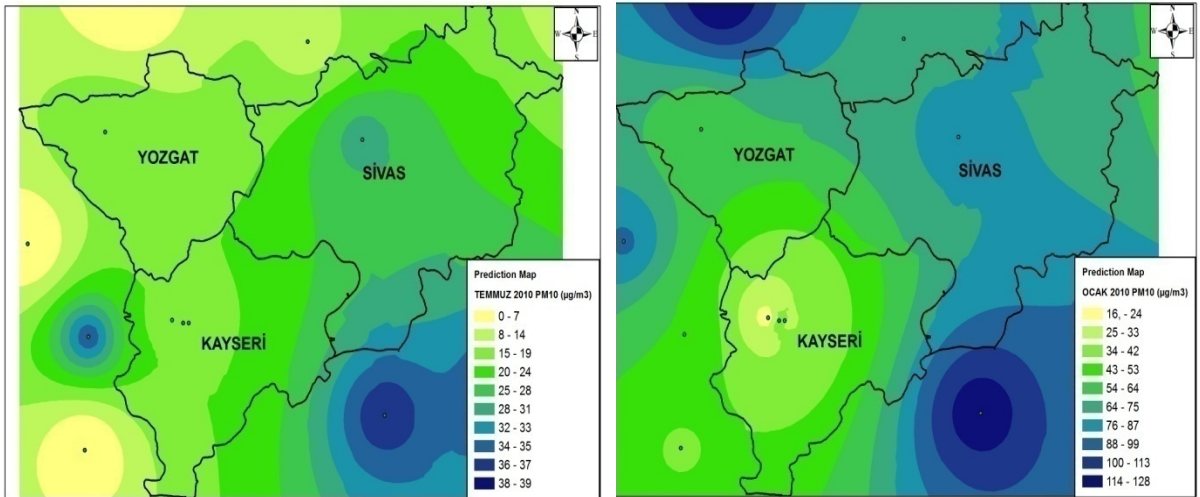
	Kış Sezonu Kükürtdioksit (SO_2) Ortalamları ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)			Değişim Oranları (%)	
	2007-2008	2008-2009	2009-2010	b/a	c/b
	a	b	c		
Kayseri	112	85	82	-24	-4
Sivas	120	105	88	-13	-16
Yozgat	80	67	66	-16	-1
	Kükürtdioksit (SO_2) Yıllık Ortalamaları ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)			Değişim Oranları (%)	
	2007	2008	2009	2008/2007	2009/2008
Kayseri	94	89	62	..	-30
Sivas	106	90	79	..	..
Yozgat	95	69	61	-27	-12

ⁱ Değişim oranı hesaplanırken, verilerin kıyaslanabilirliğini sağlamak için ilgili yıl ve bir önceki yıl en az 9 ay boyunca 21 gün ve üzerinde ölçüm yapılan il ve ilçe merkezleri kapsamıştır.

Hava kalitesi değerlendirme ve yönetimi yönetmeliğinde SO₂ ve PM₁₀ yıllık ortalama konsantrasyonları için sırasıyla 20 µg/m³ (2014 yılı için) ve 40 µg/m³ (2019 yılı için) limit değerleri hedeflenmiştir. Bu değerler göz önüne alındığında özellikle PM₁₀ konsantrasyonunun azaltılması için gerekli tedbirler alınması yerinde olacaktır. SO₂ içinse öncelikle Sivas'ta önlem alma gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Şekil 41: Anlık SO₂ konsantrasyonu haritası: yaz (sol) ve kış (sağ)

Şekil 42: Anlık PM₁₀ konsantrasyonu haritası: yaz (sol) ve kış (sağ)

Ayrıca anlık SO₂ ve PM₁₀ konsantrasyonları yaz (Temmuz) ve kış (Ocak) için mevcut hava izleme istasyonları kullanılarak sırasıyla Şekil 41 ve Tablo 42'deki ¹ gibi haritalandırılmıştır. Yaz ayı ve kış ayı arasındaki SO₂ konsantrasyon farkı Sivas ili için daha fazladır. Yani Sivas'ta ısınmadan kaynaklı hava kirliliği riski diğer bölge illerine göre daha yüksektir. Beklendiği gibi kış sezonunda her üç il için de SO₂ ve PM₁₀ konsantrasyonlarında yaz ölçümüne göre artış gözlemlenmektedir.

Hava kirliliğinin önlenmesi amacıyla yapılacak çalışmaların başında fosil yakıtlara bağımlılığın azaltılması ve yenilenebilir enerji potansiyellerinin araştırılması ve desteklenmesi gelmektedir. Bununla beraber sera gazı emisyonlarının belirlenmesi ve azaltılmasına yönelik özel çalışmalar eksik kalmaktadır.

Milli Parklar

Kayseri'de iki, Yozgat'ta bir olmak üzere bölgede üç milli park bulunmaktadır. Sultansazlığı ve Aladağlar Milli Parkları Kayseri'dedir. Kuş göç yolları üzerinde bulunan Sultansazlığı Milli Parkı aralarında nesli tehlikede olanların da yer aldığı birçok kuş türünün beslenme, barınma ve kuluçka alanıdır. Sultansazlığı, Türkiye'nin taraf olduğu Ramsar Sözleşmesi'ne dayanarak oluşturulan uluslararası öneme sahip sulak alanlar listesine 1994 yılında dahil edilmiş, 2006'da da milli park ilan edilmiştir. Ancak Sultansazlığı, plansız saz kesimi, saz yangınları, plansız turizm, tarım için su kaynağı olarak kullanılması gibi nedenlerle risk altındadır.

Aladağlar Milli Parkı'nın alanının %60'ına yakını Kayseri sınırları içinde geri kalan kısmı ise Niğde ve Adana sınırları içindedir. Aladağlar vejetasyon açısından çok zengindir. Karaçam ve kızılçam ağaçları ormanı oluşturan hakim türlerdir. Ayrıca, Aladağlar geçirdiği jeolojik süreçler ve tektonizma sonucu oluşan yapısal unsurları da barındırmaktadır. Aladağların Yahyalı ilçesi sınırlarındaki kesiminde, yaban keçisi için Yaban Hayatı Geliştirme Sahası kurulmuştur (120).

Bölgenin diğer milli parkı ise Yozgat'ta bulunan Çamlık Milli Parkı'dır. Çamlık, Türkiye'nin ilk milli parkıdır. Karaçam, meşe ve ardıç ağaç toplulukları bitki örtüsünü

---

¹ Şekiller kaynak (152) kullanılarak çizilmiştir.

oluşturmaktadır. Ancak günümüzde geniş bir alan, ormanlardan yoksun bozkır haline gelmiş ve geriye bir karaçam korusu kalmıştır (120).

Milli parklar ekolojik çeşitlilik açısından önemli çevresel konuların başında gelmektedir. Bunun yanı sıra bölgede turistik potansiyeli harekete geçirmek açısından da önem arz etmektedirler.

Çevre Yönetiminde Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir bir kalkınmadan bahsedebilmek için sağlam bir çevre yönetiminin olması şarttır. TR72 Bölgesi'ne çevre yönetimi açısından baktığımızda entegre bir sistem olmamakla beraber değişik kurumların farklı çalışmaları bulunmaktadır.

Bölgenin en büyük çevresel sorunlarından biri hava kirliliğidir. Doğalgaz kullanım oranının artırılması, egzoz ölçümlerinin yaygınlaştırılması gibi önlemler alınsa da sorun devam etmektedir.

Bölgenin orman fakiri olması en çok öne çıkan sorunlardan bir diğeridir. Bölge, %12 orman/fundalık alan oranı ile Türkiye ortalamasının (%27) çok gerisinde kalmaktadır. Bunun yanı sıra çayır ve mera alanları ile tarım arazilerinin oranı Türkiye'ye göre yüksektir.

Tüm Türkiye'de olduğu gibi bölgedeki paydaşlarda da çevresel sorumluluğun yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Halkın bu konuda bilgisiz ve ilgisiz kaldığı gözlemlenmektedir. Sanayicilerle yapılan çeşitli toplantılarda ise çevresel korumanın üretim ile paralel götürülmesinin ve bazı mevzuat maddelerinin uygulanmasının zor olduğu düşüncesinin hakim olduğu ortaya çıkmıştır. Yerel yönetimler tarafından da çevre konusunda önemli adımlar atılmış olsa da bu adımların henüz istenilen düzeyde olmadığı söylenebilir.

Halkın bilinç düzeyinin artırılması açısından, hava kirliliği ile mücadelede bölgede öne çıkan konular doğalgaz kullanım oranının artırılması, kaliteli kömür kullanımı, konutlarda ısı kaybını önlemek amacıyla yalıtım yapılması, toplu taşıma araçlarının tercih edilmesidir. Su israfının önlenmesi, deterjan vb. ürünlerin kullanımının kontrollü olması, katı atık üretim oranının azaltılması, atıkların kaynakta ayrıştırılması, geri dönüşüme katılım, enerji tasarrufu

ve çevreye duyarlı ürünlerin tercih edilmesi gibi konular da diğer ana başlıkları oluşturmaktadır. Halkın bu konularda bilgi seviyesi ve duyarlılığının artırılması hem doğal kaynakların korunması ve çevre kirliliği ile mücadelede etkili olacak hem de uzun vadede kamu kurumları, belediyeler ve STK'lar gibi ilgili kurumlar ile sanayicileri daha tedbirli, itinalı ve ilgili olmaya teşvik edecektir.

Sanayi, tarım ve hayvancılıkla uğraşan üreticilerde ise bilinç eksikliği olduğu gözlenen konuların ilki, onların da çevresel kirlilikten zarar göreceği olan bu toplumun bir parçası olduğu, ikincisi ise bir takım önlemler sonucunda verimliliklerini artırarak kazanç sağlayabilecekleri ve maddi yaptırımlardan göreceği zararı önleyebilecekleridir. Ayrıca üreticilerde verimlilik, tekrar kullanma, geri dönüşüm ve atık borsası gibi konularda bilinç eksikliği görülmektedir. Tarım ve hayvancılıkta ise verimli sulama sistemleri, kontrollü ilaç ve gübre kullanımı, atıkların uygun şekilde bertarafı, meraların ve tarım arazilerinin uygun kullanımı başlıca eğitim konuları olarak öne çıkmaktadır.

Bölgede ağaçlandırmayla ilgili olarak İl Çevre ve Orman Müdürlüğü dışındaki kuruluşlarca da faaliyetlerin gerçekleştirilmesi bölgenin ormanca zenginleştirilmesi açısından son derece önemlidir. Bu faaliyetlerde uygun arazi ve ağaç türü seçimi, bakım ve rehabilitasyonlar sürdürülebilirlik açısından kayda değer faktörlerdir.

Bölgede altyapı konusunda en büyük sorunlardan biri endüstriyel atıksuların arıtımı ile ilgilidir. Ayrıca kent ve kırsal arasındaki gelişmişlik farkı hemen dikkati çekmektedir. Kentte endüstriyel atıksuların arıtımı, arıtma tesisi çamurunun bertarafı üzerinde durulması gereken konular iken; kırsal kesimde kanalizasyon ve arıtma sistemlerinin kurulması kırsalla kent arasındaki farkın kapanması için gereklilik arz etmektedir. Katı atık yönetimi konusunda ise, düzenli depolama yerine vahşi depolamanın yaygın olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca, sürdürülebilir bir enerji yönetimi için yapılması gerekli yenilenebilir enerji araştırmaları ve uygulamaları da yetersiz kalmaktadır.

Doğal kaynakların korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevresel altyapı açısından kır-kent farkının azaltılması için yapılacak tüm çalışmalar için bazı şartların sağlanması bu çalışmaların sonuçlarının sürdürülebilirliği adına elzemdir. Bu şartların başında izleme ve denetlemenin etkin hale getirilmesi gelmektedir. Bunun gerçekleşmesi ancak kurumsal

kapasitenin geliştirilmesiyle mümkündür. Bu kapsamda, insan kaynakları ve teknik donanım açısından ilgili kurumlarda sıkıntı yaşanmaktadır. Bir diğer önemli ve kritik konu da kurumlar arası işbirliğidir. Üniversitelerin ilgili bölümleriyle kamu kurumları ve belediyelerce yeterli ortak çalışma yapılmamaktadır. Bu nedenle, mevcut durumla ilgili kapsamlı veri elde edilmesi ve temel çevresel problemler belirlenmesi zorlaşmakta, bölgenin yapısına uygun sürdürülebilir çözüm önerileri saptanmasına katkı sağlanamamaktadır. STK'ların, özel kurumların ve hatta bölgede yaşayanların da bu işbirliğinde rolü daha katılımcı bir ortam hazırlamak adına eksik kalmaktadır.

3.5.2. Enerji ve Maden

3.5.2.1. Enerji

Türkiye enerji konusunda dışa bağımlı bir ülke konumundadır. Bu nedenle enerji potansiyellerinin sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesinin yanı sıra enerjinin verimli kullanılması son derece önemlidir.

Tablo 93'e göre, TR72 Bölgesi'nde en yoğun elektrik tüketimi Kayseri'dedir. Kayseri ve Sivas'ta en yoğun tüketim sanayi alanında gerçekleşmektedir. Yozgat'ta ise konut ve sanayideki elektrik tüketimi birbirine çok yakındır.

Tablo 93: İller bazında elektrik tüketimi (121)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TÜRKİYE	TR72/TR (%)
Konut	522.672	240.450	156.517	39.583.598	1,44
Sanayi	1.258.885	492.115	154.365	74.850.263	0,61
Tarım	74.415	18.033	58.816	4.730.976	0,33
Diğer	472.391	240.142	164.595	42.782.691	2,05
TOPLAM	2.328.363	990.740	534.293	161.947.528	2,38

Yozgat, Kayseri ve özellikle zengin su kaynaklarına sahip Sivas'ta bölgenin enerji ihtiyacını büyük bir oranda karşılayan hidroelektrik santraller (HES) bulunmaktadır.

Sivas ve Yozgat'ta linyit yatakları bulunmaktadır. Sivas'ta bulunan kangal Termik Santrali'nde civardaki linyit kaynakları kullanılarak enerji üretilmektedir. Ancak Yozgat'taki linyit kaynakları sanayide kullanılmaktadır (122) (123).

Özellikle Sivas ve Yozgat olmak üzere bölge illerinde jeotermal alanlar mevcuttur. Ancak bunlar elektrik üretiminde kullanılmamakta, ısınma amaçlı kullanımı ise sınırlı kalmaktadır. Bunun nedeni, kaynakların sıcaklıklarının elektrik üretimi için gerekli olan sıcaklık seviyesinin çok altında kalmaları, ısınma için de çoğunlukla yetersiz olmalarıdır. Sonuç olarak, jeotermal kaynakların turizm amaçlı kullanımı tercih edilmektedir.

Kayseri'de, Pınarbaşı ilçesindeki Şirvan Dağı'nda rüzgar enerjisi potansiyeli bulunduğu ancak yükseklik dağ yolunun dar ve dik olması gibi nedenlerle ekonomik açıdan uygun olmadığı belirlenmiştir. Talas ilçesindeki Ali Dağı'nda da rüzgar enerjisi potansiyeli olabileceği düşünülmektedir (124). Ancak bu konuda yeterli çalışma bulunmamaktadır.

Yenilenebilir enerji kullanımını destekleyen çalışmaların yaygınlaştırılması gerek bölge gerekse de ülke ve dünya için önem arz etmektedir. Türkiye'de yenilenebilir enerjinin ve düşük karbonlu hızlı büyüyen kırsal ekonomi için etkin enerji tasarımlarının kullanımına dair bir teşvik modeli olan Kerkenes Eko-Merkez Projesi bunun örneklerinden biridir. Yozgat'ın Sorgun ilçesinde bulunan Şahmuratlı Köyü'ndeki proje, Avustralya Büyükelçiliği Doğrudan Yardım Programının yardımıyla 2002 yılında başlamıştır. Projenin sponsorları arasında yerli ve yabancı özel kuruluşların yanında Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Kanada Büyükelçiliği, Kanada Fonu, İngiltere Büyükelçiliği, Yozgat Valiliği, Yozgat Kaymakamlığı, Yozgat Belediyesi, Sorgun Belediyesi gibi kurum ve kuruluşlar yer almaktadır. Güneş enerjisi odaklı hareket eden proje kapsamında oluşturulan güneş enerjili ocaklar, su ısıtıcıları ve tarım ürünleri kurutucuları gibi çevre dostu tasarımlarla üretilen ürünler ayrıca köy halkının geçimine de katkı sağlamaktadır (125) (126).

3.5.2.2. Maden

TR72 Bölgesi maden kaynakları bakımından oldukça zengindir. Özellikle ülke demir rezervlerinin önemli bir bölümünü TR72 Bölgesi barındırmaktadır. Demir rezervleri bakımından Türkiye geneli rezervlerin %36'sı Sivas'ta, yaklaşık %15-20'si de Kayseri'de

bulunmaktadır. Yozgat'ta da demir rezervleri bulunmasına rağmen bu rezervler tenör düşüklüğü, yüksek SiO₂ gibi nedenlerden dolayı işletilememektedir. Ülkenin 65 milyon ton civarında rezerve sahip en önemli demir kaynağı Divriği'dedir. Bölgedeki önemli devlet yatırımlarından birisi olan Sivas Demir Çelik Fabrikası işlemeye devam etmektedir. İşletilen stronsiyum yatakları ülke genelinde sadece Sivas'ta bulunmaktadır. Ayrıca traverten, krom, talk, çimento hammaddeleri ve kurşun-çinko Sivas ili önemli maden kaynaklarıdır. Ülkemizde bulunan asbest rezervlerinin önemli bir kısmı Sivas'ta bulunmasına rağmen asbestin kanserojen olması nedeniyle asbest artık işletilmemektedir. Sivas ili krom yatak ve zuhurlarının toplam rezervi yaklaşık 4,5 milyon tondur (122).

Kayseri ilinde ise maden kaynakları olarak demirin yanı sıra pomza, krom, kurşun-çinko yatakları göze çarpmaktadır. Çinkonun işlenmesi için devlet yatırımı ile bölgeye kurulmuş olan ÇİNKUR gerekli hammaddeyi bu çevreden temin etmiştir. ÇİNKUR özelleştirmeler sonrasında günümüzde baca gazı filtre tozlarını işlemektedir. Kayseri'de yaklaşık 1 milyon ton krom potansiyeli bulunmaktadır (127). Kayseri'de bu madenlerin yanı sıra karbondioksit kaynağı da mevcuttur.

Yozgat ilinde Maden Tetkik ve Arama (MTA) Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda demir, kurşun-çinko, feldispat, manganez, kaya tuzu, kireçtaşı, kuvarsit, tuğla-kiremit, florit, grafit ve çimento hammaddeleri gibi çeşitli maden ve endüstriyel hammadde yatakları bulunmuştur. Önceki yıllarda Tekel tarafından işletilmiş kaya tuzu yatağı Yerköy-Sekilli sahasında bulunmaktadır (123).

Bölgede taş ve mermer sektörü geçmişten de gelen bir birikimin de katkısıyla gelişmiştir. Kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak adına Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde Mermer Teknolojisi Programı açılmıştır. Bölgede krom zenginleştiren işletmeler bulunmaktadır.

Maden yatırımları için önemli potansiyellere sahip olan bölgedeki madenlerin çeşitli ve bol olduğu dikkat çekmektedir. Madenciliğin gerektirdiği yüksek yatırım maliyetini özel sektörün tek başına yüklenememesi, arama, izin ve ruhsat gibi konulardaki zorluk gibi nedenlerle maden potansiyeli tam olarak değerlendirilememektedir. Özellikle istihdam sağlayarak kırsaldan kente olan göçün azaltılmasında madenciliğin önemi büyüktür.

Bölgedeki madenlerin işlenmesi ve son ürün haline getirildikten sonra pazarlanması halinde madenler bölgeye daha fazla katma değer katabilecektir. Bölge içerisinde yeni maden arama çalışmalarının yapılması halinde yeni maden rezervlerinin bulunması muhtemeldir. Tablo 112, Tablo 113 ve Tablo 114’de (Bkz. Ek B), bölge illerinin maden envanteri verilmiştir.

3.5.3. Ulaşım ve Lojistik

Ulaşım ve lojistik Türkiye’deki başlıca ekonomik faaliyetlerden biridir. TR72 Bölgesi’nde denizyolu dışında kalan ulaşım yolları mevcuttur.

Karayolu

TR72 Bölgesi’nde otoyol bulunmamaktadır. Bölgede 189 km’si asfalt betonu, 1.750 km’si sathi kaplama olmak üzere toplam 1.939 km devlet yolu bulunmaktadır. Bu miktarın 1.074 km’si bölünmüş yol niteliğindedir.

Tablo 94: Devlet yolları (km), 2010 (128)

	Asfalt Yollar			Parke	Stabilize	Toprak	Geçit Vermez	Toplam Uzunluk	Bölünmüş Yol
	Asfalt Beton	Sathi Kaplama	Toplam						
Kayseri	0	473	473	0	0	0	0	473	411,5
Sivas	77	951	1028	0	12	0	0	1040	438,6
Yozgat	112	326	438	1	0	0	3	442	223,8

Tablo 95: İl yolları (km) (129)

	Asfalt Yollar			Parke	Stabilize	Toprak	Geçit Vermez	Toplam Uzunluk	Bölünmüş Yol
	Asfalt Beton	Sathi Kaplama	Toplam						
Kayseri	0	640	640	0	0	0	0	640	22
Sivas	12	936	948	0	18	0	22	988	28,913
Yozgat	0	520	520	6	3	0	0	529	20,15

Şekil 43: TR72 Karayolları haritası

Kayseri ilinde Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı Karayolları 6. Bölge Müdürlüğü ve Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Pınarbaşı, Kayseri Merkez, Develi Şube Şeflikleri ve bunlara bağlı bakımevleri bulunmaktadır. Bu müdürlüğün işletmesi altındaki Kayseri devlet yollarının tüm çevre illerle bağlantısı bulunmaktadır ve ilçelerine karayolu ile ulaşım imkanı vardır. Kayseri ilinde yük taşımacılığı önemli bir yere sahiptir. Yük taşımacılığı genelde kamyon ve çekicilerle yapılmaktadır. Yolcu taşımacılığı ise yerel otobüs firmaları ve il üzerinden transit geçiş yapan diğer otobüs firmaları tarafından sağlanmaktadır.

Sivas ili, coğrafi konumu itibarıyla Anadolu'da merkezi bir konuma sahiptir. Sivas ilinden diğer il ve ilçelere karayolu ile ulaşım imkanı mevcuttur. Yük taşımacılığında çekici ve kamyonların önemli bir yeri olup, yolcu taşımacılığı ise ildeki otobüs firmaları ve çevre illere ait otobüs firmaları tarafından sağlanmaktadır.

Yozgat ili Kırıkkale-Ankara yolu üzerinden batıya, Sivas yolu üzerinden doğuya, Alaca-Çorum yolu üzerinden kuzeye, Boğazlıyan-Kayseri yolu üzerinden güneye bağlanmaktadır. Yozgat ilinin doğu, batı, kuzey ve güneyden gelen yolların kesiştiği önemli bir bölgede bulunduğu söylenebilir.

TR72 Bölgesi'ndeki önemli karayolu projelerinden biri Ordu ile Osmaniye arasındaki 653 km'lik Kuzey-Güney Avrupa Otoyolu Projesi'dir. Karadeniz ve Akdeniz'i bağlayan söz konusu yol yalnız bölge için değil ülke çapında da önemli bir proje olma özelliği taşımaktadır. Proje kapsamında TR72 Bölgesi illerinden Sivas ve Kayseri illerinde yol yapımına ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir. 2012 yılında projenin tamamlanması beklenmektedir.

Projenin tamamlanmasıyla bölge illerinin denize ve limanlara ulaşım imkanları gelişmiş olacaktır. Buna ek olarak, proje kuzeyden güneye doğrudan ulaşım imkanı sağlayacağından, sanayi ve ticarete önemli bir maliyet kalemi olan nakliye giderlerinin azalması ile rekabet avantajı getireceği düşünülebilir. Ayrıca, bu yol üzerinde yapılacak olan yolcu taşıması ile de yeni hizmet sektörü yatırımlarına gereksinim duyulacak olup yeni iş imkanlarının ortaya çıkması muhtemeldir.

Tablo 96: Köy yolları (130)

	Ham (km)	Tesviye (km)	Stabilize (km)	Asfalt (km)	Beton (km)	Toplam (km)	Asfalt+ Beton/ Toplam	Stabilize/ Toplam	Ham+ Tesviye/ Toplam
Kayseri	0	0	1.050	1.792	0	2.842	63,05	36,95	0,00
Sivas	25	903	4.964	2.334	0	8.226	28,37	60,35	11,28
Yozgat	0	252	1.604	2.502	0	4.358	57,41	36,81	5,78

İçişleri Bakanlığı 2010 verilerine göre bölgedeki toplam köy yolu uzunluğu, 6.628 km'si asfalt olmak üzere toplamda 15.426 km'dir.

Ülkedeki köy yollarının ve altyapısının iyileştirilmesi amacıyla başlatılan Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) çalışmalarına aktarılan ödenekler Tablo 97'de verilmiştir.

Tablo 97 : KÖYDES çalışmaları (TL)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE
2005	1.632.000	2.398.000	2.397.100	6.427.100	200.000.000
2006	20.645.401	40.038.002	29.193.500	89.876.903	2.000.000.000
2007	17.887.000	40.424.000	28.719.000	87.030.000	2.000.000.000
2008	4.282.000	11.597.000	5.251.000	21.130.000	500.000.000
2009	2.783.000	13.124.000	3.938.000	19.845.000	500.000.000
2010	3.061.300	13.141.789	4.277.245	20.480.334	525.000.000
TOPLAM	50.290.701	120.722.791	73.775.845	244.789.337	5.725.000.000

TR72 Bölgesi'nde KÖYDES projeleri kapsamında 2005 - 2010 döneminde toplam 244.789.337 TL tutarında proje gerçekleştirilmiştir. Bu projelerden bir kısmı bölge köylerinde içme suyu ve alt yapısı, bir diğer kısmı ise köy yolları projeleridir. Türkiye'de en fazla köye sahip olan Sivas ili, KÖYDES projesi kapsamında bölgedeki diğer illere göre daha fazla ödenek almıştır.

2005 yılından bu yana, KÖYDES projesi için 2005 yılından beri Türkiye geneline ayrılan toplam ödeneğin %4,3'lük bölümü bölgeye aktarılmıştır. KÖYDES projeleri kapsamında yapımı tamamlanan köy yolları (Tablo 98), (Tablo 99), (Tablo 100)'de verilmiştir. Bölgedeki 3 ilde gerçekleştirilen köy yolu projelerine bakıldığında, asfalt yol yapımı oranının diğer köy yolu projelerine göre öne çıkmakta olduğu gözlemlenebilir. Özellikle Yozgat ilinde 5 yılda yapılan projelerin %98,5'luk kısmı asfalt yol yapımıdır.

Tablo 98: KÖYDES Projesi kapsamında köy yolları sektöründe yapılan çalışmalar: Kayseri (131)

	Ham Yol (Km)	Stabilize (Km)	Asfalt Yollar (Km)			Parke (m ²)	Onarım (Km)	Köprü (Adet)	Menfez (Adet)
			1.Kat	2.Kat	Toplam				
2005	0,0	83,5	0,0	0,0	0,0	0,0	16,0	2,0	7,0
2006	183,7	216,4	100,4	130,5	230,9	0,0	0,0	0,0	1,0
2007	0,0	17,0	184,0	0,0	184,0	47.974,0	0,0	0,0	2,0
2008	0,0	10,3	0,0	244,0	244,0	0,0	0,0	0,0	1,0
2009	0,0	0,0	14,0	126,6	140,6	0,0	0,0	0,0	0,0
TOPLAM	183,7	327,2		799,4		47.974,0	16,0	2,0	11,0

Tablo 99: KÖYDES Projesi kapsamında köy yolları sektöründe yapılan çalışmalar: Sivas (131)

	Ham Yol (Km)	Stabilize (Km)	Asfalt Yollar (Km)			Parke (m ²)	Onarım (Km)	Köprü (Adet)	Menfez (Adet)
			1.Kat	2.Kat	Toplam				
2005	0,0	209,0	0,0	18,0	18,0	0,0	0,0	0,0	6,0
2006	0,0	553,5	422,4	174,0	596,4	0,0	0,0	2,0	39,0
2007	0,0	493,2	553,6	218,6	772,2	0,0	0,0	6,0	102,0
2008	0,0	142,0	64,5	89,9	154,4	0,0	0,0	3,0	44,0
2009	0,0	191,0	147,9	176,6	324,5	0,0	0,0	0,0	31,0
TOPLAM	0,0	1.588,7		1.865,5		0,0	0,0	11,0	222,0

Tablo 100 : KÖYDES Projesi kapsamında köy yolları sektöründe yapılan çalışmalar: Yozgat (131)

	Ham Yol (Km)	Stabilize (Km)	Asfalt Yollar (Km)			Parke (m ²)	Onarım (Km)	Köprü (Adet)	Menfez (Adet)
			1.Kat	2.Kat	Toplam				
2005	0,0	46,0	24,5	0,0	24,5	0,0	0,0	0,0	0,0
2006	0,0	0,0	503,0	464,0	967,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2007	0,0	0,0	588,5	548,5	1.137,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2008	0,0	0,0	169,0	265,0	434,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2009	0,0	0,0	95,0	230,0	325,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TOPLAM	0,0	46,0		2.887,5		0,0	0,0	0,0	0,0

Tablo 101: Yıllara göre toplam araç miktarları (1)

Yıllar	TR	TR72	Yıllar	TR	TR72
1996	6.265.495	170.256	2003	8.843.332	255.762
1997	6.818.135	183.938	2004	10.236.357	277.222
1998	7.321.616	198.271	2005	11.145.826	301.531
1999	7.706.406	211.526	2006	12.227.393	329.087
2000	8.264.772	222.754	2007	13.022.945	351.061
2001	8.464.466	233.619	2008	13.765.395	373.114
2002	8.596.380	242.629	2009	14.316.700	394.580

TR72 Bölgesi'ndeki toplam araç miktarı artış hızı Türkiye toplam araç miktarı artış hızı ile benzerlik göstermektedir.

TÜİK 2009 yılı verilerine göre, Türkiye'de bin kişi başına düşen özel otomobil sayısı 98'dir. TR72 Bölgesi'nde aynı yıl verilerine göre bu değer Türkiye ortalaması değerinin

Sivas kent merkezindeki ulaşım, Sivas Belediyesi'ne ait otobüsler, belediye denetiminde çalışan özel halk otobüsleri, ticari taksi ve dolmuşlar tarafından sağlanmaktadır. Sivas genelinde toplam 195 adet otobüs toplu taşımada faaliyet göstermektedir. İlde toplam durak sayısı 648'dir. 249 adet özel halk otobüsü de sisteme hizmet vermektedir. Günde ortalama 80.000 kişi toplu taşıma sistemi ile taşınmaktadır.

Yozgat şehir içi ulaşımı Yozgat Belediyesi denetiminde çalışan özel halk otobüsleri, ticari taksi ve dolmuşlarla sağlanmaktadır. Toplu taşıma sistemindeki otobüs hat sayısı 4, dolmuş hat sayısı 6'dır. Toplam dolmuş sayısı 49'dur. Yozgat ilinde aktif olarak 126 ticari araç bulunmaktadır.

Taşımacılık

Türkiye'de yük taşımacılığının önemli bir kısmı karayolları ile yapılmaktadır. Kamyon sayısının çokluğu karayolu ile taşımacılık yapan firmalar için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Kamyonla yük taşıyan şirketler arasında büyük rekabetler yaşanmakta, taşımacılıkta düşen birim fiyatlar firmaları kamyon sahiplerini aşırı yüklemeye yöneltmektedir. Bu durum Türkiye'deki asfalt ve betonlu yollarda hem çatlamalara hem de tekerlek izine oturma problemlerine yol açmaktadır.

2009 Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM) verilerine göre, TR72 Bölgesi'ndeki devlet yollarında gerçekleşen toplam yolcu taşıma miktarı ise 6.189.846.000 yolcu kilometre ile Türkiye geneli devlet yolları üzerinde taşınan toplam yolcu miktarının %3'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 102: 2009 yılı devlet yollar yolcu ve yük taşıma miktarları (Bin) (132)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE
Taşıt Kilometre	800.065	697.479	460.791	1.958.335	72.432.000
Yolcu Kilometre	2.592.369	2.170.105	1.427.375	6.189.849	212.464.000
Ton Kilometre	2.083.351	1.762.666	1.092.847	4.938.864	176.455.000

KGM 2009 verilerine göre TR72 Bölgesi'nde bulunan devlet yolları üzerinde gerçekleşen toplam yük taşıması 4.938.864.000 ton kilometre ile Türkiye genelinin %2,8'ini oluşturmaktadır.

Ayrıca karayolu ile yük ve yolcu taşımacılığı bir kanuna bağlı olmaksızın sık sık değiştirilen yönetmeliklerle yönetilmiştir. Bu sektörler kontrol altına tam olarak alınamamış ve gerekenden fazla taşıma şirketleri filoları oluşmuştur. AB sürecine uyum aşamasında yük ve yolcu taşıma piyasalarına giriş çıkışların denetlendiği tasarılar oluşturulmaktadır.

Önümüzdeki süreçte hem ülke genelinde hem de TR72 Bölgesi'nde ulusal düzeyde alınacak bu tedbirlerin karayolu taşımacılığını daha disiplinli ve karlı bir sektör haline getirmesi beklenmektedir.

Lojistik sektörü günümüzde önemi gittikçe artan bir alandır. Bölgedeki gelişmiş sanayi göz önüne alındığında lojistik açıdan bir potansiyel bulunmakta olup bu sektörün desteklenmesi önemlidir.

Demiryolu

Kayseri ilinde demiryolları istasyonu 1927 yılında, Sivas'ta ve Yozgat'ta ise 1930 senesinden beri faaliyet göstermekte olup, demiryolu ulaşımı mevcut durumdadır. Bölgede hem yolcu taşıma hem yük taşıma açısından demiryolu önemli bir rol üstlenmektedir. TR72 Bölgesi coğrafi konumu itibarıyla demiryolu ağı için merkezi bir konumda bulunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) 2009 yılı verilerine göre, Türkiye'de toplam demiryolu ağ uzunluğu 9.080 km'dir. Bu miktarın önemli bir kısmı Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edilmiştir. Daha sonraki yıllarda demiryoluna gereken önem verilmemiştir. Son 10 yılda ise demiryolu ve ağının önemi anlaşılmış, bu çerçevede başta hızlı tren projeleri olmak üzere demiryolu inşa projeleri üretilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Ulaştırma Bakanlığı'ndan alınan veriler ışığında Şekil 46'da verilen projelerin bir kısmı tamamlanmış, bir kısmı inşa halindedir ve bir diğer kısmı da henüz proje aşamasındadır.

Şekil 45: Türkiye demiryolları haritası (133)

Tablo 103: Demiryolu hat uzunlukları (km), 2009 (133)

	Ana Hat		TOPLAM
	Tek Hat	2.-3.-4. Hat	
Kayseri	216	0	216
Sivas	515	7	522
Yozgat	132	0	132
TR72	863	7	870
TÜRKİYE	8.440	640	9.080

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda da lojistik hizmetlerin kombineliğinin sağlanacağına gönderme yapılmaktadır. Bu çerçevede Ulaştırma Bakanlığı'nın yürüttüğü Kayseri ilini kapsayan Lojistik Merkezler Projesi bulunmaktadır. Bu proje kapsamında Kayseri Boğazköprü'ye lojistik merkez kurulması planlanmıştır. Lojistik merkezler; farklı işletici ve taşıyıcılarla ulusal ve uluslararası yük taşımacılığı, dağıtımı, depolama ve diğer tüm hizmetlerin yapıldığı alan olarak tanımlanmaktadır. Karayolu, demiryolu, denizyolu ve yerine göre havayolu erişimi ile birleşik taşımacılık imkanlarının olduğu depolama ve ulaştırma hizmetlerinin birlikte sunulduğu lojistik merkezlerin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Ulaştırma Bakanlığı tarafından farklı ölçeklerde benzer özelliklere sahip 12 noktada lojistik

köy kurulması planlanmıştır. TR72 Bölgesi'nde Kayseri Boğazköprü'de böyle bir lojistik merkez kurulması planlanmaktadır. Kayseri Boğazköprü Lojistik Köy Projesi kapsamında arazi tahsisleri, arazi kamulaştırılması devam etmektedir. 2010 yılı içinde inşaat sürecinin başlatılması beklenmektedir (134).

Sivas ilinde toplam demiryolu uzunluğu tek hat olarak 515 km, ikinci üçüncü ve dördüncü hat olarak ise 7 km olmak üzere toplamda 522 km'dir. Sivas ilindeki toplam demiryolu uzunluğu Türkiye toplam demiryolu hat uzunluğunun %6,1'ini oluşturmaktadır. TR72 Bölgesi'ndeki toplam demiryolu uzunluğunun ise %59,7'si Sivas ilindedir.

Yozgat ilinde toplam demiryolu uzunluğu tek hat olarak 132 km'dir. Bu uzunluk Türkiye toplam demiryolu ağı uzunluğunun %1,5'ini, TR72 Bölgesi'ndeki toplam demiryolu ağı uzunluğunun %15,3'ünü oluşturmaktadır.

Hızlı Tren Projeleri

Türkiye'de demiryolu ulaşımının öneminin anlaşılması ile Ulaştırma Bakanlığı tarafından toplam maliyeti yaklaşık 8.500.000.000 ABD dolarını geçen, Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda da belirtilen, Ankara merkezli ve ülkenin birçok ilini birbirine hızlı tren ağıyla bağlayacak hızlı tren projeleri üretilmiştir. Bu projelerle rekabet şansı artan demiryollarının yolcu payının %10'dan %78'e yükselmesi öngörülmektedir (135).

TR72 Bölgesi'nde iki adet hızlı tren projesi bulunmaktadır. Bu projeler Tablo 104'te belirtildiği gibi Ankara-Kayseri ve Ankara-Sivas güzergahındaki hızlı tren projeleridir. Ankara-Sivas arasındaki hızlı tren güzergahı Yozgat ilinin Yerköy ilçesinden de geçmektedir. Ankara-Kayseri güzergahındaki hızlı tren projesi toplam 350 km uzunluğundadır. Ankara-Sivas güzergahındaki hızlı tren projesi ise toplam 466 km uzunluğundadır. Projelerin tamamlanması ile bölgedeki ulaşım ağı güçlenecek Ankara-Kayseri ve Ankara-Sivas arası ulaşım süreleri büyük ölçüde azalacaktır.

Şekil 46: Hızlı tren güzergahı (133)

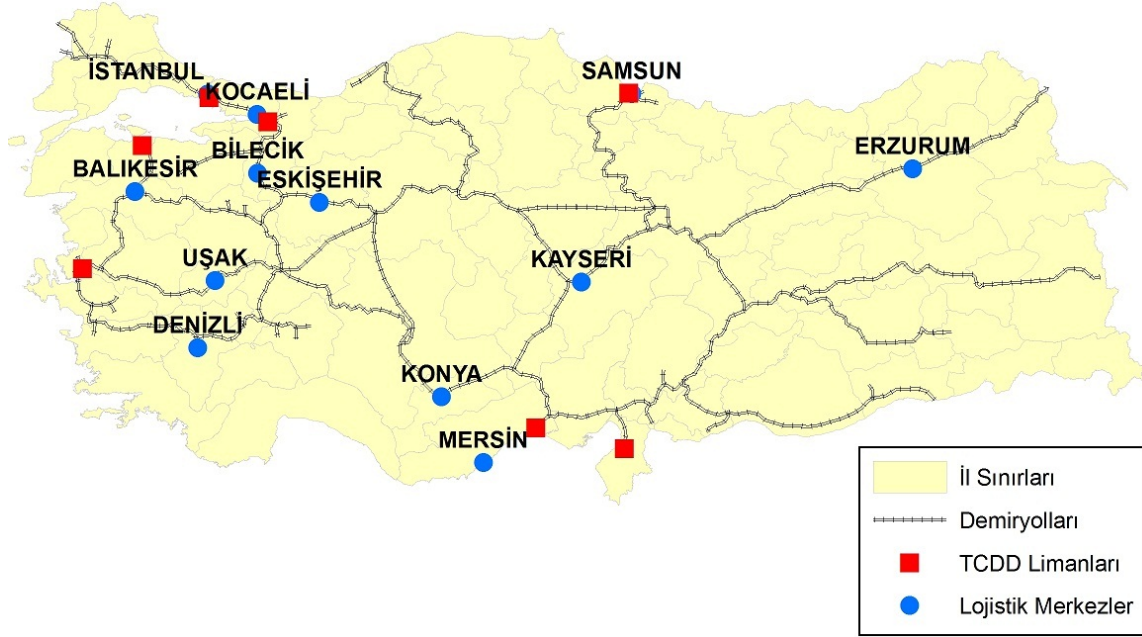
Tablo 104: Ulaştırma Bakanlığı hızlı tren projeleri (135)

Güzergah	Uzunluk (km)
Ankara-İstanbul	533
Ankara-Eskişehir (Tamamlandı)	245
Ankara-Konya	212
Ankara-Sivas	466
Ankara-İzmir	624
Ankara-Afyon	281
Bandırma-Bursa-Osmaneli	190
Ankara-Kayseri	350
Sivas-Erzincan-Erzurum-Kars	710

Tablo 105: Türkiye demiryollarında yük ve yolcu taşıması (Milyon) (136)

	2004	2005	2006	2007	2008
Ton Kilometre	9.417	9.152	9.676	9.921	10.739
Yolcu Kilometre	5.237	5.036	5.277	5.553	5.097

TR72 Bölgesi'ndeki üç ilden de TCDD demiryolu ağının ulaştığı her limana ulaşım imkanı vardır. Bu imkan bölgede ihracat ve ithalat yapan firmalar tarafından kısmen de olsa tercih edilmektedir.

Şekil 47: TCDD limanları ve bağlantıları

Havayolu

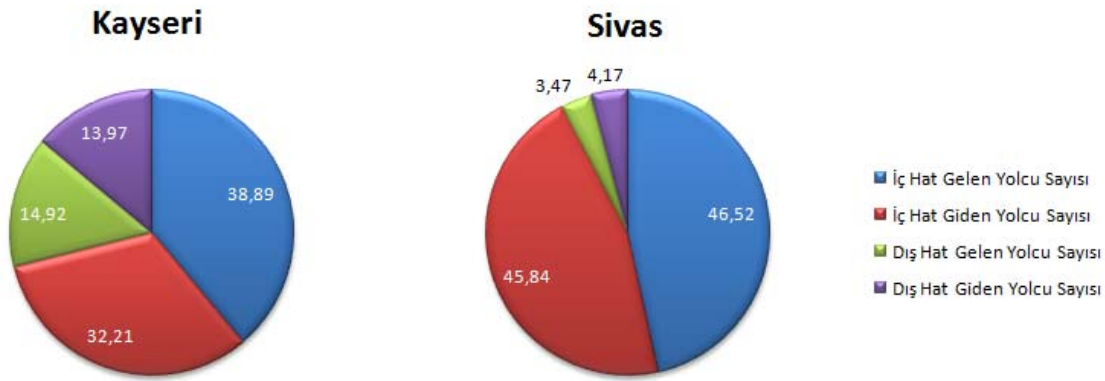
Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMi) Sivas Havaalanı, Sivas ilinin kuzey batısında şehir merkezine 25 km mesafede olup, 1957 yılında hizmete açılmış, 7.470.284 m² yüzölçümlü araziye sahip sivil tipte bir havaalanıdır. İç ve dış hat seferleri yapılabilen havaalanının kapasitesi 620.000 yolcu/yıl'dır (137).

Tablo 106: Havayolu ile taşınan yolcu bilgileri (1)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE
İniş-kalkış Yapan Uçak Sayısı	6.358	1.352	-	7.710	688.189
Toplam Yolcu Sayısı	674.833	124.357	-	799.190	74.968.329
İç Hat Gelen Yolcu Sayısı	262.466	57.853	-	320.319	16.368.885
İç Hat Giden Yolcu Sayısı	217.391	57.002	-	274.393	16.520.708
Dış Hat Gelen Yolcu Sayısı	100.714	4.317	-	105.031	20.541.167
Dış Hat Giden Yolcu Sayısı	94.262	5.185	-	99.447	21.537.569

Kayseri’de DHMİ bünyesinde işletilen bir adet askeri-sivil tipte havaalanı bulunmaktadır. Kayseri Erkilet Havaalanının şehir merkezine uzaklığı 5 km’dir. İç ve dış hat seferleri yapılmakta olan havaalanının yolcu kapasitesi 600.000 yolcu/yıl’dır. Yozgat ilindeyse havaalanı bulunmamaktadır (137).

2008 yılı verilerine göre, TR72 Bölgesi’nde 7.710 uçağın iniş-kalkış yapmıştır. Bölgede havayolunu kullanan toplam yolcu sayısı 799.190’dur. Türkiye genelinde toplam yolcu sayısının %1’i bölgedeki havaalanlarını kullanmıştır. Bölgeye iniş-kalkış yapan uçak sayısı, Türkiye genelinde iniş-kalkış yapan uçak sayısının %1,1’lik bölümünü oluşturmuştur.

Şekil 48: Havayolu ile taşınan yolcu dağılımları (1)

Tablo 107: Havayolu ile taşınan yük bilgileri (ton) (1)

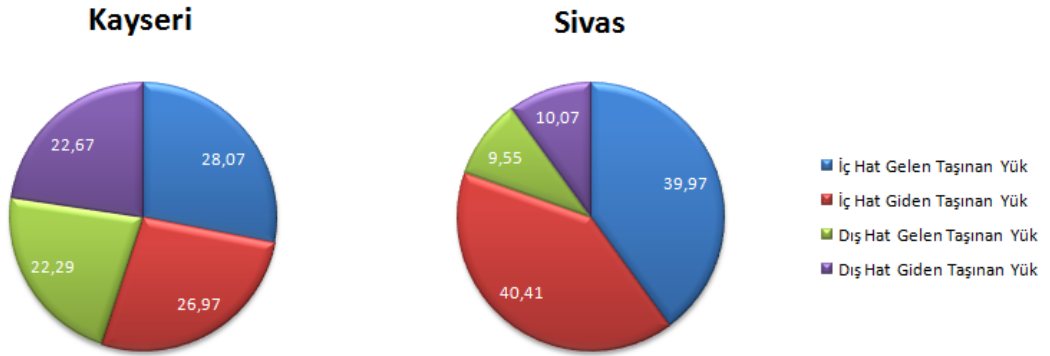
	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE
İniş-kalkış Yapan Uçak Sayısı	6.358	1.352	-	7.710	688.189
Toplam Taşınan Yük	11.055	1.361	-	12.416	1.534.619
İç Hat Gelen Taşınan Yük	3.103	544	-	3.647	196.762
İç Hat Giden Taşınan Yük	2.982	550	-	3.532	202.766
Dış Hat Gelen Taşınan Yük	2.464	130	-	2.594	560.896
Dış Hat Giden Taşınan Yük	2.506	137	-	2.643	574.195

Türkiye genelinde havayolu ile taşınan toplam yük miktarı TÜİK 2008 yılı verilerine göre yılda 1.534.619 tondur. Bu yükler kargo, posta ve bagaj yüklerinden oluşmaktadır. TR72

Bölgesi'nde havayolu ile toplam 12.416 ton yük taşınmıştır. Bu miktar Türkiye'de havayolu ile taşınan toplam yük miktarının %0,8'ini oluşturmaktadır.

Kayseri ilinde 2008 yılı içinde havayolu ile taşınan toplam yük miktarı 11.055 tondur. Bu miktarın alt kategorilere göre dağılımı grafikte verilmiştir. Sivas ilinde ise havayolu aracılığıyla taşınan yük miktarı 2008 yılında toplam 1.316 ton olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 49: Havayolu ile taşınan yük dağılımı (1)

3.6. GZFT Analizi

Gerek bölgedeki paydaşların hazırlanacak olan plana katılımlarının sağlanarak katılımcı bir bölge planı ortaya koyabilmek, gerekse bölge dinamiklerini tespit edebilmek amacıyla saha ziyaretleri ve sektörel çalıştaylar gerçekleştirilmiştir. Böylelikle bölgenin kalkınmasında etkili olabilecek sektörlerle ilişkin bölgenin güçlü yönleri, zayıf yönleri, bölgenin önündeki fırsatlar ve tehditler belirlenmiştir.

Bölge kalkınmasında önem arz edecek ilçeler başta olmak üzere, bölgedeki Sanayi ve Ticaret Odaları, Tarım Müdürlükleri, Sanayi ve Ticaret Müdürlükleri, Milli Eğitim Müdürlükleri, DSİ Bölge Müdürlükleri, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri, Turizm Müdürlükleri, İl Özel İdareleri, Çevre ve Orman Müdürlükleri ve Belediyeler ziyaret edilmiş, ilgili kişilerin katılımı ile GZFT analizleri yapılmış ve bölge planına temel teşkil edecek bilgi ve veri paylaşımları sağlanmıştır. Bu çalışmalarla birlikte bölge kalkınması için önemli olduğu tespit edilen sanayi ve ticaret, tarım ve hayvancılık, enerji ve maden, kültür ve turizm, ulaşım

ve lojistik, çevre ve altyapı, eğitim ve sağlık tematik başlıklarında da GZFT analizleri gerçekleştirilmiştir (Bkz. Tablo 115, Ek B).

Bu çerçevede 19 adet GZFT analizi yapılmıştır. Analizlerde öncelikle katılımcılara GZFT analizi hakkında bilgilendirme yapılmış olup bunu takiben beyin fırtınası yöntemiyle GZFT önerileri alınmıştır. Önerilerin alınmasından sonra katılımcılardan bu önerileri önem derecesine göre sıralayarak puanlamaları istenmiş ve en çok puana sahip olan öneriler analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen GZFT'lerin yer ve tarihleri Tablo 115'de verilmiştir.

Bu toplantılara ilişkin katılımcı listesi Tablo 116'da (Bkz. Ek B) sunulmuş olup, TR72 Bölgesi'ne ilişkin oluşturulan GZFT tabloları aşağıdadır.

Tablo 108: TR72 Bölgesi GZFT tablosu: Güçlü ve zayıf yönler

	GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
TARIM ve HAYVANCILIK	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgede yeterli miktarda tarım arazisi olması, mera alanlarının geniş olması, yem bitkisi yetiştiriciliği için uygun arazi varlığı ✓ Organik tarıma elverişli kirlenmemiş toprakların varlığı ✓ Bölgenin yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının zengin olması ✓ Bölge hayvancılık potansiyelinin ve bu konudaki bilgi birikiminin yüksek olması ile bu alanda uygun pazarın olması, entegre tesislerin bölgede bulunması ✓ Bölgede bitki örtüsünün ilaç yapımında kullanılıyor olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bilinçsiz ve yanlış tarım uygulamaları ve modernizasyonun yeterince kullanılamaması, arazi kabiliyet sınıflarına göre ekim yapılmaması nedeniyle verimi düşük üretim, yağışın toprakta tutulamaması kaynaklı erozyon ve su kaynaklarının bilinçsizce tüketimi, nadasa bırakılan alanların çokluğu ✓ Tarım arazilerinin parçalı olması ve girdi maliyetlerinin yüksekliği nedeni ile ekonomik olmayan üretim ✓ Tarımsal ürünleri işleme ve depolama için nitelikli tesis ve depolama ünitesinin yeterince olmaması ✓ Tarımda çalışan nüfusun yaşlı olması, genç nüfusun tarıma ilgi göstermemesi ✓ Tarımın bir plan ve program dahilinde yapılmaması

KÜLTÜR ve TURİZM	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgenin farklı turizm alt dalları için potansiyele sahip olması (doğa turizmi, kış turizmi, kültür turizmi, sağlık turizmi (jeotermal kaynaklar), tarihi alanlar, vb.) ✓ Bölgede yaşamış halk şairlerinin varlığı sebebi ile bölgeye özgü halk müziğinin varlığı ✓ Bölgenin illerinin kendine has ve markalaşmış gıda üretimi ve yemek kültürlerinin olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgenin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımının ve reklamının yeterince yapılmaması ✓ Bölgede yeterli seviyede konaklama imkanının bulunmaması ✓ Yöredeki el sanatlarının zamanla unutulması
ENERJİ ve MADEN	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgenin zengin maden yataklarına sahip olması ✓ Bölgede yenilenebilir enerji kaynaklarının olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Madencilik konusunda yeterince işleme tesisinin, Ar-Ge faaliyetlerinin olmayışı ✓ Jeotermal kaynakların etkili ve verimli kullanılamayışı ✓ Bölgedeki enerji üretim tesislerinin küçük ölçekte oluşu
ULAŞIM ve LOJİSTİK	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Coğrafi konumu gereği ulaşım ağlarının merkezinde olması, karayolu, havayolu (uluslararası hava limanı), demiryolu ulaşımının varlığı, doğu-batı, kuzey-güney ulaşım ekseninde olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Köy yollarının standartlarının düşük olması
SANAYİ ve TİCARET	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgede sanayi kültürü oluşmuş ve sanayi altyapısı gelişmiş bir ilin olması ✓ Markalaşmış ürünlerin ve firmaların bölgede mevcudiyeti ✓ Eğitimli genç işgücü varlığı ✓ Bölge insanının hayırsever olması ✓ Bölge insanının ticarete yatkın olması ✓ Bölge insanının girişimci ruha sahip olması ✓ Büyük kamu yatırımlarının bölgede mevcudiyeti 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgede şirketlerin iyi yönetim eksikliği, kurumsallaşamaması, Ar-Ge'nin sanayide yeterli düzeyde yapılmaması, taklit ile yapılan üretim ✓ Yatırımların yapılmasında fizibilite ve plan eksikliği nedenli yanlış yönlendirme ✓ Bölgede il merkezleri ile ilçe merkezlerinin gelişmişlik farkının fazla olması
SAĞLIK	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Özel sağlık hizmetlerinin bölgede gelişmiş olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kırsalda birinci basamak sağlık hizmetlerinin yeterli imkanlara sahip olmaması

EĞİTİM	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgede kurulu üniversitelerin varlığı ✓ Teknoloji geliştirme merkezlerinin olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgenin özellikle kırsal kesimlerinde birleştirilmiş sınıf uygulamalarının yaygın olması ✓ Bölgede okul aile birliği çalışmalarının istenilen seviye olmaması ✓ Öğretim altyapısı haricinde öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarının giderilmesi için okulların yeterli fiziksel altyapıya sahip olmaması
ÇEVRE ve ALTYAPI	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgedeki su ve kanalizasyon altyapısının Türkiye ortalamasının üzerinde olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgede vahşi depolamanın yaygın olması ✓ Bölgede yeterli miktarda düzenli depolama alanının olmaması ✓ Bölge illerinin hava kirliliği açısından birinci derece kirli iller arasında olması ✓ Orman varlığının azlığı
DİĞER		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgenin göç verme oranının yüksek olması ✓ Kadınların işgücüne katılma oranının düşük olması ✓ Bölge içerisinde gelişmişlik farkının yüksek olması

Tablo 109: TR72 Bölgesi GZFT tablosu: Fırsatlar ve tehditler

	FIRSATLAR	TEHDİTLER
TARIM ve HAYVANCILIK	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Organik tarım ürünleri için büyük bir pazar ve talebin olması ✓ Bölge illerinin kalkınmada öncelikli iller kapsamında olması, teşvik alabilmesi ✓ Bölge illerinin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD: Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development) kapsamında olması ✓ Mera kanunu ile çok geniş meralara sahip olan bölgenin arazilerinin hayvancılık için kiraya verilebilir olması ✓ Beslenmede tüketici bilincinin artması ve buna paralel olarak hayvansal ve bitkisel üretime olan talep artışı 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Küresel ısınma ve iklim değişiklikleri ✓ Çin mallarının pazara girmesi ✓ Hayvancılıkta canlı hayvan ithalatı ✓ Tarım arazilerinin şehirleşme ve sanayileşmeye açılması ✓ Tarım konusunda sigorta sisteminin yetersiz olması ✓ Dünya Ticaret Örgütü'nün gümrük vergilerini düşürmesi ✓ Tarım konusunda dışa bağımlılık ve girdi fiyatlarının yüksek oluşu ✓ Süne ve zararlı haşerelerle mücadelede devletin desteğinin olmaması ✓ Hayvan hareketi nedeniyle dışarıdan gelen hayvan hastalıkları ve canlı hayvan kaçakçılığı ✓ Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)'nin ürün alma politikası ✓ AB uyum sürecinde ürünlere konulan kotalar
KÜLTÜR ve TURİZM	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgedeki Erciyes ve Yıldız Dağları'nın kış turizm merkezi ilan edilmiş olması ✓ Uluslararası spor organizasyonlarında adı geçen illerin bölgede bulunması ✓ Dünyada kültür turizmine olan ilginin artışı 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Turizm ile ilgili bölge dışı illerin tutumları ✓ Bölgedeki kaçak kazılar sebebi ile kültürel ve tarihi mirasın kaybolma riski

ENERJİ ve MADEN	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Enerji yatırım projelerinin (HES) bölgede olması ✓ Özel sektörün yatırımlarını enerji sektörüne kaydırması ✓ Enerji yatırımlarının uzun vadede karlı olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Madencilik konusunda yürürlükteki mevzuatın getirmiş olduğu kısıtlamalar, bürokrasi fazlalığı ve getirdiği ek maliyetler ✓ Yenilenebilir enerji maliyetlerinin ve enerji üretimi için girdi maliyetlerinin yüksek olması
ULAŞIM ve LOJİSTİK	<ul style="list-style-type: none"> ✓ TCDD lojistik köyünün bölgeye kurulacak olması ✓ Kuzey-Güney karayolunun bölgeden geçmesi, hızlı tren projesinin bölge illerini kapsamı 	
SANAYİ ve TİCARET	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çok büyük pazar olan Ortadoğu, Avrupa pazarlarındaki talep artışı 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Uluslararası krizler
SAĞLIK	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sağlık hizmetlerinin tek çatı altında toplanması ✓ Devletin sağlık sektörüne verdiği önemin artması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sağlık politikalarındaki istikrarsızlık
EĞİTİM	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Eğitimden toplumsal beklentilerin artmış olması ✓ Mesleki eğitime yönelik AB proje çağrılarının varlığı 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ülkedeki eğitim politikasındaki istikrarsızlığı ✓ Merkezi bütçeden eğitim yatırımlarına ayrılan payın yetersizliği
ÇEVRE ve ALTYAPI	<ul style="list-style-type: none"> ✓ AB katılım sürecinde çevre faslının açık olması ✓ Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi'nin bölge illerinden Sivas ve Kayseri'yi kapsamı ✓ Bölge illerinden Kayseri'nin Uluslararası Su Örgütü'nün (IWA: International Water Association) yürüttüğü "Geleceğin Şehirleri" projesi kapsamında seçilen üç ilden biri olması ✓ Bölge illeri için Çevre Düzeni Planı'nın yapılacak olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Karasal iklim sebebiyle, ısınmadan kaynaklı hava kirliliği riski ✓ Katı atık tesisi kurma maliyetinin çok yüksek olması

Diğer	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Devlet kurumlarında bölgeye önem veren yöneticilerin bulunması ✓ ORAN'ın bölgede kurulmuş olması	
--------------	--	--

4. VİZYON, AMAÇ, HEDEF ve STRATEJİLER

Mevcut durum tespiti ve analizi ışığında, bölgenin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi ve bölge potansiyellerinin dikkate alınmasıyla, bölgenin ihtiyaçlarını karşılamak, fırsatlarını ve potansiyellerini faydaya çevirmek için amaç, hedef ve stratejiler oluşturulmuştur. Amaç, hedef ve stratejiler ile aşağıda belirtilen temel planlama ilkeleri ışığında bölge vizyonu ortaya çıkarılmıştır.

4.1. Vizyon

Temel Planlama İlkeleri

- ✓ Katılımcılık
- ✓ Rekabetçilik
- ✓ Sürdürülebilir kalkınma
- ✓ Orantısallık

Katılımcılık

Bölge planının uygulanabilir olması ve aynı zamanda bölge gelişimine fayda sağlayabilmesi için bölge paydaşları tarafından sahiplenilmesi büyük önem arz etmektedir. Planlama sürecinde esas ilkelerden biri olarak belirlenen katılımcılık, yapılan kurum ziyaretleri, sektörel çalıştaylar ve GZFT toplantıları ile üst düzeyde sağlanmıştır.

Rekabetçilik

Günümüz bölgesel politikaları, bölgenin mevcut potansiyel gücünün doğru değerlendirilmesi ile yerinden büyümenin sağlanması şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bölgenin kendi kaynakları ile büyüyerek, sahip olduğu potansiyelleri bölgesel rekabetçilik,

yenilikçilik ve girişimcilik faaliyetleri ile birlikte değerlendirme planlama ilkelerinden biri olarak belirlenmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma

Sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurları ekonomi, toplum ve kültür, çevre ve sağlık olup bu konularda ortak bir yaklaşım izlenmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde, bu alanlarda belirlenecek olan hedef ve stratejilerin uzun vadede kendi içersinde tutarlı, gelişmeye açık olması gibi bir çok faktör göz önünde bulundurulmuştur.

Orantısallık

Bölge planının hazırlanması sürecinde bölgenin potansiyellerinin belirlemesi ve bu potansiyellerin en iyi şekilde değerlendirilmesine yönelik stratejiler belirlenirken, bölge içi farklılıkların en aza indirilmesi amacıyla, gerek mali ve teknik imkanların kullanılması, gerekse sektörel yelpazenin geliştirilmesi anlamında orantısallık ön planda tutularak planlamanın temel ilkelerinden birisi olarak belirlenmiştir.

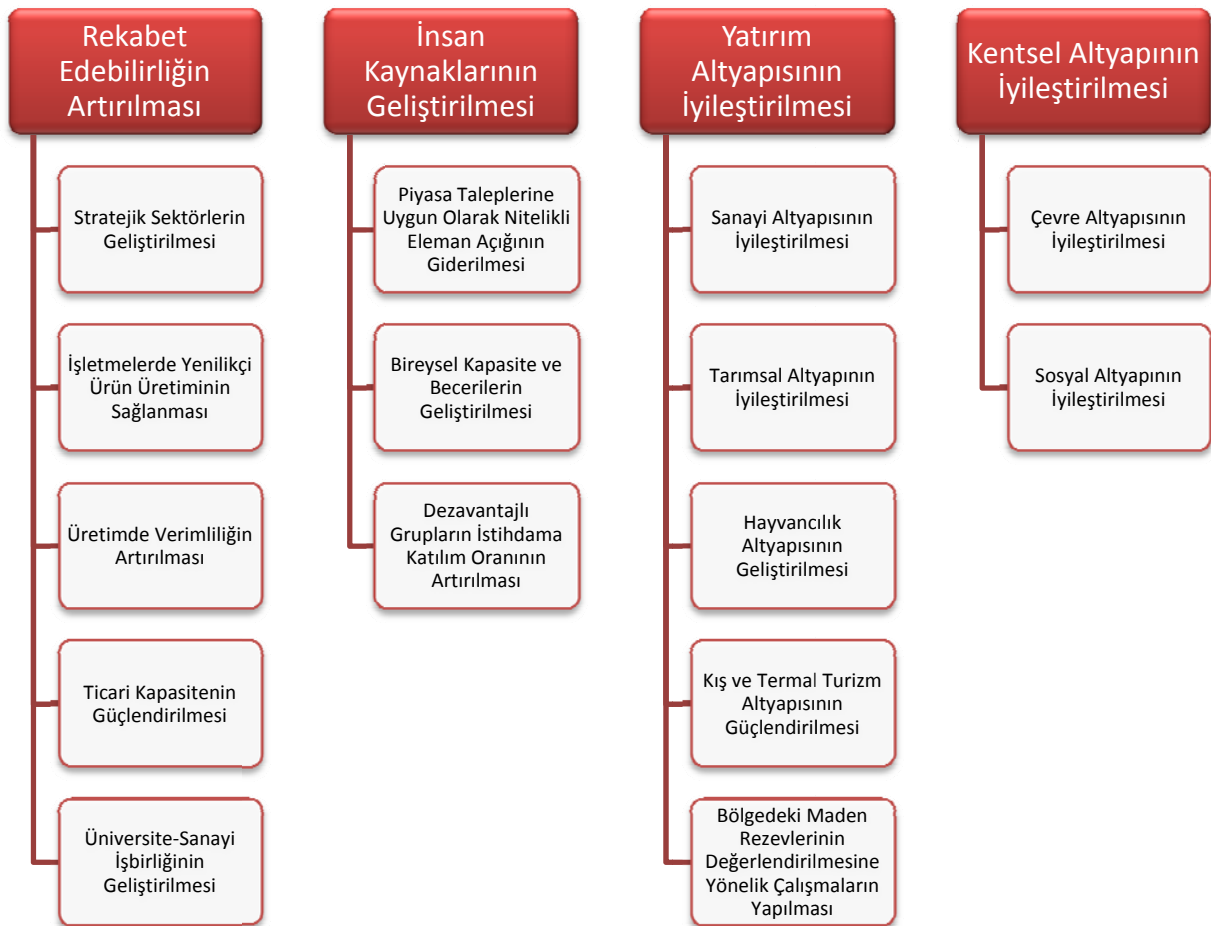
“Türkiye’nin merkezinde çok boyutlu, planlı ve orantılı olarak kalkınan dinamik ve güçlü bir Orta Anadolu.”

4.2. Amaç, Hedef ve Stratejiler

Belirlenmiş olan bölge vizyonuna ulaşmak amacıyla, mevcut durum analizi ışığında bölgenin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi ve bölge potansiyellerinin dikkate alınmasıyla bölgenin ihtiyaçlarını karşılamak, fırsatlarını ve potansiyellerini faydaya çevirmek için aşağıdaki amaç, hedef ve stratejiler oluşturulmuştur.

Bölge vizyonuna erişmek için amaçlar belirlenmiş, bu amaçları gerçekleştirebilmek için ise gerçekçi, uygulanabilir ve ulaşılabilir hedefler seçilmiş, hedeflere ulaşabilmek içinse uygun stratejiler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Amaç, hedef ve stratejiler belirlenirken ulusal plan ve programlar ile uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. Amaçlar belirlenirken, bölgenin mevcut durum verileri ve analizi ile yapılan GZFT analizleri, sektörel çalıştaylar ve kurum ziyaretleri aracılığıyla da paydaş fikirleri göz önünde bulundurulmuştur. Hedefler, plan döneminde gerçekleştirilebilecek, uygulamasına başlanabilecek, bölge şartlarına uygun ve ulaşılabilir olacak şekilde belirlenmiştir. Stratejiler ise hedeflerin tam olarak gerçekleştirilebilmesi için, plan sürecinde ortaya çıkan paydaş fikirleri ve bölge gerçekleri göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur.

Şekil 50: Amaçlar ve hedefler

Amaç 1. Rekabet Edebilirliğin Artırılması

Hedef 1. Stratejik sektörlerin geliştirilmesi

Günümüzde hızla artan nüfus ve buna paralel olarak artan ihtiyaçlar bazı sektörlerin stratejik konuma gelmesine sebep olmuştur. Bunlar arasında özellikle insanların yaşamlarını güvenli bir şekilde ve refah içinde sürdürebilmesi için GIDA, SAĞLIK, SAVUNMA ve ENERJİ sektörleri ön plana çıkmaktadır.

Strateji 1. Gıda sanayi geliştirilecektir.

Gıdaya olan ihtiyacın sürekli olarak artması sektörün büyümesi ve stratejik bir konuma gelmesine sebep olmaktadır. TR72 Bölgesi de işlenebilir geniş tarım arazileri ve meraları ile gıda sanayinin gelişmesi için çok önemli bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle bölgede et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, un ve unlu mamuller, meyve ve sebze ürünleri, tahıl ve bakliyat ürünleri, şeker sanayileri geliştirilmesi gerekli alt sektörlerdendir.

Strateji 2. Sağlık sektörüne yönelik imalat sanayi oluşturulacaktır.

Birçok sektöre oranla tıbbi cihaz ve sarf malzemesi imalatındaki karlılık oranları bu sektörü cazip hale getirmektedir. Bölgedeki sanayi altyapısının ve sağlık sektöründeki bilgi-tecrübe birikiminin güçlü olması sağlık sanayisinin bu bölgede kurulması için bir potansiyel oluşturmaktadır.

Strateji 3. Savunma sanayi oluşturulacaktır.

Bölgede geçmişte kurulmuş olan uçak fabrikası ve halen faaliyetlerine devam eden Hava İkmal Bakım Merkezi, 1009. Ordu Donatım Ana Tamir Fabrikası, Askeri Havaalanı ve Aspilsan gibi askeri tesislerden dolayı, bölgede savunma sanayisi için gerekli insan kaynakları, bilgi ve tecrübe birikimi mevcuttur. Bununla birlikte

bölgede güçlü sanayi altyapısının, bilgi ve tecrübe birikiminin olması bölgede savunma sanayinin oluşturulması için fırsat sunmaktadır.

Strateji 4. Enerji sektörüne yönelik imalat sanayi oluşturulacaktır.

Dünya genelinde alternatif, temiz ve ucuz enerjiye olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Bu nedenle hidroelektrik, jeotermal, güneş, rüzgar ve biyoenerji gibi alternatif enerji kaynaklarından enerji üretilmesine yönelik projeler yaygın olarak uygulanmaya başlanmıştır. Dolayısı ile bu tip enerji üretim tesislerinde kullanılacak olan malzeme ve ekipmanların TR72 Bölgesi'nde imalatı konusunda çalışmalar yapılacaktır. Bunlar arasında tüketimi azaltıcı ve tasarrufu teşvik edici projeler (ısı pompaları ve ısı yalıtım malzemeleri ile güneş-rüzgar enerjisi üretiminde kullanılan panel, türbin ve malzemelerinin üretimi gibi) desteklenecektir.

Hedef 2. İşletmelerde yenilikçi ürün üretiminin sağlanması

Gelişen teknoloji, artan uluslararası rekabet ve tüketici taleplerinden dolayı ürün yaşam döngüsü kısalmıştır. Dolayısı ile yenilikçi ürün üretilmesi işletmelerin kar etmesi ve faaliyetlerini sürdürmesi için kaçınılmaz olmuştur.

Strateji 1. Bölgede özellikle mobilya, metal eşya ve diğer öne çıkan imalat sektörlerinde özgün endüstriyel tasarım üretme kapasitesi arttırılacaktır.

Strateji 2. Pazarlanabilir yenilikçi ürünlerin tespit edilmesi amacı ile sektörel talep analizleri yapılacaktır.

Strateji 3. Yenilikçi ürün ve endüstriyel tasarım kültürünün işletme sahiplerine kazandırılması için eğitim, toplantı ve ziyaretler düzenlenerek iyi uygulama örnekleri sunulacaktır.

Strateji 4. Yenilikçi ürün tasarımı konusunda yetişmiş kalifiye personelin bölge işletmelerinde istihdamı sağlanacaktır.

Strateji 5. Organik ve teknik tekstil üretimi desteklenecektir.

Strateji 6. İlk yardım malzemeleri üretimi desteklenecektir.

Strateji 7. Prefabrik yapılar ve inşaat malzemeleri (inşaat kalıpları ve iskeleleri) üretimi teşvik edilecektir.

Hedef 3. Üretimde verimliliğin artırılması

Strateji 1. Mevcut üretim tesislerinin modernizasyonu gerçekleştirilecektir.

Strateji 2. İşletmelerde tedarik zinciri yönetimi özendirilecek ve buna yönelik eğitimler düzenlenecektir.

Strateji 3. Üreticilerin yeni teknolojik gelişmeler ile ilgili bilgilendirilmesi sağlanacaktır.

Strateji 4. Tarımsal üretim planlarının ilgili merciler tarafından yapılması sağlanacaktır.

Bölgemizde tarımsal üretim, ülke genelinde olduğu gibi o yıl en çok gelir getiren ürüne göre yapılmaktadır. Bu şekilde üreticiler aynı ürüne yönelmekte ve o üründe arz fazlası ortaya çıkmaktadır. Bu durum, aynı zamanda yetiştirilebilecek diğer ürünlerde de yokluğa neden olduğu için fiyatlarda dengesizlik oluşmaktadır. Bu nedenle ihtiyaç kadar ürün üretim planlaması yapılmalıdır.

Strateji 5. Toprak ve iklim analizlerinin yapılarak koşullara uygun desende ürün yetiştirilmesi sağlanacaktır.

Strateji 6. Tarım alanlarının ve meraların ıslahı gerçekleştirilecektir.

Hedef 4. Ticari kapasitenin güçlendirilmesi

Bölge geçmişine bakıldığında ticaret kültürünün oldukça eskilere dayandığı görülmektedir. Dünyada özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda ve İsrail gibi ülkeler emek yoğun sanayi üretimlerini Çin ve Hindistan gibi işçilik ücretleri ve enerji maliyetinin çok daha uygun olduğu ülkelere

kaydırmaktadırlar. Bu eğilim dünyada ticaretin tekrar önemli bir konuma geldiğini göstermekte olup bölgenin uluslararası ticaret kapasitesinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Strateji 1. Üretilen ürünlerin pazarlarda bilinirliğini artırmak amacıyla İstanbul, Dubai, Hannover ve Guangzhou gibi şehirlerde düzenlenen önemli uluslararası fuarlara katılım sağlanacaktır.

Strateji 2. Mobilya, metal eşya, gıda, doğaltaş ve mermer gibi alt sektörlerde markalaşma faaliyetlerine katkı sağlanacaktır.

Strateji 3. Alternatif ve uluslararası ticaret yöntemlerinin (e-ticaret, bireysel pazarlama, tele pazarlama vb.) bölge işletmeleri tarafından kullanılması sağlanacaktır.

Strateji 4. İşletmelerin dış ticaret konusundaki bilgi ve bilinç düzeyinin artırılması amacı ile eğitimler düzenlenecektir.

Hedef 5. Üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi

Strateji 1. Bölge sorunlarının modellenmesi ve çözümüne yönelik bilimsel araştırma, analiz, rapor ve yüksek lisans-doktora çalışmaları desteklenecektir.

Strateji 2. Ar-Ge imkanlarını bireylerin kullanması kolaylaştırılacaktır. Üniversiteler ve Teknoloji Geliştirme Merkezleri bünyesindeki Ar-Ge imkanları, ilgili ve projesi olan bireylere sunulacaktır.

Amaç 2. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Hedef 1. Piyasa taleplerine uygun olarak nitelikli eleman açığının giderilmesi

Strateji 1. Hizmet içi mesleki ve teknik eğitim faaliyetleri artırılacaktır.

Strateji 2. İşletmelerin işgücü ihtiyacı tespitine yönelik anketler yapılacaktır.

Strateji 3. İstihdam açığı olan sektörlerle yönelik mesleki eğitimler düzenlenecektir

Strateji 4. Kayak eğitmeni, ilkyardım görevlisi, güvenlik, tur operatörü, rehber, sağlık personeli, resepsiyon görevlisi, aşçı ve garson gibi TR72 Bölgesi'nde öne çıkan kış, kaplıca ve sağlık turizmi alanlarında ihtiyaç duyulan nitelikli personel yetiştirilecektir.

Hedef 2. Bireysel kapasite ve becerilerin geliştirilmesi

Strateji 1. Ulusal ve uluslararası mali desteklerden yararlanılabilmesi için işletmelerin proje hazırlama kapasitelerinin artırılmasına yönelik eğitimler düzenlenecektir.

Strateji 2. Tarım ve hayvancılıkla uğraşanların iyi tarım uygulamaları (özellikle ilaç-gübre kullanımı ve çiftçi eğitimi) konusunda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Strateji 3. Turizm alanında çalışan personelin hizmet kalitesini artırıcı tedbirler alınacaktır.

Strateji 4. Dezavantajlı (yaşlı, engelli ve hükümlü) gruplara yönelik el becerileri, iletişim teknikleri, bilgi ve bilgisayar teknolojileri kullanımı gibi kişisel gelişimi destekleyici eğitimler düzenlenecektir.

Strateji 5. Özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliği konusunda ortaya çıkan çoban ihtiyacını karşılamaya yönelik eğitimler düzenlenecektir.

Strateji 6. Görsel ve yazılı medyada ihtiyaç duyulan nitelikli personel yetiştirilecektir.

Hedef 3. Dezavantajlı grupların istihdama katılım oranının artırılması

Strateji 1. Dezavantajlı gruplara yönelik mesleki eğitim kursları düzenlenecektir.

Strateji 2. İşletmeler dezavantajlı grupları istihdam etmeleri yönünde özendirilecektir.

Strateji 3. Merkezi ve yerel kurumların sağladığı desteklerden dezavantajlı grupların azami oranda yararlanmaları sağlanarak kendi işlerini kurmaları sağlanacaktır.

Amaç 3. Yatırım Altyapısının İyileştirilmesi

Hedef 1. Sanayi altyapısının iyileştirilmesi

Strateji 1. OSB'ler ile görüşülerek yatırımcılar için uygun ve cazip maliyetli arsalar üretilmesi sağlanacaktır.

Strateji 2. OSB ve serbest bölge başta olmak üzere yatırım alanlarının enerji, ulaşım, lojistik ve çevre ile ilgili altyapıları iyileştirilecektir.

Strateji 3. TR72 Bölgesi'nde uygunluğu tespit edilen savunma, sağlık sektörü, enerji ve gıda sanayi alanlarında uygun yatırımların fizibilite çalışmaları yapılacaktır.

Strateji 4. Gıda analiz laboratuvarları kurulacaktır.

Strateji 5. Orman oranı bölgede en yüksek seviyede bulunan Yozgat ilinde özellikle mobilya sanayine yönelik endüstriyel ağaç yetiştiriciliği desteklenecektir.

Strateji 6. Sanayi ve yerleşim bölgeleri arasındaki ulaşım yetersizliklerinin giderilmesi sağlanacaktır.

Hedef 2. Tarımsal altyapının iyileştirilmesi

Strateji 1. Özellikle Yozgat ilinde jeotermal kaynaklar kullanılarak organize seracılık altyapısı oluşturulacaktır.

Strateji 2. Sulanan tarım arazilerin oranı artırılacaktır ve basınçlı sulama sistemleri yaygınlaştırılacaktır.

Strateji 3. Toprak reformu (arazi toplulaştırma) çalışmaları desteklenecektir.

Strateji 4. Mevcut tarımsal depoların modernizasyonu ve nitelikli yeni depoların yapılmasına yönelik projeler desteklenecektir.

Strateji 5. Yem bitkileri yetiştiriciliği desteklenecektir.

Hedef 3. Hayvancılık altyapısının geliştirilmesi

Strateji 1. Şarkışla ve Boğazlıyan başta olmak üzere bölgede hayvan pazarları modernize edilecektir.

Strateji 2. Hayvan hastalıkları ile ilgili araştırma ve tedavi merkezi kurulacaktır.

Strateji 3. Arıcılık için uygun alanlar belirlenecek ve bu alanlarda kümelenme teşvik edilecektir.

Strateji 4. Kültür balıkçılığı, özellikle Kayseri ve Sivas'ta yaygınlaştırılacaktır.

Strateji 5. Küçükbaş hayvancılık yaygınlaştırılacaktır.

Strateji 6. Özellikle Pınarbaşı Uzunyayla'da at yetiştiriciliği desteklenecektir.

Hedef 4. Kış ve termal turizm altyapısının güçlendirilmesi

Strateji 1. Özellikle Sivas ve Yozgat illerindeki otel, motel ve pansiyon gibi turistik konaklama tesis açığının giderilecek ve mevcut olanlar modernize edilecektir.

Strateji 2. Erciyes ve Yıldız Dağları'nda kış turizmine yönelik tesisler yapılacaktır.

Strateji 3. Ürgüp ve Kapadokya Bölgesi'ne gelen yıllık yaklaşık 2 milyon turistin TR72 Bölgesi'ne çekilmesi yönünde tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yapılacaktır.

Strateji 4. TR72 Bölge'sinin turizm potansiyelleri tur acentelerinin turizm rotalarına dahil edilmesi için çalışmalar yapılacaktır.

Strateji 5. Yozgat ve Sivas illerindeki jeotermal kaynakların kaplıca turizmüne yönelik değerlendirilmesi için çalışmalar yapılacaktır.

Strateji 6. Sivas ilindeki balıklı kaplıca özellikle Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinde görülen cilt hastalıklarının tedavisi amacıyla 'Cilt Tedavi Merkezi' olarak yapılandırılacaktır.

Strateji 7. Bölge turizm imkanlarını tanıtıcı yazılı ve görsel materyal hazırlanacaktır.

Hedef 5. Bölgedeki maden rezervlerinin değerlendirilmesine yönelik çalışmaların yapılması

TR72 Bölgesi özellikle krom, demir ve çinko gibi maden rezervleri, doğal taş ve mermer kaynakları ile ön plana çıkmaktadır. Genel olarak işlenmeden ham olarak pazarlanan bu rezervlerin zenginleştirilmesi ve işlenerek endüstriyel hale getirilmesi bölgenin kalkınması için son derece önemlidir.

Strateji 1. Maden analiz laboratuvarları kurulacaktır.

Strateji 2. Maden sondaj çalışmaları yapılacaktır.

Strateji 3. Maden işleme tesislerine ait fizibilite çalışmaları yapılacaktır.

Strateji 4. Bölgede çıkarılan madenlerin zenginleştirilmesi ve işlenmesi ile ilgili işletmeler desteklenecektir.

Bölge geçmişi incelendiğinde bölgedeki maden rezervleri kısmen tespit edilmiş ve çıkarılmıştır. Buna yönelik olarak Kayseri ilinde 'ÇİNKUR' çinko ve kurşun işleme tesisi, Sivas ilinde 'SİDEMİR' demir-çelik işleme tesisi ile krom işleme tesisi ve Yozgat ilinde çinko-kurşun işleme tesisi kurulmuştur. Aynı şekilde sanayide en çok kullanılan

ürünlerden kromun bölge rezervleri kullanılarak bölgede işlenmesi için tesislerin kurulması desteklenecektir.

Strateji 5. Doğal taş-mermer çıkarma ve işleme tesis ve modernizasyonu desteklenecektir.

Bölgede doğal taş ve mermer rezervleri ekonomik açıdan değerlendirilmeye uygundur. Fakat doğal taş ve mermer mevcut tesislerde geleneksel yöntemler kullanılarak çıkarılmaktadır. Ayrıca yeterli işleme ve paketleme tesisleri mevcut değildir. Buna ilave olarak Avrupa ve Arap ülkelerince doğal taş ve mermere olan talep giderek artmaktadır. Özellikle Irak'ın yeniden inşa edilmesi sürecinde kullanılacak doğal taş ve mermer bölgeden karşılanabilir.

Amaç 4. Kentsel Altyapının İyileştirilmesi

Hedef 1. Çevre altyapısının iyileştirilmesi

Strateji 1. Endüstriyel atıksu arıtma tesisleri yaygınlaştırılacaktır.

Strateji 2. Kırsal kesimdeki kanalizasyon altyapısı iyileştirilecektir.

Strateji 3. Çevresel ve meteorolojik verilerin elde edilmesine yönelik ölçüm istasyonlarının sayısı artırılacaktır.

Strateji 4. Geri dönüşüm oranı artırılacaktır.

Strateji 5. Kayseri ve Sivas'ta düzenli katı atık depolama sahası kurulacaktır.

Hedef 2. Sosyal Altyapının İyileştirilmesi

Strateji 1. Yeni kurulan üniversitelerden de doğacak ihtiyaç göz önünde bulundurularak öğrencilere yönelik konaklama tesislerinin sayısı artırılacaktır.

Strateji 2. Okul öncesi eğitime katılım oranının düşük olduğu Kayseri ve Sivas illerinde bu oran artırılacaktır.

Strateji 3. Zihinsel ve bedensel engelli öğrencilere yönelik mesleki liseler kurulacaktır.

Strateji 4. Gezici ve kurye sistemi ile çalışan kütüphaneler oluşturulacaktır.

Strateji 5. Kurumlar arası koordinasyon iyileştirilecek ve sosyal ağlar oluşturulacaktır.

Strateji 6. Dezavantajlı gruplara (yaşlı, bakıma muhtaç ve engelli gruplar) yönelik sağlık hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.

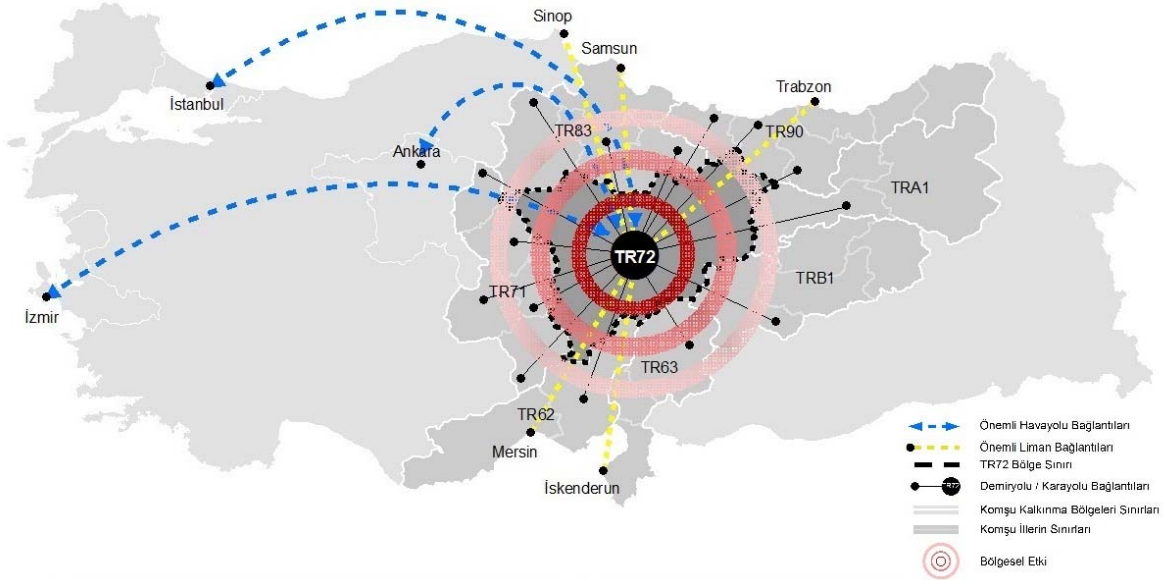
Strateji 7. Özellikle genç nüfusa yönelik spor faaliyetlerinde kullanılacak tesisler yaygınlaştırılacaktır.

Strateji 8. Kütüphane, müze, sinema, tiyatro, sergi salonu inşa edilecektir.

5. BÖLGE MEKANSAL GELİŞME ŞEMASI

Bölge mekansal gelişme şemasında; mevcut durum analizleri sonucunda belirlenen mevcut ve atıl potansiyellerin, bölgenin geleceğine yönelik nasıl bir gelişme eğiliminde olacağı değerlendirilmiştir. Ayrıca ekonomik, sosyo – kültürel ve mekansal faaliyetlerin yer alacağı alanların belirlenmesi ve bölgeye yönlendirilecek yatırımların yer seçim kararlarının verilmesine altlık oluşturulması yine bu kapsamda ortaya konulmaya çalışılmıştır.

TR7 Bölgesi'nde yer alan ve Türkiye genelinde coğrafi olarak en geniş alana sahip olan TR72 Bölgesi konum olarak oldukça önemli bir noktadadır. Çevresinde yer alan TR71, TR62, TR63, TRB1, TRA1, TR90 ve TR83 Düzey 2 Bölgeleri ile komşudur. Bölge karayolu, demiryolu ve havayolu ulaşımı ile önemli bir lojistik merkezdir. Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan bölge, Karadeniz'de Sinop, Samsun ve Trabzon, Akdeniz'de Mersin ve İskenderun limanları ile sürekli irtibat halindedir (Şekil 51).

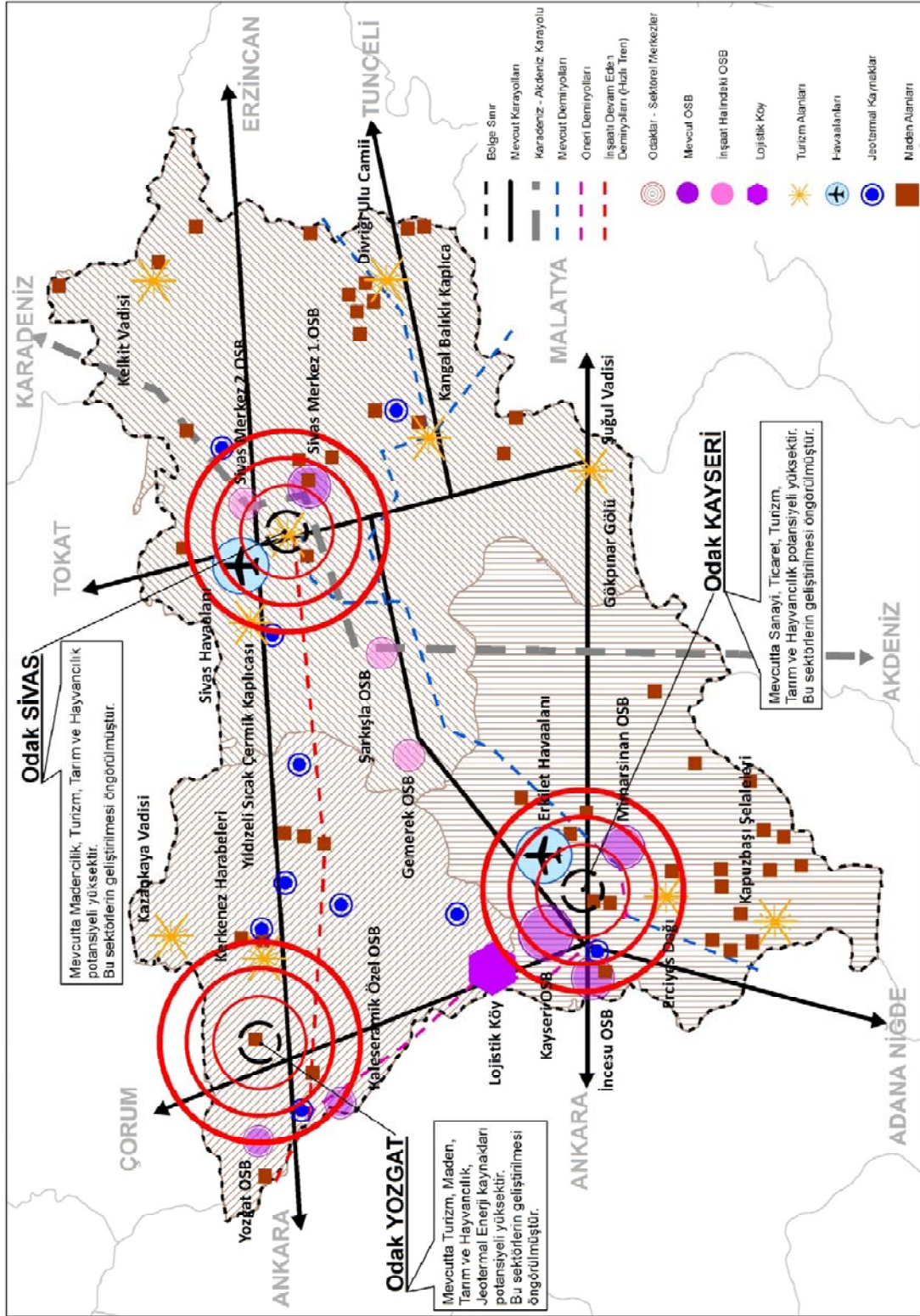

Şekil 51: TR72 Bölgesi konum ve çevre ilişkileri

Yapılan mevcut durum analizi değerlendirmesi sonucunda bölgenin sanayi, ticaret, maden, turizm, tarım ve hayvancılık alanlarında önemli potansiyeller taşıdığı tespit edilmiştir. Ayrıca bölge, yenilenebilir ve sürdürülebilir bir enerji kaynağı olarak öne çıkan jeotermal enerji kaynakları açısından da oldukça zengindir.

Kayseri, Sivas ve Yozgat illeri, bahsedilen potansiyeller nedeniyle önemli sektörel merkezler olarak bölgenin odak noktalarını oluşturmaktadırlar. TR72 Bölgesi mekansal gelişme şemasında, bu odaklar tanımlanarak, mekansal biçimlenmelerinde taşıdıkları fonksiyonların, sektörel dağılımları ve etkilerine göre mevcut durum ve gelişme eğilimleri değerlendirilmiştir. Tanımlanan odak noktaları;

- ✓ **Odak Kayseri:** Mevcut verilere göre, Kayseri ilinin sanayi, ticaret, turizm, tarım ve hayvancılık sektörlerinde önemli potansiyeller taşıdığı görülmektedir. Bu sektörler önemli çekim merkezleri ve odak noktaları oluşturacak niteliktedir. Bölge planı kapsamında Kayseri ilinde mevcut sanayi, ticaret, tarım ve hayvancılık sektörlerinin geliştirilmesi öngörülmüştür. Özellikle bu sektörlerdeki talep ve ihtiyaçlara hızlı ve dinamik bir şekilde cevap verebilecek uygulanabilir bir plan hazırlamak hedeflenmektedir.
- ✓ **Odak Yozgat:** Yozgat ilinde, maden, tarım ve hayvancılık sektörünün taşıdığı potansiyelleri değerlendirmek, turizm potansiyelini aktif hale geçirmek, jeotermal enerji ile rüzgar enerjisi kaynaklarının kullanım alanlarını genişletmek ve bölgenin gücünü öne çıkaracak projeleri yönlendirmek üzere gelişme hedeflenmektedir.
- ✓ **Odak Sivas:** Sivas ilinde ise, tarım, hayvancılık, turizm ve maden sektörleri öne çıkmaktadır. Yine plan kapsamında taşıdıkları mevcut ve atıl potansiyellerle ön plana çıkan bu alanlarda gelişme öngörülerek, bu sektörlerin bölge ve ülke için önemli sektörel merkezler olarak öne çıkarılması hedeflenmiştir.

Şekil 52: TR72 Bölgesi mekansal gelişme şeması

Odaklar arası bağlantıyı sağlayan temel bileşenlerden olan ve bölgenin gelişmesinde büyük payı olan demiryolu ve karayolu ulaşımında yapılan önemli yatırımlar dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Hızlı Tren Projesi'nin ilk etabını oluşturan Ankara - Yozgat - Sivas Hızlı Tren Demiryolu Hattı'nın, Yerköy - Sorgun - Sivas kısmında alt yapı ve inşaat çalışmaları devam etmektedir. Proje, tamamlandığında bölgenin kalkınması adına geleceğe yönelik önemli bir potansiyeli açığa çıkarmış olacak ve demiryolu güzergahında bulunan il, ilçe ve çevrelerinde büyük oranda ekonomik ve sosyal değişim yaratacaktır. Diğer taraftan, Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı Demiryolları, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü'nün yatırım programları arasında yer alan Ankara - Kayseri Yüksek Hızlı Tren Projesi'nin Yerköy - Kayseri etabı da proje aşamasındadır. Güzergahta yer alan hızlı tren projesi tamamlandığında, Ankara - Kayseri arasında 6 saat olan seyahat süresi 2 saate inecektir. Erişim süresinin hissedilir ölçüde kısılması bölgenin çevresiyle olan etkileşimini güçlendirerek bölgenin önemini artıracaktır.

Bununla birlikte; bölgede, DHMİ bünyesinde işletilen 2 havaalanı bulunmaktadır. Kayseri'de bulunan "Kayseri Erkilet Havaalanı", sivil - askeri kategoride olup iç ve dış hat seferleri yapmaktadır. "Sivas Havaalanı" ise, sivil kategoride olup yine iç ve dış hat seferleri yapmaktadır. Erkilet Havaalanı'nın kapasitesi Sivas'a oranla alan ve taşınan yolcu sayısı açısından daha büyüktür. Ancak ülke geneli ile kıyaslandığında TR72 Bölgesi'ndeki havayolu ile taşınan yük miktarı yine de ortalamanın gerisinde kalmaktadır. Dolayısı ile hava taşımacılığının kapasitesinin artırılması gerekmektedir.

Bölge illerinden Kayseri, konumu itibarıyla, karayolu ve demiryolu aksları, havayolu ulaşım imkanları ile önemli bir lojistik merkezdir. Bu durum Kayseri'nin ticaret ve sanayi alanında gelişme eğilimleri göstermesinde oldukça önemli bir etkidir. Kent merkezinde kaldığı için gücünü yitiren yük garının yerine, etkin bir karayolu – demiryolu ağı bulunan bir alanda ve yük – lojistik ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte yeniden yapılandırılması amacıyla Boğazköy'de önemli bir çekim merkezi olacak lojistik köy kurulmuştur. Gelecekte, demiryolu ve karayolu yük taşımacılığı bu merkezden yapılacak böylece, ülkenin doğu ile batısı arasında bir yük köprüsü olarak üretim yapanların pazarlara ulaşımını sağlayacaktır. Bölgenin önemli odak noktalarından biri olarak karşımıza çıkan lojistik köy, kurulduğu alan ve çevresine çekeceği yatırımlar ile de bir çok açıdan bölge ekonomisini harekete geçirecektir.

Ayrıca; Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde yer alan, gelişme süreci devam eden OSB'ler ve inşaatı devam eden OSB'ler bölgenin önemli çekim merkezleri olarak öne çıkmaktadır. Kayseri'de aktif olarak çalışan 3 adet, Sivas'ta mevcutta 1 adet, kurulma aşamasında olan ve altyapı inşaatı devam eden 3 adet, Yozgat'ta ise 2 adet OSB bulunmaktadır. Bu nedenle bölgenin sanayi alanında önemli bir sektörel merkez olması söz konusudur.

6. FİNANSMAN

Bölgeye, 2010 yılı içinde ORAN'ın yanı sıra, kamu yatırımları, AB fonları ve özel yatırımlar vasıtasıyla finansman girişi olacaktır. Bu fonlar hakkındaki bilgiler şöyledir;

ORAN Kaynağı

2009 yılından 4.095.173 TL, 2010 yılı genel bütçeden yapılacak olan transfer 16.097.663 TL, İl Özel İdareleri'nden 703.620,32 TL, Belediyelerden 5.375.914,18 TL, Sanayi ve Ticaret Odaları'ndan 82.657,30 TL ve ayrıca 400.000 TL faiz geliri olmak üzere 2010 yılı Ajans bütçesinin 26.755.027,79 TL olması tahmin edilmektedir. Bu gelirden Ajans tarafından belirlenecek miktar bölgeye kaynak olarak aktarılacaktır.

Kamu Yatırımları

Bölge ekonomisine etki eden en büyük kaynak kamu kaynağıdır. Bölgeye yapılan kamu yatırımlarının 2010 yılı paylarının il bazında sektörel olarak dağılımı Tablo 110'daki gibidir.

Tablo 110: 2010 yılı kamu yatırımlarının illere göre sektörel dağılımı(bin TL) (15) (138) (139) (140)

	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma-Haberleşme	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer Kamu Hizmetleri	İL TOPLAMI
Kayseri	39.914	877	86	300	143.503	160	0	26.422	3.000	24.515	238.777
Sivas	38.043	810	4.268	18.000	35.252	2.500	4.693	30.176	13.600	28.479	175.821
Yozgat	2.961	596	1	0	2.059	0	367	24.140	13.000	21.471	64.595
TOPLAM	80.918	2.283	4.355	18.300	180.814	2.660	5.060	80.738	29.600	74.465	479.193

Tablo 110'da illerin muhtelif iller kapsamındaki yatırımları toplama eklenmemiştir. Bu kapsamda muhtelif illerin içinde bulunduğu önemli yatırımlar: 2010 yılı için Kayseri'nin içinde bulunduğu illere toplam 321.108.000 TL'lik, Sivas'ın içinde bulunduğu illere toplam 412.261.000 TL'lik, Yozgat'ın içinde bulunduğu illere ise toplam 424.482.000 TL'lik yatırım

ödeneği ayrılmıştır. Bu yatırımların en önemlileri Sivas ve Yozgat’ında içinde bulunduğu ve 2010 yılı için 160.000.000 TL ödenek ayrılan Sivas-Ankara Hızlı Tren Projesi ve 54.222.000 TL ödeneye olan gar, istasyon ve diğer hizmet binaları ve tesisleri, bakım ve onarım çalışmaları, üç ilinde içinde bulunduğu 177.000.000 TL ödenek ayrılan yol yatırımları, Kayseri’nin içinde bulunduğu 96.000.000 TL 2010 ödeneği bulunan sinyalizasyon ve altyapı iyileştirme çalışmaları ile 45.000.000 TL ödeneği bulunan Lojistik Merkez kurulması projeleridir.

İllere direkt ayrılan ödenekler içinde ise en kapsamlı projeleri sulama, enerji, ulaşım, raylı sistem, havaalanı, eğitim ve sağlık projeleri oluşturmaktadır.

AB Fonları (141) (142)

AB’ye entegre olma sürecinde, Türkiye, gerekli olan değişimleri yapmak için çeşitli destekler almaktadır. Bunlardan en önemlilerinden bir tanesi de AB’nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı olan IPA’nın (Instrument for Pre-Accession Assistance) “Kırsal Kalkınma Bileşeni” kapsamında uygulanacak olan Kırsal Kalkınma Programı’dır (IPARD). Kırsal Kalkınma Programı’nın ana amacı, Türkiye’nin önceliklerini ve gereksinimlerini dikkate alarak, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır.

Bu amaçla; AB-Türkiye Cumhuriyeti eş finansmanı ile sağlanacak olan hibeler, ortak tarım politikası ve gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı ile ilgili alanlara ilişkin AB standartlarının uygulanması ve tarım sektörünün sürdürülebilir adaptasyonuna katkı sağlanması, tarım-çevre tedbirlerinin ve yerel kırsal kalkınma stratejilerinin uygulanması için hazırlık niteliğinde faaliyetlere katkı sağlanması, kırsal ekonominin gelişimini destekleyerek, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanmasına yönelik verilecektir.

Bu sene verilecek olan hibeler; Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar; Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek; Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik yatırımlar; Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi konularında verilecektir. Toplam bütçesi 91.584.881 Avro olan program, toplam 20 ili içermekte olup, Sivas ve Yozgat da bu iller arasındadır.

Bunun yanı sıra devam etmekte olan bir diğer program da Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Programı'dır. Bu program, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD: International Fund for Agricultural Development) kapsamında olup 2005 yılında başlamıştır ve 2012'de son bulacaktır. Proje, Sivas ve Erzincan'daki az gelişmiş bölgelerde tarımsal verimliliğin ve gelir seviyesinin artırılması amacıyla küçük aile işletmelerinin desteklenmesini, sosyal ve tarımsal altyapının iyileştirilmesini ve kırsal yaşam standartlarının yükseltilmesini hedeflemektedir (142).

Toplam bütçesi 24 Milyon Avro olan program halen devam etmekte olup Sivas ilimizdeki tarımla uğraşan kişiler faydalanabilmektedir.

Yeni açılan programlardan biri de Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Programı'dır (CIP: Competitiveness and Innovation Programme). CIP, AB'nin Lizbon Hedefleri kapsamında 2007-2013 yılları için öngörülen büyüme ve istihdam hedeflerine ulaşılması için oluşturulan bir AB programıdır. CIP'in birinci alt bileşeni olan Girişimcilik ve Yenilik Programı (EIP: Entrepreneurship and Innovation Programme) kapsamında, KOBİ'lere yönelik olarak geliştirilecek yenilikçi projelere 35 Milyon Avro mali destek sağlayacak olan 'Eco-Innovation' Proje Teklif Çağrısı Avrupa Komisyonu tarafından 19 Nisan 2010 tarihinde duyurulmuştur.

Kamu-Özel İşbirliği İle Yürütülen Projeler

Bölgede, hayırseverlerin ve kamunun işbirliği ile eğitim sektöründe derslikler, yurtlar ve diğer eğitim merkezlerinin Bölge halkının hizmetine kazandırılmasına yönelik faaliyetler hızla devam etmektedir. Bu işbirliğinin artması ve bölge planının önceliklerine hitap etmesi amaçlanacaktır.

7. PERFORMANS GÖSTERGELERİ

Bölge planı çalışmaları boyunca yapılan mevcut durum analizleri ile bölgenin potansiyelleri ortaya çıkartılmaya çalışılmış ve oluşturulan vizyon çerçevesinde bu potansiyelleri en doğru şekilde değerlendirmesine yönelik stratejiler belirlenmiştir. Bu stratejiler doğrultusunda gerçekleştirilecek olan faaliyetlerin başarısı bölgenin hedeflerine ulaşmasını sağlayacak en önemli araçlardır. Bölge planının yayınlanması ve belirlenen stratejiler doğrultusunda faaliyetlerin başlatılması ile birlikte yeni adım tüm bu faaliyetlerin hedeflere ve amaçlara olan faydasının ölçülmesi, yapılacak olan analizler ile stratejiler konusunda eksik kalan noktaların tespit edilerek gerekli düzenlemelerin yapılması olacaktır. Bu analizlerin yapılabilmesi için stratejilerle ilgili olarak aşağıdaki performans kriterleri belirlenmiş olup, bu konulardaki verilerin periyodik olarak toplanması , analiz edilmesi ve raporlanması ile mevcut planın bölgeye etkilerinin ölçülebilir hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Performans göstergeleri Tablo 111’de verilmiştir.

Tablo 111: Performans göstergeleri

REKABET EDEBİLİRLİĞİN ARTTIRILMASI				
GÖSTERGE	BİRİM	BAZ DEĞER	HEDEF (2010-2013)	DOĞRULAMA KAYNAKLARI
Patent ve endüstriyel tasarım başvuru sayısı	Adet/ yıl	Patent: 43 Endüstriyel tasarım: 355	Patent: 65 Endüstriyel tasarım: 535	TPE, TSO
Marka başvuru sayısı	Adet/ yıl	966	1.065	TPE
ORAN tarafından gıda sanayine yönelik hazırlanan rapor, analiz ve fizibilite çalışması	Adet	0	3	ORAN
ORAN tarafından sağlık sektörüne yönelik imalat sanayi için hazırlanan rapor, analiz ve fizibilite çalışması	Adet	0	2	ORAN
ORAN tarafından savunma sektörüne yönelik imalat sanayi için hazırlanan rapor, analiz ve fizibilite çalışması	Adet	0	3	ORAN

ORAN tarafından enerji sektörüne yönelik imalat sanayi için hazırlanan rapor, analiz ve fizibilite çalışması	Adet	0	2	ORAN
Rekabetçilik çalışmaları	-	Yok	Var	Sanayi Ticaret İl Müd., Tarım İl Müd., TSO
Yenilikçi ürün ve endüstriyel tasarım kültürünün kazandırılması için düzenlenen eğitim	-	Yok	Var	Üniversiteler, TPE, TSO
Bölgenin toprak ve iklim analizlerinin yapılması	-	Yok	Var	Tarım İl Müd., Üniversiteler
ORAN tarafından yapılacak ve desteklenecek akademik çalışmalar	Adet	0	5	Üniversiteler, ORAN

İNSAN KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ

Mesleki eğitim merkezi ve halk eğitim merkezi kursları bitiren kursiyer sayısı	Kişi/ dönem (Bin)	127,5	140,3	TSO, MEM, TÜİK
ORAN tarafından verilen proje hazırlama eğitimi sayısı	Adet	0	100	ORAN
Kadınların işgücüne katılma oranı	%	16,4	18,0	İŞKUR, TÜİK
İşgücüne katılma oranı	%	40,6	42	İŞKUR, TÜİK
İşgücü piyasası analiz raporu	Adet	Yok	Var	İŞKUR, TSO, OSB

YATIRIM ALTYAPISININ İYİLEŞTİRİLMESİ

Modern sera sayısı	Adet	12	15	TÜİK
Organik tarım yapılan alan miktarı	ha	581	700	TÜİK, Tarım İl Müd.
Organik tarımdan elde edilen ürün miktarı	Ton/yıl	1.212	1.500	TÜİK, Tarım İl Müd.
YDO'larca işletmeler için alınan ruhsat sayısı	Adet	0	40	ORAN
Madencilik ihracat tutarı	Bin ABD\$	65.617	80.000	TİM
Modern hayvan pazarı	-	Yok	Var	Tarım İl Müd.
Modern termal tesis sayısı	Adet	0	2	İl Kültür Turizm Müd.
Turistik tesislerdeki geceleme sayısı	Gece/ yıl	322.042	350.000	KTB
Bölge illeri için gezi rehberleri	Adet	0	3	İl Kültür Turizm Müd.
Toplam ihracat	Bin ABD\$	893.845	1.000.000	TİM

KENTSEL ALTYAPININ İYİLEŞTİRİLMESİ

Hava kalitesi izleme istasyonu	Adet	5	7	ÇOB Hava Kalitesi İzleme Ağı
Meteorolojik ölçüm istasyonu	Adet	16	19	Meteoroloji Bölge Müd.

Düzenli katı atık depolama sahası	Adet	1	3	Belediyeler, Çevre Orman İl Müd.
Yükseköğrenim yurt sayısı	Adet	45	50	MEB, YURT-KUR
Sivas ve Kayseri'deki okul öncesi okullaşma oranı	%	Kayseri: 33,19 Sivas: 40,31	Kayseri: 35, Sivas: 43	MEM
Sinema salonu	Adet	28	40	İl Kültür Turizm Müd., TÜİK
Devlet tiyatrosu sayısı	Adet	1	2	İl Kültür Turizm Müd., TÜİK
Modern spor kompleksi sayısı	Adet	1	3	GSİM
Gezici kütüphane sayısı	-	Yok	Var	İl Kültür Turizm Müd.

8. KOORDİNASYON, İZLEME ve DEĞERLENDİRME

ORAN, TR72 Bölgesi'nde hazırlamış olduğu, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT)'nin onayı ile yürürlüğe girmiş olan Bölge Planı'nda belirtilmiş olan ana amaç ve hedeflere ulaşmasına yardımcı olmak için, uygulamaların belirlenen kanun ve yönetmelik, ilke ve kurallara, uygun yürümesini sağlamak, süreç içerisinde oluşacak riskleri tespit etmek ve bu risklere yönelik düzeltici ve önleyici tedbirleri oluşturarak uygulamaya koymak amacıyla izleme, değerlendirme, koordinasyon ve raporlama faaliyetlerini gerçekleştirmekle sorumludur.

Bu süreç aşağıdaki ana faaliyetleri kapsamaktadır;

- ✓ Performans kriterlerine yönelik sistematik bilgi ve verilerin toplanması
- ✓ Toplanan bilgi ve verilerin analizi ile belirlenen hedeflere yönelik gelişme ve risklerin tespit edilmesi
- ✓ Analiz sonuçlarının periyodik raporlarla, karar vericiler, paydaşlar ve kamuoyu ile paylaşılması

İzleme, bölge planının uygulaması aşamalarında amaç ve hedeflere yönelik bilgi ve verilerin toplanarak raporlanması sürecidir. Bu süreçte bölge planında belirlenmiş olan performans kriterleri esas alınacaktır. Bu kriterlerin takibi için toplanacak bilgi ve verilerin içeriği, hangi yöntemler ya da kurumlardan tedarik edileceği gibi konular bölge planının performans göstergeleri ile ilgili bölümünde tanımlanmıştır. Sonuçların rapor halinde karar vericiler, paydaşlar ve kamuoyu ile paylaşılması ilgili veriye göre belirli periyotlar halinde gerçekleştirilecektir.

Değerlendirme, İzleme aşamasında toplanan bilgi ve verilerden oluşan raporların yorumlanması ve planlanan ile gerçekleşen sonuçların detaylı analizlerini içermektedir. Bu süreçte bölge planının ilgililiği, etkinliği ve sürdürülebilirliği gibi sorulara cevap aranacak, ayrıca uygulama aşamasında karşılaşılan problemler ve hedeflere ulaşılmasına yönelik riskler

tespit edilerek belirlenen stratejilerin revize edilmesi yada yeni stratejilerin belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Bu süreçle aynı zamanda, ORAN'ın kurumsal kapasitesinin artırılması ve şeffaf, hesap verebilir bir kurumsal yapının oluşturulması amaçlanmaktadır.

SONUÇ

Kayseri-Sivas-Yozgat illerini kapsayan ilk bölge planı olma özelliğini taşıyan bu plan, ilgili tarafların katılımıyla hazırlanmış olup bölgenin 2010-2013 yılları arasındaki kalkınma hedef ve stratejilerini içermektedir.

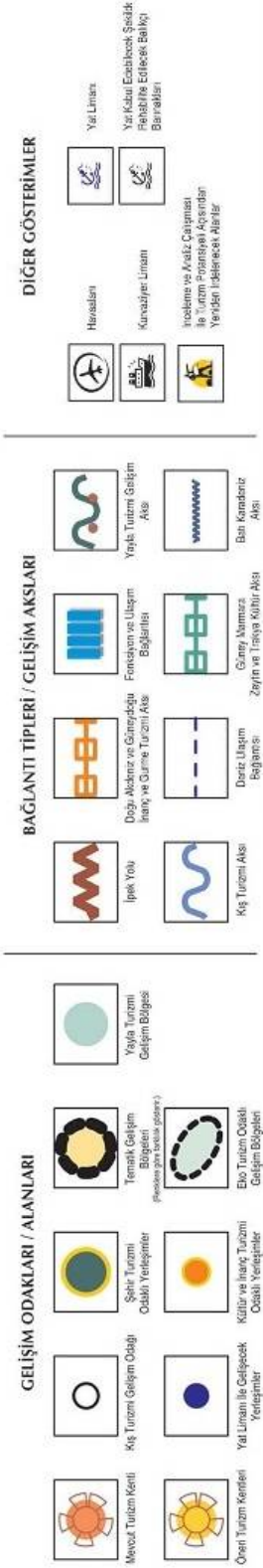
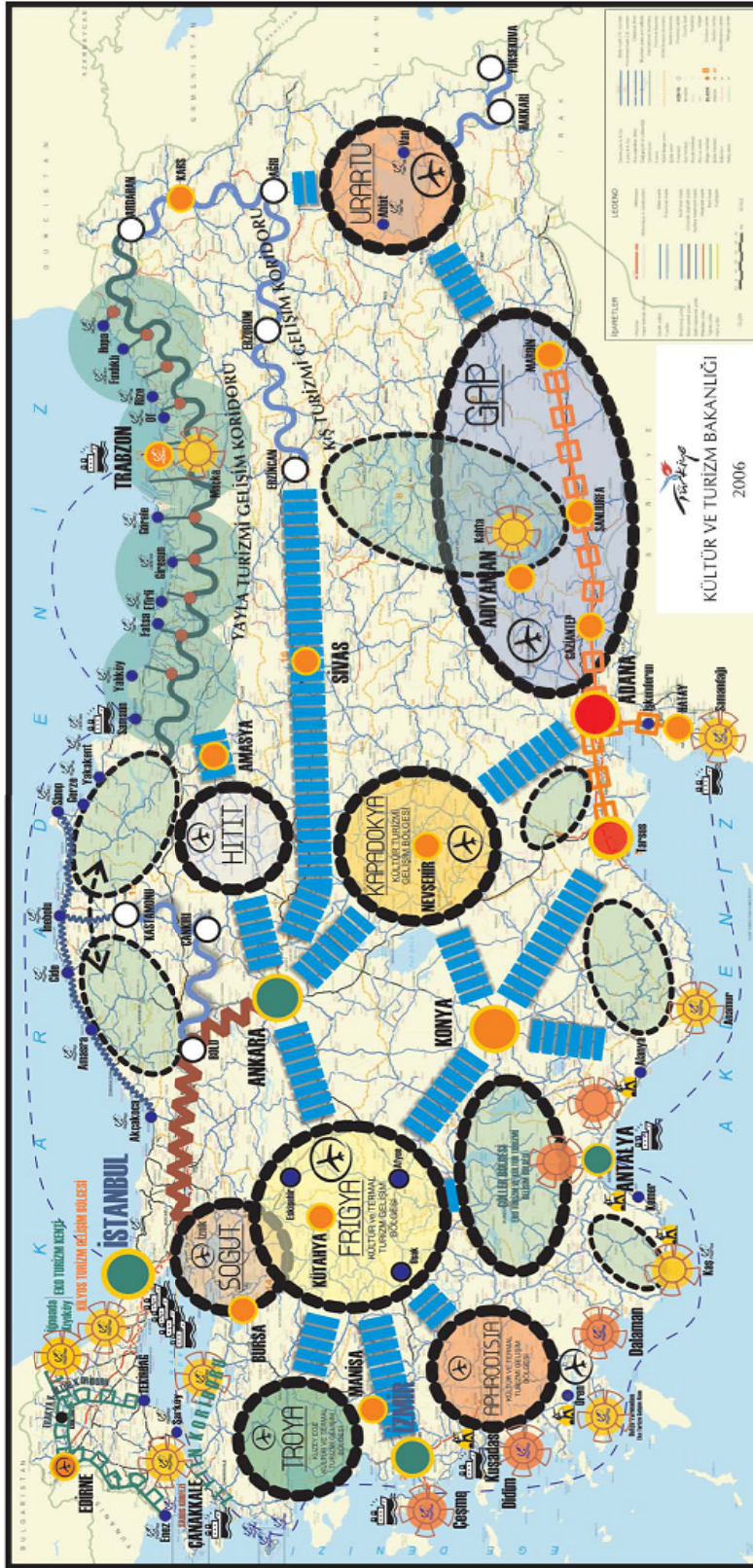
Plan hazırlama sürecinde, TR72 Bölgesi'ne ait veriler kurum ziyaretleri, sektörel çalıştaylar ve GZFT toplantıları ile elde edilmiş ve bu veriler kullanılarak bölgenin mevcut durumu ortaya çıkartılmıştır. Mevcut durum tespiti ve analizleri ışığında bölgenin gelişmesi için oluşturulan temel amaçlar; “Rekabet Edebilirliğin Artırılması”, “İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi”, “Yatırım Altyapısının İyileştirilmesi” ve “Kentsel Altyapının İyileştirilmesi” olarak belirlenmiştir.

Bölge planının ilgili tüm kurum ve kuruluşlar tarafından sahiplenilmesi ve uygulanması bölgenin kalkınması için son derece önemlidir. Bu nedenle ilgililerin bu planı bölge ile ilgili yatırım plan ve proje kararlarını alırken yol gösterici olarak kullanması beklenmektedir.

Bununla birlikte bölge planının, bölgenin ihtiyaç ve sorunlarını en iyi şekilde modelleyerek çözüm önerileri üreten dinamik bir plan olabilmesi için ilgili tüm tarafların planlama sürecine katılımı önemlidir.

EK A

Şekil 53: Türkiye Turizm Stratejisi-2023 Kavramsal Eylem Planı (36)

EK B

Tablo 112: Kayseri ili maden envanteri (127)

Maden	İlçe	Tenör ve Kalite	Rezerv (ton)			
			Görünür	Mümkün	Muhtemel	Geçmiş (işletilmiş)
Asbest	Bünyan-Akkışla	4-5 cm	Zuhur olduğundan rezerve yönelik çalışma yoktur			
Bakır-Kurşun-Çinko	Zamantı karbonatlı	%35 Pb+Zn				400
	Yahyalı-Kuzuluk	%25 Zn				500
	Yahyalı-Ağcaşar	%3 Pb %22 Zn	10.000	5.000		
	Yahyalı-Suçatı	%2-17 Pb %20-30 Zn	5.000	5.000	5.000	7.000
	Yahyalı-Sazak	%3.5 Pb %9 Zn %15-%20 Fe	22.000	22.000	22.000	
	Yahyalı-Mezargedik, Kargedigi		X	7.000	X	İşletilmiş
	Yahyalı-Milas-Alagöl		5.000	5.000	5.000	10.000
	Yahyalı-Dereköy, Karlıgın	%10 Pb %20-25 Zn	25.000	22.000	21.000	15.000
	Develi-Köprüüstü, Kaleköy, Çakılıpınar	%1-16 Pb %16-35 Zn	212.000	120.000	116.000	1.076.000
	Develi	%51.91Fe %2.42 Mn %2.17 SiO ₂	500.000	X	500.000	400.000
Demir	Pınarbaşı-Karahalka	%34 Fe ve %16.1	3.626.000	X	3.626.000	350.000
	Kardamazı Grubu	%54 Fe %1.7 S	6.400.000	X	6.400.000	
	Develi-Zile	%43-55 Fe	539.000	X	539.000	
	Yahyalı-Kuzuluk	%51 Fe	63.000	X	63.000	Üretim yapılmış
	Kovalı Grubu	%51-59 Fe	797.000	797.000	797.000	
	Merkez-Hırka	orta	6.300.000	X	12.750.000	
Fosfat	Yahyalı-Çürükler, Kazanlı	0	671.000	X	X	
Jips	Bünyan				1-1.5 milyon ton	
Kaolen	Felahiye-Badanalık	%30-33 Al ₂ O ₃ %1.5-%2 Fe ₂ O ₃	445.800	X	445.800	
Krom	Pınarbaşı-Tomarza	%11.8-50.6 Cr ₂ O ₃	56.435	374.270	1.012.745	
Kum-Çakıl	Talas-Deliçay	orta	X	X	1.000.000 m ³	
	Sarımsaklı-Zirve	orta	X	X	3.590.000 m ³	
	Merkez-Yemliha	sıva ve inşaatlarda				
	Merkez-Yılanlıdağ	stabilize malzeme	X	X	60.000 m ³	
Manganez	Develi, Pınarbaşı-Çerkez	%19-40 MnO ₂	X	500	400	

Maden	İlçe	Tenör ve Kalite	Rezerv (ton)			
			Görünür	Mümkün	Muhtemel	Geçmiş (işletilmiş)
Mermer	Develi	Çok az dolomit ve mikro kuvars içermektedir	300.000 m ³	300.000 m ³	300.000 m ³	
Tuğla-Kiremit	İncesu, Çomaklı ve Yeşilhisar	orta-iyi	18.000.000	18.000.000	18.000.000	
Turba	Ambar	AID=1453 Kcal/kg	104.926.000	X	X	

Tablo 113: Sivas ili maden envanteri (122)

Maden	İlçe	Tenör ve Kalite	Rezerv (ton)			
			Görünür	Mümkün	Muhtemel	Geçmiş (işletilen)
Altın	Koyulhisar-Evliyatepe	1.63 gr/ton Au	889.312	889.312	889.312	
	Kangal-Çetinkaya-Bakırtepe-Pınargözü	1.30 gr/ton Au	2.741.828	2.741.828	2.741.828	
Antimuan	Suğehri	%50 Sb				işletilmiştir
Asbest	Hafik-Aktaş	lif uzunlukları 4,5,6,7 grup	X	X	2.780.000	
	Hafik-Gürlevik	%4-6 asbest lif uzunlukları 4,5,6,7 grup	37.000.000	X	37.000.000	
	Hafik-Dikenlipınar	%4-6 asbest lifler çapraz oluşumlu	X	4.674.904	X	
	Hafik-Karaçal	%5-6 asbest	1.300.000	X	900.000	
	Hafik-Kavurtepe	%3 asbest lifler çapraz oluşur	845.852	X	X	
	Hafik-Hüseyintepe	%4 asbest	X	X	18.000	
	Hafik-Başıyurt	%2 asbest	X	300.000	X	
	Hafik-Kurtkulağı	%15 asbest	X	260.000	260.000	
	Hafik-İtkıran	%2.5 asbest	X	110.600	X	
	Hafik-Kömüşdersi	%2 asbest	X	100.000	X	
	Divriği-Karageban-Karsıcık	%4-5 asbest lif uzunlukları 4,5,6,7 grup	2.151.750	X	2.151.750	
	Zara-Uşaklar	%2 asbest	X	X	150.000	
	Zara-Köragıl	%2 asbest	X	X	508.780	
	Zara-Görgenağılı	%1 asbest	X	300.000	X	
	Zara-Karaburun	%2 asbest	X	X	18.000	
	Zara-Karataş	%2 asbest	X	X	18.000	
	Zara-Göllenderesi	%2 asbest	300.000	X	1.400.000	
	Zara-Büyükkuşkaya	%4 asbest	X	X	200.000	
	Zara-Çattepe	%4 asbest	X	X	75.000	
	Zara-Beypınar	lif uzunlukları 5,6,7 grup	5.000.000	5.000.000	5.000.000	
	Kangal-Çavdar	lif uzunlukları 4,5,6 grup	8.650.000	X	8.650.000	

Maden	İlçe	Tenör ve Kalite	Rezerv (ton)			
			Görünür	Mümkün	Muhtemel	Geçmiş (işletilen)
Bakır-Kurşun-Çinko	Koyulhisar-Ortakent-Kurşunlu, Aksu	%2-6 Pb %4-6 Zn	810.000	750.000	810.000	
	İmranlı-Aktepe	%27.7 Pb %3.46 Zn	X	500.000	X	
Barit	Koyulhisar-Yenice	%92-95 BaSO ₄ %0.2 Fe %0.05-0.35 SiO ₂	1.000.000	1.000.000	1.000.000	
Demir	Divriği, Purunsur ve Ekinbaşı	%45-61 Fe	59.751.103	X	59.751.103	
	Divriği-Dumluca	%%57 Fe	667.700			5.000.000
	Kangal-Çetinkaya, Pınargözü, Davutoğlu	%50 Fe	3.500.000	X	3.500.000	
	Kangal-Yellice	%18-20 Fe ₃ O ₄	125.000.000	X	125.000.000	
	Divriği-Tüllüce	%63 Fe	41.400	X	41.400	
	Divriği-Dışbudak	%35-40 Fe	2.289.000	X	2.289.000	
	Divriği-Kalkım	%51.56 Fe	2.000.000	X	2.000.000	3.000.000
	Divriği-Kızıldağ	%19-41 Fe	247.000	X	247.000	
	Gürün-Otlukilise	%53 Fe	1.500.000	X	X	
Çimento Hammeddeleri	Merkez-Karlık Tepe		25.000.000	X	25.000.000	
	Merkez-Taşocağı		10.000.000	X	10.000.000	
Diyatomit	Koyulhisar-Damatlar	Düşük	X	X	1.000	üretim yapılmış
Florit	Yıldızeli-Kavik	%51 CaF ₂	X	38.000	X	
	Divriği-Hamam Bucağı	Cu F Bi	X	36.000	X	
Kaolen	Zara-kösedagı	%18-36 Al ₂ O ₃	50.000.000	X	50.000.000	
Krom	Kangal-Yellice	%5-45 Cr ₂ O ₃	2.800.000	X	2.800.000	
	Ulaş-Eskiköy, Başçayır, Karagöl	%22-45 Cr ₂ O ₃	1.220.000	X	1.220.000	
	Kangal-Pınargözü	%22-26 Cr ₂ O ₃	13.500	10.000	13.500	
	Hafik-Kızıldağ	%36-42 Cr ₂ O ₃	235.000	X	235.000	
	Zara-Beypınar	%40-48 Cr ₂ O ₃	68.000	X	68.000	
	İmranlı-Kızıldağ	%30-45 Cr ₂ O ₃	X	100.000	X	
	Suşehri-Doğantepe	%40-44 Cr ₂ O ₃	5.000	X	5.000	
	Sivas-Kangal	%30 Cr ₂ O ₃	29.500	X	29.500	
Kireçtaşı	Yıldızeli-Nallıköyü	%52.65 CaO	3.700.000	X	3.700.000	
	Hafik-Üzeyir	%90-97 CaCO ₃	1.500.000	X	1.500.000	
	Koyulhisar-Ardıçlık	%56.40 CaO	37.500.000	X	37.500.000	
	Kangal-Felfan	%53.80 CaO %0.55 SiO ₂ %1 MgO	3.758.400	X	3.758.400	
Manganez	İmranlı-Karataş	%52.23	X	X	25.000	
Talk	Hafik-Virancık	%61.70 SiO ₂ %31.50 MgO %0.45 Fe ₂ O ₃	46.922.189	46.922.189	46.922.189	
	Zara-Celalli, Kavurtepe	%5-7	662.529	X	662.529	

Maden	İlçe	Tenör ve Kalite	Rezerv (ton)			
			Görünür	Mümkün	Muhtemel	Geçmiş (işletilen)
	Hafik-Yağmurluseki ve Örencik	%55-61 SiO ₂ %27-32 MgO %0.5-1 Fe ₂ O ₃	945.000	945.000	945.000	
	Kangal-Aktaş, Kızıltarla, Tozluyurt	SiO ₂ %60-61, MgO %31-32 Fe ₂ O ₃ %0.6-0.9	147.000	147.000	147.000	
Tuğla-Kiremit	Gemerek	orta				
Zeolit	Yıldızeli_ Eşmebaşı ve Pazarcık	%75-95	2.250.000	2.250.000	2.250.000	

Tablo 114: Yozgat ili maden envanteri (123)

Maden	İlçe	Tenör ve Kalite	Rezerv (ton)			
			Görünür	Mümkün	Muhtemel	Geçmiş (işletilen)
Bakır-Kurşun-Çinko	Akdağmadeni	%8 Zn %4 Pb	100.000	300.000	100.000	işletilmiştir
Çimento Hammaddeleri	Sarayköy		50 milyon ton killi kireçtaşı			
Demir	Sorgun-Sarıkaya Demir Zuhurları	%17-39 Fe ₂ O ₃	100.600.000	X	100.600.000	işletilememektedir
	Akdağmadeni-Karapınar	%40 Fe ₂ O ₃	X	8.500.000	8.500.000	işletilememektedir
Feldspat	Merkez-Sarıhalıcı, Kayalıbağ	%7.7-8.7 toplam alkali	138.718.750	X	138.718.750	
	Sorgun-Çağlayan ve Gözbaba	8 toplam alkali 3-4 Fe ₂ O ₃ +TiO ₂	114.580.000	X	X	
Florit	Yerköy-Şefaati-Cangilli	%72.5 CaF ₂	50.000	X	50.000	
Grafit	Yozgat-Akdağmadeni-Hatapderesi	%36.57 sabit C	134.442	X	134.442	
Kaya Tuzu	Yerköy-Sekili	%92 NaCl	107.000.000	X	359.000.000	işletilmiştir
Kireçtaşı	Şefaati-Acı, Kaletpe	%94-95 CaCO ₃ 1 SiO ₂ 1 MgO	X	13.594.525	X	
	Sorgun-Kayakışla, Tulum Köyü	%96-98 CaCO ₃	X	X	3.018.000	
Kuarsit	Sorgun-Sarıkaya Demir Zuhurları	%95.51SiO ₂	3.403.125	X	7.834.375	
Manganez	Akdağmadeni	%21.23 Mn	500	500	500	
Tuğla-Kiremit	Sarıkaya, Yerköy, Akdağmadeni, Boğazköy	orta-iyi	X	80-90 milyon ton	X	
Uranyum	Sorgun-Temrezli	%0.1 U ₃ O ₈	3.852	X	X	

Tablo 115: Gerçekleştirilen GZFT analizi toplantıları

Sıra	GZFT	Yer	Tarih	Saat
1	Kayseri İli Develi İlçesi	Zile Kasabası Kemeraltı Toplantı Salonu	14.07.2010	09:30
2	Kayseri Organize Sanayi Bölgesi	KOSB Konferans Salonu	21.07.2010	09:00
3	Yozgat Ticaret ve Sanayi Odası	YTSO Toplantı Salonu	29.07.2010	17:00
4	Sivas Ticaret ve Sanayi Odası	STSO Toplantı Salonu	30.07.2010	17:00
5	Sivas İli Gemerek İlçesi	Gemerek Gençlik ve Kültür Merkezi	02.08.2010	09:00
6	Sivas İl Genel Meclisi	Sivas İl Genel Meclisi Toplantı Salonu	02.08.2010	11:00
7	Sivas İli Şarkışla İlçesi	Şarkışla Aşık Veysel Kültür Merkezi	02.08.2010	16:00
8	Kayseri İli Yahyalı İlçesi	Yahyalı Kaymakamlık Toplantı Salonu	03.08.2010	08:30
9	Kayseri İl Genel Meclisi	Kayseri İl Genel Meclisi Toplantı Salonu	03.08.2010	14:00
10	Yozgat İl Genel Meclisi	Yozgat İl Genel Meclisi Toplantı Salonu	04.08.2010	14:00
11	Yozgat İli Sorgun İlçesi	Sorgun Belediye Meclisi Toplantı Salonu	04.08.2010	16:00
12	Kayseri İl Kalkınma Kurulu Toplantısı	Kayseri Sanayi Odası Toplantı Salonu	11.08.2010	09:30
13	Kayseri Tarım, Hayvancılık ve Gıda Çalıştayı	E.Ü. Mühendislik Fakültesi	17.08.2010	09:30
14	Sivas İl Kalkınma Kurulu Toplantısı	Sivas Ticaret ve Sanayi Odası	19.08.2010	10:00
15	Yozgat İl Kalkınma Kurulu Toplantısı	Bozok Üniversitesi Rektörlük Binası	20.08.2010	09:30
16	Sivas Tarım, Hayvancılık ve Gıda Çalıştayı	Cumhuriyet Üniversitesi Kültür Merkezi	23.08.2010	10:00
17	Sivas Maden ve Enerji Sektörleri Çalıştayı	Cumhuriyet Üniversitesi Kültür Merkezi	23.08.2010	10:30
18	Yozgat Tarım, Hayvancılık ve Gıda Çalıştayı	Bozok Üniversitesi Rektörlük Binası	24.08.2010	10:00
19	Yozgat Maden ve Enerji Sektörleri Çalıştayı	Bozok Üniversitesi Rektörlük Binası	24.08.2010	10:30

Tablo 116: GZFT analizi toplantıları katılımcı listesi

No	Soyisim	İsim	Kurum / Görevi
1	BİLİCİ	Mevlüt	Kayseri Valisi
2	KOLAT	Ali	Sivas Valisi
3	ŞENTÜRK	Necati	Yozgat Valisi
4	ÖZHASEKİ	Mehmet	Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı
5	BAŞER	Yusuf	Yozgat Belediye Başkanı
6	ÜRGÜP	Doğan	Sivas Belediye Başkanı
7	ARSLAN	Üzeyir	Yozgat İl Genel Meclisi Başkanı
8	AYDIN	Saadettin	Kayseri İl Genel Meclisi Başkanı
9	ÖZATA	Sedat	Sivas İl Genel Meclisi Başkanı
10	KİLCİ	Hasan Ali	Kayseri Ticaret Odası Başkanı
11	ÖZİŞİK	Metin	Yozgat Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı
12	YILDIRIM	Osman	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Başkanı
13	DÖKMETAŞ	Prof. Dr. İlyas	Cumhuriyet Üniversitesi Rektörü
14	VARINLI	Prof. Dr. İnci	Bozok Üniversitesi Rektörü
15	ÇİFTÇİ	Veysel	Sivas Vali Yardımcısı
16	GÜLÜMSER	Prof. Dr. Ali	Bozok Üniversitesi Rektör Yardımcısı, Ziraat Fakültesi Dekanı
17	YEKELER	Prof. Dr. Meftuni	Cumhuriyet Üniversitesi Rektör Yardımcısı
18	BEKYÜREK	Prof. Dr. Tayfur	Erciyes Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dekanı
19	ERDEM	Prof. Dr. Bülent	Cumhuriyet Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dekanı
20	UZUN	Prof. Dr. Ahmet	Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı
21	KAYHAN	Mahmut	Sivas İl Özel İdaresi Genel Sekreteri
22	AVCI	Mehmet	Sivas Belediye Başkan Yardımcısı
23	ÇİMEN	Mustafa	Sivas Belediye Başkan Yardımcısı
24	KÖSE	Hayri	Sivas Belediye Başkan Yardımcısı
25	AKBIYIK	İdris	Yahyalı Kaymakamı
26	AYHAN	Salih	Divriği Kaymakamı
27	ERDOĞAN	Hakan Yavuz	Yıldızeli Kaymakamı
28	ŞANLI	İsmail	Kadışehri Kaymakamı
29	TEZCAN	Adnan	Gemerek Kaymakamı
30	ÜNLÜ	Enver	Develi Kaymakamı
31	AKAY	Adnan	Kayseri Tarım İl Müdürü
32	AKÇADIRCI	Kamil	Kayseri Sanayi Ve Ticaret İl Müdürü
33	ARSLAN	Yücel	Kayseri İl Planlama Koordinasyon Müdür Vekili
34	AYAR	Dr. M. Emrah	Sivas MTA Bölge Müdür Yardımcısı
35	AYATA	Erdoğan	Kayseri İl Milli Eğitim Müdürü
36	BAŞARAN	Gülistan T.	Sivas İl Planlama Koordinasyon Müdürü

37	BAYKAN	Ali Rıza	Kayseri İl Çevre Ve Orman Müdürü
38	BEYKAYA	Mehmet	Sivas Tarım İl Müdürü
39	BÜKE	Veli	TKDK İl Koordinatörü
40	CENGİZ	Mehmet	Sivas Tarım İl Müdür Yardımcısı
41	ÇETİNKARA	Kadir	Kayseri İl Sağlık Müdürü
42	ÇELEBİ	Muhsin	Yozgat Sanayi Ve Ticaret İl Müdürü
43	ÇELİK	Necmi	Kayseri Tarım İl Müdür Yardımcısı
44	ÇINAR	Erdal	Kayseri KOSGEB Müdürü
45	ÇOKYİĞİT	Enver	Kayseri İl Defterdarı
46	DEMİREZER	Servet	Devlet Su İşler 123. Şube Müdürü
47	DEMİRTAŞ	Yaşar	Yozgat Toprak Mahsulleri Ofisi Ajans Müdürü
48	DEVELİ	Hacı Veli	Tarım Reformu Yozgat Bölge Müdürü
49	EKİZ	Hasan	İller Bankası 9. Bölge Müdür Yardımcısı
50	ELMALI	Ahmet	Yozgat Kültür Ve Turizm İl Müdürlüğü
51	GÜREL	Bülent	Yozgat Çamlıbel Elektrik Dağıtım A.Ş. Müdürü
52	KARAKOÇ	Halit	Sivas İl Kültür Ve Turizm Müdürü
53	KOÇAK	Ünal	Yozgat Tarım İl Müdürü
54	ŞAHİN	Şakir	Yozgat İş Kurumu İl Müdürlüğü
55	TAMER	İbrahim	Yozgat Bayındırlık Ve İskan İl Müdürü
56	TONBUL	Ruhi	Sivas Sanayi Ve Ticaret İl Müdürü
57	ÜRÜN	Mustafa	Yozgat İl Planlama Ve Koordinasyon Müdürü
58	SERİN	Prof. Dr. Yunus	Erciyes Üniversitesi Seyrani Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü Başkanı
59	CEYLANOĞLU	Prof. Dr. Atilla	Cumhuriyet Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümü Başkanı
60	DEĞİRMENCİ	Prof. Dr. Mustafa	Cumhuriyet Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümü Başkanı
61	ŞİMŞEK	Prof. Dr. Muammer	Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi İ.B. Başkanı
62	ASLAN	Doç. Dr. Nevzat	Cumhuriyet Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümü
63	GÜLŞEN	Doç. Dr. Osman	Erciyes Üniversitesi Seyrani Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü Başkanı
64	KONCA	Doç. Dr. Yusuf	Erciyes Üniversitesi Seyrani Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü Başkanı
65	SAĞDIÇ	Doç. Dr. Osman	Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölümü
66	SEYİS	Doç. Dr. Fatih	Bozok Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü Başkanı
67	YETİŞİR	Doç. Dr. Halit	Erciyes Üniversitesi Seyrani Ziraat Fakültesi
68	ÇELİK	Yrd. Doç. Dr. Haydar	Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölümü
69	ELEROĞLU	Yrd. Doç. Dr. Hasan	Cumhuriyet Üniversitesi Enformatik Bölümü

70	KESKİN	Yrd. Doç. Dr. Tülay Eklemen	Cumhuriyet Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü
71	KUL	Yrd. Doç. Dr. Mehmet	Cumhuriyet Üniversitesi Metalürji Mühendisliği Bölümü
72	ÖKSÜZ	Yrd. Doç. Dr. Nursel	Bozok Üniversitesi Mühendislik Ve Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi
73	ÖZDAMARLAR	Yrd. Doç. Dr. Kadir	Emekli Öğretim Görevlisi
74	PEHLİVAN	Yrd. Doç. Dr. Ergün	Cumhuriyet Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi
75	SÜL	Yrd. Doç. Dr. Ömer Lütfi	Cumhuriyet Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümü
76	UZUN	Yrd. Doç. Dr. Aydın	Erciyes Üniversitesi Seyrani Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü
77	ÜNLÜKARA	Yrd. Doç. Dr. Ali	Erciyes Üniversitesi Seyrani Ziraat Fakültesi Tarımsal Yapılar Ve Sulama Bölümü
78	YALÇIN	Yrd. Doç. Dr. Hasan	Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölümü
79	YILMAZ	Yrd. Doç. Dr. K. Uğurtan	Erciyes Üniversitesi Seyrani Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü
80	YÜKSEK	Yrd. Doç. Dr. Salih	Cumhuriyet Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümü
81	BOZDOĞAN	Arş. Gör. Kanat Burak	Cumhuriyet Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü
82	BÜYÜKKILIÇ	Arş. Gör. Selma	Erciyes Üniversitesi Seyrani Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü
83	CANBULUT	Faruk	Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü
84	DOĞAN	Arş. Gör. Tuğba	Cumhuriyet Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümü
85	GEVREK	Ferdi	Bozok Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu
86	GÖNÜLATEŞ	Selahattin	Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü Genel Sekreterliği
87	KÖYLÜ	Fehim	Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü
88	TOSUN	Öğrt. Gör. Yener Kortan	Bozok Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu
89	HASNALÇACI	Celal	Kayseri İl Genel Meclisi Başkan 1. Vekili
90	TUTAK	Celil	Kayseri İl Genel Meclisi Başkan 2. Vekili
91	AKDENİZ	Abdulkadir	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
92	AKKUŞ	Nebi	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
93	AKSOY	Abdülaziz	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
94	ALAN	Mustafa	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
95	ANDAÇ	Hamdi	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
96	ARAR	Nazif	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
97	ARI	Mahir	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi

98	ARIKAZ	Yaşar	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
99	AYDIN	Osman	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
100	BAĞCI	Emir	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
101	BAĞCI	İbrahim	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
102	BARAN	Mustafa	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
103	BAŞAK	Yaşar	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
104	BAŞER	Mehmet Akif	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
105	BAŞKAN	Osman Levent	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
106	BAŞKAN	Osman	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
107	BUDAK	Osman	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
108	BULUT	Uğur	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
109	BÜYÜKSİMİTÇİ	Ahmet	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
110	CAN	Ayhan	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
111	CENGİZ	Süleyman	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
112	CİHAN	Metin	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
113	ÇEVİKEL	Hacı	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
114	ÇINKI	Mehmet	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
115	DAĞ	Feridun	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
116	DALMAZ	Mustafa	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
117	DAŞTAN	Selcan Göksel	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
118	DEMİR	Halit	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
119	DEMİREL	Tayfun	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
120	DENİZ	Nazmi	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
121	DOĞRUYOL	Fikret	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
122	DUMAN	Dilaver	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
123	DUMRUL	Hasan	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
124	DURAN	Recep	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
125	DUYAR	Adnan	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
126	EKİNCİ	Semiha	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
127	ERCİYAS	Atakan	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
128	ERKEK	Mehmet	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
129	EROĞLU	Bayram	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
130	GÖÇ	Hamza	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
131	GÜLDİGEN	Gökhan	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
132	GÜLLER	Sadık	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
133	GÜNER	Osman	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
134	GÜNER	Mustafa	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
135	GÜRAN	Ali	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
136	İNCE	Mehmet	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
137	İNCİR	Temur	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
138	KAHRAMAN	Nuri	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
139	KAPLAN	Haydar	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
140	KARACA	Dursun	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi

141	KARAGÖZ	İhsan	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
142	KARAKOYUN	Ekrem	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
143	KARAKOYUN	Dadaloğlu	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
144	KARDUMAN	Abdullah	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
145	KARLI	Hamza	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
146	KARTAL	Mahmut	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
147	KAYA	İsmail	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
148	KILIÇOĞLU	Hasan	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
149	KOÇ	Osman	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
150	KOÇ	Turgut	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
151	KOYUNCU	H.Ahmet	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
152	KULMAÇ	Aytekin	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
153	KURUÇAY	İmdat	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
154	LALE	Ramazan	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
155	NURLU	Battal	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
156	ÖZ	Mustafa	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
157	ÖZAKKAŞ	Ahmet	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
158	ÖZAYDIN	Ahmet	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
159	ÖZBEK	Özcan	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
160	ÖZCAN	Serdal	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
161	ÖZCAN	Ömer	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
162	ÖZÇELİK	Sezgin	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
163	ÖZDEMİR	Cengiz	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
164	ÖZTÜRK	Fazlı	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
165	ÖZÜBEK	Yakup	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
166	PALA	Sayıt Ahmet	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
167	SARIOĞLU	Rüstem	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
168	SÖZEN	Sebahattin	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
169	ŞAHBAZ	Ümit	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
170	ŞAHİN	Kemal	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
171	ŞAHİN	Selami	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
172	ŞAHİNER	Reşat	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
173	ŞENOL	Hadi	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
174	ŞENYÜZ	Recayi	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
175	ŞİMŞEK	Tuncay	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
176	TANSEL	Nadir	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
177	TEKELİOĞLU	Mustafa	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
178	TEMUR	Mustafa	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
179	TİPİ	Ali	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
180	TUNA	Mehmet	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
181	TUNCER	Dursun	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
182	TUZLACIK	Hacı	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
183	TÜRKER	Ahmet	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi

184	TÜRKMEN	Halil	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
185	ÜSLU	Dursun	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
186	UZUNOĞLU	Enis	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
187	ÜÇÖK	İsmihan Gülser	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
188	ÜLKER	İbrahim	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
189	ÜNAL	Adnan	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
190	ÜNLÜ	Ali	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
191	ÜNLÜER	Emin	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
192	ÜNSAL	Ahmet	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
193	YALICI	Kazım	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
194	YAPICI	Ramazan	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
195	YASAK	İbrahim	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
196	YAZGAN	Hasan	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
197	YETİKCAN	Şahin	Kayseri İl Genel Meclisi Üyesi
198	YILDIZ	Çağlayan	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
199	YILMAZ	Muharrem	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
200	YILMAZ	Şevket	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
201	YILMAZ	Ahmet	Yozgat İl Genel Meclisi Üyesi
202	YÜRÜK	Şerif	Sivas İl Genel Meclisi Üyesi
203	AKTAŞ	Mehmet	Gürün Belediye Başkanı
204	ARAL	Mustafa	Yahyalı Belediye Başkanı
205	GÜLTEKİN	Kasım	Şarkışla Belediye Başkanı
206	ÖZKAN	Recep	Develi Belediye Başkanı
207	ÖZMEN	Mehmet	Bünyan Belediye Başkanı
208	SAĞIRKAYA	İrfan	Gemerek Belediye Başkanı
209	SEL	Sedat	Suşehri Belediye Başkanı
210	ŞİMŞEK	Ahmet	Sorgun Belediye Başkanı
211	VURAL	Hikmet	Sorgun Belediye Başkanı Yardımcısı
212	BİÇER	İsmail	Çiğdemli Belediye Başkanı
213	COŞKUN	Hacı Ahmet	Şihli Belediye Başkanı
214	DEMİR	Mustafa	Yeniçubuk Belediye Başkanı
215	GÜLLÜ	Bayram	Gazi Belediye Başkanı
216	HURMA	Fatih	Derebağ Belediye Başkanı
217	İMREN	Hurşit	Çepni Belediye Başkanı
218	KABASAKAL	Zeki	Sızır Belediye Başkanı
219	KARADEMİR	Cuma	Zile Belediye Başkanı
220	ÖZCAN	Dilaver	Bahadın Belediye Başkanı
221	ŞAHİN	Mustafa	Gazi Keçe Yönetim Kurulu Başkanı-Eski Milletvekili
222	AÇIKGÖZ	Mesut	Yozgat Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi
223	AKSU	Ali	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi-Özde Mobilya

224	ALAKOÇ	Taylan	Yozgat Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi
225	ATEŞ	Mustafa	KAYSO Meclis Üyesi
226	BACANAK	Selim	Yozgat Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi
227	BAKTIR	Necmettin	OSB Yönetim Kurulu Üyesi
228	BAKTIR	Ali	KAYSO Meclis Üyesi
229	BAŞAR	Serdar	Kayseri Serbest Bölge Müdür Yardımcısı
230	CENGİZ	Adem	Yozgat Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi
231	CİVELEK	Yusuf Bahri	Yozgat Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Eski Başkanı
232	COŞKUN	Hüseyin	Yozgat Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Eski Başkanı
233	COŞMAN	Cenan	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi-Ulaş Süt
234	DEMİRKOL	Özcan	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı
235	EMİNOĞLU	B. Sıtkı	Sivas 1. Organize Sanayi Bölge Müdürü
236	EZİNÇ	İbrahim	KAYSO Meclis Başkanı Yardımcısı
237	GÜLDÜOĞLU	Bekir	KAYSO Yönetim Kurulu Üyesi
238	HASTAOĞLU	Abdülkadir	Sivas Ticaret Borsası Başkanı-Yıldız Et
239	HERGÜNER	Ruhi	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Meclis Başkan Vekili
240	İLGÜ	Mehmet	KAYSO Meclis Başkanı Yardımcısı
241	KAPLAN	Halis	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi-Marka Market
242	KARABULUT	Mehmet	KAYSO Meclis Üyesi
243	KARADELİ	Kaan	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi-Mermer
244	KARAMAN	Hasan	KAYSO Yönetim Kurulu Başkanı Yardımcısı
245	KARATAŞ	Özkan	Yozgat Ticaret Ve Sanayi Odası Meclis Başkanı
246	KILIÇER	M.Haluk	KAYSO Meclis Üyesi
247	KOÇ	Adnan	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Meclis Üyesi
248	MERDOĞLU	Fatih	Kayseri Ticaret Borsası Genel Sekreteri
249	NALBANTOĞLU	Ercan	Kayseri OSB Yönetim Kurulu Üyesi
250	OĞUZGAN	Cemal	İncesu Organize Sanayi Bölgesi Müdürü
251	ONUŞ	Tahsin	Kayseri Organize Sanayi Bölgesi Genel Sekreteri
252	ÖZKAYA	Halit	İncesu OSB Yönetim Kurulu Başkanı
253	ÖZSUVEREN	Mehmet	KAYSO Meclis Üyesi
254	ÖZTÜRK	Erdoğan	Yozgat Organize Sanayi Bölgesi Müdür Vekili
255	ŞAHİN	Necati	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı
256	ŞAHİN	R. Ata	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi-Ata Kırtasiye
257	TÜRKEKUL	Mehmet	Yozgat Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Üyesi

258	VURAL	Sebahattin	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Genel Sekreteri
259	YILDIZ	Osman	Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi-Yıldızdoğan İnşaat
260	YILMAZ	Ahmet	Yozgat Küçük Sanayi Sitesi Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı
261	AÇIKGÖZ	Fahrettin	Kayseri Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı
262	AKÇAKAYA	Talip	Kayseri Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği
263	AKSU	Necdet	Melikgazi Ziraat Odası Başkanı
264	AKUT	Orhan	Kayseri Organize Sanayi Bölgesi
265	ALTINTAŞ	Adem	Kayseri Bölgesi Hayvancılık Kooperatifleri Birliği Y.Kur.Bşk.
266	AZMAN	Şahin	Seyrani Eğitim Ve Kültür Vakfı Yöneticisi
267	BAHÇECİOĞLU	Hasan	Develi Milli Eğitim Şube Müdürü
268	BAKTIR	Ahmet	Hacılar Dağcılık Ve Kış Sporları Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi
269	BAYRAKTAR	Hakan	Aşık Seyrani Derneği Yöneticisi
270	CERAN	Yusuf	Yahyalı Esnaf Ve Sanatkarlar Odası Başkanı
271	ÇAKI	Günay	Kayseri Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği Başkanı
272	ÇAKICI	Yusuf	Yeşilhisar Süt Üreticileri Birliği
273	EĞLENCELİOĞLU	Mehmet	Turizm İşletmecileri Derneği Başkanı-Kayseri
274	GÖKOĞUZ	Yusuf	Kayseri Esnaf Sanatkarlar Odası Birliği Genel Sekreteri
275	GÖZBAŞI	Abdullah	CHP Yahyalı İlçe Başkanı
276	HODUL	Murat	Develi Tarım İlçe Müdürü
277	İLBOĞA	İsmail	Yahyalı Şoförler Ve Otomobilciler Odası Başkanı
278	İPEKÇİ	Sıddık	Yahyalı Eski Belediye Başkanı
279	KARABACAK	Mustafa	Yahyalı İlçe Tarım Müdürü
280	KESKİNKILIÇ	Esat	Yahyalı Eski Belediye Başkanı
281	KINAŞ	Hamdi	Kayseri Genç Sanayici Ve İşadamları Derneği Başkanı
282	KIRACI	Hamdi	Sarıoğlan Ziraat Odası Başkanı
283	KÖSE	İsmail	Kayseri Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği Bölge Müdür Yardımcısı
284	MAŞLAK	Mustafa	Develi Tic. Odası Başkanı
285	MURAT	Mehmet	Develi Ziraat Odası Başkanı
286	ORHAN	Ali	Sultan Sazlığı Belediyeler Birliği
287	ÖTEGEN	Nezir	Develi Belediyesi
288	SANDIK	Erol	ARGE Sorumlusu-Yahyalı
289	SARIKAYA	İbrahim	Develi Şoförler Odası Başkanı
290	SARIKAYA	Ercan	Kayseri Mobilyacılar Ve Döşemeciler Odası Genel Sekreteri
291	ŞAHİN	Kemal	Ak Parti Yahyalı İlçe Başkanı
292	ŞAHİN	Özgür Galip	Yahyalı Orman İşletme Müdürü
293	TANRIVERDİ	Ali	Yahyalı Milli Eğitim Müdürü

294	TEMİZKAN	Davut	Yahyalı İlçe Mal Müdürü
295	TÜRKMENOĞLU	Veli	Yahyalı Milli Eğitim Müdürlüğü-Şube Müdürü
296	TÜTÜNCÜ	Mustafa	Yahyalı Ticaret Odası Başkanı
297	YALÇIN	Sevgi	Eğitimci-Develi
298	YAZLIK	Bilgin	Erciyes Teknopark A.Ş.
299	YILDIZ	Mehmet	Yahyalı Kaymakamlık Yazı İşleri Müdürü
300	YILMAZ	Vahap	Develi Belediyesi Bilgi İşlem Birimi
301	YILMAZ	Emin	Kocasinan Ziraat Odası Başkanı
302	YİĞİT	Hidayet	Develi Sanayici İş Adamları Derneği Başkanı
303	ATA	Murat	Sivas Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı
304	AYDIN	Osman	Şarkışla Genç İşadamları Derneği Başkanı
305	BOŞPOLAT	Ahmet Turan	Sivas Belediyesi AB Koordinasyon Merkezi
306	CEYLAN	Tarık	Gemerek Belediyesi Fen İşleri Memuru
307	COŞKUN	Sinan	Sivas İl Özel İdaresi Yazı İşleri Şefi
308	ÇELİK	Erol	Sivas Esnaf Ve Sanatkarlar Kredi Ve Kefalet Kooperatifi
309	ÇİFTÇİ	H. Cahit	Sivas İl Özel İdaresi
310	DEMİR	Tuğrul	Sızır Belediyesi Fen İşleri Memuru
311	DEMİRBÜK	Murat	Sivas Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
312	DEMİRCİ	Mahmut	Eğerci Tarım Kredi Kooperatifi Müdürü
313	DEMİRSOY	Ali Rıza	Gürün Sanayici Ve İşadamları Derneği Başkanı
314	DİNÇSOY	Özer	Çepni Tarım Kredi Kooperatifi Müdürü
315	DOĞAN	Hasan Hüseyin	Şarkışla Tarım İlçe Müdür Vekili
316	DOĞAN	Ethem	Sivas İli Damızlık Koyun Ve Keçi Yetiştiriciler Birliği Başkanı
317	DOĞAN	Atilla	Sivas İli Damızlık Koyun Ve Keçi Yetiştiriciler Birliği
318	DOĞRUYOL	Nezih	Devlet Su İşleri 19. Bölge İşletme Ve Bakım Şube Müdürü
319	ERCİL	Gülten	Sivas Üretici Kadın Girişimciler Ve Dayanışma Derneği Başkanı
320	GENÇ	Muhammed Ali	Sivas Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
321	GEZEĞEN	Sebahattin	Sivas Belediyesi Strateji Geliştirme Servisi
322	GEZGİN	Muzaffer	Sivas 4 Eylül Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi Başkanı
323	GÜÇLÜ	Canan	Sivas Veteriner Hekimler Odası
324	GÜNEŞ	Durmuş	Sivas İl Özel İdaresi Yazı İşleri Personeli
325	İNAL	Sedat	Sivas MTA
326	İNEM	Dr. Ertuğrul	Gemerek Sağlık Grup Başkanı
327	KANDIR	Tahir	Müsiad-Sivas
328	KANTAR	Hulusi	Sivas İli Damızlık Sığır Yetiştiriciler Birliği Başkanı
329	KARADAĞ	Mehmet	Gemerek Belediye Meclisi
330	KARAKAVAK	Tamer	Şarkışla Belediyesi Fen İşleri Müdürü
331	KAYA	Nazmi	Yeniçubuk Belediyesi Fen İşleri Memuru

332	KESKİN	Muhsin	Gemerek Kaymakamlığı Yazı İşleri Müdürü
333	KILIÇ	Ömer	Çepni Belediyesi Fen İşleri Memuru
334	KILIÇDAĞI	Remzi	Sivas MTA
335	KOCA	Mehmet	Sivas Belediyesi
336	KÖKSAL	Beşir	Sivas Esnaf Ve Sanatkarlar Odaları Birliği Başkanı
337	KURUÇAY	Kadir	Sivas Sanayici Ve İş Adamları Derneği Başkanı
338	NAZLIM	Hakkı	Aktif Sivaslı Sanayici Ve İşadamları Derneği Başkanı
339	OLTULU	Raci	Sivas İl Özel İdaresi Personeli
340	ÖZDEMİR	Zeki	Sivas Doğaltaş Ve Madenciler Derneği Başkanı
341	ÖZKAYA	Erhan	Şarkışla Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği
342	ÖZTOPRAK	Murat	Şarkışla Genç İşadamları Derneği
343	ÖZTÜRK	Ekrem	Şarkışla Zabıta Komiseri
344	ÖZTÜRK	Osman	Sivas İl Özel İdaresi Personeli
345	SARITAŞ	Şimşek	Yeniçubuk Tarım Kredi Kooperatifi Müdürü
346	SARUHAN	Cengiz	Sivas İl Özel İdaresi Yazı İşleri Müdürü
347	SEVİM	Osman	İnsan Kaynakları Eğitim Müdür Vekili-Şarkışla
348	SEVİM	Bayram	Şarkışla Eski Ziraat Odası Başkanı
349	ŞAHİN	Hikmet	Sivas İl Özel İdaresi Personeli
350	ŞEKER	Durmuş	Sivas Ziraat Odası Başkanı
351	TEKE	Meral	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı-Gemerek
352	TOKER	Necdet	Gemerek Tarım Kredi Kooperatifi Müdürü
353	TÜRKOĞLU	Mustafa	Eğerci Belediyesi Fen İşleri Memuru
354	USLU	Turgut	Gemerek Tarım İlçe Müdür Vekili
355	ÜNALAN	Temel	Gürçayır Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Başkanı
356	VURAL	Ayhan	Gemerek İlçe Milli Eğitim Müdürü
357	YEŞİLGÜL	Hasan	Sivas İl Özel İdaresi Personeli
358	YILDIRIM	Osman	Gemerek Tarım Kredi Kooperatifi
359	YILDIZ	Saiter	Sivas Belediyesi Sibeski Müdürü
360	AÇIKGÖZ	İsmail	Yozgat Ziraat Odası Başkanı
361	AKSOY	Kadir	Sorgun Belediyesi-Su İşleri Müdürü
362	AKTAŞ	Kayum	Sorgun Esnaf Odası Başkan Yardımcısı
363	ALATAŞ	Ahmet	Yozgat Ziraat Mühendisleri İl Temsilcisi
364	ATABAŞ	Ahmet	Araplı Belediye Başkanlığı
365	BAKICI	İlhami	Yozgat Şoförler Ve Otomobilciler Odası Başkanı
366	BÖLÜKBAŞI	Adem	Sorgun İlçe Tarım Müdürü
367	ÇELİK	Ayhan	Yozgat Genç Sanayici Ve İşadamları Derneği Başkanı
368	DİRİCAN	Cemal	Bahadın Belediye Meclis Üyesi
369	İŞCAN	Sefa	Sorgun Devlet Hastanesi
370	İŞÇİ	Gürkan	TKDK Yozgat İli Koordinasyon Başvuru Kabul Birim Amiri
371	İZCİ	Harun	Doğankent Belediyesi

372	KAPLAN	Resul	Sorgun Belediyesi-Çevre Mühendisi
373	KESKİN	İsmail	Sorgun Belediyesi-Endüstri Mühendisi
374	KÖMÜRCÜOĞLU	Cemalettin	Yerköy Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Başkanı
375	NAZLIOĞLU	Rahmi	Yozgat Aktif Sanayicileri Ve İşadamları Derneği Başkanı
376	ÖZDEMİR	Özkan	Yozgat Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği Veteriner Hekim
377	SALMAN	Muhsin	Sorgun Ticaret Ve Sanayi Odası
378	SAYDAM	İsrafil	Sorgun Kaymakamlığı-Proje Koordinatörü
379	SİNMEZ	Çağrı Çağlar	Yozgat Veteriner Hekimleri Odası Başkanı
380	TELLİ	İhsan	Belencuma Fakılı Belediyesi
381	TUZLACIK	Hacı	Sorgun Ziraat Odası Başkanı
382	YILDIRIM	Cüneyt	Yozgat Belediyesi Proje Ofisi
383	YILGIN	Yusuf	Sorgun Belediyesi-Proje Koordinatörü
384	DOĞRU	Murat	Sorgun Belediyesi-Tekniker
385	BEKDUR	Ali	Hotiad
386	ALTOP	Osman	Yataş A.Ş.
387	ATTAR	Galip	Deulcom International
388	BÜYÜKKUTLU	Şenel	Tarım Gıda Ve Tavukçuluk San.Tic. Ltd. Şti.
389	CANITEZ	Mehmet	Real Grup-Kayseri
390	ÇETİNBULUT	Mustafa	Mitsan A.Ş. Yönetim Kurulu Üyesi
391	DAĞLI	Mehmet	Başyazıcıoğlu Et Ve Gıda Sanayi Ve Tic. A.Ş.
392	DÜNDAR	Ahmet	Arlberg Sport
393	EKEN	Mustafa	Develi Bazalt İşletmesi Sahibi
394	ERDOĞDU	M.Fatih	Şifa Eczanesi-Yahyalı
395	NİYAZIOĞLU	Veyis	Esnaf-Yahyalı
396	ÖZBAKKAL	Ömer	Gülsan-Meysu Gıda Yatırım Koordinasyon İhracat Müdürü
397	ÖZKAYA	Kürşad	Turkuaz Seramik A.Ş. Yönetim Kurulu Üyesi
398	ÖZLOK	Tayfur	Saray Eğitim Ve Yönetim Organizasyon Geliştirme Yöneticisi
399	SALT	Behiç	Kaytaş Kayseri Tavukçuluk San. Ve Tic. A.Ş.
400	SOLAK	Osman	Şahin Sucukları (Melek Et Ve Et Mamülleri Gıda San. Tic. Ltd. Şti.
401	ŞAYLAN	Fikret	Son Teknik Ltd. Şti. Makine Mühendisi
402	TOPAL	Fevzi	Saray Tarım İşletmeleri Genel Müdürü
403	TUNA	İsmail	Tunalar Çelik Kapı Ltd. Şti
404	TÜTÜNCÜ	Saadettin	Eczacı-Yahyalı
405	YILDIRIR	Ali	Madenci-Yahyalı
406	YILMAZ	Mustafa	Serbest Meslek-Yahyalı
407	AKSONA	Hüseyin	Üretici-Şarkışla
408	ARAS	Göksel	Dekoline Ofisline Mobilya A.Ş.-Sivas
409	AYDIN	Ünal	Aydın Plastik A.Ş. Müdürü
410	AYDIN	M. Said	Aydın Plastik A.Ş. Muhasebe Bölümü

411	AYDIN	Kerim	Aydın Plastik A.Ş.
412	BALBAY	Ali	Şarkışla
413	ÇAKIROĞLU	Saadettin	Üretici-Şarkışla
414	ÇELİK	Necaattin	Ak Mermer A.Ş.
415	ÇOLPAN	Kemal	Svs Doğaltaş A.Ş.
416	GENÇER	Levent	Fimar Mermer Madencilik A.Ş. Fabrika Müdürü
417	GÖKSU	Özgür	İşadamı-Gemerek
418	GÜLERYÜK	Emre	Güleryük Mühendislik-Sivas
419	GÜLTEKİN	Erol	Şarkışla
420	HACIHIDİROĞLU	Şit Arı	Un Fabrikası-Şarkışla
421	KARAOĞLU	Uğur	Dendi Mobilya Ltd. Şti.
422	KAYA	Saim	Çepni Yem Fabrikası Müdür Vekili
423	KAYA	Hakan	Veteriner Hekim-Şarkışla
424	KEÇELİ	Ahmet	Çiftçi-Gemerek
425	KILIÇ	Ahmet	Yetiştirici-Şarkışla
426	KOÇ	Mehmet	İşadamı-Gemerek
427	ÖKSÜM	Serdar	Veteriner Hekim-Şarkışla
428	ÖZKAN	Tevfik	Şarkışla
429	ÖZTÜRK	Ersin	Sızır-Gemerek
430	POLAT	Nuri	Serbest Veteriner Hekim-Şarkışla
431	ŞAHİN	Yurter	İşadamı-Gemerek
432	ULAŞ	Ferman	Çimpor Yibitaş-Sivas
433	YILMAZ	Bülent	Yılmazlar Tur
434	AKCA	Cemil	Aldridge Mineral Madencilik Ltd. Şti.
435	COŞKUN	Yusuf	Pınar Anadolu Gıda San. Tic. A.Ş. Fabrika Müdürü
436	ÇELİK	Abdullah	Endüstriyel Mühendislik Ltd. Şti.
437	ÇOLAKOĞLU	Ahmet	Kalekim Kimyevi Madde Sanayi Ve Ticaret A.Ş. İşletme Müdürü
438	DAĞDELEN	Mutlu	Kobi Plastik San. Ltd. Şti.
439	DAŞTAN	Semih	Akdağsan-Yozgat
440	ERSÖZ	Edip	Serbest Muhasebeci Mali Müşavir-Yozgat
441	GÖKTAŞ	İbrahim	Yıldızlar SSS Holding A.Ş.
442	GÜLER	Mustafa	Erciyes Bambu Mobilya
443	GÜRÇAĞLAR	Ahmet	Sorgun Büyük Termal Tesisleri Genel Müdürü
444	KARAKOÇ	Feridun	Serbest Muhasebeci Mali Müşavir-Yozgat
445	KOÇ	Mustafa	Koç Emek İnşaat Ltd. Şti.
446	KOÇAK	İbrahim	Koçak Optik Ltd. Şti
447	ÖZİŞİK	Zafer	Etpa Gıda Ltd. Şti. Yönetim Kurulu Başkanı
448	ÖZKAN	Gökhan	Pınar Anadolu Gıda San. Tic. A.Ş. Süt Alım Uzmanı
449	ÖZTÜRK	Mevlüt	Çimpor Yibitaş
450	PATAT	Mustafa	Yıldızlar SSS Holding A.Ş.
451	SARI	Kasım	Çiftçi-Üretici-Sorgun
452	ŞENER	Necdet	Şenerler Beton A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı

453	ŞİMŞEK	İbrahim	Veteriner Hekim-Sorgun
454	KÖYLÜOĞLU	Suat	İşadamı, Madenci-Develi

KAYNAKÇA

1. TÜİK. *Bölgesel İstatistikler*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran, Temmuz 2010.] <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/menuAction.do>.
2. —. *Bölgesel Göstergeler: TR72 Kayseri, Sivas, Yozgat*. Ankara : 2009.
3. Dinçer, Bülent, Özaslan, Metin ve Kvasoğlu, Taner. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması. *DPT: Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü*. Mayıs 2003. [Alıntı Tarihi: 1 Mayıs 2010.] <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3116/2003-05.pdf>.
4. Dinçer, Bülent ve Özaslan, Metin. İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması. *DPT: Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü*. Nisan 2004. [Alıntı Tarihi: 14 Eylül 2010.] www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3159/ilce.pdf.
5. URAK. *İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2008-2009*. [Alıntı Tarihi: 20 Ağustos 2010.] http://www.urak.org/urak/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=16&Itemid=99999999.
6. Kayseri İl Çevre ve Orman Müdürlüğü. *Kayseri Çevre Durum Raporu*. 2008.
7. Kayseri Valiliği. *Cumhuriyet Sonrası*. [Alıntı Tarihi: 30 Ağustos 2010.] <http://www.kayseri.gov.tr/icerix.asp?catxid=16&idx=515&pn=&ekrantip=true&ayrica=listegetir&menu=ekonomik&fx=icerik&dbx=icerik&tx=posix&asx=T.C. Kayseri Valiliği &basx=Sanayi>.
8. Kayseri Valiliği. *Kayseri İli Sanayi ve Ticaret Durum Raporu*. 2009.
9. SAGM. *Sivas İli Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması*. Ankara : 2003.
10. Sivas Valiliği İl Sosyal ve Ekonomik Planlama Merkezi. *Sivas 2023 Stratejik İl Gelişme Planı*. Sivas. 2006.
11. TOBB. *Sanayi Veritabanı*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.] <http://sanayi.tobb.org.tr/>.
12. SAGM. *Yozgat İli Yatırım Ortamı ve Yapılabilecek Yatırımlar Araştırması*. Ankara : 2005.
13. DPT. *Bölgesel Gelişme ve Sektör Bölge Yiğınlaşmaları*. [Alıntı Tarihi: 1 Eylül 2010.] <http://www.sabek.com.tr/SUNU/Lutfi%20ELVAN%20BOLGESEL%20GELISME%20VE%20SEKTOR-BOLGE%20YIGINLASMALARI%20Makale.pdf>.
14. DPT. *Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü*. İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri. Ağustos 2006. [Alıntı Tarihi: 20 Eylül 2010.] <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/illerdesanayi/sektor.pdf>.
15. DPT. *2010 Yılı Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] <http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat/il/2010-ozet-iller.xls>.

16. OSB Bilgi Sitesi. *Sivas OSB Bilgileri*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.]
<http://osbbs.osbuk.org.tr/arama.php?sehir=Sivas>.
17. OSB Bilgi Sitesi. *Kayseri OSB Bilgileri*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.]
<http://osbbs.osbuk.org.tr/arama.php?sehir=Kayseri>.
18. OSB Bilgi Sitesi. *Yozgat OSB Bilgileri*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.]
<http://osbbs.osbuk.org.tr/arama.php?sehir=Yozgat>.
19. DTM. *Serbest Bölgeler*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&dil=TR&yayinid=1131&icerikid=1237&from=home>.
20. Kayseri Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü. *Kayseri Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü Sunumu*. 2009. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] <http://www.kayserisanayi.gov.tr/arsiv.aspx>.
21. Sivas İl Çevre ve Orman Müdürlüğü. *Sivas Çevre Durum Raporu*. Sivas. 2008.
22. Yozgat Valiliği. *Yozgat İli Sanayi ve Ticaret Durum Raporu*. 2009.
23. KOSGEB. *Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu TR72*. 2006. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Yayinlar.aspx?ref=6&refContent=81>.
24. —. *Saha Araştırma Çalışması Kayseri İli Değerlendirme Raporu*. Ağustos 2005. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.] <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Yayinlar.aspx?ref=7&refContent=119>.
25. —. *Saha Araştırma Çalışması Sivasi İli Değerlendirme Raporu*. Ocak 2006. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.] <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Yayinlar.aspx?ref=7&refContent=141>.
26. Hazine Müsteşarlığı. *Teşvik İstatistikleri*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymouse?NavigationTarget=navurl://c3c0263e19651858d45bef96f36db186>.
27. TİM. *İhracat Rakamları: İller Bazında Rakamlar*. 2009. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://www.tim.org.tr/images/tim/haberler/2009-yil/ilihir_01_12_2009.xls.
28. DTM. *İstatistikler*. 2008. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&dil=TR&yayinid=1115&icerikid=1224&from=home>.
29. TİM. *İhracat Rakamları: İller Bazında Sektör Rakamları*. 2009. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://www.tim.org.tr/images/tim/haberler/2009-yil/ilsektorihr_01_12_2009.xls.
30. —. *İhracat Rakamları: Sektör Bazında Ülke Rakamları*. 2009. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://www.tim.org.tr/images/tim/haberler/2009-yil/ilsektorihr_01_12_2009.xls.
31. Hazine Müsteşarlığı. *30.06.2010 Tarihi İtibariyle Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Firmalar Listesi*. [Alıntı Tarihi: 10 Eylül 2010.]

<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://831679608c6ba2da641258f88362f886>.

32. Tarım Bakanlığı. *TR72 Orta Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı*. 2007.
http://www.tarim.gov.tr/Bolge_ve_Il_Master,Master_Plan.html.

33. FAO. *Yearbooks of Fishery Statistics Summary Tables (World aquaculture production by inland and marine waters, Fish, crustaceans, molluscs, etc. - World capture production)*. 2008. [Alıntı Tarihi: 1 Eylül 2010.] <ftp://ftp.fao.fi/stat/summary/default.htm>.

34. KTB. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. *Belediye Belgeli Tesisler*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF2B81939FD5B60AFAF1E4D6142C321486>.

35. Akbulut, Gülpınar. Türkiye'de Kaplıca Turizmi ve Sorunları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2010, Cilt 9, 1, s. 35-54.

36. KTB. *Türkiye'nin Turizm Stratejisi 2023: Eylem Planı 2007-2013*. Ankara. 2007. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=185004&DOSYASIM=TTStratejisi2023.pdf>.

37. Piri, Taner. Sağlık ve Termal Turizmi. *KTB Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.] www.izmir-dikili.bel.tr/yukle/indir.asp?id=13.

38. KTB. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. *Dünya Miras Listesi*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://kvmgm.turizm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFB672A08AF0819B753F93D97214554F97>.

39. Kayseri Büyükşehir Belediyesi. *Erciyes Master Planı*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.kayseri.bel.tr/erciyes.rar>.

40. TBB. *Veri Sorgulama Sistemi*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/igb.aspx.

41. BDDK. *Finansal Piyasalar Raporu*. Haziran 2010. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/8094FPR_Mart_2010.pdf.

42. DPT. *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri Mülkiyet Hakları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara : s.n., 2007.

43. TPE. *Patent ve Faydalı Model: Yıllık İstatistikler*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.tpe.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=136>.

44. —. *Patent ve Faydalı Model Kanunu Tasarısı*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
www.tpe.gov.tr/dosyalar/taslaklar/Patent_Kanun_Taslagi.pdf.

45. —. *Endüstriyel Tasarım Hakkında Genel Bilgiler*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] <http://www.tpe.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=321>.
46. —. *Endüstriyel Tasarım: Yıllık İstatistikler*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] <http://www.tpe.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=336>.
47. —. *Coğrafi İşaretler: Tescilli Coğrafi İşaretler*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] <http://www.tpe.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=431>.
48. —. *Marka: Yıllık İstatistikler*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] <http://www.tpe.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=236>.
49. DDK. 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu Uygulamalarının Değerlendirilmesi ile Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunların Çözümüne İlişkin Öneri Geliştirilmesi. 2009. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] <http://cankaya.gov.tr/sayfa/cumhurbaskanligi/ddk/ddk26.pdf>.
50. Erciyes Teknopark . *Teknoparklar ve Kentsel Kalkınma*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] www.erciyesteknopark.com/fotogaleri/teknozirve/Erciyes.ppt.
51. Cumhuriyet Teknokent. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] <http://www.cumhuriyetteknokent.com/default.asp>.
52. Satoğlu, Abdullah. *Kayseri Ansiklopedisi*. Ankara : Kültür Bakanlığı, 2002.
53. Kayseri Şeker Fabrikası. *Hakkımızda*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.] <http://www.kayseriseker.com.tr/Kurumsal/Hakkimizda>.
54. Türk Kuşu. *Türk havacılık tarihi: ilk uçak üretimi*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] http://www.turkkusu.net/details.php?image_id=22&sessionid=2eed76480342af65a8f97410e56f6e79.
55. Gürbüz, Yelda Gonca. Havacılık Alanındaki Teknolojik Gelişimin Diğer Alanlara ve Güncel Hayat Etkisi. *TMMOB Makina Mühendisleri Odası I. Ulusal Uçak Havacılık ve Uzay Mühendisliği Kurultayı, Eskişehir*. 12 Mayıs 2001.
56. TAKSAN. *Hakkımızda*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.] <http://www.taksan.com/trtaksan/indextr.htm>.
57. ÇINKOM. *Hakkımızda*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.] <http://www.cinkom.com.tr/>.
58. Mahiroğulları, Adnan. Cumhuriyet'ten günümüze Sivas'ta ekonomik yapı ve istihdam. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2009, Cilt 10, 1.
59. TÜİK. *İstatistik Araştırma Sempozyumu*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] <http://www.tuik.gov.tr/ias/ias.html>.
60. Gümüş, Ergin. Türkiye'nin Nüfusu. *AÖF*. [Alıntı Tarihi: 10 Ağustos 2010.] <http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/2291/unite06.pdf>.
61. TÜİK. *Türkiye İstatistik Yıllığı*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf.

62. Denizli Valiliği. *Öncelikli Yaşam Kalitesi Göstergeleri*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.denizli.gov.tr/web/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=81>.
63. MEB. *Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2009-2010*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2009_2010.pdf.
64. —. *Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2008-2009*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2008_2009.pdf.
65. —. *Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2007-2008*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2008_2009.pdf.
66. Kayseri MEM. *2010-2014 Stratejik Planı*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.kayseriarge.org/kayseristplan1014.asp>.
67. Sivas MEM. *2010-2014 Stratejik Planı*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://sivas.meb.gov.tr/sivasmem2/dosya/haberresim/2010/SIVASMEM_2010-2014%20STRATEJ%DDK%20PLAN1.pdf.
68. Yozgat MEM. *2010-2014 Stratejik Planı*.
http://yozgat.meb.gov.tr/dosyalar/ab/Yozgat_MEM_1014_Stj_pln.pdf.
69. TÜİK. *Eğitim İstatistikleri*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=14&ust_id=5.
70. ÖSYM. *2009-2010 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.osym.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF8DF7C92FCA5B4D05367EEC3328026340>.
71. Cumhuriyet Üniversitesi. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] <http://www.cumhuriyet.edu.tr/>.
72. Erciyes Üniversitesi. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] <http://www.erciyes.edu.tr/>.
73. Bozok Üniversitesi. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] <http://bozok.edu.tr/>.
74. Melikşah Üniversitesi. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] <http://www.meliksah.edu.tr/>.
75. TÜİK. *İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri*. 2007. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=134.
76. —. *Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikMeta.do?istab_id=1181.
77. İŞKUR. *2009 Yılı İşgücü Piyasası Araştırması Sonuçları İller Bazında*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.iskur.gov.tr/LoadExternalPage.aspx?uicode=statikraporindex>.
78. —. *Türkiye İş Kurumu İstatistik Yıllığı*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.iskur.gov.tr/LoadExternalPage.aspx?uicode=statikistatistikindex>.
79. Karaarslan, Erkan. Kayıtdışı İstihdamın Önlenmesi. *Mali Kılavuz Dergisi*. 2010, 48.

80. SGK. *İstatistikler*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/Anasayfa/Istatistikler>.
81. TÜİK. *Sağlık İstatistikleri*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=6&ust_id=1.
82. GSGM. *İstatistik*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.]
http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/istatistik/istatistik_index.htm.
83. DPT. *Pazarlama Araştırmaları: Kış Sporları TR72 Kayseri*. Kasım 2007. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.] http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbb/akkm/Kayseri_Kis_Spor.pdf.
84. KTB. *İllerde Faaliyette Olan Kültür Merkezleri*. [Alıntı Tarihi: 14 Eylül 2010.]
<http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFC057B197B696425D200939029BD88404>.
85. World Bank. *Social Exclusion and the Eu's Social Inclusion Agenda*. 5 Şubat 2007. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://siteresources.worldbank.org/INTECONEVAL/Resources/SocialExclusionReviewDraft.pdf>.
86. SYDGM. *Şartlı Nakit Transferi Yardımları*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/265/Sartli+Nakit+Transferi/>.
87. Eurostat. *Unemployment Rate, Annual Average, by Sex and Age Groups*. 2009. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=0>.
88. TÜİK. *Veritabanı: İşgücü İstatistikleri*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>.
89. MEB. *Okullar ve Diğer Kurumlar*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.asp>.
90. KAYRAM. *Kayseri İlindeki Özel Eğitim Okulları*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.kayram.net/ilozelegitimokullari.asp>.
91. Sivas RAM. *Sivas İlindeki Özel Eğitim Okulları*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.sivasram.gov.tr/ozelegitimokullari.htm>.
92. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı. *İllere Göre Dernek Sayıları*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.] <http://dernekler.icisleri.gov.tr/Dernekler/Kurum/IlIereGoreDernekSayisi.aspx>.
93. Sivas Valiliği. *Sivas İli Sanayi ve Ticaret Durum Raporu*. 2009.
94. Kayseri İl Dernekler Müdürlüğü. *Dernek Dağılımları Listesi*. 2010.
95. Sivas İl Dernekler Müdürlüğü. *Dernek Dağılımları Listesi*. 2010.
96. Yozgat İl Dernekler Müdürlüğü. *Dernek Dağılımları Listesi*. 2010.

97. TOBB. *Bağlı Oda ve Borsalar*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.tobb.org.tr/odaveborsalar/odalar/ara1.php>.
98. KAYSO. Genel Bilgiler. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://www.kayso.org.tr/kurumsal/index.php?sayfa_no=12.
99. KTO. Oda Tanıtım Formu. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.kayserito.org.tr/web3/media/oda-tanitim-formu.doc>.
100. STSO. Hakkımızda. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] <http://www.sivastso.org/?mod=odamiz>.
101. YTSO. Yozgat Ticaret ve Sanayi Odası Tarihçesi. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.sivastso.org/?mod=odamiz>.
102. TESK. *İllere Göre Oda ve Esnaf Sanatkar Sayıları*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
<http://www.tesk.org.tr/tr/calisma/sicil/4.pdf>.
103. Kayseri Valiliği. *Coğrafi Yapı*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.] <http://www.kayseri.gov.tr/>.
104. Sivas Valiliği. *İlimiz Rehberi: Genel Bilgiler*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.]
http://www.sivas.gov.tr/default_B1.aspx?content=216.
105. DSİ. *Toprak ve Su Kaynakları*. 2010. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.dsi.gov.tr/topraksu.htm>.
106. —. *Bölgelerimiz*. 2010. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.dsi.gov.tr/bolge/bolgeler.htm>.
107. —. *12. Bölge Müdürlüğü*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.dsi.gov.tr/bolge/dsi12/index.htm>.
108. —. *19. Bölge Müdürlüğü. Program Bütçe Toplantısı Takdim Raporu*. 2011.
109. ASHRP. *Proje Geliştirme Amacı*. [Alıntı Tarihi: 13 Ağustos 2010.]
<http://www2.agm.gov.tr/ashrp/>.
110. TÜİK. *Çevre İstatistikleri*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=10&ust_id=3.
111. KASKİ. *Kayseri Atıksu Arıtma Tesisi*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.]
<http://www.kaski.gov.tr/tr/aritma.php>.
112. Yozgat İl Çevre ve Orman Müdürlüğü. *Yozgat Çevre Durum Raporu*. Yozgat. 2008.
113. MİGM. *2009 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu*. Ankara : 2010.
114. Kayseri İÖİ. *Stratejik Plan 2010-2014. Kayseri*. 2009.
115. Yozgat İÖİ. *Stratejik Plan 2010-2014*. Yozgat. 2009.
116. Sivas İÖİ. *Stratejik Yatırım Planı 2010-2014*. Sivas. 2009.

117. ÇOB. Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. *Atık Yönetimi Eylem Planı 2008-2012*. 2008.
118. —. Atık Yönetimi Dairesi Başkanlığı. *Atık Mevzuatı Doğrultusunda Çalışma İzni/Lisans Verilen Firmalar*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] <http://www.atikyonetimi.cevreorman.gov.tr/lisans.html>.
119. —. Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. *Hava Kirliliğinin Kontrolü ve Önlenmesi Hakkında Genelge*. 30 Temmuz 2009.
120. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. *Milli Parklar*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] http://www.milliparklar.gov.tr/DKMP/AnaSayfa/dogaKorumaHaber/10-02-13/Milli_Parklar.aspx?sflang=tr.
121. TEDAŞ. *Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri*. 2008. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] http://www.tedas.gov.tr/Project/Ext_Content/istatistikler1/2008istatistik.zip.
122. MTA. *Sivas İli Maden ve Enerji Kaynakları*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] http://www.mta.gov.tr/v1.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/sivas_madenler.pdf.
123. —. *Yozgat İli Maden ve Enerji Kaynakları*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] http://www.mta.gov.tr/v1.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/Yozgat_Madenler.pdf.
124. Özyaka, M. Galip, Variyenli, Halil İbrahim ve Uçar, Serkan. Rüzgâr Enerjisinden Elektrik Enerjisi Üretimi ve Kayseri İli İçin Çevresel Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Fen Bilimleri Dergisi*. 2008, Cilt 29, 1.
125. METU. *Türkiyede Yenilenebilir Enerjinin ve Düşük Karbonlu Hızla Büyüyen Kırsal Ekonomi İçin Etkin Enerji Tasarımlarının Kullanımına Dair Bir Teşvik Modeli*. [Alıntı Tarihi: 20 Eylül 2010.] <http://www.kerkenes.metu.edu.tr/keco/06projects/08lowcarb/05giris.html>.
126. —. Kerkenes Projesi. [Alıntı Tarihi: 20 Eylül 2010.] <http://www.kerkenes.metu.edu.tr/kerk1/index.html>.
127. MTA. *Kayseri İli Maden ve Enerji Kaynakları*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] http://www.mta.gov.tr/v1.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/kayseri_madenler.pdf.
128. KGM. *Devlet ve İl Yolları Envanteri: İllere Göre Devlet Yollarının Satış Cinslerine Göre Uzunlukları*. 1 Ocak 2010. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Istatistikler/DevletIIYolEnvanter/IIlereGoreDevletYollari.pdf>.
129. —. *Devlet ve İl Yolları Envanteri: İllere Göre İl Yollarının Satış Cinslerine Göre Uzunlukları*. 1 Ocak 2010. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.] <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Istatistikler/DevletIIYolEnvanter/IIlereGoreIIYollari.pdf>.
130. MİGM. *KÖYDES Projesi*. 1 Ocak 2010. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
131. Müdürlüğü, Mahalli İdareler Genel. *İl Bazında KÖYDES Çalışmaları*. 2010.

132. KGM. *Trafik Ulaşım Bilgileri*. [Alıntı Tarihi: 14 Eylül 2010.]
<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Istatistikler/TrafikUlasimBilgileri.aspx>.
133. TCDD. *TC Devlet Demiryolları İstatistik Yıllığı 2005-2009*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.tcdd.gov.tr/home/detail/?id=305>.
134. —. *Lojistik Merkezler*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.tcdd.gov.tr/Upload/Files/ContentFiles/2010/yurticibilgi/lojistikkey.pdf>.
135. —. *Yüksek Hızlı Tren*. [Alıntı Tarihi: 23 Ağustos 2010.]
<http://hizlitren.tcdd.gov.tr/home/detail/?id=6>.
136. TÜİK. *Ulaştırma İstatistikleri*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=52&ust_id=15.
137. DHMİ. *Havaalanlarımız*. [Alıntı Tarihi: 1 Temmuz 2010.]
<http://www.dhmi.gov.tr/havaalanlari.aspx>.
138. DPT. *İl Bazında Kamu Yatırımları: Kayseri*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
http://www.dpt.gov.tr/kamuyat/il/2010_38.xls.
139. —. *İl Bazında Kamu Yatırımları: Sivas*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
http://www.dpt.gov.tr/kamuyat/il/2010_58.xls.
140. —. *İl Bazında Kamu Yatırımları: Yozgat*. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
http://www.dpt.gov.tr/kamuyat/il/2010_66.xls.
141. ABGS. *Hibe Duyuruları*. [Alıntı Tarihi: 23 Ağustos 2010.]
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=44399&l=1>.
142. TKDK. *IPARD Program Dokümanları*. [Alıntı Tarihi: 24 Ağustos 2010.]
http://www.tkd.gov.tr/files/IPARD_Program_son1.doc.
143. ÇOB. *Türkiye Hava Kalitesi İzleme Ağı*. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.]
<http://www.havaizleme.gov.tr/Default.htm>.

ORAN Orta Anadolu
Kalkınma Ajansı
Middle Anatolia Development Agency

e.mail. info@oran.org.tr :: web. www.oran.org.tr
tel. +90 352 352 **6726** (352 **ORAN**)
fax. +90 352 352 6733